

Annales collegii Rigensis Societatis Jesu 1604—1618.

Arch. terrestre Latviense, Rigae, Ms I 9 (Br. bibl.).

„Annales“, sic dictae, collegii Rigensis — quae non sunt confundendae cum litteris annuis — nuncupatur codex originalis in 4º parvo, paginas 174 continens, qui in archivio terrestri Latviensi asservatur. In his documentis 1º inveniuntur notae quadrimestres originales manu propria uniuscuiusque Patris conscriptae et 2º complectitur sub titulo „annales“ compendium historiae uniuscuiusque anni, exceptis annis 1609, 1611 et 1618. Hic codex est rarissimus, nec in hunc diem invenimus similarem ex aliis collegiis. Habemus nempe hic exemplum, quomodo litterae annuae conficiebantur. Pro unoquoque anno unusquisque Pater e domo scribebat fructus spirituales in ministerio suo in librum depositum apud rectorem collegii, cuius erat annotationes has examinare, corrigere et in unum redigere, ex quibus postea historia domus et litterae annuae ad praepositum provincialem mittendae conficiebantur. Maximam partem horum annalium composuit P. Erthmannus Tolgsdorff, qui et litteras annuae Rigenses conscripsit. Praeter historiam collegii codex etiam historiam monasterii s. Mariae Magdalene Ord. Cisterciensium continet auctore P. E. Tolgsdorff¹, quam hic, quia non multum a historia anno 1615 Ingolstadtii impressa et etiam initio Historiae collegii Rigensis contenta differt, in editione nostra omittimus. J. Ch. Brotze composuit indicem codicis in 10 paginis. Napiersky fecit copiam huius manuscripti, quae multis abundat omissionibus, imo plurimis mendis. Item versio Germanica annalium ab eodem facta, quae simul cum copia illa in archivio terrestri Latviensi asservatur (Ms 9a et 9b Br. bibl.), omnino mendosa et vitiosa extat. Nos vero curavimus, annales ut sine mendis et vitiis publicentur, et ab originali propterea descripsimus.

Annus 1604.

P. Gregorius [Tolscik]². Ab initio Maii usque ad finem Decembris. Audavit confessiones ultra centum.

P. Minister [Georgius Sambogeri]. Ab initio Augusti usque ad finem Decembris. Confessi 53. Ex his unus ab octennio non confessus, nonnulli a triennio, ab anno. Militum repressae petulantiae, quas in pauperes exercuere et vi erupta modis variis recuperata, non absque miserorum magno solatio et gratiarum actionibus.

Annales.

Socios habuit 13; sacerdotes 7, fratres 6, inter quos fuit magister unus, coadiutores 5 — Missiones hoc anno factae partim per Lithuaniae, partim (et quidem crebriores) per Livoniam: in priori quidem partim

¹ Cf. Mitt. XIV, 364; Recke-Napiersky: Allgem. Livil. Schriftst. Lexicon IV, 381; Winkelmann: Bibl. Liv. Historica Nr. 2295.

² Inter parentheses posuimus cognomen, quod in manuscripto originali deest.

nobilibus, partim militibus animae pabulum habitis concionibus, celebrandis sacris, aures dando confitentibus ac sacro Eucharistiae sacramento administrando magno cum fructu exhibitum; in altera vero ad 20 milliaria variae arces Livonicae obitae ac animarum auxilio tum Polonis, tum Germanis subventum, praecipue tamen paucis illis ex fame, peste ac flagranti adhuc bello residuis Lothavis spiritualia subsidia collata et, cum illi maxime direptionibus ac variis divexationibus militum exagitarentur, per sacerdotem nostrum, toto anno illos diversis locis visitantem, consolati et afflictione levati sunt. Missi sunt hoc anno etiam crebrius alii sacerdotes nostri ad vicinas arces et loca Livoniae, qui ex animarum salute promovenda non parum lucri domum reportarunt; in quo munere etiam fructus tulerunt non exiguos illi, qui in civitate tribus templis nostris Polonis, Germanis, Lothavis sacra pignora dispensarunt.

In specie vero hisce huius anni praeteriti sacris occupationibus nostrorum personae nobiles, tam spirituales, quam saeculares, gravi odio sese mutuo persequentes, opera nostrorum sacerdotum reconciliatae, inter varios tamen sexdecim^r potissimum paria arctissimo vinculo amicitiae denuo coniuncta, ita et duo etiam paria coniugum, quae de divorcio faciendo multa tentaverant, ac alter etiam de nece uxori inferenda varia molitus fuerat, omni odio deposito, in gratiam redierunt. Matrona etiam nobilis a proposito voluntariae necis sibi inferendae avocata. A concubinatu abducta paria 7, a meretricio quaestu reductae personae sex.

Egregia quoque opera hoc calamitoso belli tempore, inter Carolum, Sudermaniae ducem, et regem Poloniae durante, navata defensioni pauperum subditorum tam collegialium, quam etiam vicinorum, qui videntes opera nostrorum sacerdotum sese iniuriis militum liberari ac per vim sibi ablata restitui, plenas gaudio gratiarum actiones crebro persolvebant. — In aula quoque magnifici suae regiae maiestatis generalis commissarii per Livoniam ac totius exercitus campiductoris cum adeo spectabili fructu elaboratum est, ut, cum ipsem magnificus una cum illusterrima coniuge sua non parum antea essent a Societate alienati, iam tanta in animi illorum existimatio Societatis conciliata, ut ipsimet asserant se praesentia nostrorum in aula sua notabilem advertere morum in melius mutationem, absentia vero corruptionem. Affectum illorum in Societatem non tantum litterae ad nostros missae testantur, sed et avidior quidam totius aulae ad nostros pro auriculari confessione recursus, quoties sacerdotis alicuius ex nostris sese illis copia offert. Ipsem magnificus Chodkiewicz, cum hoc anno aliquoties collegium visitavit, etiam mense Augusto contra hostem Album Lapidem³ versus Riga discessurus, iter ingrediens, nobilitate praecipua comitatus, in collegium prius descendit vale dicturus ac nostrorum orationibus se commendaturus, cumque per sacerdotem nostrum succincta oratiuncula illi fausta quaque imprecata essent, singulos amplectendo ac magno affectu conatus suos commendando, discessit; post cuius abitum illustrissima coniuge illius praesente oratio 40 horarum p[re]e sanctissimae Deiparae Nato in templo collegii celebrata, insignem ab hoste victoriam eodem fere tempore impetravit, qua 2000 circiter prostrata hostium millia septem, quam victoriam ipsem non nisi eiusdem Deiparae intercessione partam litteris suis testabatur, quod die sabbathi, beatissimae Virgini sacro, quasi

* Paide in Estonia.

miraculose intra unius horae spatium tanti exercitus et tam bene instructi homines ultra 3000 prostrati essent, ceteri abiectis armis et vestibus tanto terrore in fugam acti, vix vitam salvam reportarent et hanc quidem pietate boni ducis, cohibentis militem suum, ne ultra quam uno milliari fugientes persequerentur. Victoria obtenta, Deo grati, casulam pretiosam cum omnibus pertinentibus ad eam ac antependium ex albo pretioso serico, argenteo filo elaboratum, pro divi Jacobi templo nostro obtulerunt. Cum ipsamet paulo post feliciter periculoso partu liberata esset, ipse statim litteris suis ad Patrem rectorem datis gaudii sui nos participes ac certiores reddere voluit, beneficium hoc orationibus Societatis adscribens.

Mense etiam Septembri dux Pomeraniae Rigam adveniens, licet haereticus, collegium tamen nostrum visitavit, cumque a sacerdotibus nostris una cum Patre rectore humaniter salutatus ac potiora collegii loca ac templum contemplatus fuisse, contentus abiit.

Salutari confessione hoc anno apud sacerdotes nostros animarum suarum scelera expiarunt quatuor millia et octodecim (4018), ex horum numero sacra Synaxi refecti 3192. Tota vita nunquam antea confessi homines partim matura, partim iam grandaeva aetate 796, qui vero a 14, ab 8 et paucioribus annis confitendi consuetudinem reliquerant 59. Haeresi abiurata ad gremium Ecclesiae catholicae se receperunt 98, inter quos erant ex insignioribus nobiles duo. Schismatici ad unionem Ecclesiae reducti 12, inter quos unus, audiens sacerdotem nostrum de confirmationis sacramento disserentem, tanto eius desiderio captus est, ut omnem occasionem assequendi illud quaereret. — Praeter haec variis locis Quadragesimae tempore concionibus habitis, exceptis confessionibus et cathechizatis pueris ac aliis rudibus hominibus fructus varius reportatus, tum vero matrimonii sacramenti benedictio collata paribus coniugum 132, inter quos quidam, qui ab annis 18 cum uxore vixerat in haeresi, contempta benedictione Ecclesiae, inductus, ut et haeresim abiuraret et a sacerdote nostro benedictionem Ecclesiae acciperet, acceptis quatuor filiis et duabus filiabus sub pallium matris. — Nobilis quoque, cum futurae coniugi suae haereticae persuasisset, ut a nostro sacerdote benedictionem Ecclesiae acciperet, is miros motus perpessus a sponsae consanguineis moventibus omnia, ut ad haereticos eos traherent, negantibus et civibus eisdem locum nuptiarum in civitate Rigensi ac solemnitatem deductionis sponsae ac matre ipsa dotem negante, constantia tamen sua et auctoritate magnifici domini Caroli Chodkiewici, generalis suae regiae maiestatis per Livoniam commissarii, haereticorum conatus irritos fecit atque, a sacerdote benedictione accepta, spem fecit coniugem quoque in album Ecclesiae fore adscribendam, minus signum ipsa paulo post mappam altaris Ecclesiae obtulit, plura promittens. — Sacro baptismatis fonte tinti hoc anno 237. Duae quoque insignores personae opera nostrorum inducti, ut sancti Patris nostri Ignatii exercitiis spiritualibus non sine fructu animam excoherent. — Aucta quoque supellex ecclesiae: praeter casulam praefatam etiam altera adhuc casula cum omnibus pertinentibus ad eam, adjunctis aliquot pretiosis mappis in usum altaris, a nobili quodam matrona oblata. Eleemosyna etiam 200 et aliquot florenorum a militibus Polonis et a variis nobilibus collegio donata.

Annus 1605.

P. Minister [Georgius Sambogeri]. *Ab initio Januarii usque ad dominicam in albis inclusive.* Copulata paria 5. Baptizati 26. Reconciliati milites cum Germanis in gravi negotio, quo 5 vulnerati Poloni trecentos iam ad ultionem coëgissent. Confessi 300. Ex his schismatici plus minus 30. A decennio vel octennio 10. Nunquam antea confessi homines proiecti totidem, a quadriennio et infra plures. Haeretici nobiles viri ad Ecclesiam redierunt 7. Ab adulterio separata paria duo, a fornicario quaestu totidem. Coniuges reconciliati paria tria. — *A dominica in albis usque ad initium Octobris.* Baptizati 28, ex quibus unus septennis. Confessi communicarunt 95, ex his nunquam alias 2. Nobilis persona conversa, plerique a multis annis intermissam confessionem renovarunt. Benedictus unus. A fornicario quaestu revocatum par unum. Reconciliati coniuges, par 1. Viduae cuidam ob intercessionem magnum demissum debitum in aere. — Conciones singulis dominicis et festis in Samogitia obsidionis tempore habitae non sine populi mutatione. — Copulata paria 2.

P. [Joannes] Stribingius. *Ab initio Januarii usque ad dominicam in albis inclusive.* Confessi 1076. Ex his communicarunt 623; ab haeresi 23; qui nunquam confessi 303; ab annis 8 vel 9 — 60. Baptizati 26. Copulata paria 18. Schismaticus unus ad catholicam fidem reductus. Reconciliata 7 paria, inter quos tria paria erant pauperum civium et Polonorum. Adulteri separati 7 paria. A fornicario concubinatu 5 paria separata. — Mulier benefica, quae multos infantes magis incantationibus occiderat, confessa et iuramento multisque lacrimis facinus detestata. — Adultera, quae virum proprium et quinque filios interfecerauit propria manu, tandem post decennium multo labore confessa. Relapsi 4 confessi, inter quos mulier in haeresi lutherana post multas vexationes admonitionesque tam publicas pro concione, quam privatas pro sacrosancto Paschatis festo cum marito suo et famulo ancillaque confessa est.

P. Erthmannus [Tolgsdorff]. *Ab initio Januarii usque ad dominicam in albis inclusive.* Confessi 349. Ex his communicarunt 309. Ab haeresi absoluti 4. Qui multis annis confitendi consuetudinem prætermiserant 3. Generaliter confessi 4. Baptizati 15. Copulata paria 14. — *A dominica in albis usque ad initium Octobris.* Confessi 254. Ex his communicarunt 245. Ad Ecclesiam redierunt ex haeresi 4. Infestati incantationibus orationibus Ecclesiae, confessione, communione et agni Dei gestione liberati 4. Baptizati 26. Copulata paria 16. — Usque ad finem anni 193 confessi.

P. Gregorius [Tolsck]. *Ab initio Januarii usque ad dominicam in albis inclusive.* Rigae confessiones exceptae sunt 37. In Lithuania expiarunt conscientias suas per confessionem 115. Baptizati 25. Copulata paria 2. Unus ab haeresi est absolutus. — Ibidem *a dominica in albis ad mensem Octobrem* sunt confessi 225. Copulata paria 93. Baptizati infantes 82. Maritus cum uxore, sine copula sacerdotis viventes ultra 2 annos, magnas infestationes daemonicas passi sunt in tantum, ut unum infantem non baptizatum in sinu matris interdiu strangulaverit, alium in puteum præcipitavit, ex quo mortuus est extractus; tandem per confessionem et benedictionem domus suae sunt liberati ab omnibus maleficiis. Totius vitae confessiones exceptae 22.

P. Andreas [Wolurahn]. 62 personarum confessiones excepit. Ex his 62 absolvit unum ab haeresi, unum a peccatis totius vitae et qui etiam a 7 annis non fuerat confessus, unum a 4 annis non confessum, duos non a tribus. Unam etiam absolvit, quae in duabus confessionibus peccatum grave conticuerat. 2 baptizavit. — *A Novembri usque ad 1. Januarii inclusive.* Absolvit unum, qui ab ultima confessione repetit peccata perpetrata, quia 20 annis invalidas fecerat confessiones. Absolvit unum a schismate, unum a lutheranismo. Excepit confessiones aliorum 54, ex his 2 generales, unam a 29 annis.

P. [Joannes] Stribingius. *A dominica in albis usque ad festum Visitationis beatissimae Mariae Virginis.* Confessi in universum 406. Ex his ab haeresi absoluti 8. Nunquam antea confessi 152. Communicati 210. Baptizati 24. Copulata paria 30. Schismatici 3 ad catholicam fidem reducti.

A festo Visitationis beatissimae Mariae Virginis usque ad festum sancti Martini. Confessi 716. Ex his nunquam antea confessi 390. Ad Ecclesiam ex haeresi redierunt 76. Communicarunt 300. Copulata paria 40. Baptizati 30.

P. Felix [Lüdigk]. *A toto anno praeterito usque ad 11 Decembris anni 1605.* Confessiones habuit ad 300. Baptizati ad 50 vel plures. Copulata ad 40 paria. Reconciliati duo milites, qui seipsos volebant occidere. Confessi calvinistae 4, Germanus unus et una femina Germana.

P. Minister [Georgius Samboegeri]. Hac missione *pro festis Natalitiis Celeberrimi Domini* habuit ad confessionem ad 50, quorum nunquam ante confessi aliqui, plures ab anno et ultra accedebant. Ab adulterio duo abstracti, a fornicatione plures. Communicarunt ad 40 et aliquot; Baptizati 15 pueruli, matrimonio iuncti 5.

P. [Joannes] Stribingius. *Ab Adventu usque ad fistum Trium regum.* Confessi 566. Ex his nunquam confessi ante 5. Ab haeresi absoluti 11, inter quos fuit dominus capitaneus Scotus. Communicarunt 524. Copulati 32. Baptizati 26. Ab adulterio revocata paria 9, a fornicatione 20. Reconciliati paria 7. — Quidam tempore famis 3 homines, quos manu sua interfecerat, devoravit; tandem, postquam manus sacerdotis callide non semel effugerat, confessus et communicavit magna reverentia. Quidam Germanus relapsus a catholicismo reductus ad gremium Ecclesiae.

Annales.

Habuit hoc anno socios 14: sacerdotes 7 ac totidem fratres; inter quos magistri 2, coadiutores 5. In variis missionibus per Samogitiam atque Livonię ministeria Societatis circa animarum salutem exhibita ac fructus spiritualis singularis reportatus. Nobilibus enim ac aliis cuiuscunque conditionis hominibus, imprimis vero pauperibus Lothavis ex peste, fame et bello residuis ac sacerdotibus plane tota Livonia destitutis, tam circa Rigam, quam remotioribus locis salutis auxilia imperita. In specie vero ex praefatis salutari confessione maculas animarum suarum expiarunt 5021. Sacra Synaxi refecti 3703. Ex his ad confessionem perducti homines proiectae aetatis 900, qua tota vita sua nunquam antea confessi fuerunt. Qui ab annis pluribus confessionem praetermisserant 87. Totius anteactae vitae peccata detexerunt 30. Permoti etiam plures ad integrum confessionem faciendam, qui pluribus annis graviora

scelera reticuerunt. Huc pertinet imprimis mulier benefica, quae magicis incantationibus pridem deserviens inter alios etiam permultos infantes necaverat. Huic auctor exstitit sacerdos noster, ut multis lacrimis impietatem suam confessa, iuramento etiam emisso, ad saniorem mentem redierit. — Tum et altera adulterio 10 annis inquinata, quae proprium maritum manu nefaria ac 5 filios interemerat, multo labore ad confessionem ac veram poenitentiam perducta est. — Earum tertia quoque haeresi lutherana graviter infecta, cum diu multumque laboratum esset, tandem cum marito et familia tota haeresi detestata per salutarem confessionem gremio Ecclesiae excepta est. — Ad salutem etiam creberime variis medis quaesitus quidam, qui ante hos annos quatuor (quo fame gravissima urgente in Livonia alter alterum in cibum occidebat, adeo ut nec filii parentibus, nec hi filiis, nec coniux coniugi hoc nomine parceret) hic quoque tres homines manu propria interemptos devoraverat, qui tandem poenitentia et sacra Christi Corporis communione peccata sua expiavit. — Maritus etiam cum uxore, in matrimonio neglecta sacerdotali benedictione aliquot annis viventes, graves diaboli infestationes perpessi, quibus infans unus, neicum baptizatus, in matris sinu interemptus, alter in puteum praecipitatus, inde mortuus extractus est, nec miseriarum tantarum finem sibi polliceri poterant, nisi postquam sacra confessione animas apud sacerdotem nostrum expiassent ac benedictio domus ac exorcismus Ecclesiae adhibiti fuissent. — Plures quoque alii praestigiis daemonis, partim nocturnis terroribus in somno exterriti, partim amentia quadam correpti, partim etiam specie quadam morbi caduci per incantationes misere exagitati, virtute sancti sacramenti confessionis et Eucharistiae, additis exorcismis ac Ecclesiae orationibus, cerei et consecrati agni ad collum appensione praefatis demonis infestationibus liberati sunt.

Haeresim hoc anno abiurarunt partim nobiles, partim plebei 101. A schismate ad unionem Ecclesiae rediere 35. Sacro baptismate initiati 380. Matrimonio iuncta paria 298. A fornicario quaestu avocati 68, ab adulterio 34. Intestina odia partim inter nobiles, partim inter cives et coniuges sopita ac amoris vinculo conciliata sunt paria hominum 20.

Magna etiam diligentia in placando divino Numine adhibita est, dum hac aestate perduellis Carolus, Sudermanniae dux, denuo ex Suecia magnam manum militum 50 et aliquot navibus duceret in Livoniam, spe allactus, quod totam Livoniam iam in suam potestatem reducere posset ob exigwas Polonici exercitus in Livonia exsistentis copias. Cum ignarus hostis praefatus primo omnia circa Rigam usque ad ipsam Goviam igne hostiliter flagrasset, sub finem Augusti ac initio Septembbris Rigam obsidione cingeret, vallis ac fossis ac 1400 militum omnia circumcidasset, quotidie domi per domesticos ac in sancti Jacobi aede sacra per studiosos atque externos catholicos supplicationes privatae ac publicae habitae, disciplinae per studiosos factae, cum 40 horarum oratione, Deo oblatae sunt, accendentibus innumeris devotorum hominum per regnum Poloniae pietatis obsequiis. Ita iusta Dei ira placata est, ut, cum 25 Septembbris dux noster cum exercitu Polonico appropinquaret ac duobus miliaribus Riga Kirchholme (in quo loco primitiae fidei christianaee ante annos 400 per Dominum Meinardum Bremannicum religiosum, primo ibidem christiano templo erecto, celebratae sunt ac primo conflictu cum ethnicis post ipsum habito primam victoriam christiani reportarunt ac exinde totam Livoniam iugo fidei subiugarunt) castrametatus

esset, ipse dux Carolus, in copioso exercitu suo spem ponens ac ob exiguum exercitum nostrum audacior factus, noctu totum suum exercitum Riga motum Kirchholmium deduceret, factum est, ut 27 Septembris, qui erat Translationi sancti Stanislai, patroni Poloniae, sacer, nostrum exercitum, qui ex 3000 constabat, superbis hostis aperto die invaderet; nostri altis clamoribus nominant sanctissima nomina Jesus et Maria, ab hoste se defendantes, intra unius horae spatium 14000 hostium in fugam cogunt ac in tantum caedunt, ut 10000 a loco conflictus usque ad praedium collegii Blumenthal exanimis iacerent, miserandum in modum consecuti. Ipse perduellis Carolus Suecus vix ex fuga naves suas in Duna praestolantes apprehendit; residui, Pernaviam versus terra ad unius miliaris latitudinem diffusi fugientes, fere saucii vix evaserunt.

Ex nostro exercitu non desiderati 50, vulnerati vix 40. Sequenti die dux noster cum triumpho Rigam ingressus tamquam victor Deo gratus 29 Septembris aedem sancti Jacobi adiit ac ibidem cantato ,Te Deum laudamus' ac sacro celebrato in gratiarum actionem, audita a reverendissimo Patre rectore gratulatoria oratione, praesente primario milite, salutatus, Deo et orationibus piorum potius, quam sibi tam miram victoriā ascribebat. Cum vero in eosdem dies iubilaeum Sanctissimi Domini nostri Pauli V tridui supplicatione celebretur, processionibus eisdem optimus dux toto triduo interfuit ac, iubilaei gloriam consequi volens, cum magna parte exercitus sui ipse quoque sacra confessione ac Eucharistiae sumptione Deo gratias dignas egit. 30 Septembris nobiliores milites 14, qui fortiter pro Ecclesiae Dei et fidei catholicae defensione occubuerunt, cum maxima solemnitate, tubis et tympanis omnia complentibus, exequiis pro more celebratis, sepulturae commendati sunt, praesente duce cum maxima parte exercitus. Charitatis quoque obsequia vulneratis militibus, per civitatem variis hospitiis exceptis, praestata, quos sacerdotes nostri quotidie visitarunt, sacrosanctis Ecclesiae sacramentis confirmarunt ac variis modis consolati sunt.

Cum civibus hoc anno maiorem pacem habuimus, quod ipsi mutuis discordiis ac intestinis odiis sese confidentes, timerent, ne apud suam regiam maiestatem causae illorum deteriori loco haberentur. — Ad haec et addi potest piorum hominum in Deum et Societatem nostram amor, quo induci necessitates collegii his belli temporibus, quibus miles omnia ubique depopulabat, sublevarunt eleemosynas conferendo, quae maiori ex parte testamento legata attingunt 250 flor.

Annus 1606.

P. Erthmannus [Tolgsdorff]. *Ab initio Januarii usque ad initium Aprilis.* Confessi 509. Communicarunt 288. Reconciliati Ecclesiae 15. Tota vita non confessi 40. Baptizati 15. A pluribus annis non confessi 5. — *Ab initio Aprilis usque ad initium Junii.* Confessi 411. Communicarunt 353. Reconciliati Ecclesiae 10. Baptizatus 1. Copulati 6. — *Ab initio Junii usque ad initium Novembris.* Confessi 176, qui et communicarunt. Wollmariensium ab hoste spoliatorum susceptio. P. Joannis fuga Wolmari.

P. Minister [Matthews Dombrowski]. *Ab initio Januarii usque ad initium Aprilis.* In missione pro Paschate confessi ad 70. Ex his non pauci a multis annis intermissam poenitentiam revocarunt. Una nobilis lutheranae sectae rediit ad Ecclesiam. Duo meliores redditii

et in bona spe conversionis relict. Ab adulterio duo revocati. Inter duos nobiles capitale odium sublatum et in pristinam consuetudinem familiarem et gratiam adducti. Baptizati pueri ad 40. Juncti matrimonio non pauci.

P. Joannes Stribingius. *Ab initio Januarii usque ad initium Aprilis.* Confessi 875. Ex his ab haeresi calviniana duo nobiles Poloni conversi, quorum alter in Russia non postremae familiae. Reliqui ab haeresi lutherana, inter quos duo Germani ac 11 plebei ab eademque haeresi. Qui nunquam confessi 321. Qui sacramentum confessionis reliquerant ab annis 6 vel 7 — triginta, ab 8, 9 vel 10—123, ab annis viginti vel 24 — triginta quatuor circiter. Et hi ferme omnes milites. Item miles nobilis Polonus ab haeresi lutherana correptus, quam annis 38 mordicus tenuerat, in ipsa feria sexta Magna, dum aliorum videret eximiam devotionem et poenitentiam, a Deo commotus, confessione haeresim magnis lacrimis reliquit. Schismatici ad unionem catholicae Ecclesiae reducti 4. Ab adulterio publico unus abstractus, a secreto — 9. A fornicatione publica 12, qui et complices suas amoverunt a se, a secreta 32. Baptizati infantes 46, inter quos duo erant unius et medii anni homines. Copulata paria 32. Communicarunt ex confitentibus 566.

Quidam praefectus arcis Livoniae iubens subditos suos in ipso sacro Assumptionis beatissimae Mariae Virginis festo laborare, hic monitus a sacerdote nostro, ut cessare faceret a laboribus. Retulit sacerdos pro bona monitione verba tam in propriam personam, quam in sanctissimam semper Virginem probrosa et more haereticorum contumeliosa, sed non sine vindicta. Paulo post, hoc est spatio duarum hebdomadarum, ingens divinitus e coelo demissum fulgur omne ferme frumentum istius arcis et maiorem partem subditorum prostravit et in nihilum redegit. Rediens post medium annum idem sacerdos, eidem magno animae dolore recensens pollicitus se nunquam festa potissime beatissimae Virginis Mariae violaturum.

Excusum est a quodam nostro sacerdote in Quadragesima usque ad ipsos fines Moscoviae. In Rositten potissimum et Lucinum, in quibus locis Lothavi sine Dei agnitione adhuc misere more antiquorum ethni- corum ad inferos descendunt. Idololatiae enim sunt et arbores colunt et lucos habent, quibus certis temporibus, videlicet circa Pascha et circa festum sancti Michaëlis varia donorum genera offerunt. Actum est multis diebus non sine labore et fatigatione cum quodam ipsius loci popo, homine nonagenario, ut confiteretur, quod tandem fecit. In hunc omnes culpam rejiciebat suae idolatriae, dicentes, hunc ita a suis maioribus didicisse et vidisse, dignum itaque, ut illi tamquam seni credatur. Hic duobus sibi adjunctis senibus illorum caeremonias expedivit et offertoria arboribus obtulit. Post confessionem tandem interrogatus, quas caeremonias vel dona luco offerent et in quem finem, respondit in hunc sensum: Nos, miseri, destituti omni verbo divino et sacerdotibus, prout in aliis locis fidelium habere intelleximus, cogimur quaerere in nostris necessitatibus auxilium et quandoquidem audivimus maiores nostros peculiares coluisse arbores, quibus certa dona offerentes, adiutos et a suis infirmitatibus liberatos et omnibus bonis locupletatos. Idem facere nos modo cogimur, nisi in nihilum redigi velimus. Interrogatus, quot deos haberent, respondit varios pro varietate locorum et personarum et necessitatum esse deos. Habemus, inquit, deum, qui habet curam coeli, habemus et deum, qui terram regit. Hic, cum sit supremus in terra,

habet sub se varios minores sibi deos. Habemus deum, qui nobis pisces dat, habemus deum, qui feras nobis dat, habemus deum frumentorum, agrorum, hortorum, pecorum, videlicet: equorum, vaccarum et variorum animalium. Sacrificia, quae illis offerunt, sunt varia, aliis diis maiora, aliis minora offerunt pro quantitate deorum. Et haec dona omnia arboribus et lucis certis, quas arbores sanctas vocant, offerunt. Uni panem magnum in modum serpentis ore aperto et cauda longa offerunt. Alteri minorem in modum canis vel porci. Alii habent duas peculiares arbores: una est quercus, altera tilia. Quercum vocant masculum, cui duo ova certis temporibus supponunt. Tiliam vocant femellam, cui offerunt butyrum, lac, caseos et pinguedinem pro salute et incolumente suorum liberorumque. Et si quando infirmantur, statim mittunt ad arbores popum, qui expostulat cum arboribus, quare illos permittat infirmare, quandoquidem illis debitum suum obtulerint. Quod si non statim convalescant, addunt arboribus duplum praedictarum rerum et ita liberantur. Deo equorum, quem vocant Dewing Uschinge offerunt singuli 2 solidos et duas panes et frustum pinguedinis, quam in ignem conjiciunt. Deo Moschel, qui est vaccarum deus, offerunt butyrum, lac, caseum, et, si quae infirmatur vacca, statim ad arbores illisque offerunt et liberatur. Deo agrorum frumentorumque, quem vocant Dewing Cerehlicing, certis temporibus bovem nigrum, gallinam nigram, porcellum nigrum, etc. et aliquot tonnas cerevisiae, prout illos deus Cerehling iuverit, plus vel minus offerunt in silvis. Haec dona hoc modo offeruntur arboribus. Popus senex cum aliis senibus conceptis verbis murmurantes dona praesentant et offerunt, postmodum aliquot accurrunt et tonnam cerevisiae elevant in altum. Popus, antequam incipiunt bibere, ex tilia colligit aspergillum et circumstantes aspergit. Postea parantur ignes in multis locis et partem oblatorum (pinguedinem, etc.) in rogam coniiciunt. Putant etiam nunquam deos exaudituros illos sine cerevisia. Et ita bene poti incipiunt choreas circa arbores ducere et cantare. — Alter quidam retulit mihi se cum parente suo pro piscibus ad istum locum (qui quidem 14 miliaribus a domo sua distabat) emptum ivisse. Et cum prima et secunda vice in hieme nihil cepissent, popus illos hortatus, ut deo aequum sacrificium offerent, quandoquidem viderent, deum illis offendimus. Interrogant, quid velit, respondit popus: 3 tonnas cerevisiae, quas rusticus peregrinus domo attulerat, ut illis venditis pisces emeret. Omnes relicts in stagno retibus currunt domum et convocant familiam suam, quod illos iuvant deum placare. Hi postquam varios ignes fecissent et cerevisiam ebibissent, redierunt ad punctionem et tantam copiam variorum piscium ceperunt, ut multa carpenta implerent. Rusticus hic peregrinus omnibus carpentis impletis, discessit sine illorum scitu (debeat nempe adhuc plus solvere). Quem paulo post rusticum quidam senex ex illis idololatris secutus, imposuit duo ova in agro ipsius et malexit illi. Ista aestate omnia ipsius rustici frumenta in nihilum redigunt. — Hi sunt ex numero Saduceorum, qui non credunt resurrectionem, de qua cum noster sacerdos sermonem faceret, quidam publice respondit: Meus parens a lupis devoratus quomodo vivus erit? — Si qui rusticus alteri malefacere vult, convocat duos vel 3 suos vicinos, quibus arcana cordis aperit. Hic ponit vasculum cerevisiae in mensa, circa quod 20 candelas parvas cereas ponit et arrepto pugillo freni, cultro scindit supra mensam, postea sub mensam projicit dicens: Ita frangas sibi manum, pedem, vel uxor, vel filia, vel equus, vel vacca, etc. —

Si quis habet inimicum, qui illum vel accusavit coram domino suo, statim currit ad arborem deum, statim accipit illi duo ova, quae illi antea obtulerat, dicens: Ecce singulis temporibus certis tibi debita tua dona obtuli, et tu me derelinquis. Tam diu tibi haec ova non restituam, donec feceris huic meo inimico, quod voluero. Et ita vel illi moritur infans, vel vacca, vel equus, etc. — Item cerevisiam fundunt in ignem, quasi deo suo. Item panis primum frustum, antequam comedant, in ignem projiciunt. Item cerevisiam fundunt in parietes hypocrausti, rogantes, ne illis ignis noceat, tam in agro, quam in hypocrausto. — Si cui infirmatur infans vel equus, etc., statim ad popum accurrit, interrogat, quid causae, cui respondet: deum velle sacrificium. Sortem mittit tessara respondens: deum velle gallinam nigram, hyrcum, ova, panes, tonnam cerevisiae. Et ita liberatur. — In funeribus suis his utuntur caeremoniis: imprimis comburunt vestes defuncti et lectum, in quo mortuus. 2. Ponunt in tumba ad caput defuncti unum panem, putantes illo indigere pro itinere tam longo. 3. In dextera manu dant illi alterum panem, ut det Cerbero, qui ante paradisum ligatus permittat illaesos ire. 4. In sinistra manu dant 2 solidos pro vectore per fluvium. 5. Tempore hiemali ponunt supra sepulcrum unum currum lignorum, ut se anima calefaciat. — Die vero animarum: primo parato prandio vocant animas suorum defunctorum quemlibet nomine suo et incipiunt expostulare et accusare animas eo, quod non servaverint et defenderint illos, equos et pecora a lupis et infirmitatibus, cum tamen illis quotannis debita sua obtulerint, in hunc sensum: Vos permittitis mori nostra pecora, mures devorant nobis frumenta, fulgur in campis desaevit, etc. Tandem rogant animas (quas ipsi putant formari partim in lupos, ursos, partim in deos) in hunc sensum: Iwan vel Mater mea carissima, recordare filiorum tuorum et comede ex hoc vasculo et bibe, quantum tibi placuerit, saltem nostrorum recordare. Interim ponunt in mensa panem unum, quem in ignem propiciunt, cerevisiam sumunt, quam itidem vel in terram vel in rogum conjiciunt. Ultimo scopant hypocraustum et expellunt animas ex hypocrausto, alter accipit securim et parietes secat per quatuor angulos, easdem expellens, ne haereant in quodam loco. — His omnibus auditis, catechizatum est illis veritasque Christiana praedicata et promissum sequenti anno me Dei gratia in hieme redditum, quod libentissimo animo audierunt. Sacerdotes non habent, nisi post 30 millaria. Popus illorum baptizat illis infantes. Vivunt maiori ex parte non copulati. Pater noster, Ave, Credo — rarissimus est, qui sciat. Nunquam confessi, etc.

P. Andreas [Wolurau]. *Ab initio Januarii usque ad initium Aprilis*. Communicarunt 15. Confessi 137. Ex his unus absolutus ab heresi lutherana et unus a schismate, qui et rebaptizatus est. Ex his item una mulier nunquam confessa fuerat. Duo invalidas fecerunt confessiones. Unus 6 annorum peccata repetere debuit. Duo confirmati in fide contra quam patiebantur. Unus a fornicatione secreta abductus. Unus per 6 annos intermisserat sacramentum poenitentiae, unus per 10, tres per 3. Pax facta inter 3 paria. Liberatus unus a carcere, alter vero a poena capitii et a poena gravi, quae post liberationem ipsi manebat. Duobus vulneratis et egentibus militibus eleemosyna impetrata, et maxime uni, cui etiam impetratum, ut illi nobilis quaedam matrona in aliud locum commodiorem curaret transferri, quod cum pia haec femina faceret, imprimis illum iacentem in xenodochio haeretico et patientem maximas miserias, existentem quidem in periculo vitae, invisit, ubi

distributa omnibus pauperibus eleemosyna ipsi quoque pluribus ceteris obtulit. — Duo serio moniti, ut nobilem adolescentulum ad tabernam, potationes ac folia lusoria non admitterent et illum reliquerent, admonitioni morem gerere parati fuerunt. Monitus etiam ipse adolescentulus, ut ex loco, ubi occasionem mali haberet, discederet domum, fecit id sine longa mora. In iunctum enim fecit cuidam illius loci quasi inspectori, ut ipsum in hoc negotio quamprimum adiuvaret. — Effectum, ut nobilis quidam adolescentulus, obtenta a parente facultate, nostri collegii scholam iterum frequentaret, relicta haeretica.

P. Felix [Lüdigk]. *Ab initio Januarii usque ad initium Aprilis.* Confessi trecenti et plures. Duo ab haeresi absoluti. Baptizati ultra 60. Copulata sunt 4 paria.

P. [Joannes] Stribingius. *Ab initio Aprilis usque ad initium Julii.* Confessi in universum 1385. Ex his ante nunquam confessi 386. Ex haeresi conversi 46. In haeresim qui erant ex catholicismo relapsi 4. Communicarunt 936. Copulati 24. Baptizati 38.

P. Andreas [Wolurahn]. *Ab initio Aprilis usque ad initium Julii.* Excepit confessiones 33 puerorum, unius adulti, qui nunquam antea fuit confessus. Absolvit a schismate 1, a lutheranismo 1. Communicarunt 13. — *Ab initio Julii usque ad initium Novembris.* P. Andreeae confessi 150. Ex his unus de praeterita vita, 3 qui nunquam antea confessi erant, 2 a 15 annis, 1 a 10, 1 a 9, 1 ab 8, 1 a 7, 2 a 5, 2 a 4, 4 a 3, 5 a 2. Duo repeterunt ob factam invalidam confessionem per reticentiam gravium peccatorum. Abducta a concubinatu 1. 7 praemissa confessione ducti ad supplicium, ex quibus duo fuerunt plexi capite, reliqui aliorum intercessione in loco supplicii liberati. 2 absoluti a lutheranico errore, 2 a schismatico. Mutavit 1 per confessionem animum ulciscendi, sic 1 animum occidendi aliud mutavit. Unus iuraverat se mutilatum alium, propter quod raro templum frequentabat, nec recte orare poterat, animum simplicem habuit, mirabiliter dispositum, a quo per confessionem liberatus est. — Communicarunt 63. Mulier laesa ab alia ad redeundum ad illam in gratia adducta est, laedens autem deprecata est suam culpam et osculata laesam parataque fuit illi servire quam diu decumberet. Confirmata una in manendo matrimonio, ad quod deserendum ab alio movebatur. Uxor marito reconciliata, quam ille deserere volebat. Eadem ut sedulo ab illo recipetur, effectum est; iam non separatim habitare cooperat. Baptizatus 1. Infirmi visitati, quibus etiam aliquando sacramentum poenitentiae et Eucharistiae administratum est. Castra quoque peditum visitata non sine fructu. Mulier una promisit se omnino redditura ad priorem maritum, relictio secundo.

P. Joannes Stribingius. *Ab initio Julii usque ad initium Decembris.* Confessi 406. Ex his nunquam 236. Communicarunt 270. Ex haeresi reducti 8. Copulata paria 32. Baptizati 38.

Annales.

Habuit hoc anno socios 13: sacerdotes 7, fratres 6, inter quos unus magister, coadiutores 5. Spectabilis fructus reportatus ex variis huius anni missionibus, habitis per Livonię atque Samogitiam, adeo ut salutari confessione animarum suarum maculas expiaverint 4487. Ex quibus 1009 partim iam proiectae, partim grandaevae aetatis homines nunquam alias vita sua confessi. 224 pluribus annis confessionem praeter-

miserant. Alii, praeteritas confessiones non integras ut repeterent, inducti. Sacra Synaxi refecti 2694. Ab haeresi absoluti ad Ecclesiae gremium rediere 110, a schismate 8. Sacro baptismatis sacramento initiati 250. Paria 144 matrimonii vinculo iuncta. Ab adulterio revocati 12, a fornicario quaestu 45. Inter 10 partim nobiles, partim eximiae dignitatis personas graves inimicitiae sublatae, pax et concordia inter illos facta. Plures, quae matrimonii vincula ob graves discordias ruperant, cum maritis in gratiam reductae. A tabernarum nimio esu et compotationibus atque ab occasionibus gravium scelerum abducti plurimi. Opera charitatis quoque communicata infirmis, incarcерatis atque extremo suppicio mulctatis. Plurimi, qui in necem adversariorum suorum conspiraverant (quidam quominus ab hoc immani scelere deterreatur, ne tempora quidem iam frequentabat), odium cum charitate commutарunt, postquam ad confessionem inducti scelerum suorum maculas expiarunt. — Sacerdos quidam noster diu multumque hortatus cuiusdam arcis Livoniae praefectum, ne populam (qui beatissimae Virgini tota Livonia etiam sub dominis haereticis devotissimus exstitit, utpote qui a maioribus suis dicit Livoniam, Mariae terram nuncupatam, omnium rerum abundantia Mariae patrocinio olim usam) Assumptae gloriosae Virginis die ad labores cogeret, qui inde aliud nil praeter contumelias reportavit, manifestam Divini Numinis iram sanctissimae Matris Suae iniuriam vindicantem sensit, cum priusquam duarum hebdomadarum tempus elaberetur, fulgor de coelo omnia praefati praefecti ac subditorum eius frumenta plane in nihilum redigeret. Attonitus rei miraculo, praefectus sacerdoti nostro (sero tandem) promisit, se nunquam in posterum diebus beatissimae Virginis labores coacturum. — Eodem festo ante paucos annos nobilis quidam (cuius nunc perduellis bona, Schirstedt dicta, collegio donata) subditos suos impediens, ne templum beatissimae Virginis Assumptae patrocinio in Ubner⁴ celebre visitarent, cogens illos tunc maxime ad labores effecit, ut serenissimo coelo, subito sese densissimae nubes cum tempestatibus ac tonitruis miscerent ac domum illius tangarent ipsumque cubiculum, in quo praefatus nobilis meridie quiescebat, penetraret. Ignis quidem maturo lacte extinctus est, sed ipsem nobilis immobilis mortuo similis lecto inhaerebat, quo post plures septimanas vix levatus est. — Matrona item nobilis, cum eodem die beatissimae Virginis sacro diras quasdam in gloriosam Deiparam blasphemias ore maledico evomisset, morbo labiorum correpta nullibi remedium inventire potuit, donec labiis exesis, dentes patentes, linteo poenam divinam celare cupiens, tegere insanabilis cogeretur. Quae omnia homines fide digni se ita vidisse coram sacerdote nostro testati sunt.

Aestivo tempore peragravit quidam ex nostris sacerdotibus loca circa Rositen et Ludzen, in finibus plane Moscoviae sita, quae ad 15 milliaria densissimis silvis ac horridissimis paludibus fere invia incolas habent ab antiquis temporibus idolatriae et beneficiis deditos, qui pro varietate creaturarum varios deos in certis arboribus, potissimum tamen in queru et tilia, quarum istam masculum, hanc feminam nuncupant, quas sanctas nominant, colunt. Alium deum coeli, terrae alium, quibus alii subsunt, uti dii piscium, agrorum, frumentorum, hortorum, pecorum, equorum, vaccarum ac singularum necessitatum proprii. Equorum deum

⁴ Cf. Historiam et Litteras annuas residentiae Vendensis.

nominant Usching, vaccarum Moschel, agrorum ac frumentorum Cereklicing. In quorum sacrificia offerre solent in lucis aliis magnum panem in formam serpentis aperto ore et prominente cauda, aliis panem paulo minorem, formam canis, porci, etc., referentem, aliis duo ova (quae certis temporibus querui supponunt), butyrum aliis, lac, caseum aut adipem in rogo cremantes, aliis bovem aut gallinam aut porcellum aut hircum, omnia nigri coloris. Sacrificulos habent Lothavorum aliquos senes, quorum primas oblaturus praefatas hostias, adiunctis sibi duobus ex senioribus, conceptis verbis altiori voce murmurando, sub aliqua sanctarum arborum offert. Quo facto, accurrunt aliquot, qui cum praefatis arreptam cerevisiae tonnam in altum elevant, in quam denum fronde tiliae intincta populum aspergit. Tum variis ignibus accensis adipeque injecto crematoque (sine qua caeremonia nullam hostiam faciunt) circa arbores sanctas choreas ducendo et concinnendo ad ebrietatem usque (sine qua nunquam offerunt) cerevisiam haurientes gratissimum talibus diis obsequium praestant, Epicurei vitam merito imitantes, utpote qui resurrectionem mortuorum non credunt. Quae omnia et plura alia senex quidam sacrificulos illorum sacerdoti nostro, populum ibidem cathechizanti, manifestavit, culpam omnem tantae ignorantiae et idololatriae conferens in defectum sacerdotum, quorum in locis istis a 70 annis iam tertia vice nostrum aliquem viderunt. Supersedeo narrare superstitiones, quas exercent cum circa defunctos suos, quibus sepeliendis panem alterum supponunt capiti, futurae famis remedium, alterum manui imponunt, ut Cerbero offerant ante paradisum allegato, addentes 2 solidos, solvendos ei, qui eos per fluvium transvehat. Brumali tempore etiam plaustrum lignorum sepulchro superimponunt, ut anima sese calefacere possit. Die vero animarum in domos suas, animas suorum advocantes nomine tenus quamlibet, paratoque prandio eis, exprobrant, quod ab eis non fuerint defensi a bestiis, tonitruis et aliis damnis, quo facto propoununt in mensa panes cum cerevisia, invisibles tractantes, quibus rebus tandem in ignem projectis vel effusis, scopis domum undique verrunt animas expellentes inde arreptaque securi hinc inde parietes domus secant, ne quae alicubi haereant. Illisque hoc modo pulsis, ipsi tandem sine mensura ethnico more epulantur. Spes facta eis a sacerdote nostro commodiori tempore illos invisendi animosque illorum doctrina Christiana plenius imbuendi. Admirabundi contentos sese declararunt.

Cum hoc autumno Suecus Wollmariam una cum aliis quibusdam minoribus castris occupasset (eodem plane dominico die, quo sacerdos noster ibidem iubilaeum sanctissimi domini nostri Pauli V promulgare voluit, qui, hostium agminibus Wollmariam undique cingentibus, fluvium Gouia transmittens vix uno equo cum socio, curru cum rebus relicto, evasit tanto dolore hostium, ut Mansfeldius dux eorum 100 tal. promitteret ei, qui Jesuitam ei reduceret, sed frustra) ac cives Wollmarienses omnibus fortunis orbati cum liberis suis ferme nudi Rigam exules venissent, intra septa coemiterii nostri, ab haeretica civitate, eo quod catholici essent, nihil humanitatis experti, recepti charitatis obsequiis per aliquot septimanias refocillati sunt, donec dux exercitus nostri ex Lithuania cum recenti milite rediens hoste occupatas arcis denuo eriperet. In quo quidem opere sacerdos noster cum socio militi nostro auditis illorum confessionibus multam animi addidit ad opus illud (uti factum est) strenue et feliciter peragendum.

Quin toto hoc anno crebrius per nostros exercitui nostro spiritualia

ministeria exhibita, pauperes ab illorum dirreptionibus defensi, ipsi milites a libertate spoliandi retenti, qui frigi erant in fide catholica ad fervorem accensi, multi, qui haeretica laborabant barbarie (haereseos peste infecti erant), ad Ecclesiam reducti fructusque varius animarum ex eis reportatus.

Eleemosynis etiam piorum ecclesia atque collegium hoc anno aucta, quae 70 fl. summam ferme attingunt. Accessit quoque ad supellectilem ecclesiae munus praeclarum magnifici domini Joannis Caroli Chodkiewicci ducis exercitus Lithuanici ac generalis suae regiae maiestatis pro Livonia commissarii, qui cum noctu Nativitatis nobiscum in collegio (cubiculo Patris rectoris contentus) ad noctem diemque nati Domini peragendum egisset, materiam pretiosam turcicam albo fundamento, rubeis rosis aureo filo contextis, devotionis ergo ecclesiae nostrae donavit.

Annus 1607.

P. Erthmannus [Tolgsdorff]. *A 1 Januarii usque ad dominicam in albis.* Confessi 338. Communicarunt 320. Unus septennis omiserat. Cum Ecclesia reconciliati 300. — *A dominica in albis usque ad initium Octobris.* Confessi 325. Ex his communicarunt 300. Cum Ecclesia reconciliati 7. Inducti ad accipiendam benedictionem matrimonialem coniugati. — Quidam ante quidem iam ad confessionem et communionem adductus, cum postea nihilominus in fide oscillaret, nec monitus ex toto corde resipisceret, visu nocturno monitus in infirmitate, ut quod promisit sacerdoti servaret, iam non expectabat adventum nostrorum, sed ipse 4 miliaria Rigam advolavit, confessus communicavit. — *Ab initio Octobris usque ad finem Decembris.* Confessi communicarunt 194. Reconciliati invicem duo. Baptizati. Matrimonio iuncti.

P. Andreas [Wolurahn]. *A 1 Januarii usque ad finem Aprilis.* Confessi sunt 200 et 30. Ex his 10 de tota vita. 92 antea nunquam confessi erant. 1 a lutheranico errore et 1 a schismatico errore revocatus est. 2 a 20 annis confessionem intermisserant, multi alii non tanto tempore. Unus a vulnerandis tribus avertit animum et prorsus mutavit.

1 ad deserenda concubinae animi absolutionem adductus. 1 reliquit concubinam et mutavit animum non abeundi ab aliena uxore. 1 promisit se proxima occasione redditum ad uxorem, quam deseruerat. Avocati ab adulterio 3. 1 promisit se proxima occasione ducturum concubinam. Communicarunt 81. Baptizatus 1.

P. Matthaeus Paulli. *A mense Septembri usque ad Januarium.* Excepit confessiones 43. Quorum unus per annos novemdecim peccatum quoddam celaverat et iam a quatuor annis confessionis sacramentum frequentare desierat. Aliquot etiam supradictorum non confessi a tribus et amplius annis, ad quam adduci non poterant, confessionem renovati sunt. Unus ab haeresi absolutus calumnians, in qua viginti integros annos haeserat, cum antea catholicus fuisset.

P. Minister [Matthaeus Dombrowski]. *Sub finem Augusti* excurreram ad Lithuaniae et Samogitas viciniores animarum causa. Confessiones excepti plus minus centum. Habui sex vel septem maturos, qui nunquam confessi fuerant. Multi edocti signum sanctae crucis efformare et reliqua faciliora magisque necessaria. Ab annis multis, ut 6, 7, 12, 15 poenitentes habui 16. Duo concubinas reliquerunt. Tres

sibi graves factas iniurias condemnarunt. Ab annis duobus, tribus et ultra secum habitantes paria 13 hominum sacramentum matrimonii accepterunt. Pueri aliquot baptizati. Multi pro festo Nativitatis beatissimae Virginis pedes 4—5 miliaria iter summa tempestate fecerunt, ubi resciverunt me futurum, quoque pro eodem Janiste, ubi ad 50 habui poenitentes et multo plures habuisse, si novissem linguam Lithuaniae.

P. [Joannes] Stribingius. *A 1 Januarii usque ad finem Aprilis.* Pro Nativitate Domini confessi 306. Ex his nunquam ante 36. Communicarunt 260. Baptizati 33. Copulata paria 15. Pro Paschate confessi in universum 1048. Ex his nunquam 164. Ex haeresi lutherana reducti Germani 9. Ex schismate educti 4. Ex haeresi calviniana 5. Ex lutherana rustici Lothavi 6. Communicarunt pro Paschate 907. Baptizati 31. Copulata paria 12. — Quidam senex miles propter peccata antea male confessa 30 ferme confessiones omiserat, sed tandem a sacerdote monitus, ne desperaret de misericordia Dei, confessus de tota vita sua et communicavit magna animi consolatione. Qui confessiones omiserant ab annis 10, 12 vel 20, ad confessionem inducti ferme 40. Ab adulterio revocata 9 paria. Concubinarii seiuncti 7 paria. Qui confessiones non integras fecerant ante 11.

A Maio usque ad finem Octobris. Audivit confessiones in universum 1229. Ex his nunquam confessi 363. Ex haeresi lutherana erepti 5, ex calvinistica 2. Communicarunt 520. Infantes baptizati 82. Copulata paria 36. Ex his erant duo nobiles, quorum unus 11 annis, alter 7 annis in concubinatu vixerat. — Infirmus quidam visitatus a nostro sacerdote, qui post longam tergiversationem abiecit lutheranam haeresim confitendo. Media nocte infestations daemonis vidit instar suum grunnientium, qui totam domum nitebantur evertere, sed ad signum sanctae Crucis et invocato sanctissimo nomine Jesu spectrum evanuit et post perceptionem sanctissimi Venerabilis amplius non apparuit. — Mulier ab annis 18 male confessa tandem virus evomuit pestiferum. Altera ab annis 14. Tertia ab 8 annis male confessa. Mulier, quae per incantationes veneficum 5 infantes abortivos in mundum protulerat, orationibus Ecclesiae, aspersione aquae benedictae et salis, confessione communioneque liberata et paulo post longe expectatum primum infantem vivum genuit. Nobilis quidam adductus, ut inimico condonaret, qui eo nomine venerat, ut illum concideret vel globo traiiceret. Ab adulterio publico 2, a privatis 6, a fornicatione plures. Rusticus contemnens sacerdotis monitionem de confessione facienda tertio die post ingratitudinis poenas luit. Fulgor nempe non solum illum, sed et quatuor alios tetigit, inter quos ipsemem contemptor maiores in se sensit vindictae divinae ultionem. — Notetur cuiusdam recens conversi ex haeresi insignis devotione. Hic, cum sentiret hostium adventum, confessim ad 18 miliaria pro confessario misit, ut se hac ratione ad mortem confessione sacra et communione cum suis domesticis praepararet.

P. Andreas [Wolurani]. Confessi 55. Ex his aliqui tempus annuatim confitendi in plures annos protraxerant. Adulter, inductus ad deserendam concubinam, similiter solitus. Persuasum militi, ut antequam ad sacram Mensam accederet, animum adversarii sibi reconciliaret, alter nempe alterum non leviter vulneraverat et adversarius a reconciliatione multum alienus erat. Baptizati 3. Par unum matrimonii vinculo iunctum. Dissuasum mulieri, ne alium maritum duceret, nisi

probe intelligeret priorem occubuisse, neque nempe quidquam de illius morte audiverat et iam inclinaverat animum ad ineundum matrimoniale foedus cum altero. Quaedam virgo elegit potius gravem subire morbum et propter illius gravitatem lecto affixa iacere, quam tentationi de quadam specie impudicitiae locum dare. Quare valens iam e lecto surgere in templum, licet aegra adhuc, convenit unum e nostris sacerdotibus, cui totum animum suum ea intentione detegens, ut per sacramentum poenitentiae dicto malo levaretur, eius autem tantum peracta confessione levamen sensit, ut denuo videretur nata. Sic nempe ipsa postea in secunda confessione retulit.

P. Joannes [Stribingius]. Confessi 384. Ex his nunquam confessi 206. Ex haeresi calviniana 3. Communicarunt 136. Baptizati 39. Copulata paria 49. Scotus mercator, calviniana haeresi infectus, a nostris adeo abhorrebat, ut non semel diceret se potius incarnatum diabolum hospitio excepturum, quam Jesuitam, in infirmitate sua ad confessionem adductus nostroque templo humatus. — Alter (nobilis hic erat) annis 4 confessionem protraxerat eo, quod iuramento sese obstrinxerat Jesuitis non confessurum, primo colloquio ad contritionem commotus, sequenti die confessus cum promissione ad minimum bis in anno idem facturum. — Maritus, uxore prima reicta viva, ad secundam iverat, et mulier prima alteri viro nupserat. Hi opera nostrorum disiuncti, et maritus ad priorem et uxor ad maritum redire compulsi sunt et copulati, complice semota et dote donata.

P. Felix [Lüdigk]. Licet magnificus campiductor, ut ex ipsa magnifica et aliis intellexi, iuraverat se nunquam rogaturum nostros ad sibi in spiritualibus serviendum, tamen, cum iret ad Volmariam, rogavit, ut cum illo irem. In toto itinere magnam benevolentiam ostendit et de variis rebus spiritualibus mecum contulit. Varias etiam historias retulit sanctorum. Mentionem etiam fecit variarum personarum Societatis, sanctas appellando. Sic etiam Societatem nostram esse exemplar aliis religionibus. Cum esset anxius nec consilium a suis militibus haberet, dixit se nullum consilium apud homines reperire, utrum ad assultum ire deberet, solum a Domino oratione expectare. Mecum coepit conferre. Dixi Dominum regere corda principum et sic faceret, quid sibi videretur, Deo se commendaret. Fecit ipse multa sollicitudine et me rogavit, idem facerem militesque ad animi constantiam adhortarer. Et sic multam partem nostri insumpsi in exhortationibus illisque promittendo divinum auxilium, fore etiam, ut nullus periret, si de peccatis suis contritionem haberent. Et sic in genua procumbentes quinques Pater et Ave cum illis recitavi et confessionem generalem dixi. Et sic itum est ad assultum, in quo Deo sic propitio factum est, ut nullus periret in tanta explosione tormentorum ac bombardarum, licet plurimi ex hostibus ibidem occisi sunt. Et sic feliciter civitas occupata sine ullo damno gravi nostrorum et saltem tres graviter laesi, qui tamen convaluerunt. Ipse enim dux inter eundum ante ipsum assultum mecum recitavit litanias beatissimae Virginis, cui se et totum suum exercitum commendavit. Magnifici etiam aliquot, inter quos tres praecipui, a quatuor annis non confessi, cum multis modis adduci non possent, ultimo unum post alium in praesentia ipsius ducis et aliorum per manum apprehendi et ad silvas duxi ibique magna cum contritione confessi sunt. Tempus opportunum erat eo, quod circa traiectum moraremur. Fassi sunt iidem plurimos ex nostris laborasse, nec aestuari potuisse, etiam ante ipsos confluxus ma-

ximos. Illorum exemplo multi secuti statim, quod sic promitterent se secuturos illos, secus non, partim etiam illorum exemplo commoti. Et sic per quatuor miliaria ferme continuo ex una rota in aliam equis ibam et confessionem excepti in equo. — Nobilis quidam iuraverat se occisum quendam, qui declaratus erat innocens a iudicibus. Multi se nobiles interposuerunt, imo ipse dux, nihil efficere potuerunt. Egi cum illo bis terve, nihil efficere potui. Rogavit propter amorem Christi, relinquarem, alias statim se irruiturum in suum hostem, mentionem enim ipsius se maiorem animum acquirere ad ulciscendum affirmavit. Habuit idem iter in Poloniā. Adhortatus sum illum, cum in praecinctu esset, conveniret cum homine illo, nam alter valde urgebat compositionem. Deduxi ad bonam partem vix. Ultimo tandem, cum nihil efficierem, dixi: Ecce non erit benedictio Domini tecum. Factum est ita, nullo modo potuit traiicere Dunam et sic reversus est. Confectis milliaribus undecim facilime promisit compositionem, confessus est et communicavit et feliciter iter suum peregit. — Item quatuor alii reconciliati, qui magnis odiis distrahebant. Confessi 100 circiter. Ex quibus 6 vel 7 abiuarunt haeresim. Baptizati ad 60. Copulata paria 30 circiter.

Nobilis quidam miles cum quadam die domi suae circa flumen inambularet, avicula quaedam se ei ostendit nec ab illo recedere voluit, suavibus cantilenis illum delectabat et longius a domo abstrahere conabatur. Quam ille sequens longius substitit. Tandem voces audivit: Miserere, miserere. Perterrefactus domum reddit, sed ecce eadem avicula per fenestram hypocaustum ingreditur et in medio stans partim canit, partim voces emittit: Miserere. Tandem evanescit. Quam secuta mulier vel potius in persona mulieris maritatae, quae item ipsius erat phantasma. Quae requiem ei nullam dabat. Convocat familiam et eandem mulierem cum marito. Obicit et terret illam, fateretur, utrum infascinaverit vel simile quid fecerit. Negat illa. Interim ille sic in terrore constitutus maritum illius velociter cum quadrigis proficiisci iubet pro sacerdote, quem tunc suspiciebatur in praedio nostro. Quo non reperto, Rigam advolat, cum volens eiusdem domini, in quibus rogat, quam citissime veniat sacerdos. Interim varia se spectra sese illi obiciunt et hypocaustum totum ursis, lupis, ranis, serpentibus, scorpiobus et aliis variis animalibus, quae per scanna, per parietes, pec lectum incedebant, impletur. Psalterium arripitur, cantat ipse cum tota familia psalmos varios, litanias recitat, respondente familia, iuvat nihil. Tandem se in guttur ipsius, in aures, in os et in varia membra ingerunt bestiae. Signo se crucis munit, sed minantur illum suffocaturum, nisi cesaverit se munire signo crucis et cantare litanias, psalmos. Pergit ille animosus per diem ac totam noctem et ex tantis afflictionibus in varia loca ambulans sudabat tamquam in balneo. Compatiuntur famuli, lacrimatur familia. Interim tres iterum aviculae advolant et se nominibus mulierum appellabant, promittentes requiem et liberationem, si eleemosynas dederit. Promittit miser. Locum assignant illic. Ponit pecuniam. At illae semper plus exigebant, ita ut etiam ad Ungaricos ventum sit. Discedit tandem a loco et iterum reversus pecuniam non reperit. Ingerunt se iterum varia spectra. Orat ille cum tota familia. Iterum eaedem aviculae pecuniam petunt. Ponit ille. Durat ista pugna ad 5 vel 6 dies cum omnibus spectris et aviculis. Insuper in aere tres voces audit: Miserere, miserere, da eleemosynam, petimus liberationem animae trium feminarum, quas proprio nomine appellabant. Tandem anima

cuiusdam militis se illi manifestavit, qui ab aliis tribus portabatur, quem ipse noverat, qui continuo in aëre clamabat: Eleemosynam, sacra. Et sic nec dies, nec noctes habuit quietas, imo etiam si in cubiculo esset. Semper audivit in aëre clamantes, et frequenter se spectrum tamquam ursus super lectum ipsius et mulier se continuo ostendebat. Veni tandem. Narrat ille omnia. Et iterum, me praesente, omnia uti alias praesentabantur et quicquid tandem ipse cogitabat, hoc illi iterum dicebant et ad illa respondebant. Examinavi vitam ipsius. Exposuit me. Ventum est ad confessionem generalem, factis exorcismis. Molestabatur ille, omnibus illis illusionibus petendo continuo eleemosynam et sacra. Dixi male illum fecisse, quod pecuniam dederit. Respondent illae reddituras et in scatulam iam positam. Adfertur scatula et falsum reperitur. In ipsa confessione maximas sensit molestationes ita, ut sudavit. Apposui illi agnum Dei cum reliquis et ad parietes domus, aspersas aqua benedicta, posui imagines Crucifixi et beatissimae Mariae Virginis. Melius sensit ille paululum et, quia multis diebus nec comedera, nec dormiverat, itum est ad mensam. Comedit, nec tum relinquebatur, nam bestiae variae per scannam ac parietes incedebant et spectra illa in aëre clamabant et mihi minabantur cutim ex capite meo se detractura. Itum est cubitum, simul cum illo in eodem loco dormivi et absolutis litanis et variis orationibus suaviter dormivit homo ille, quia alias ne oculum quidem claudere potuit. Mane tamen iterum sensit molestias capit. Ad secundam confessionem adhortatus sum. Minantur spectra, quod, si fecerit, se colum ipsius fractura, et, si praesumpserit sacram Eucharistiam sumere, suffocaturum. Ivit ille ad confessionem et communionem sumpsit. Melius sensit. Quamvis adhuc clamantes in aëre audiat, non tamen ita. Contemptae tamen facile recedunt.

P. Andreas [Wolurian]. *A mense Septembri usque ad initium Januarii.* Excepit confessiones 80. Communicarunt 57. Unum revocavit a superstitione observatione, quam in vigilia Nativitatis solebat, extendendo utpote in aliquo loco infectum indusum, alibi vero ponendo orbem sale super illo posito hoc fine, ut ad illa rediens disceret inde (debebat nempe haeretice rata signa), moriturus esset sequenti anno, necne. — Audivit unius confessionem, qui quodammodo desperabat dubitabatque, num peccata sua confiteri deberet ob hoc, quod illi quidam sacerdos fecerat, quod ipsius et aliorum trium confessiones domino, quem omnes quatuor volebant occidere, detexerat. Nam dominus, cognita illorum per sacerdotem nequitia, coniecit illos in carcerem, ex quibus duos curavit decollari, duos vero duris excipi verberibus. Ex his autem verberatis ille unus erat, qui desperabat dubitabatque, num iterum confiteri deberet. Tandem a socio Patris (huic enim totam rei seriem exposuerat) bonis adductus venit ad confessionem. — Excepit unius adolescentis confessionem, cuius manus pedesque contrahebantur videbaturque reliquo in corpore non valde sanus, nam habitu suo excipientem eius confessionem ita infecierat, ut aliquamdiu male se dispositum sentiret, verum cogitans unde in dicto adolescente talis infirmitas nervorum esset, facile advertit inde fortasse, quod sororem iussu parentis (non habebat nempe parens quo illam sustentaret, fames autem gravis saeviebat in illis oris, in quibus manebat) occiderit in pueritia. — Revocavit a schismate quatuor. Unum revocavit ad catholicae fidem, qui inter Ruthenos Ruthenicae fidei, inter catholicos vero catholicae fidei erat. — Excepit 12 confessiones eorum, qui antea nun-

quam confessi erant. Unum adduxit ad mutandum animum, quem habuit de uno graviter vulnerando, de altero autem occidendo. Mulieri persuasit, ut deponeret animum ulciscendi se per alium, nimirum per militem, qui hostem eius bene exciperet, aut per talem, qui incendio damnum non mediocre faceret hosti ipsius. Baptizavit 7. Copulavit 1. Multorum audivit confessiones, quas aliqui multis annis, aliqui paucioribus intermiserant. Haec omnia fere in una missione.

P. Minister [Matthew Dombrowski]. *Per festa Natalitia Divini Domini* una missione facta exceptit confessiones 65. Ex his tres revocarunt haeresim, ad gremium Ecclesiae redierunt, quorum unus fuit calvinista, duo alii lutherani. Baptizati 7. Matrimonium ratum 5.

Annales

Habuit hoc anno 1607 socios 14: sacerdotes 7, magistros 2, coadiutores 5. Non postrema opera navata est hoc anno animabus ad Deum et Ecclesiam reducendis. Sacerdos noster unus cum socio magnam huius anni partem insumpsit in continuis missionibus, quibus imprimis plebi Lothavicae, tum etiam praefectis arcium ac ipsis etiam militibus ministerium salutis impertivit. Missus etiam alter ter in Samogitiam, fructum fecit spectabilem. Ceteri quoque ad loca civitati Rigensi viciniora charitatis viscera sacerdotibus destitutae plebi exhibuere. Et licet civitas ipsa Lutheri peste infecta locum medicinae non admittat, fructum tamen dedit ex plebecula eo concurrente Polona, Lothava, Germana non contempnendum, propter iuvenes quosdam, quos veluti ex Sodomis extractos alio ad scholas nostras destinavimus. — In universum autem agendum in agro hoc sterili. Scelerum suorum maculas sancta confessione expiarunt hoc anno quinques mille octingenti quinquaginta novem. Ex quorum numero sacro Christi Corporis pabulo animas suas refecerunt 4730. Ex his partim provectionis, partim grandaevae aetatis homines nunquam tota vita sua confessi generali confessione Deo reconciliati 798. Alii, postquam 20 annis et infra crebrioribus confessionibus enormiora celassent peccata, tandem virus latens vera contritione evomuere numero 16. Qui 20 aut 19 aut 10 etc. annis confitendi consuetudinem praetermisserant, non sine labore ad crebriorem confessionem inducti 108. Ad gremium Ecclesiae catholicae reducti 82, quorum 16 Calvino nomen dederant, 57 Luthero, schismati Rutheno 9. Sacro baptismatis fonte tincti 279. Matrimonii benedictio collata 353. Ab adulterio ad legitimum matrimonii thorum revocati 96. A meretricio quaestu seu concubinatu 50. Discordiae graves sedatae et charitate mutua reconciliati partim insigniores quidam nobiles, partim honestae conditionis homines 24.

Monitus quidam a nostro sacerdote ad confessionem, quam ex haeresi anno praeterito eductus imperfectius faceret, iterandam, is in fide vacillans ac monita negligens videt noctu virum grandaevum minitan tem sibi tunc infirmanti acerba quaeque, nisi quod sacerdoti promisit expleat, is non expectato sacerdote, quamprimum vis morbi parum remiserat, ipse Rigam a 4 miliaribus venit, suam ingratitudinem agnoscens, confessus ac sacra Synaxi refectus, spem constantiae in fide ac emendandae vitae fecit pacatiorque factus domum rediit. — Alter erat in Samogitia nobilis, qui a pueritia haeresi calviniana imbutus usque ad canitiem vitam suam iocis et scurrilitatibus ita transegerat, ut apud

omnes hoc nomine celebris erat, adveniente tandem in illa loca nostro sacerdote subito ita in alium hominem mutatus est, ut ipsius gravitas in agendo, taciturnitas ac gemitus ob praeteritam vitam impie transactam ac poenitentia omnes in admirationem raperet quaererentque crebrius a nostro sacerdote, quidnam cum homine agerit, quem de repente adeo mutatum videant; is negligens verba ac irrisiones familiarium per sacramenta Deo reconciliatus, meliorem vitae cursum coepit. — Alii certiores facti Patrem Societatis advenisse a 4 et 5 miliaribus iter pedes per summam tempestatem arripuere plurimi, ut conscientiae suae sarcinas coram eodem deponerent. Inter ceteros matrona nobilis haeretica, intelligens Patrem adesse, marito catholico magnum negotium fecit, ut ad Ecclesiam secum iter susciperet, avida audiendi semel Jesuitam, verba sacra facientem. In tantum placuit, ut ad crebriorem redditum illum hortaretur spemque ficeret se hac ratione fore Ecclesiae membrum. — Desperabundus quidem miles iam senio gravis, qui a 30 annis peccatorum confessionem, olim imperfecte factam, plane omiserat, adductus est, ut totius vitae peccata confessus, spem salutis magna cum consolatione conceperit. — Infirum quendam sacerdos noster in suburbio Rigensi visitans ad confessionem, abiurata haeresi, deduxit; cuius domum nocte insequenti ad instar grunnientium porcorum daemones tanto impetu extrinsecus aggressi sunt, ut videretur funditus evertenda, quorum infestationibus tandem liberatus est, postquam adhibito signo crucis, nominis Jesu invocatione, aquae benedictae aspersione, sacram Eucharistiae hostiam sumpsisset. — Mulier quaedam adeo per incantationes infestata fuerat, ut nunquam, nisi mortuos infantes pareret, haec, adhibitis Ecclesiae orationibus, sale et aqua benedicta, postquam confessa communicasset, eodem anno post 5 aliorum annorum abortivos vivum et salvum infantem in lucem edidit redeuntique eo aliquando sacerdoti nostro ingentes gratias egit. — Contemnens quidam sacerdotis nostri monita quoties illum ad confessionem crebrius hortabatur, paulo post domum eius fulgor a coelo tetigit et licet domum non accenderet intra parietes tamen ignis discurrens ita domesticos adussit, ut ipse contemptor matura morte poenas peccati sui solveret. — Invasit quendam primae nobilitatis praefectum militum tanta animae suae suorumque militum sollicitudo, ut qui ante paucos annos ad Ecclesiam versus tamen non absente periculo imminentibus hostibus ab 18 miliaribus Rigam mitteret pro nostro sacerdote, cui cum secreta conscientiae suae aperuisset ac cum nonnullis suorum militum sacram Synaxin sumpsisset, omnia hostium pericula contempsit eorumque postea assultus aliquot cum praeclara Victoria repressit. — Calviniana haeresi mercator quidam Scotus praedives adeo infascinatus erat, ut crebrius palam assereret se potius diabolum, quam Societatis nostrae hominem hospitio suscepturum. Is in Vendensi expugnatione a Suecis sclopeto tactus ac Rigam adductus. Visitatus a nostro sacerdote, confessione facta, haeresim abiuravit noluitque alibi corpus suum moriens conservari quam in nostro templo. Ita qui sanus nostris hospitium denegavit, moriens ab eisdem hospitio sepulture honestae exceptus est. — Praefectus cuiusdam arcis, vir nobilis, licet catholicus, ita tamen nostrorum conversionem horruit, ut iuramento se obstrinxerit nostris sacerdotibus se nunquam conscientiae suae maculas manifestaturum, quo animo etiam quadriennio non confessus erat. Is tandem, Suecis arcem praesidio substitutam invadentibus, cum in abstruso quodam foramine dirutae forn-

cis triduo sine cibo latitasset, alia consilia meliora prioribus secum iniit, voto prius se obstringens ad Beatissimam Virginem Czenstochoviensem vidensque se miraculose hostium manus illum in omnibus antris indagantium evasisse. Rigam veniens primo ab uno sacerdote nostro et paulo post ab altero ad secundam confessionem faciendam inductus sacra Eucharistia in nostro templo cum uxore, quam secum a nostris iam biennio alienaverat, reverenter sumpta, se crebrius huic sancto operi apud nostros operam navaturum, amicus effectus, recepit. — Miles quidam vehementer exhorruit confessionem idcirco quod quaerebatur confessionis, coram saeculari quodam sacerdote factae, secreta manifestata per eundem, ob quam manifestationem duo eius socii, facinoris eiusdem complices, capite plexi, ipse male verberibus mulctatus evaserat. Huic plane desperabundo consolatio adhibita, qui ad confessionem adductus memoriam praeteritorum malorum depositit. — Virgo quaedam, infestata specie cuiusdam turpitudinis, mavoluit infirmitatem, qua ob in lecto affixa tenebatur, sustinere, quam peccato consentire, quae, quantum pree debilitate potuit, ad nostrum sacerdotem illuc adventantem accurrit, praedicta mala explicans, quibus confessione facta adeo se levatam sensit, ut post secundam confessionem factam assereret videri sibi denuo se esse natam. Inter duos nobiles graves inimicitias sacerdos noster componere volens alterum adeo pertinacem reperit, ut nullis rationibus se flecti pateretur ad offensam remittendam socio, qui ex sua parte paratissimus erat, cui tamen discedenti noster vindictam Dei praedicens effecit, ut ab 11 milliaribus Dunae fluvio sibi transitum preeclidente rediret, pacem cum adversa parte iniret, confessus ac sacro Pabulo refectus feliciter suum iter perficeret. — Quidam vana superstitione persuasus existimans se noctu Nativitatis expanso induso infecto, si loco certo ac alibi collocato orbe cum sale ex certis tandem signis se expiscari posse, num hoc anno moreretur. Ab hac superstitione a sacerdote nostro abductus per salutarem confessionem ac sanctissimae Eucharistiae sumptionem in bono confirmatus est. — Nobilis quidam per graves infestationes domi suae ab horridis spectris, quae sese illi obiciebant in forma mulierum, avium, ursorum, luporum, serpentum, scorpionum et aliarum bestiarum, quae illum sequabantur, quounque se vertebat etiam in scannis, parietibus ac lecto eius procumbebant et tam in aëre, quam etiam in conclavebus ipsius emittebant miserabiles voces „Miserere“ ingeminantes, inter quos apparebat illi anima militis demortui eidem in vita noti, quae a tribus in aëre portabatur, qui eleemosynas per spectra praefata petiebat ita, ut et pecuniae ad voces eorum positae abriperentur petieruntque tanto plures, quanto copiosiores ille offerebat. Qui, cum aliquot dierum spatio mire sic exanimatus esset, tandem advocato sacerdote nostro, licet spectra haec minarentur pellis ex capite detractionem et nobilis suffocationem adeo, ut ad collum ipsius advolantes mire terrent hominem, tamen post confessionem generalem ac sanctissimae Eucharistiae sumptionem, adhibitis exorcismis et aquae benedictae aspersione ac sacri cerei appensione, beneficio divino infestatione liberatus est.

Ut plurimum etiam hoc anno cum pauperibus ac rudioribus puerisque actum ac catechismi doctrina eis communicata. Visitati etiam vicatim collegii subditi, qui et in doctrina christiana instructi ad sacramentorum usum, poenitentiae nimirum et Eucharistiae, crebriorem induci et ad maiorem pietatem animati sunt. — Divortia inter duo con-

iugum paria facta fuerant et utrobique ad secundas nuptias progressum, effectum opera sacerdotis nostri, ut secundis irritis ad priores coniuges redirent, altera parte cum prolibus susceptis dote certa eis data semota. Interea Rigae, uti haereticorum mos est, promulgatum, quod Jesuitae viris uxores auferant et aliis tradant.

Ministeria Societatis sunt collata in milites Polonos, qui a sacerdote nostro visitati animas suas per sacramenta Dei cum Deo arctius coniuxere cumque inter illos essent aliqui domini haeresi infecti, illi, viventes omnem familiam suam ad sacramentorum usum adduci, non solum non impediverunt, sed etiam accendentibus ipsi palam benedixerunt ac post communionem prandio solemniori eos excipientes prima loca in mensa illis dederunt, inferiora ipsi domini tenentes.

Illustrissimus dominus Carolus Chotkiewicus, dux exercitus, nostris addictissimus, quem reverendus Pater viceprovincialis una cum primariis dominis ac filiolo eius prandio in refectorio nostro excepit, qui et de Societate nostra optime sentire ac benemereri coepit, eius illusterrima coniux materiam pretiosam ex albo atlas auro intexto ecclesiae nostrae obtulit.

Nobilis quidam Curlandiae iam a biennio ad fidem conversus vocavit Patrem rectorem, ut infantem eius sacro baptismate ablueret, ipso duce Curlandiae ac tota nobilitate indigne ferentibus, in quem licet gravissimas persecutiones intentant ob fidei lucem agnitam, forti tamen animo omnia superat, ausus fidem Ecclesiae Romanae in convivio, quod dux toti nobilitati Curlandiae instituerat, palam, donec adversarii obmutescerent, defendere, ipso duce promittente se in posterum libros catholicos lecturum, quod et faceret, nisi consiliarii impii oblatos, ne in manus principis deveniant, impedirent.

Annus 1608.

P. Erthmannus [Tolgsdorff]. A 1 Januarii usque ad finem Aprilis. Confessi 702. Ex his communicarunt 567. Ab haeresi absoluti 20. Pluribus annis confessiones omiserant 27. Baptizati 5. Matrimonio iuncti 6. Reconciliati. Orationibus Ecclesiae et agno Dei adiuti infirmi caduco laborantes, incantati 20. Vicatim domus obitae. — *Ab Aprili usque ad finem anni.* Confessi communicarunt 467.

P. Minister [Matthew Domrowski]. A 27 Martii, qua in Lithuaniam ante festa Paschatis veni, praeter conciones et catecheses factas fere singulis diebus, *usque ad 8 Aprilis* habui poenitentes 72, totidem fere et communicantes. Horum numero multi a multis annis intermissam confessionem peccatorum redintegrarunt. Unus ab haeresi absolutus lutherana. Duo gravissima odia disposuerunt. Infantes baptizati 8. Maior animarum fructus fuisset, nisi resolutio nivium et fluviorum inundatio praepedivisset iter faciendum ad circum circa iacentes pagos nobilium et bojarorum, qui norant linguam Polonicam.

P. Matthew [Pauli]. Auditae confessiones 82. Duo a schismate absoluti. Infantes tres baptizati.

P. Felix [Lüdigk]. Copulati 50 vel plures. Baptizati 70 vel plures. Confessi trecenti vel plures etiam. Ex quibus 10 circiter generaliter, ita quidem, ut antea in gravissimis peccatis iacerent et tamen frequenter communicantes aperire erubuerint. Sex odia gravissima deposuerunt. Societati aliquando malefaventes reconciliati duo. Unus

etiam, qui iuraverat se non solum non confiteri, sed ne sacram quidem velle cuiusdam e nostris audire, adductus est ad confessionem et agnitionem erroris. Milites multi alias abhorrentes a confessione adducti ad frequentius confitendum.

P. Andreas [Woluran]. *A 1 Januarii usque ad Pascha.* Confessi 151. Ex his nunquam tota vita sua confessi 16, ex quibus aliqui nec sciebant, nec audiverant se debere confiteri. Unus a fide Moschovitica revocatus, nunquam antea confessus fuit, nec quidquam de confessione audiverat. Una a lutheranismo ad catholicismum reducta, in quo antea educata fuerat et multos annos consumpscerat, sed ob defectum catholicorum sacerdotum lutheranis adhaeserat. Una a calviniana secta abducta. Unus ab 18 annis non confessus in fide catholica nutabat ita, ut ad evangelicam, quam vocant, nonnihil propenderet, confirmatus ergo in fide catholica recepit se sine ullo dubio in illa perduraturum. Una a 20 annis confessionem intermisserat, multi a paucioribus. Communicarunt 97. Baptizati 9. Quaedam virgo, ut cognosceret ex certis figuris, quamdiu esset victura, ceram super aquam fudit. Dissuasum ergo illi est, ut in posterum scienter non committeret, quod antea ignoranter fecerat. Quidam a coniugata sollicitatus, ut cum ea discederet, cum hoc ipsum in confessione detegeret, gratias magnas egit, quia sibi ostensum esset, quod inde mali sequi posset, quamquam rationi repugnaret, recepitque se nullo modo in tam foedum facinus consensurum. Unus ad ductus ad deserandam mulierem, cum qua 5 annis in domini domo peccaverat. Alter promisit se omnino non redditum ad adulteram, cum qua diutius quam 5 annis peccaverat, addiditque ad promissionem se tantum adulterae daturum, quantum sufficere posset ad sustentationem 2 puerorum ex illa natorum. Aliqui alii etiam revocati ab adulterio.

P. Joannes Strivingius. *A Januario usque ad finem Aprilis.* Confessi 1696. Ex quibus 385 partim proiectae, partim admodum grandiae aetatis homines nunquam alias in vita sua confessi. Ab haeresi lutherana 12, a calviniana 2 absoluti. Qui a viginti quatuor annis confitendi usum praetermisserant 4, plures a 6, 8, 9 annis. Sacra Synaxi refecti 1080. Baptizati 100. Matrimonii benedictio data 82. Inter quos unus a quinquaginta ferme annis (postquam filios filiorum suorum vidisset) copulatus. A meretricio opere revocata 5 paria. Duo paria ab adulterio publico seiuncta. Quidam vixerat 2 annis cum quadam puella, quam minime pro uxore sua accipere cogitavit, sed ob prolem sacerdos illi suasit minime relinquendam, quod et fecit.

Excusum est hoc tempore ad varia loca et arces, potissimum in Rositten et Lucinum intensissimis frigoribus per densissimas silvas latissimaque stagna catechizando, concionando et ut plurimum sub dio confessiones audiendo ob domorum partim raritatem et angustias locorum, partim ob hominum ruditatem, qui, ut submissa voce loquantur, raro induci possunt. Inter cetera inventus est rusticellus, qui ab annis septuaginta ferme infinitam infantium multitudinem male (ipsius enim formula baptizandi haec fuit: Joannes, accipe Patrem et Filium et Spiritum Sanctum. Amen.) baptizaverat. Hunc diu instructum bona baptizandi formula et auditis prius cum ipsius, tum totius familiae confessionibus ac sacro Christi Corpore refectis, magno tandem labore fatigacioneque vix 72 partim proiectae aetatis, partim adultos et coniugatos rebaptizavi. Obitae praeterea per duos circiter menses vicatim domus, quas hinc inde obviam habuimus in paupertate et patientia Christi. Inventus sub-

ditus cuiusdam domini haeretici, qui in praesentia sui domini haeretici ausus affirmare fidem domini sui non esse bonam, sed antiquam monachorum esse veram. Hic, cum esset annorum centum natus et peres templum lutheranicum educatus, impetrata a domino prius facultate, generalem totius anteactae suae vitae confessionem fecit. Alter decrepitus saepius fugiens colloquium sacerdotis, tandem a me industria quadaquam quaesitus et inventus. Interrogavi, quid causae, quod ita meum conspectum fugeret. Respondit multis audientibus diabolum illum retraxisse et potissimum Jesuitam fugere didicisse. Quaesivi, utrum velit confiteri; respondit: Libenter, hoc nempe diu desiderabam, praesertim hoc anno in maxima infirmitate mea, sed diabolus semper meum desiderium impedivit. Confessus tandem et sequenti die iter duorum miliarium pedes conficiens communicavit publice summa omnium admiratione. Tertius ob fratricidium sedecim annis templi ingressum fugiens a me inventus et post confessionem, non contentus sacerdotis imposta poenitentia, ultiro promisit se toto anno feriis sextis in pane et aqua ieunaturum. Popus Rositensis (de quo superiore anno plura retuli) confessus secundo communicavit cum uxore sua et filios suos ad benedictionem matrimonii adduxit. Interrogatus a me, utrum pristinis superstitionis usus fuerit caeremoniis, negative respondit et paucos ab illo tempore in illo loco inveniri, qui usi fuissent. Mulieres duo a superstitionis capitnis mensione abductae. Tertia inducta, ut verba super homines infirmos et pecora relinquere vana et nullius momenti. Lutheri discipula, multis se antea devovens diris, ne catholicis confiteretur, ad confessionem in infirmitate adducta et communicavit multis praesentibus, quin et filiolam suam post communionem ad me misit pro confessione. Nonagenarius ferme et infirmus confessus communicavit allato sanctissimo Christi Corpore a medio milliari, qui ante nunquam confessus, et cum illo infirmi alii quatuor communicarunt. Domus spectris infesta benedicta aqua purgata, in qua antea saepius equites varii generis a multis visi. Mulier rogavit fieri in templo publicam gratiarum actionem ob viri sui morum emendationem, qui ante annum prima vice confessus communicaverat et modo pro dominica in albis magna devotione secundo communicavit, et hanc emendationem sanctae confessioni et Eucharistiae asseruit. Dissidia inter fratres et sorores et matrem dissipata ad introitum sacerdotis, qui sequenti dominica ferme omnes sacro Pane refecti. Homicida, magna animi contritione ad locum supplicii deductus, qui quidem in quatuor dividi debuissest partes, sed ad intercessionem sacerdotis capite solum plexus.

A Maio usque ad 10 Junii. Confessi 570. Ex his nunquam confessi 117. Ex haeresi reducti 4. Qui a 9 annis confessionem intermisserant 3, ab annis quinque 4, ab annis tribus 8. Sacro Pane refecti pro feriis Pentecosten 353. Baptizati 30. Copulata paria 13. Infirmi multi per varia Livoniae loca visitati sacroque Viatico refecti. Octogenarius lutheranus ad gremium catholicae fidei reductus. Pauperibus toto hoc mense singulis ferme diebus evangelizatum est, summo labore et quandoque in magna omnium rerum inopia et inedia. — *A Julio usque ad 20 Decembris.* Confessiones auditae 238. Ex his ab haeresi reducti 13. Qui nunquam alias confessi 46. Communicati 132. Baptizati 16. Copulata paria 13. Confessi 40.

P. Andreas [Wolurahn]. Confessi 138, ex his 2 antea nunquam confessi, aliqui multis annis confessionem intermisserant. 1 a lu-

theranismi errore revocatus. 1 mutavit animum, quem 5 annis de occidendo suo adversario habebat. Miles quidam monitus, ut veniret ad confessionem, non venit eo tempore, quo debebat, postea adeo graviter sauciatus, ut loquela amissa, nec minimum signum doloris de peccatis, quod ab illo diu multumque petebatur, dare posset. Itaque non confessus mortuus est. Quidam miles, gravem temptationem (quam cum fletu in confessione referebat) circa Venerabile Sacramentum, quotiescumque inesset Missae sacrificio, patiens, noluit aliquando illi inesse, ut saltem se per absentiam liberum redderet a temptatione, suasum itaque ut contrarium potius faceret, additis aliis ad hoc aptis mediis, quae et facturus se recepit. Idem blasphemias patiens contra Beatissimam Virginem cogitationes consilium accepit, ut se ei frequenter commendet eiusque auxilium imploret, maxime in hoc genere temptationis. Quidam aliquot diebus prece nimia febri extra se quasi positus et rationis usu privatus visitatus a nostro sacerdote, qui licet non statim, tamen paulo post illum tamquam a gravi somno excitatum ita praesentem sibi advertit, ut confessionem eius excipere posset. Excepit confessionem et quidem ita distincte, ut sibi in omnibus satisfactum videret. Qui itaque in principio videbatur ineptus ad confessionem, factus est posteā aptissimus, qui non sine magno animi contriti sensu illam absolvit, Viatico tamen sanctissimo privatus hinc migravit propter recidivam in priorem morbum sive mentis alienationem. Quidam miles, cum interesset concioni, ita in ea commotus est (agebatur nempe in illa de morientibus sine confessione), ut statim ad eundem, qui concionatus fuerat, venerit confessionemque suorum peccatorum cum magno fletu fecerit, de qua facienda ne minimam quidem cogitationem habuerat ante concionem, nec ea intentione Rigam ad templumque nostrum ex castris venerat, sed alterius rei gratia. — Baptizati 2. Copulati 3. Confessi 45. Ex his 1 de tota vita. Quaedam maritata volebat potius adulterari, quam molestas sustineri mariti admonitiones, sed dissuasiōne locundans mutavit animum. Eadem deposituit iram, quam in corde aliquandiu contra adversarium favens, annuam confessionem intermisserat.

Annales

Habuit hoc anno 1608 socios tredecim: sacerdotes sex, magistros duos, coadiutores quinque. Iuxta Societatis institutum hoc anno cura non postrema adhibita est in reducendis ad Deum animabus. Ac impribus spiritualia subsidia administrata pauperibus Livoniae incolis, quos hoc belli tempore gladius hostilis ac domestici militis feritas, tum alia flagella divinitus immissa tamquam dispersos residuos reliquit. Eisdem poenitentiae et Eucharistiae sacramenta communicata, catechismi doctrina variis locis tum pueris, tum provectioribus ac grandaevis tradita. Vicatim per districtus familiae ac domus obitae, vacillantes in fide confirmati ac ex scoeno peccatorum non parva multitudo hominum extracta. Nec minor diligentia navata Polonis atque Germanis tum circa Rigam, tum aliis Livoniae locis repertis. Per Samogitia loca etiam aliquoties discursum cum magno pauperum potissime animarum fructu.

In specie vero hi manipuli ex spiritualibus hisce occupationibus domum reportati. Animarum maculas sacra exomologesi expiarunt quatuor millia quingenti novem. Ex horum numero sacro Eucharistiae pabulo refecti tria millia sexaginta tres. Cum Ecclesia reconciliati par-

tim lutherani, partim calvinistae sexaginta octo, inter quos unus octogenarius senex, nonagenarius alter. Schismatici 4. Homines proiectae iam aetatis et grandaevi quingenti nonaginta octo ad primam tandem confessionem de tota vita faciendam inducti. Alii, qui ab annis 9, 10 et 14 frequentandae confessionis usum praetermisserant, denuo ad eam iterandam permoti centum et unus. Sacro matrimonii vinculo iuncta paria centum quadraginta sex, inter quos duo, postquam 50 annis matrimonio usi ac filios filiorum vidissent, tandem benedictionem matrimoniale acceperunt. Sacrosancto fonte tincti trecenti octo. Inter undecim, qui gravibus odiis dissidebant, pax firmata. Ab adulterio revocati duodecim, a meretricio quaestu undecim.

Excursio etiam hoc anno habita ac discursum a 2 sacerdotibus nostris per vasta Rositensium ac Ludcensium nemorum horrida loca, in quibus sparsim in mediis densissimis silvis ac paludibus habitantes Lothavi hactenus nunquam a tempore conversae Livoniae ethnicas superstitiones deseruerunt, daemonibus per certos suos sacrificulos ad sacras quas vocant arbores variis locis victimas offerentes, beneficiis passim dediti, homines barbari, nemoribus assueti. Inter quos versati duo per aliquot mensium spatium non parvam superstitioni praedictae iacturam procurarunt, domos singulas visitando, catechizando barbaros plurimosque eorum ad confessionem faciendam induxerunt ac sine benedictione matrimoniali viventes eadem capaces et participes reddiderunt ac daemonicace superstitioni deditos ad verum Numinis cultum perduxerunt et apud nonnulos, ut concepta verba supra aegros homines et peccora dici solita ac dimensionem capitum cruciatibus adhiberi ex superstitione solitam abiurarent, effecerunt. — Inventus rusticellus grandavus, qui ab annis septuaginta infinitam infantium multitudinem hisce locis non debita forma baptizaverat dicendo: Accipe Patrem et Filium et Spiritum Sanctum. Hunc docuerunt recta forma et materia in defectu sacerdotum baptizare, postquam eundem senem cum tota familia sua sacra expiatum confessione Synaxi coelesti refecissent. Vero autem baptimate tinixerunt, quos ibidem reperire vivos poterant a praefato male baptizatos diversi sexus et aetatis homines septuaginta duos. — Centenarius quidam Lothavus tota vita nunquam confessus ac quamdiu haeresis Livoniam occupavit sub haeretico domino ac penes ipsum haereticum templum quasi educatus nunquam ad prophana protestantium sacramenta sumenda induci potuit, sed, cum noster sacerdos eo locorum veniens cum sene familiariter egisset, palam coram domino suo confessus est Lutheri fidem malam et erroneam esse, antiquam vero olim a monachis doctam esse bonam, veram ac salutis aeternae efficacem adegitque sua constantia reluctantem dominum, ut permitteret ei sacra confessione coram sacerdote nostro peccata sua expiare, qua de tota vita sua facta, sacra Synaxi quoque animam refecit. — Alter quidam decrepitus, postquam crebrius nostri sacerdotis congressum quocunque potuit artificio evitasset, tandem ab eodem deprehensus ac post multa interrogatus, quid causae, quod tantopere conspectum eius formidet, respondit coram ampla hominum frequentia se a diabolo fuisse hactenus deterritum ab eoque sese didicisse Jesuitam potissime fugere. Quaesitum, num iam tandem confiteri velit; respondit: Libenter, se id quidem pridem desiderasse, praesertim a proxima pergravi infirmitate sua, sed diaboli conatu ipsius desiderium semper fuisse impeditum, qui tandem confessione expiatus postero die duorum milliarium iter pedes

conficiens sacro Christi Corpore communicavit cum magno omnium, qui illum noverat, admiratione. — Alius perpetrato fratricidio totis tredecim annis templi ingressum vitaverat, qui tandem a sacerdote nostro quodam loco repertus ac ad confessionem faciendam inductus adeo animum mutavit, ut non satis haberet poenitentiam iniunctam acceptare libertissimo animo, sed et suapte sponte postea promisit, se toto anno feriis sextis in pane et aqua ieunaturum. — Sacrificulus sanctarum arborum Rositensis, anno praeterito ab idolatriae cultu conversus, hoc anno cum uxore et filiis suis rediit sacrosanctis poenitentiae et Eucharistiae sacramentis participans. Tum interrogatus a sacerdote nostro, num hoc anno praeterlapso pristinis idolorum sacris usus fuisse, non tantum respondit se nequaquam iis amplius usum, sed etiam perpaucos iam eo loci reperiri, qui iis sunt dediti. — Matrona quaedam adeo Lutheri venena hauserat, ut potius se multis diris devoverat, quam catholico sacerdote confiteretur. Haec tandem a sacerdote nostro lecto affixa reperta, illius consiliis inducta, tandem sapiens eidem maculas animae suaे detexit ac luce veritatis iam illustrata, filiam quoque suam paulo post ad confessionem misit. — Altera catholica rogavit pro emendatione morum viri sui ex cathedra publicam orationem, qua facta, idem iam bis facta expiatione, sacram Eucharistiam sumpsit, qui quam in se deprehendit emendationis effectum nulli alteri gratiam refert, quam Ecclesiae sacris pro se factis orationibus ac virtuti participationis sacramentorum. — Avocatus quidam a patrato homicidio, ad quod perficiendum totis quinque annis concitatabantur. — Miles quidam monita sacerdotis nostri ad confessionem ipsum adhortantis negligens paulo post ita graviter vulneratus est, ut statim loquela amissa, ne signa quidem contritionis noster multum circa ipsum laborans elicere posset, sicque in alteram vitam absque confessione decessit. — Alter quidam blasphemis temptationibus cum contra Venerabile Sacramentum Eucharistiae, tum contra Deiparam Virginem passus adeo, ut se crebrius a sacro Missae sacrificio subtraxerat, vexationem hac sua absentia redimens; hic tandem nostri sacerdotis consilio usus remedium reperit. — Quidam ob vim morbi sensibus plane erat destitutus, ut sua expiare peccata confessione non posset, is a nostro sacerdote secundo visitatus ita subito sensibus restitutus est, ut sine omni difficultate peccata sua confiteretur ac conscientiae suaे videretur in omni satisfecisse. — Venerat quidam ex castris Rigam ac templum fortuito ingressus nil minus quam de poenitentia cogitabat, at cum nostrum verba ex cathedra de eadem materia facientem audivisset, ita animum suum immutatum sensit, ut absoluta concione statim se ad sacerdotis eiusdem pedes abjiceret ac cum multis lacrimis peccatorum suorum sarcinam deponeret. — Domus quaedam a variis spectris infestata, quae crebrius in forma equitum eam ingressa multorum oculis sese palam percrebre objiciebant. Haec usu aquae consecratae ab omni infestatione liberata est. — Plurimi tum infantes, tum proiectoris aetatis homines aut per maleficia vexati, aut morbis aliunde exagitati opem divinam senserunt sibi afferri per orationes Ecclesiae, quae coram Venerabili Sacramento cum impositione manuum super illos dicebantur, tum per usum cerei sacrati, tum per aquae lustralis aspersionem a morbis et maleficiis liberati sunt.

Navata etiam opera in castris exercitui Polonico. Nam cum aestate praeterita Suecus hostiliter et subdole (haereticorum more pacem petens, qua nostros securos redderet, ac interim fraudes texens) Duna-

mundum sufficienti praesidiario milite ob tumultus Polonici Rockoss
destitutum occupasset ac a superveniente nostro (pacatis rebus Poloni-
cis) milite obsidione cingeretur, cum duce exercitus duo ex nostris,
primo quidam sacerdos cum coadiutore, tum etiam duo sacerdotes simul
in castris morabantur, ita duci grati, ut Patres Bernhardinos, quorum
obsequiis alias uti consueverat, Societati non nihil tunc offensos, adve-
nientes aut non admitteret aut plane dimitteret, ne propter illos nost-
rorum gratia sibi iam consuetudine orbaretur. Qui cum ipsi duci quoti-
die, tum toti exercitui praesto essent Societatis ministeria eisdem com-
municando, plurimos, qui plane confessionis sacramenta horrebat, ad
ea cum voluptate frequentanda induxerunt, quin et quendam adeo alien-
num a Societate, ut non solum non confiteri, sed ne sacra quidem cuius-
piam e nostris audire iuramento se obstrinxerat, ad agnitionem erroris
sui et ad confessionem sacram et ad amorem nostrorum reduxere.
Gravissima quoque odia inter plerosque periculose flagrantia opera eo-
rundem penitus extincta. Duo tamen potissimum, qui Societatem creb-
ris iniuriis affecerant, ad saniorem mentem revocati. Sanctis quoque
nostrorum monitis effectum, ut non pauci, qui praeterita vita sua sae-
pius sacra Synaxi animas suas refecerant gravissimis peccatis obnoxii,
quae rubore praepediti confessario nunquam aperire ausi fuerant, iam
tandem Spiritu Sancto adiutore, pudore superato cum magna contritione
conscientias suas exonerarint.

Aliquoties etiam hoc anno charitas effulsit circa eos, qui suppicio
extremo afficiebantur, qui et in carcere crebrius visitati, sacramentis
muniti et ita animo roborati sunt, ut fortiter et cum magna contritione
mortem obirent. Inter ceteros autem unius Rigae effulsit animi forti-
tudo, qui cum ex arce Rigensi ad locum supplicii sat remote educeretur,
comitante illum una cum socio nostro sacerdote ac animante, cum tanto
animi dolore et devotione signisque interni fervoris voce ac gestu edi-
tis, donec extrellum ferrum carnifex gutturi admovit, decessit, ut in-
gens haereticorum caterva, quae spectaculo aderat, passim in redditu
fateretur, illum plane uti verum christianum mortuum. Opportune sane
id accidit. Nam cum paulo ante primarius lutheranae sectae buccinator
in praecipuo templo Rigensi multis clamoribus populo persuasisset Jesu-
itas homines abducere a Deo ad diabolum, exemplo vivo didicerunt ad
Deum vivum nos illos deducere. Contrarium vero in ipsis eluxit exemplo
socii eiusdem facinoris, quem duo ministri triduo ante ex civitatis carcere
deduxerant totum tetricum et desperandum, qui ne attendere
quidem volebat ad ea, quae ipsi dicebantur, et in loco supplicii rogatus,
ut oraret cum ipsis, respondit, ut ipsum relinquerent. Ne tamen populo
concepta inhaeresceret de nostris monentibus opinio, ausus est postea
idem buccinator pro concione proclamare contra nostrum sacerdotem,
quod moriturum non commendaverit Deo, sed Mariae, idcirco quod in-
ter alias orationes etiam salutationem Angelicam et Salve Regina reci-
taverit. Ita infascinatos magistri mendaces deducunt, etiam contraria
vera oculis cernentes et auribus auditentes, ad barathrum. Incarcerati
in ipso foro Rigensi subterranea custodia vel ipsa carnificina detenti ali-
quoties visitati et, licet frementes haeretici impedire sacerdotem nost-
rum conarentur, tamen, dum alia ratione non licuit, per fenestrellam con-
solatio detentis catholicis impertita. Nec infirmantibus sua cura dene-
gata, sed variis locis visitati, sacramentis Ecclesiae praemuniti neces-
sariam consolationem habuere. Mortuorumque corpora quoque per me-

dias civitatis plateas crebrius per vicarium et scholam nostram ad sepulturam cantu ecclesiastico deducta, quam caeremoniam cum ante aliquot annos revocatam studiosissime haeretici impedire hactenus conati fuerint, timore tamen regis palam id facere ausi non sunt. Verumtamen cum mense Decembri matrona quaedam nobilis ex domo cuiusdam civis funebri ac solemini caeremonia deduceretur, iam plebe concitata vix bonorum virorum conatu prohibita sese continere potuit, quin processionem lapidibus paratis impeterent, quo facto tribunus plebis tota ci-vium cohorte ad Novam domum convocata vehementissime invectus est in hanc publicam caeremoniam Ecclesiae et in civem ex cuius domo funus deductum, mulctam centum florenorum eidem indicens. Actum cum equitatu Polonico, qui arcem Rigensem hiberno hoc tempore incoluit, ne hanc contra se institutam insolentiam patiantur impunem. Speramus per proxima comitia Warsaviae celebranda remedium huic malo illos procuratueros. Cum nempe palam nobis libertatem religionis inhibere non audeant, per huiusmodi cuniculos et clavicularios terrores cives et ab ingressu Ecclesiae nostrae et ab agnitione veritatis et filios suos a scholis nostris deterrent. Et quod ipsi inter se per cuniculos agunt, hoc ministri verbi palam ex suggestu singulis concionibus vociferando ad nauseam usque praestant adeo, ut cum plurimi civium saepe asserant se libenter bene velle, non tamen audere sese idcirco, quod statim e cathedra (cum minis, quod nominatim etiam populo tales, nisi desistant, propalare velint) proclamentur.

Supellex etiam collegii et ecclesiae aucta per eleemosynas piorum, quae 200 florenorum summam excedit. Inter alia calix magnus argenteus cum patena inaurata, quem magnificus quidam haereticus ad usum coenae lutheranicae satis capacem fieri curaverat, quo in assulto Felinensi⁵ sublato, filius eius catholicae fidei lucis illustratus eundem templo nostro donavit.

Vocatus etiam in fine Novembribus reverendus Pater rector ad nobilem quendam matrimonio coniungendum cum haeretica quadam ex ducatu Curlandiae, cuiusdam primatis consanguinea. Factum est, ut cum haeretici, ne in Curlandia matrimonium Jesuita conferret, sponsam cum suo comitatu ad vicini catholici aulam extra fines suos ex composito mitterent, ut Dominica prima adventus contra Ecclesiae praeceptum caeremonia haec perficeretur. Quo animadverso reverendus Pater rector, ipsis quantumvis contradicentibus, effecit, ut et Ecclesiae praecettum inviolatum servaretur et sponso catholico satisficeret, matrimonii benedictionem eis conferens, cum diei sabathi nox iam multas horas transegisset. Sic haeretica fraus apta illusione falsa evanuit. Primas tamen ducatus praefati cancellarius, qui solemnitatem illius caeremoniae, quominus in Curlandia fieret, impedivit, paulo post poenas perfidiae suaes, qua crebro catholicis nocumento extitit, tulit intempesta morte sublatus. Qua poena quoque multatus non minus potens Curlandiae burgravius, qui quondam cruciferorum vexillo deserto impietatis antesignanum sese per Curlandiam praestitit. Hic nempe autumno praeterlapso primarium quendam nobilem ducatus eiusdem (de cuius conversione a nostris facta praeteritis annis scriptum) et quidem affinem suum persequens, visitandi templorum Curlandiae munus assumpserat eo fine potissimum, ut in templum nobili praefato proprium ministrum verbi in-

⁵ Oppidum Felinum in Estonia.

troduceret, quod ille sacerdoti catholico servabat. Quo dum plenus minarum perageret, subito morbo corruptus, extinctus est. Quod ipsum spiritu quodam vaticino nobilis praefatus eidem praedixisse videtur. Cum enim uxor eius spiritu devotionis singulari catholica effecta, tristior effecta lamentaretur ob ministrum per praefatum primatem templo illorum introducendo, iussit nobilis maritus illam bono esse animo: Videbis, inquam, quod homo iste vivus ad nos non perveniet. Quod ubi dixerat, paulo post uti factum novimus.

Annus 1609.

P. E r t h m a n u s [T o l g s d o r f f]. *Ab initio Januarii usque ad finem Martii.* Confessi 233. Communicarunt 220. — *Ab initio Aprilis usque ad finem Junii.* Confessi communicarunt 396. — *Ab initio Julii usque ad 9 Decembris.* Confessi communicarunt 182.

P. J o a n n e s S t r i b i n g i u s. Excusum est in Samogitia vicatim per varia loca et pagos per hebdomades ferme tres catechizando populum Dei veri agnitione carentem, relicto magno nostrorum desiderio pro Quadragesima. Confessiones auditae 58. Ex his nunquam 14. Ex haeresi lutherana extracti 2 summa omnium istius loci laetitia. Communicati 30. Baptizati 18. Copulati 15. Haec *initio Januarii*.

A secunda dominica Quadragesimae usque ad initium Julii. Confessi 1809. Ex his nunquam ante confessi 167. Ab haeresi lutherana absoluti 22, ab haeresi calviniana 2 et unus schismaticus. Haereticus lutheranus septuagenarius post multas pugnas difficultatesque tandem ad Ecclesiam, ex qua ante quadraginta circiter annos exiverat, rediit. Communicarunt pro Paschate 1414. Baptizati 121. Copulata paria 34. Solemnis processio in festo Corporis Christi in civitate haeretica a nostris milibus catholicis habita cum insigni omnium laetitia et gratulatione et explosione tormentorum, quotquot erant tam in arce, quam in civitate totis deducentibus sacrosanctum Sacramentum ad 4 altaria, in quibus sanctum Evangelium decantabatur. Repetiere confessiones male factas 11. Pacificationes factae inter duo paria, ex quorum discussione magnum timebatur praefuturum plurimis incommodum et damnum. Relapsi a catholica fide ad haereses duo reducti ad Christi ovile.

A festo sanctae Magdalene usque ad finem Octobris. Confessi 1141. Ex his nunquam in vita confessi 230. Ex haeresi extracti 4. Qui male ante confessiones fecere 16. Baptizati 119. Copulata paria 30. Sacro Pane refecti 520. Mulier quaedam fugiens sacerdotis conciones et confessiones, haec in morbum dum incideret, a marito sacerdos rogatur, ut illam visitaret illiusque confessionem exciperet. Mulier, daemonis instructu forte edocta sacerdotem venturum, ex lecto protinus sese propriens ad silvas confugit. Quaesita a patre et filio, minime inventa. Postquam vero a daemone, magistro suo, sacerdotis discessum intellexerat, marito paulo post sese ostendit illumque probrosis et plane diaabolicis verbis exceptit, interrogando, quid negotii cum sacerdote haberet? quid opus illum ad nostras aedes vocare? quid opus Deum ipsius invocare? invoca tu Deum nostrum! quid confessio? quid sacramentum? Deus erit nobis sine istis propitius! Quarto die post balneum praeparatum ingreditur ibidem equi freno suspendit. Hanc tertio die sacerdos ecclesiasticam sepulturam prohibitans ad paludes in silvis proiici curavit. A concubinatu revocata duo paria. Ab incaestu duo paria. Disiuncta

duo similiter paria adulterorum. Quaedam ob gravia peccata sua perpetrata agnovit iuste se a Deo puniri tum in tota familia sua, tum in filio suo, quem unice diligebat. Quare nullum aliud remedium restare credidit ad tollendam vindictam divinam, quam sacram confessionem, quam quidem magno animi dolore perfecit.

P. D o m b r o v s k y. *A 1 Januarii usque ad initium Julii.* Duo haeretici revocarunt, unus schismaticus ad unionem rediit. Plusquam 200 habui poenitentes et sacram Eucharistiam percipientes, quorum ad 50 ante vix in vita sua confessi fuerunt. Multi ab annis 10 vel 12 intermissam poenitentiam et confessionem suorum peccatorum fecerunt. Nobilis haeretica deplorata iam et derelicta in partu plane laetifero invocato nomine et auxilio Beatissimae Virginis, quam ante blasphemare consueverat feliciter partum emisit et reliquias sanctorum, quas collo eius appenderat sacerdos noster, reverenter exosculans ipsa quoque brevi convaluit, licet nulla salus promitteretur mulieri post editum partum. Et licet praesens auxilium Beatissimae Virginis et sanctorum, ut agnovit, sic coram aliis haereticis fassa fuerit, obstinata tamen in sua haeresi mansit. Schismaticus quidam post multas difficultates ad unionem Ecclesiae reductus.

P. F e l i x [L ü d i g k]. *A 1 Januarii usque ad finem anni 1609.* Multi, maxime domini, qui a multis annis non fuerant confessi, confessi sunt equis iam insidendo. Antequam ad insultum irent, flexis genibus omnes praemissis devotionibus variis et adhortationibus absolutionem acceperunt. Totus paene exercitus iam fugiens ab assultu, videns sacerdotem sibi obvium, expansis manibus adhortando ad constantiam, reversus est et assultum ita continuavit, ut civitatem occuparet. Multi nobiles vulnerati in assultu, qui alias fuissent ab equis conculcati aut alio genere mortis misere periissent, opera sacerdotis ex medio strepitu bombardarum et tormentorum abducti ad locum tutiorem. Totus exercitus aliquoties in modum crucis prostratus pree nimia tormentorum exoneratione Deum exoravit commotus exemplo sacerdotis. Ipsemet ad assultum ivit cum magna illorum consolatione et Societatis laude. Omnia tam nostrorum, quam hostium corpora per se et fratrem curavit in unum cumulum convehi et terrae mandari. Exercitum furentem in ipsa civitate a variis sceleribus avertit et a caede coercuit. Ibidem vulneratos omnes confessione et Eucharistia munivit et providit illis necessaria, utpote hospitia, esculenta, chyrurgos. Ultra medium annum mansit in castris sacris concionibus, missis, confessionibus et Eucharistia toti exercitui auxilio fuit et maxime, cum castra versus hostem moverentur. Quadraginta horarum preces in ipsis castris constituit cum magna devotione militum. Ita non pauci confessi et sacra Synaxi reflecti. 4 milliaribus a propugnaculis hostium, cum in quodam loco omnino conflictus speraretur, ut a captivis affirmabatur, sacram absolvit in curru ante exercitum parato ad pugnam cum admiratione militum, qui iamiam sperabant hostem equis insidentes parati ad resistendum. Absoluto sacro adhortatus est milites ad confessionem. Inter alias duo, qui pridem confessi fuerant, ex equis descendentes confessi. Unus senator regni Poloniae, cum ita flexeret in confessione, serpens se nescio unde proripuit et volens quasi ipsum invadere transivit ad ipsius genua, licet perterrefactus, non tamen se movit loco, donec confessio esset absoluta. Retulit ergo confessario omen hoc esse malum. Adhortatus sum Beatissimam Virginem imploraret. Fecit ille confidenter, nec spe decep-

tus est, nam nocte eadem, cum hostis castra invaderet, globo tactus in ipso fronte laesus non est. Alter, cui commendavi in confessione patrocinium Beatissimae Virginis, fecit. Captus ab hoste eadem nocte, cum iam ultra castra ductus esset, suspirans ad Beatissimam Virginem miraculose evasit, nam nec globis tactus est, quibus ab hostibus impetebatur e manibus sese illorum in extrahendo. In mediis etiam tormentis et globis vulnerati omnes et animam exspirantes confessione facta absoluti sunt. Quo exemplo commoti ipsi Germani haeretici ultro petierunt, ut illorum familiarium catholicorum vulneratorum confessionem exciperet et ipsi ei deduxerunt sacerdotem, ubi erant vulnerati. In via ipsa, cum plurimi infirmi essent, nec sunt neglecti, nec solum adiuti crebre ab eodem, sed animabus provisum est. Cum assultus fieret ad fortissimum quoddam propugnaculum et non pauci ibidem vulnerarentur usque ad mortem, in eodem loco confessions eorum auditae. Quatuor, qui iniuste ad patibulum erant condemnati, liberati. Cum quidam miles esset abiectus in via et propter gravem et faeditum fluxum nullus in currum velit recipere in currum secum, cum frater impositum vexit, cum magna aedificatione exemptus. Frater etiam illo tempore, quo castra invaserunt Sueci, cum putaret se tutum esse in tentorio quodam, supervenerunt equites hostium et ipsum cum tentorio involverunt et sic illaesus evasit.

P. Andreas [Woluran]. *A 1 Januarii.* Quod malefactor quidam afficiendus esset supplicio, missus ad collegium a magistratu famulus significavit hoc ipsum Patri rectori petitiique, ut hora 4^a matutina adesset sacerdos (res nova et hactenus inaudita), qui praedictum malefactorem comitaretur ad supplicium, quod et factum est non sine magna consolatione malefactoris, qui in principio timere videbatur, at postea tamen animo illi aditum est, ut adstantes mirarentur eius magnanimitatem. Domus quaedam reformata quoad pacem, obedientiam et castitatem. 9 a superstitionis artibus revocati. Ex his una praemissa confessione et communione et accepto agno Dei ac thure benedicto chartam superstitionis, quam penes se gesserat, dedit ad comburendum. Ab usura revocatus unus et ad satisfaciendum damnum passo adductus. Unus sex annis propter ultiōrem faciendam adversario suo intermisserat confessionem et communionem. Unus multis argumentis avocatus ab iniuria 5 personis inferenda cum congregata manu. Unus abductus ab iniuria inferenda cuidam magno domino. Unus 5 annis confessionem intermisserat propter nullam aliam causam, quam propter concubinam, quam tamen Deo se deserturum et in matrimonium traditurum sese recepit, alias ad confessionem non venisset. Alter propter eandem causam paucioribus annis intermisserat confessionem. Ab adulterio revocati non pauci. Unus ultra viginti annos non bene confessus fuit propter peccata, quae p̄ae pudore reticuerat. Fecit quidem confessionem de tota vita. 8 antea non bene confessi repetiverunt confessionem. Antea nunquam confessi ultra 20. De tota vita confessi 4. Nonnulli multis annis, alii paucioribus non confessi. Communicarunt non pauci. A calvinismo revocatus unus, a lutheranismo 7. Unus non vilis conditionis Curlandus catholicis se adiunxit, post quod factum maximam passus persecutionem, in dies eam passurus videtur. A schismate duo. 5 an fuerint schismatici dubium, adeo nempe simplices, ut facti non videremur posse adferre rationem. Baptizatus unus. Copulatus unus. Unus anabaptista adultus baptizatus, praemissa prius instructione et confessione dispo-

nente saltem ad cognitionem et valente ad satisfactionem faciendam. Confessi quingenti. In castris visitati plurimi sauciati post pugnam eorumque confessiones exceptae. Propter alios alibi.

Annus 1610.

P. Erthmanus [Tolgsdorff]. *A 1 Januarii usque ad finem Aprilis.* Confessi 780. Communicarunt 750. Baptizati 15. Copulata paria 9. Haeretici ad Ecclesiam rediere 8. — *Usque ad initium Octobris.* Confessi 338. Ex his communicarunt 257. Baptizati 10. Copulata paria 8. Mulier, quae aliquot annos mortuos peperit infantes, tandem orationibus et exorcismis Ecclesiae, confessione, communione etc. adiuta vivum genuit. — Confessi communicarunt 75. Baptizati 7. Copulata 6 paria.

P. Minister [Andreas Wulurau]. *A 1 Januarii usque ad finem Aprilis.* Confessi centum et triginta. Unus a 20 annis non confessus, alter a 10. 4 nunquam confessi. De tota vita 5. Una 10 annis invalide confessa. Duae nunquam valide confessae. Quaedam nunquam in vita sua bene confessa fuit, semper enim ob verecundiam gravia quaedam peccata reticuerat. Die autem Nativitatis Domini accedens ad sanctam communionem sensit se sacra hostia suffocari: advertit Dei vindictam. Itaque Rigam veniens totius vitae ante male actae confessionem fecit. Eadem avocata a maleficio partim amatorio, quo multoties animum utendi habuit, partim beneficio, quo 4 nocere in corpore letaliter volebat et egerat de modo cum quadam altera. Eadem fere semper nullum animum ad orandum habuit, vix aliquid temporis orationi dabat, animata, ut sensim parum et bene atque frequenter oraret et sui victrix existeret. Quaedam matrona ingressa templum calvinisticum causa vindredi, quidnam in illo rerum ageretur, vidit columnam albam tendentem a fenestra ad fenestram. Perterrita rei novitate statim ex templo sese proripuit. Erat autem columna ista non ex splendore solis, sol enim tunc temporis ob nubilosum coelum non apparebat. Et qui eandem columnam vidisset, nullus erat, praeter dictam matronam. Quod cognitum postea est ex colloquio, in quo ista matrona iureirando rem gestam exponere debebat non secus atque id, quod nemo perceperat. Unus abductus a fornicaria, cum qua potus frequenter peccare solebat. Copulati duo. Cuidam frequentem tentationem patienti contra orationem, ut ab ea desisteret quasi nihil profutura, suasum, ut pergeret in ea et nihil detraheret, sed potius adderet, si vellet temptatione superior evadere, quod et fecit non sine exiguo fructu. Parentes quidam adducti ad hoc, ut filiam bono modo abstraherent a ministro nominato et primario, quam illi ad serviendum 7 annis tradiderant.

Ab initio Maii usque ad finem Septembri. Duo revocati a lutheranismo. Unus de tota vita confessus est, nam confessionem non validam fecerat propter peccata quaedam graviora, quae praे pudore reticuerat. Confessi centum et 26. Tres de tota vita fecerunt confessionem. Meretrix ad saniorem mentem revocata et in tuiiore loco posita. Concubina adultera ad saniorem mentem inducta, quae et abortum procuraverat et virum veneno omnino tollere nitebatur promiseratque concubinario nubere, quod et fecisset, si concubinarius illam secutus fuisset ad eum locum, ad quem ipsa priore marito adhuc vivo et illo relicto iam discesserat. Unus abductus ad relinquendam mulierem, cum qua solebat saepe peccare. Ab adulterio revocata per poenitentiam una. Quae-

dam a vana observantia abstracta, quam in charta descripta obtulerat, ut sacrum super illam fieret. Quaedam iam sedulo cogitationem passa de auferenda sibi vita propria manu propter frequentes a marito in ebrietate exhibitas molestias et propter eandem causam non parum sollicita eo, quo poterat, meliori modo fieri ad tantum evitandum malum est inducta per sacramentum poenitentiae, ad quod et maritus postea adductus est. Quaedam volens scire num morbum, quem patiebatur, a Deo vel ab homine haberet, usa est in hoc opere divinatoris, verum eam postea facti non mediocriter poenituit. Quidam 10 annis non confessus correptus in itinere gravi infirmitate, cum recurrisset ad sacramentum poenitentiae, ad hoc rediens coepit melius habere, uti ipse retulit, post sumptum venerabile Sacramentum sanusque coeptum iter continuavit. Quaedam catholica vidua coniecta innocenter ab haeretico in carcerem visa est sibi obdormiscere et videre senem virum dicentem sibi: Perge ad ianuam, egredieris per illam. Ad quam veniens non invenit apertam. Secundo visa est videre eundem virum dicentem sibi priora verba. Obedivit monenti, veniens quidem ad ianuam advertit illam non bene clausam. Amoto eo, quo tenebatur clausa, statim exivit ad mitiorem carcerem, in quo 3 diebus detinebatur innocenter, inde tamen egredi volens debuit misera pignoris loco relinquere vestem, donec pecuniam certam numeraret. Hoc tamen notatu dignum, quod accidit ibi in mitiore carceri. Ibi nempe vir totus niger, exceptis oculis, qui videri poterant, ad illam accessit, qui super pedem eius ponens tantum illi pondus addidit, ut se nec signo crucis signare potuerit, dicto tamen nomine Jesu, statim ab ipso liberata est. Tres per sacramentum poenitentiae avocati ab ultiione, quam cum sociis facere volebant, et unus illorum iam socium adduxerat ad hoc malum. Quaedam persona muliebris adducta multis modis ad deponendum malum animum erga sibi similes. Duo paria inter se non parum dissidentia reconciliata. Baptizatus unus.

P. Ambrosius [Sliczni]. *A 1 Januarii ad finem Aprilis.* In itinere Rigensi apud duos nobiles ex familia audit 12 circiter. Item in loco haeretico baptizatus unus.

P. Felix [Lüdigk]. *A 1 Januarii usque ad finem Aprilis.* Ab incubo liberata mater cum filia per confessionem. Adulterium cuiusdam feminae cum innotuissest femina cum cuius marito perpetratum fuerat, cum marito multum offenderetur, maximo odio concepto multum diffamabat, reconciliatae et confessae. Puellae duae peccata carnalia multis aliis confessionibus reticuerunt, tandem adductae magna contritione confessae. Ab usuris reducti duo. Reconciliati multi, qui aliis dissidebant. Baptizati plures quam 30. Copulata 20 circiter paria. Confessi quadrinquenti circiter. Et haec *usque ad Septembrem*.

P. Johannes [Stribingius]. *A 1 Januarii usque ad finem Aprilis.* Confessi sunt 2345. Ex his nunquam ante confessi 190. Lutheranam haeresim reliquerunt 4. Communicarunt 1900. Baptizati 158. Copulata paria 45. Qui male confessi fuerunt 35. Quidam ob enormia peccata sua fugiens conciones et sacerdotem, tandem in hebdomada sancta in concione motus sacerdotem accessit et peccatorum suorum sarcinam depositus. Tria paria adulterorum disiuncta. A concubinatu 6. Reconciliati duo, quorum alter mortem alteri inferre conabatur. Tres mulieres, quae longo tempore superstitionis quibusdam rebus plurimos ad se attraxerunt valetudinis quaerendae gratia, inductae, ut abiurata sua superstitione confessae sint et communicarent.

A 28 Maii usque ad 14 Junii. Confessi 472. Ex his nunquam in vita confessi 40. Lutherana haeresi infecti 2. Ex calviniana 1. Communicarunt 288. Baptizati 38. Copulata 15 paria. Mulier quaedam Germana annos agens in lutherana haeresi pertinacissime quadraginta quatuor in festo Pentecostes omnium istus loci hominum gratulatione et laetitia in sinum catholicae religionis recepta. Rusticus centenarius et beneficus, multos suis beneficiis curarat ab infirmitatibus. Hic semper fugiens confessiones et aspectum sacerdotis, tandem in infirmitatem incidens gravissimam votum voverat, se prima illi oblata occasione sacerdotis confessurum. Convaluit, confessus communicavit, summa omnium admiratione, rogans insuper, ut publice pro concione omnibus prohiberem, ut in posterum illum molestare in simili negotio velint, siquidem in confessione omnibus diabolicis artibus abiuraverit valedixeritque. Alter in Ascensione Domini (secundum novum Calendarium) in campo laborans sentit statim supra se vindictam. Nam eodem die grando omne frumentum et semen in nihilum redigit. Pauper agnoscens se iuste a Deo punitum, siquidem in confessione Deo paulo ante non laboraturum promiserat. Duo octogenarii nunquam confessi, videntes beneficum supra dictum communicare, idem tentare ausi sunt, confessi, laus Deo, et communicarunt. Item alter similis beneficus nonagenarius publice confessus se multos iuvisse verbis quibusdam certis nihil significantibus et dígito medio manus, quae omnia a suis maioribus didicisse asserebat. Modo se promittere coram omnibus se neminem in posterum suscepturum, imo coram domino suo accusatum, quod et dominis eius ipsem audivit et omnibus severe prohibuit, ut nullus in posterum illum amplius tentaret molestare. Hic deinde confessus et communicavit.

A Julio usque ad Septembrem. Confessi 885. Ex his nunquam in vita confessi 209. Ex haeresi reducti 4. Communicarunt 654. Baptizati 32. Copulata paria 16. Nobilis quidam Germanus quadraginta annis in lutheranica haeresi permanens confessus et communicavit, summa omnium istius loci gratulatione. Hunc secutus quidam Germanus alter, qui ultra quinquaginta annos in eadem lutherana fece immersus iacuerat, extractus et Ecclesiae catholicae reconciliatus sacramentis poenitentiae et Eucharistiae. Quidam, centesimum agens annum in exercendis variis superstitionibus, veniens ad confessionem omnibus vanis superstitionibus valedixit. Quem alter quidam mox secutus eiusdem peccati se reum fatebatur. Quidam ebrius, dum ingentia tonitrua nocte audiret et ab aliis moneretur, ut se ad orationem componeret, minime acquievit, sed in quaedam blasphemia erumpens verba dixit: Feriat diabolicum fulgur, si vult; feriat, si potest! Mox exauditus fulgur accedit horreum plenum braseo illudque cum duobus equis et omnibus rebus brevi tempore sine alta liberatione consumpsit. In alio loco eodem die, qui fuit sancto Joanni sacer (secundum antiquum Calendarium) fulgur similiter succedit eiusdam impii hominis totam habitationem eamque cum sex cornutis pecoribus in cineres redigit. Sequenti die ipsamet suo magno impulsu damno ad confessionem et poenitentiam sacram confugit, ipsamet in eadem ut antea permanente impietate. Quidam laborans in festo sanctae Mariae Magdalena sequenti die sensit divinam ultionem. Grando nempe omne frumentum aestivum in frusta comminuit. Alter, fugiens templum et sacerdotis conquisitum et admonitiones ad poenitentiam, a daemone intempesta nocte ex hypocausto dormiens extractus et supra carpentum positus. Hic dum sacrosanctum Salvatoris nostri Jesu no-

men imploraret, mox a daemone relictus, non tamen sine poenitentia. Confregit enim illi, antequam discederet, dexteram manum et dexterum pedem. Quo accepto malo tandem ad sacerdotem supplex uno reptando pede confugiens peccata confessione sacra expiavit. Quaedam pudorem effugiens quatuor infantes abortavit, tandem ad confessionem tanquam ad sacram Amforam confugiens abunde peccata lacrimis profusis expiavit. Reconciliati duo graviter sibi infensi, qui et confessi et communicati. Ab adulterio duo paria reducta. A fornicario statu 3 paria. Invalidas qui ante fecere confessiones 22. Grandaevae aetatis homines confessi ultra 80. — *Ab Octobri usque ad Novembrem.* Confessi 210. Ex his nunquam in vita sua 86. Communicarunt 90. Baptizati 36. Ex his adulti octodecim, unus illorum erat 40 annorum. Copulata paria 6.

Annales.

Collegium Rigense aluit hoc anno 1610 socios 15; sacerdotes 8, coadiutores 6, magistrum unum, cui cum schola syntaxeos accessit alter sub finem anni. Unus e sacerdotibus probatus diuturno morbo e vivis decessit. Quo mortuo, quia haeresi relicta non solum fidem catholicam, verum etiam statum religiosum amplexus fuerat et acerrimus post haereticorum semper hostis extiterat, illum fulmine necatum fabulati sunt. Fabula inde orta, quod eo tempore subditus quidam fulmine tactus interierit. Fructus hoc anno cum intra et extra civitatem, tum per varias missiones, potissimum per Livoniam, interdum etiam per Samogitiam factas, praeclarus reportatus: Sacra confessione peccata expiarunt 5753. Cibo Eucharistico refecti 4670. Aetatis tum provectioris, tum grandaevae homines variis remediis ad confessionem et ad sacram Synaxim adducti 627. De tota vita, ut confiterentur, 592, quorum alii annis 20, alii 10 confitendi consuetudinem deseruerant; 64, qui invalidas confessiones alii tota vita, alii a pluribus annis scelerum pudore absterriti fecerant, qui partim concionibus, partim privata instructione nostrorum permoti recta poenitentia eas emendarunt. Haeresi partim calvinistica, partim lutherana abiurata ad Ecclesiam reducti 26. Sacro baptismatis lavacro abluti 332. Ex his adulti 18, quorum unus 40 annorum agebat. Matrimonio copulata paria 127. Quaedam, cum tota vita sua obscoeniora peccata celasset, die Nativitatis dominicae, divinam hostiam sumens sentiensque difficultatem eam deglutiendi ac se eadem quodammodo suffocari miraculo territa ad pedes sacerdotis accurrens conscientiam suam clare manifestavit. Nobilis Livo et matrona Germana in haeresi lutherana pertinacissimi, ille 40, haec 44 annis, ad quos accessit quidam Germanus, in eadem haeretica lue ultra 50 annos haerens, hi multo labore ad abiurandam haeresim per nostrum sacerdotem inducti, magna vicinorum admiratione et gaudio, Ecclesiae reconciliati sacram Synaxim receperunt. — Quidam annorum centum, a quo variis morbis afflictati beneficiis opem requaerebant, male sibi conscius et confessionem fugiebat et aspectui sacerdotis nostri sese ubique subtrahebat, gravi tandem morbo correptus, ad cor rediit, voto sese obstringens confessionem prima occasione sacerdoti acturum, convaluit, confessus est ac sacram Eucharistiam sumpsit nec superstitionem abiuravit tantum, verum publice pro concione omni populo id promulgari voluit, obtestando, ne quis unquam auxilii diabolici causa adiret, se omnibus diaboli artibus ex animo renuntiasse. — Sub idem tempus eiusdem dia-

bolicae artis socius et ipse centenarius beneficiis nuntium remittens sacra confessione et communione Deo redditus est. — Habuerunt autem aemulum tertium veneficorum quoque magnum, qui exemplo illorum confessione sacra scelera sua expiavit. Sed et hic 2 octogenarios tota vita nunquam confessos ad sacramenta eunda suo exemplo pellexit. — Fuit in hoc genere insignis quidam nonagenarius, hic certis quibusdam verbis nil significantibus ac medio digito adhibito multos sanaverat, asserens se a maioribus suis haec didicisse, sed ad poenitentiam per sacerdotem nostrum inductus, cum primum peccata sua expiasset ac sacram sumpsisset communionem, iuramento se publice obstrinxit coram omni populo se deinceps et superstitionem derelicturum et apud dominum suum iudicio acturum contra eos, qui ab illo malignum auxilium requisiverunt, permovitque dominum, ut omnibus tantum scelus graviter prohiberet. — Ad maleficia amatoria quaedam animum addixerat et per beneficia quatuor personis lethaliter nocere decreverat; modo cum beneficia iam formata, sacerdos noster a consiliis pravis eam avertit et, ut orationes suas, quas ante sine sensu et vix unquam faciebat, devote et ardenter perageret, induxit. — Tres aliae mulieres variis superstitionibus plurimis annis homines non paucos in valetudine adiuvanda deluserant, per confessionem et communionem sacram ipsae animae salutem receperunt. — Quaedam vanam observationem litteris in charta descriptam conabatur mappae altaris supponere sacrumque super illam haberi, sed per nostrum sacerdotem absterrita fabulas esse credidit. — Altera divinitore usa, num a daemone vel a malo homine infirmitatem pateretur, eiusdem opera, fraudes detestata est. — Tertia gravissimum scelus animo conceptum de auferenda sibi vita ob acerbas molestias, quas a marito ebrietati continuae dedito patiebatur, per confessionem sacram reliquit. Maritus quoque ad saniora consilia deductus. — Quidam 10 annis a sacramento poenitentiae et Eucharistiae destiterat, hunc iter agentem gravis morbus oppressit, a quo Rigam veniens per confessionem et communionem Deo reconciliatus liber et sanus domum rediit. — Matrona curiosa coetum calvinisticum ingressa idolatriam haereticam contemplabatur, sed ne eius arrideret animo exindeque quamprimum fuga se eriperet, columna alba praetensa a fenestra ad fenestram admonita cum terrore est. Accedit res nebuloso coelo cognitumque a nemine alio eandem columnam visam. — Quidam in temptationibus gravissimis et creberimis etiam orationes ut vanas et inutiles relinquere statuerat. A nostro sacerdote instructus et ad perseverantiam excitatus cum magno fructu et consolatione tentationes depulit et in orationibus perdurat. — Parentes filiam ministri haeretici servitiis septennio addixerant, quam consilio nostrorum a periculo extraxerunt. — Vidua catholica, nostris confiteri solita, ab haeretico innocens in carcerem detrusa fuit, in quo visa sibi obdormiscere apparente horribili et nigro phantasmate oculis patentibus supraque pedes eius veniente tanto pondere, ut nullum membris ne signo quidem crucis formando idonea movere posset, invocato tamen nomine Jesu liberata est. Tam videre sibi visa est venerabilem senem monentemque, ut pergeret ad ianuam egredeturque. Paruit illa, sed, cum invenisset clausam, iterum monita accessit advertitque ianuam ita clausam, ut digito aperiretur, egressa foetidum carcerem anteriorem et mundum intravit, in quo triduo detenta innocenter fuerat. — Ebrius quidam ingentia tonitrua audiens in blasphemias prorupit monitusque, ut ad orationem sese componeret, prioribus haec addidit: Feriat

diabolicum fulgur, si vult, feriat, si potest. Vix finierat, cum fulgure horreum accenditur plenumque braseo cum duobus equis et omnibus rebus brevissimo spatio conflagrat. Sequenti die divo Joanni Baptistae sacro domum cuiusdam hominis impii confessionem fugientis fulgur accedit ac in favillam redit, sed haesit in impietatis praecincto, sola uxor vindicta divina permota die subsequenti ad sacerdotem nostrum venit confessioneque sacra peccata expiavit. — In Ascensione Domini alter, alter die beatae Mariae Magdalenae sacro laboribus prohibitis vacabat, sed inequens dies grandine vindex fuit, omne frumentum in agro utriusque penitus comminuit. Prior vindicta Domini correctus ad confessionem accurrit promittens se nunquam festo die deinceps laboraturum. — Quidam diu sacerdotis nostri monita ad poenitentiam ac ipsum templum fugiens intempesta nocte a malo daemone ex hypocausto extractus carpento imponitur, in quo, cum nomen Jesu imploraret, a daemone quidem deseritur dextra tamen manu ac pede dextro conftractis, unde repans ad sacerdotem venit ac per confessionem auxilium invenit. — Mulier aliquot annis abortum passa ad sacerdotis nostri opem confugit. Adhibiti praegnantium exorcismi et orationes Ecclesiae, consilio sacerdotis ante partum sacra confessione ac Eucharistiae sacramento communia, foetum quoque ardentibus orationibus Christo in ipsa Venerabilis Sacramenti sumptione commendavit et feliciter vivum infantem enixa est. — Elaboratum etiam circa adulteros pellices et discordias faventes effectumque, ut plurimi graves discordias et odia deponentes atque ulationes, quas inferre adversariis paraverant, remittentes in gratiam redirent. Ab adulterio reducti 7, a fornicaria consuetudine 8. Inter has quaedam, ne infamiam incurret, quater abortum procuraverat aeterna minime verita, sed tunc digna tandem poenitentia tantum scelus expiavit. — Innotuit adultera uxori magnumque illius in se odium publicum concitarat. Adhibita remedia; quae post confessiones altera adulterium, altera odium reliquit. — Alia adultera abortum procurata in necem mariti cum adultero conspiraverat, persuaserat etiam loci mutationem cum matrimonio sacrilego, sed nostrorum opera cum Deo vivere coepisset, etiam marito vitam reliquit et in gratiam vivunt. Mater et filia opera cuiusdam ex nostris ab incubo liberatae per sacra Ecclesiae sacramenta. — Religiosi duo ex Bernhardinorum ordine, sacerdos alter, alter scholasticus, qui paralysi ab aliquot annis adeo laborabat, ut unius brachii nullius plane usum haberet, in collegio hospitio excepti mense uno medicorum opera utebatur, minus tamen feliciter initio, quod natura medicam vim repelleret. Adhibuit infirmus nostrorum preces et sacrificia non sine parvo commodo suo: nocte quadam per quietem sibi videre visus est regem quandam se alloquenter ac sanitatem promittentem excitusque socium sacerdotem vocat et accurrenti se iam sanatum esse, ait, sancti Casimiri, qui sibi apparuisset, beneficio. Vidimus iam utentem sine difficultate brachio tam nostrorumque precibus post Deum et divum Casimirum sibi auxilium affulsisse fatebatur.

Evocati sunt 2 sacerdotes nostri ab episcopo Livoniae in Samogitiam (ubi ob belli pericula residere consuevit) et praeeunte praesule⁶ aulam pene totam confessione perpurgarunt effectumque consilio et suasione, ne in Polonium (quo omnino discedere ibique manere relicta Livonia, ubi a 10 fere annis non resisterat, ob bellum constituerat) abiret, sed

⁶ Episcopus Vendensis Otto Schenking.

promitteret se in Livonia mansurum ac res cum Ecclesiae Livonicae, tum sacerdotum valde turbatas coacta ad hoc synodo provinciali in ordinem redacturum. Venit autem cum iisdem Patribus Rigam magnaue Patris rectoris et aliorum huius collegii humanitate et observantia captus coepit esse addictior. Exceptus etiam est in refectorio collegii prandio ac eo absoluto a studiosis nostris in aula collegii cantu, variis linguis, tum carmine et oratione est salutatus ac plurimum recordatus palamque dixit se daturum operam, ut talem ipsum fore intelligent, qualem suis versibus descripserunt. Sanctum confirmationis sacramentum in nostro templo eodem tempore contulit Germanis, Polonis, Lothavis, Lithuanis, Esthoniis, duobus etiam fratribus nostris. Commoratur apud eundem religiosus ordinis sancti Augustini, qui ex Germania ad illum venit. Hunc ex Samogitia ad nos Rigam praemisit. Exceptus prandio et apud parochum ecclesiae nostrae hospitium illi datum uno mense collegii victu humaniter habuit. Exercitiis quoque spiritualibus in collegio nostro vacavit, quibus etiam exculti hoc anno alii duo sacerdotes, quorum alter ex gymnasio nostro prodiit et parochiam in loco penitus desolato suscepit, quamvis aliae sese conditiones commodiores sibi offarent, primitias in templo nostro cantu solemni celebravit ac in collegio cum suis hospitibus prandio religioso exceptus est. Renovatio studiorum mense Octobri, prima hoc belli tempore, pulchro dialogo cum aplausu externorum celebrata et consueta praemiorum distributione a quinquennio intermissa.

Meminimus extreum clausisse diem unum e sacerdotibus, qui fuit Franciscus Brandonius, octo annorum hemorroide incurabili extinctus. Is uno ante mortem mense, cum valetudinis causa excurrisset in ambitu ecclesiae cathedralis (haereticorum iam est) in ministrum iuvenem et superbia tumentem, Herculem sacrarum litterarum sese iactitatem sese incidit beneque confusum perstrinxisset melius, nisi et infirmitas et concursus tumultuantis plebis consuasisset colloquium rescindere. Interea idem Hercules non cessat feriis sextis alternis hebdomadis (quo die ex pulpito blasphemat) populum in nos commovere reliquosque eiusdem farinae ministros iamque plures, quam ante, connitti in plateis ac odia civium experimur, potissimum cum Patre demortuo scripto quodam parochi nomine, qui litteris interfuerat, eadem disputatio manu scripta praecipuis quibusdam communicata sit illiusque inscritia paulatim patefacta sit. Oratio diurna crebrius dominicis diebus coram Venerabili Sacramento in templo primario collegii habita pro serenissimo rege ac felici successu in expugnando Smolencio totaque Moscovia subiuganda. Diebus etiam dominicis a prandio cathechismus cum Lothavis tractari coepus in templo Beatae Mariae Magdalena. Controversia quoque piscationis salmonum ultra Dunam in fundo nostro biennio impedita a senatu, hoc autumno composita. Burgrabio civitatis cum uno ex consulibus, aliquot senatoribus, tribunis plebis ac syndico civitatis in loco controverso comparentibus ac reverendo Patre rectore cum socio ac procuratore collegii iniurias proponentibus pro hoc anno rete illorum controversum sublatum est, quid post futurum, sequens annus docebit. Miles quidam Polonus ob patratum homicidium a Rigensi praetorii carcere (qui nobilium est) inclusus tenebatur, ad quem accersiti duo sacerdotes ex nostris permissu senatus (quod haereticis illis per raro facere permittit) confessione excepta ad mortem sequenti die subeundam disposuerant ardentemque in orationibus fecere, crastino mane

se redituros cum sacro Viatico promiserunt. Is intelligens se morti adiudicatum turbari prius coepit, tum ad orationem se convertit, a quo surgens cum pede pavimentum pulsans advertisset substratos asseres minus firmos, eos perfringere coepit ac foramine facto in cellarium se coniicit pulsuque vasorum ex lapsu se proditum graviter timuit, sed, cum omnia quieta essent, sese colligens iterato ardenter orationem repetiit. Tum surgens incoepit murum plateam versus abscidere, ex quo facile lateres exciderunt et levi vi pars magna cum impetu foramen illi praebuit. Adscendit ex caverna nemine advertente, per plateas instar ebriosi obvios transiens miro magis modo moenia civitatis deinde et vallum superat ac sequenti die per mille amfractus Dunamundum (duobus miliaribus dissitum) meridiano tempore pervenit, ubi (ut praefectus arcis retulit) se miraculose precibus nostrorum sacerdotum liberatum asseruit. — Insigne plane exemplum est, quod in hoc genere accedit, cum nempe primarius vir uxori perturbatus graviter mala imprecatus fuisset, continuo certis intervallis quasi anergumena divexus confugit ad nostros tum preces, tum consilia, nec salubriora inventa quam conscientias utriusque emundare et robur ex Pane coelesti contra deterrium hostem sumere. Vix adhibitum remedium, cum nequissimus inimicus probatum et amorem mutuum non ferens novo hospitio electus est. Ille sollicitudine gravi, haec morbo liberata est.

Annus 1611.

P. Erthmannus [Tolgsdorff]. *A 1 Januarii usque ad Dominicam Passionis.* Confessi communicarunt 340. Baptizati 13. Copulata 10 paria. *A Dominica Passionis usque ad 1 Maii.* Confessi 459. Communicarunt 432. Baptizati 15. Ab haeresi 4. Copulati 2. — *A 1 Maii usque ad Trinitatem.* Confessi communicarunt 90. Ab haeresi 5. Baptizati 13. — *A Trinitate usque ad medium Junium.* Confessi 190. Communicarunt 170. Baptizati 6. Copulati 4. — *Ad initium Octobris.* Confessi communicarunt 140. Baptizati 15. Copulata 12 paria.

P. Johannes [Stribingius]. *A Nativitate Domini usque ad Quadragesimam.* Confessi 764. Ex his nunquam 52. Ex haeresi lutherana ad catholicam fidem redierunt 17. Communicarunt 627. Baptizati 68. Copulata paria 30. Quidam stipulata manu sacerdoti promiserat se pro Paschate communicaturum (quod diebus 5 restabat post confessionem secundam), sed ob crapulam neglexit, non tamen sine divina ultiōne. Mox nempe in pedum gravissimam incidit infirmitatem, in qua 9 menses divinae iustitiae satisfecit. Hic audiens sacerdotem in propinquuo esse misit pro illo humiliter precando, ut illi sacrum afferret Viaticum, quod et factum. Alter haeresi lutherana immersus a sacerdote multum sollicitatus, ut confiteretur more catholico, quod aegre fecit. Quarto die post sacrum Christi Corpus sumpturus cum aliis hic consenso equo aufugit. In itinere invadit Christi fugitivum febris, in qua quinque annis lecto affixus detinebatur. Altero anno monitus, ut ad confessionem veniret, sed noluit, praetendit causam se non posse propter infirmitatem. Interim varia infirmitati adhibet remedia, sed frustra, imo apud veneficos varios quaerit auxilia, verum nihil illi prodesse possunt. Admonetur ad confessionem tertio, quarto anno aliquoties, sed nihil iuvant. Tandem cum ab aliis externis adhortaretur ad confessionem et sacram Synaxim, respondit: Quid mihi proderit confessio? quale ibi poterit esse

Corpus et Sanguis Christi? Haec locutus ecce post duas hebdomas sanguinem evomere in tanta copia coepit, ut omnes mirarentur. Hoc cum post aliquot menses iteraret, venit ad eundem sacerdos, admonens ad confessionem. Respondit: Quae sunt mea peccata adeo enormia, ut confitear, nullum peccatum habeo. Vix finierat verba, ecce statim praesente sacerdote tertia vice sanguinem evomuit ultra quinque cantaros. Tandem, cum a sacerdote admoneretur hoc ob calumniam in venerabili Sacramento factam fieri, resipuit, manu pectus tetendit, confessus cum magna contritione sequenti die communicatusque. Sed vix sacerdos abiebat, ecce animam Deo reddidit.

P. Felix [Lüdigk]. Confessiones 70 exceptae. Baptizati 30. Puella liberata per exorcismos a phantasmatisbus, quae ducebatur ab illis ad silvas et vexabatur noctes et dies. Dissidentes inter se varii reconciliati ad sex vel septem paria. Tres confessi integras, qui alias confessi et communicarunt in peccatis gravissimis et maxime sodomiticas.

P. Joannes [Stribingius]. *Ab initio Quadragesimae usque ad finem Aprilis.* Confessi pro Paschate 840. Ex his nunquam in vita sua 30. Ex haeresi lutherana Germana quaedam, quae annis 50 ferme Lutherò credidit, ad catholicam fidem rediit. Alter natus in fide catholica, sed blanditiis haereticorum perversus tandem in infirmitate gravi ad catholicam fidem multis lacrimis rediit. Ex plebe vulgari rediere 5. Unus schismaticus Ecclesiae vero capiti unitus. Communicarunt 804. Qui male confessi ante 4. Copulata 6 paria. Baptizati 26. Dissidentes reconciliati 2. — *A Maio usque ad 4 Junii.* Confessi pro Pentecosten 852. Ex his nunquam in vita 76. Ex haeresi lutherana 45 extracti. Ex quorum numero quaedam erat femina nobilis cum tota sua familia, alter erat praefectus cuiusdam arcis, tertius quidam nobilis cum uxore et omni familia. Quarta quaedam matrona, quae ab annis 40 circiter pertinacissime Lutheri partes defendit, pro Pentecosten confessa et communicavit omnium sane gratulatione, quae post confessionem pro gratiarum actione omnes suos subditos ad confessionem sacram adduxit. Communicarunt 830. Baptizati infantes 73. Ex his erat quaedam puella trium annorum. Copulata 9 paria. Dissidentes reconciliati 4 paria. Qui in haeresim relapsi 5. Qui male ante confessi 7. Ex his quidam erat sexagenarius, qui a 24 annis ad minimum bis in anno confessus fuerat et communicaverat. In communione a 6 vel 7 annis sensit in lingua a Deo puniri. Dum enim a sacerdote sacrum Christi Corpus in lingua susciperet, sensit linguam comburi. Causam doloris investigans cognovit ex indigna sacramenti susceptione sibi accidisse.

P. Andreas [Bruchmann]. *In Januario.* Concubinarii duo separati et per confessionem et communionem Deo reconciliati. Nobilis homicidio facto fuga salutem quaequivit, sed magis divino praesidio evasit, cum enim totum oppidum signo publico dato contra eum excurrisset multique eum viderent, non tamen comprehenderunt sive consternati, sive divino iudicio commiseratione permoti. Felicis fugae causam dixit dolorem, quem tunc suscepserat, votumque confitendi. Venit postea ad nostros et illorum hortatu totam vitam perpurgavit adversaque parti iudicio publico satisfecit. Alter etiam miles biennem confessionem repetivit ob varias causas conscientiae.

In Februario. Confessiones auditae personarum 5.

In Martio. Personarum 30 auditae confessiones, ex quibus plurium annorum fuerunt 6. Cum restitutionibus gravibus totidem.

In Aprili. Confessi et communicarunt 33. Unus ex iis haeresim eiuravit. Restitutiones fuerunt 5.

In Maio. Infans baptizatus publice in domo civis praeter consuetudinem. Multum ea res haereticos tum ministros, tum cives permovit. Pervicerunt tamen catholici, maxime avaritiam illorum reprehendentes. Confessi 12. Plurium annorum aliquot, cum restitutionibus 2.

In Junio. Unius derelicti militis in campis excepta confessio, qui singulari Dei providentia in vivis conservatus videtur, ut decennes maculas elueret, statim nempe post confessionem, antequam sacrosancta Eucharistia allata fuisset, expiravit. Huic etiam collegium ex eleemosyna partim sua, partim piorum virorum sepulturam procuravit.

In Julio. Unus canonicorum exercitiis spiritualibus est excultus. Alter etiam clericus, ut sese disponeret ad ordines maiores, triduanam collectionem praemisit octoque annorum maculas confessione eluit. Auditae etiam confessiones 8 personarum.

In Augusto. Confessiones 6 personarum exceptae. Habitus etiam publice dialogus die Assumptae Beatissimae Virginis cum praemiorum distributione praesente reverendissimo Livoniae et nobilibus, qui ad co-mitiola confluxerant. Spectavere etiam non pauci ex Rigenibus frustra obstrepentibus ministris et scandalum exprobrantibus, verum populi vox fuit maius scandalum esse, quod pecuniis corrupti civem, qui illis diebus iugulum sibi praeciderat, publica funeris pompa sepeliri concesserint ipsique adfuerint.

P. Minister [Andreas Woluran]. *A Januario usque ad Augustum inclusive.* Confessi 300 et 81. Ex his avocati a fornicario usu plurimi, a concubinatu 6, ab adulterio plures quam 16. In tuto loco positae fornicariae tres. Revocati a lutheranismo tres, in quo unus illorum 40 annis duraverat, a schismate 17, a calvinismo 19. 2, qui non sciebant, cuius fidei essent, nec unquam confessi fuerant, confessi quidem de tota vita. His accedit unus, qui antea quidem confessus fuerat, sed tamen de tota vita confessus est. 2 invalidas confessiones repetiverunt. Unus 12 annis confessionem intermisserat. Communicarunt 100 et 28. Baptizati 13. Copulati 13. Unus ad deponendam iram adductus et ad redeundum cum adversario in gratia. 1 ab invasione alienae domus et occisione alterius, in qua facienda uno anno duraverat, avocatus. Alter a simili occisione abstractus, alias ab ultiione facienda adversario. Quidam denegatam sibi iustitiam volebat cum exercitu transeundo per terram iudicis sibi satisfacere, dissuasum hoc illi aliasque modus praepositus. Quidam adductus ad hoc, ut dissuaderet maritatae, ne maritum occideret, ad quem occidendum ille dederat consilium. Imo etiam maxima causa fuerat, ut matrimoniali foedere inter se iungerentur, verum post longum tandem tempus iam facti matrimonii cognovit fuisse inter eos consanguinitatem. Itaque perductus est ad hoc, ut ipsis esset causa praesentandi se episcopo vel vicesgerenti nuntii apostolici, qui ad has horas tunc propter bonum Ecclesiae Livonicae venerat. Quidam adolescens habens consuetudinem violandi iejunium transiens ieunii tempore per stagnum congelatum eques incidit in stagnum, unde ipse quidem salvus evasit, sed equus ibi periit et rediens ab hoc periculo advertensque se punitur ob violatum iejunium promisit Deo se die Veneris im posterum stricte iejunium servaturus, nisi iusta necessitas aliud exigeret. Juvenis

quidam, cum excitaretur ad confessionem faciendam, quam iam pridem non fecerat, quam tamen postea excitatus fecit, propter pauca, quae illum a facienda confessione absterrent, referens subiunxit se, cum in Moschovia militaret, beneficiis fuisse ita infirmum factum, ut cutis in corpore dissolveretur. Remedium contra hoc malum excogitavit tale. Fecit votum eundi ad Mariam Censtochoviensem, quo facto tertio die coepit melius habere ita, ut paulo post equum descendere et hasta contra hostem uti potuerit. Excitatus ergo est tunc, ut votum quam primum expleret. Idem vidit quasi puerum ex loco inter fornacem et parietem vacuo aggredientem cum fumo, vespere cum ad candelam sederet. Territus non mediocriter fuit. Orationem quidem tunc adhibuit, sed frustra. Sequenti vero vespere, ut ipse putabat, spectrum ad se lapides proiecit, sed bombardam contra illud exoneravit. Cum id secundo fecerit, rupta est bombarda ita, ut pars corpus eius tangeret non sine maximo periculo vitae. Quo utroque facto non parum adiutus fuit, ut ad confessionem, ad quam a sacerdote excitabatur, eo citius properaret, quod et fecit. Quaedam ab usu divinorum et maleficiorum per poenitentiam liberata est. Usa enim fuerat divinatore et divinatrice ad cognoscendum, quisnam furtum fecisset, item ad cognoscendum, num debitum a debitore esset receptura. Divinandi modus fuit inspicere cantarum continentem cerevisiam et proicere certo modo cultrum. Pro maleficis vero, ut in posterum mediis ab Ecclesia ordinatis uteretur, facile inducta fuit. Pro annuis: circa festum domi et extra 40 circiter confessiones excepit, tres, qui a multis annis confessionem neglexerant. De sacerdotibus et clericis ordinatis. Nobilis quaedam femina animo et voce catholica in gravi infirmitate a medicis destituta sancto Borromaeo se commendans et imaginem illius, quem a sacerdote nostro acceperat, revixit et paulo post sanitati pristinae restituta.

P. Joannes [Stribingius]. *A Julio usque ad Novembrem.* Confessi 673. Ex his nunquam in vita confessi 177. Ex haeresi lutherana reducti ad Ecclesiam 19. Communicarunt 413. Baptizati 145. Copulata paria 31. Relapsi qui fuerant in haeresim 3. Qui ante male confessi 2. Dissidentes reconciliati paria 4.

P. Minister [Andreas Wolurān]. *A Septembri usque ad medium Novembrem.* Confessi 93. Ex his 2 antea nunquam confessi, 3 vero de tota vita. Quaedam a gravi odio avocata adductaque ad hoc, ut quam personam odio habuit, patiatur in domo sua manere. Quaedam graviter infirma oppressa somno videbatur sibi videre tres speciosas matronas, ex quibus maximam cepit voluptatem audivitque ab illis verba eiusmodi: Non morieris modo in hac infirmitate. Excitata sensit effectum dictorum in corpore, paulo post enim coepit melius valere. Ut autem tanti beneficij magis compos redderetur atque grata existeret, voto se obstrinxit, quod post primum ingressum in templum paulo firmior corpore facta vellet ad mensam Domini accedere confessione sancta anima perpurgata, quod et fecit. Eadem salutare consilium acceptavit abstrehendi filiam ex haeretica schola iam illam frequentantem causa discedi ibi doctrinam christianam et simul legere.

P. Joannes [Stribingius]. *A Nativitate Domini usque ad primum Martii.* Confessi 523. Ex his nunquam confessi 57. Haeretici lutherani ad Ecclesiam reducti 23. Unus male confessus a 50 annis, alter a 5 annis, tertius a 10. In haeresim relapsus unus. Communicarunt 374. Baptizati 72. Copulati 24. Quaedam inducta ad hoc, ut superstitiones

quasdam, quibus a decem annis usa circa pecora hominesque, relinqueret, quod libens facturam promisit. Haeretica altera sexagenaria, cum iamiam se morituram cerneret, intellexit nostrum sacerdotem praetereuntem. Cum nullum haberet, qui sacerdotem ad se vocaret, ipsamet manibus pedibusque in terram reptis ad ostium venit et quantum potuit clamavit post sacerdotem, ut ipsius exciperet confessionem, quam multis lacrimis profusis in genua provoluta expedivit dolens se tanto tempore haereticis aurem dedisse. Et haec erat simplex Lothava. — *A dominica 1 Quadragesimae usque ad dominicam in albis.* Confessi 1714. Communicarunt 1404. Qui nunquam in vita confessi, ex senioribus 63, ex iunioribus 22. Ex haeresi lutherana extracti 9. Qui male confessi 2. Baptizati 39. Copulati 6. Dissidentes reconciliati 4. Adultera, quae cum diversis ab annis ferme quindecim carnaliter vixerat et peccatum suum in confessione reticuerat eo, quod cum variis in necem viri sui conspi raverat, a quo flagitiis genere complices abhorruerunt, ipsa tamen variis marito praebendo potibus veneno mixtis advertit maritum a Deo miraculose servari. Tandem ad sacram confessionem confugiens totum, quicquid in animo occultaverat a multis annis, sincere cum magno cor dis dolore singultim evomuit promittens se singulis hebdomadis semel corpus suum virginis per unum annum caesuram. Germanus quidam lutheranus ex nequitia et in contemptum religionis catholicae vaccam ad Ecclesiam adducens ligavit caudam vaccae ad funem campanae, ut hac ratione vel sacerdotem vexaret, vel risum excitaret. Sed factum non sine singulari divina ultiōne. Tertio post die inter pocula contendens cum sociis suis unumque illorum ad duellum provocans alter aggrediens in primo ictu amputavit illi nequissimam et peccatricem dexteram manum, qui in terram mox decidit, tertio die miseram animam ad infernum misit.

Annus 1612.

P. E r t h m a n u s [T o l g s d o r f f]. *A 1 Januarii usque ad finem Maii eiusdem.* Confessi 519. Communicarunt 516. Malefactas confessio nes antea repetierunt 12. Ad Ecclesiam redierunt 15. Baptizati 40. Matrimonio iuncti, paria 20. Per orationes Ecclesiae et exorcismos et sacramenta Ecclesiae liberati ab incantationibus 19, a morbo caduco 3, a variis infirmitatibus 10. — *Usque ad 1. Augusti.* Confessi communica runt 290. Baptizati 20. Matrimonio paria 10. — *Usque ad finem Octobris.* Confessi communicarunt 69. Baptizati 19. Matrimonio paria 9.

P. A n d r e a s [B r u c h m a n n]. *A Januario ad Maium anni 1612.* Conversi a lutheranismo 3. Ab anabaptistis una, quae etiam levitatis et perfidiae poenam temporalem patienter pertulit. Ut primo illis adhae sisset, morbo percussa est, quo sanguinem cum maxima viscerum dolore evomebat, et fatebatur Deum sic blasphemias anabaptisticas in se vindicare. Multis poenitentiis et votis sese Deum reconciliavit ac pie obiit. Baptizati 2. Confessi et communicarunt 70. Ex his plurimum annorum 12. Cum restitutionibus 15. Reconciliata paria 3. Unus per exorcismos liberatus ob incantationibus, quarum vi a daemone noctu suffocabatur et torquebatur.

P. M i n i s t e r [A n d r e a s W o l u r a n]. Confessi 327. Nunquam confessi 9. Generaliter confessi 8. Ex his 1 propter invalidam confessio nem antea factam. Avecti a lutheranismo 4, a calvinismo 1, a schismate 1. A fornicario usu abstracti 25, ab adulterio 9, a concubinario 3, ex his

2 maxime in tutum positae. Unus quinquagenarius circiter antea nunquam confessus de tota vita confessionem fecit. Unus, qui bestiarum more multoties deliquerat, in tantam ob hoc animi sollicitudinem incidit, ut media parte sanitatis privatus fuerit. Ad hoc maximus timor illum invasit, qui impediebat, ne se eo magis a tanto scelere per sacram confessionem ex scelerum laqueis extricaret. Durabat hoc longo tempore. Tandem cum illi quidam e nostris sacerdotibus nescio unde placeret, sic enim ipse aiebat, ad eum accedens totam illi animam cum maximo timore et tremore in confessione aperuit timoreque sic liberatus mentem pacatiorem consecutus est. Unus, cum variis modis ad faciendam confessionem duceretur fereque semper excusationem praetenderet, eo die, quo ultimum remedium adhibitum neglexit, divinam sensit ultiōnem, domus enim illi combusta est in praedio, damno non levi inde secuto. Ut quidam mulierem amaret, accedens malefica mulierem hoc illi consilii dedit: Patiare, ut indusium futuri amasii comburam et combusti cineres huc illuc spargam. Acquievit male consulenti mulier moxque ab amasio tantum adamabatur, ut ab illo citius deserit non potuerit, quam ubi se sanctis sacramentis munivisset. Quaedam mulier ob minus rectos mariti mores statuerat apud animum suum omnino illum cultro e vivis tollere. Et cum iamiam impium facinus perpetrare vellet, subito ei mens sanior, haud dubio a Deo atque angelo bono inspirata obvenit, quam ipsa amplexa a summo malo se vindicavit. Eadem ob dictam causam mortem sibi ipsi iamiam vestibus ferme omnibus depositis in aquam insiliendo consciscere volebat, quod ubi comes itineris (agebatur hoc in itinere) auriga inquam suboleficit: Proh Deum, domina mea, quid miliaris? Cur adeo turpe atque horribile genus mortis tibi intentare vis? Retrahe gradus, resume vestes, iter coeptum prosequere! Obtemperavit sano consilio insana mulier mortemque impendentem in vitam ultiorem commutavit. Pro utroque autem accepto beneficio, ut se erga Deum, tutorem suum fidelissimum, gratiam declararet, multis miliaribus e domo Rigam ad templum nostrum advenit eo animo, ut aggravatam peccatorum mole conscientiam exoneraret, quod confessionis sacramento facilis negotio executa est. Quidam lutheranae sectae simplex sectator caducum morbum patiens Deo vovit, si illo liberaretur, velle se fidem catholicam sua reicta amplecti atque ob id Rigam aliquot miliaribus e loco mansionis pedibus ire. Votum irritum non fuit. Per 20 namque hebdomadis sanitatem obtinuit, quam iterum perdidit, ubi Rigae, quo cum domino alia de causa venerat, voti conditionem non explevisset. Sed sacerdos noster ex aliis rei statum intelligens habita occasione post morbi caduci remissionem alloquitur adolescentem, hortatur ad fidem catholicam secundum voti emissionem suscipiendam. Hortanti ipse facile paret, convenit illum die sequenti, instructionem de rebus fidei petit, qua accepta mane reversus humili confessione totius ante actae vitae peccata eluit animumque lutheranicis laqueis involutum extricavit. Uxor civis Rigensis obtinuerat a nostro sacerdote per quandam catholicum aliquid benedicti thuris ea conditione, ut, si vellet filiolam suam a morbo caduco conspicere liberam, fide catholica sacro thure uteatur. Vix eo utitur, ecce utente exoptatus in filiola sanitatis effectus consequitur. Quaedam mulier habens infantulum infirmum facto Deo voto infantulum die Beatae Virgini sacro deferendi in templum, paulo post infantulum melius habere advertit. Unice, quod debito tempore votum explere neglexerat, alio die Beatae Virgini dicato id completere volens,

pridie illius diei vivo infantulo privatur. Quaedam graviter infirma, cum illi sacerdos noster normam de faciendo aliquo voto proposuisset, annuit statim voto Beatam Virginem Censtochoviensem invisendi, nec sine consolatione, eodem nempe die et deinceps coepit melius habere. Eadem, cum nescio quales pateretur terrores, cereo a summo Pontifice consecrato utens statim ab illis liberabatur adhortatusque eam est sacerdos, ut quoties hi terrores recurrerent, toties ad tam probatum remedium recurreret. Communicarunt 69. Copulati 4. Baptizati 6. Quidam adolescentis stando comedens pisces ex improviso morbo caduco correptus super lectum corruit. Ad iacentem malus spectrus capite quidem bos, reliqua autem parte nigerrimus accessit. Hic in capillos eius involans tollere omnino illum conabatur, sed frustra: 4 angelis forma humana eaque alba atque subtili per fenestram advolantibus mox cedere debuit. Taliaque verba ad adolescentem angeli protulerunt: Hodiernus dies est, quo tibi migrandum erat. His dictis recesserunt adolescente in terram a lecto cadente, ad quem angeli iterum venerunt suavissime que cecinerunt. Non scimus tamen cuiusmodi cantus fuerit, saltem admodum suavis erat, quod praeter adolescentem astantes quoque testantur. Sub idem tempus, quo angeli accesserant, Deus quoque advenit forma humana iuvenili, sed pulcher valde et albus totus. Advertit adolescentis ibidem unum e nostris sacerdotibus sic ipsum alloquenter: Quomodo, mi adolescentis, ad hoc malum devenisti? Quod nescire se respondit. Sic ipso respondente nescitus quis ad illum accessit (angelis interim atque Deo evanescentibus) in aurem eius susurrans: Tuo hoc domino accidere debebat, quod tibi evenit. Tunc iterum diabolus venit simili forma ut prius, verum non diu moratus adolescentem saltem circumiens statim aufugit angelis accendentibus, qui Deum mensae assidentem pro adolescenti deprecati haec adolescenti praedixerunt: Die tertio erit frigus et tunc discedas. His dictis adolescentis sese proripuit dictaque angelorum repetivit addens tertio die sibi discedendum Censtochoviam. Tertius dies ubi illuxit, aura frigidior aeras perflabat regiones; adolescentis notans, quod angelorum vaticinium impletum esset, discessum Censtochoviam versus eo magis cum omni sollicitudine apud sacerdotem nostrum ursit, sed ad hoc sacerdote nostro non annuente in aliud tempus propter adversam valetudinem temporisque incommoditatem maximam pii voti executionem differre coactus est⁷.

P. Joannes [Stribingius]. A Junio usque ad finem eiusdem. Confessi 446. Ex his nunquam in vita 59. Ex haeresi extracti 3. Male confessus ante unus. Communicarunt 356. Baptizati 27. Copulati 7. 1. Quidam in festo Assumptionis Domini laborans, eodem die fulmine tangitur horreum ipsius.

2. Miles quidam percutiens fratrem nostrum in Eisen, paulo post in Gauia submersus est.

3. Quaedam femina grava, cum a sacerdote ad confessionem adhortaretur, irridens sacerdotem et confessionem paulo post in partu foetu salvato extinguitur ipsa.

P. Minister [Andreas Wolurian]. Confessi centum. Unus 6 annis confessionem intermisserat, alter septem, qui ad tantam paupertatem devenerat, ut non haberet, quo vitam sustentaret, ad confessio-

⁷ Hic sequitur Historia monasterii s. Mariae Magdalena, quam omittimus, cf. notam supra in capite *Annalium collegii Rigenesis*.

nem ergo confugit, ut Deus consolaretur afflictum et in angustiis positum, vedit enim se a Deo punitum ob neglectam tanto tempore confessionem. Aversi a concubinatu duo, ab adulterio 8, a fornicario usu 11, a meretricio statu 2. Una confessa generaliter propter aliquas confessiones invalide factas ob pudorem. Ad restitutionem alicuius momenti faciendam inducti 3. Uxor cum marito discordem vitam agens, ut pacifice posthac cum illo viveret, hoc triplex consilium a quadam muliere accepit: primum, ut certi fluvii aqua faciem, manus et genua lavaret et post lotionem aquam marito hauriendam porrigeret; alterum, ut farinam certi fluvii aqua mixtam cordi suo applicaret et postea contritam (prius tamen illam ipsa mulier sub olla assavit) una cum aqua absumendam marito traderet; tertium, ut certam corporis partem tela extergeret et aquam telae elutae marito daret bibendam. Executa est hoc triplex consilium, nihil emendationis in marito notavit, cum tamen inde alii, ut mulier referebat, adiumentum sensissent. Sic ergo misera sollicita maxime, quod per actum adeo illicitum Deum graviter offendisset, ad sacramentum poenitentiae recurrerat, ut peccato liberata aliud idque melius auxilium atque consolationis genus a Deo impetraret. Catholicus in nuptiis carnibus tractatus, ut subito illis vesci praesumpsit, sic subito quoque grave inde incommodum retulit. Cum enim invitatos inter se pugnantes dirimeret, parte illorum contra se conversa tantum ab ea impugnabatur, ut salutis periculum vix evaderet. Quod ipse ob violatum ieiunium divinam ultiōnem esse advertens Deum poenitentiae sacramento placere quantocius sategit. Una a terroribus liberata per agnum Dei et thus benedictum praemissa confessione. Quidam ab odio vindicandi se, quod cum 5 vel 6 sociis facere volebat per confessionem abstractus. Miles quidam fratrem quendam nostrum subditos defendantem graviter concussit et vulneravit, sed non diu post iustas insolentiae suae poenas luit, nam fluvium transire volens cum equo, uti alias consuevit, una cum equo submersus est. Alter a decennio gravissima peccata in confessione reticens atque in peccatis sacrilego ore sacram Communionem accedere minime verens, tandem a Deo visitatus infirmitate agnoscere scelera coepit et, quamvis in desperationem fere enormitatem eorum, diuturnitatem ac multitudinem considerans incidenter, nihilominus mirabil quodam visu animatus fuit, ut nostros advocaret. Nam noctu et interdiu non semel duos sibi assistere visus est, et a nobis remedium queret, se tam in animo, quam in corpore liberatum iri. Unus senis formam referebat, alter mediocris aetatis — ipse sanctum Petrum et sanctum Laurentium, cuius vigilia erat, coniiciebat. Et revera ita accidit, nam qui adeo graviter laborabat, ut testamentum confecerit, facta confessione melius mox haberi coepit et a sene quodam nostro sic in templo sacram Communionem accepit. In lecto vero confessionem mediae aetas excepérat.

P. Joannes Stribingius. *Ab Augusto usque ad Novembrem* (ex duabus peregrinationibus). Confessi 880. Ex his nunquam confessi decrepiti 52, mediocris aetatis vero 56. Ex haeresi lutherana extracti undecim. Qui in haeresim delapsi fuerant 7. Baptizati 70. Copulati 15. Communione sacra refecti 722. Fuissent plures, quando hostiae non defuissent. Quidam octoginta annorum pertinacissimus in haeresi lutherana magno sacerdotis nostri labore et cura ad Ecclesiam reductus. Hic dum absolvisset confessionem sacram, nihil antiquius illi fuit, quam ut fratrem suum seniorem natu ad idem factum induceret. Proinde equo

consenso processit uno medio miliari hac intentione, ut fratrem suum detineret, ne minus effugeret sacerdotis. Persuasit fratri, ut Ecclesiae sese coniungeret. Quod etiam factum. Sacerdotem enim per noctem detinuit, ut altera die praeparatus ad confessionem accederet. Confessus tandem, et expleto trium dierum ieiunio die dominica sequenti magna omnium admiratione et consolatione uterque communicavit. Hos securi sunt quatuor alii senes eadem haeresi infecti, qui etiam eodem tempore in ecclesia publice communicarunt, licet ante fuerint satis blasphemii et ab Ecclesia catholica abhorrentes. Quaedam incaestuosa multis annis in libidinis luto immersa tandem confessione sacra peracta honesto matrimonio iungitur confessarii cura et labore. Quidam blasphemus in sacramenta catholica et in servos Dei oris poenam recepit, nam usum linguae amittens mutus factus est. Alter pertinax haereticus ab annis sex a sacerdote ad confessionem vocatus obtemperare noluit, tandem in Paschate sacerdoti multum urgente promisit bis stipulata manu se venturum ad confessionem, sed promissa non servavit non sine mirabili et iusta Dei vindicta, paulo post sacerdotis abitum utriusque manus usum amisit. Advertit homo pertinax divinam ultiōnem, tandem pro sacerdote misit, ut illi sacramenta, quae antea contempsit, administraret. Similem Dei vindictam recepit alter ante mensem, qui sacerdotis ad sacramenta frequentanda monita contempsit verbis christiano homini indignis et fuga coram sacerdote, qui bis illum in propria domo quaesivit, sed fuga se ex manibus sacerdotis eripuit. Tandem noctu trituranti horreum accenditur plenumque silagine aliisque rebus omnibus cum ipso met impio homine volenti pecuniam absconditam sub tecto liberare conflagravit et in cineres redagit plorantibus liberis et uxore relictis. Alter nescio utrum ex contemptu vel ex alia causa impia cibo potuque sese ingurgitans ad sacramentum venerabile accessit, sed non sine simili Dei vindicta. Anno enim uno post iustum peccati solvit poenam, nam ab altero propter levissimam causam illi guttur cultro praescinditur et ita statim in ebrietate illa maxima animum ad infernum misit. Simile quid tentavit puella quaedam, sed eodem die, quo Sacramentum sanctissimum non ieiuna accepit, domum eundo ad silvas declinavit, in quibus tribus diebus aberrando sine cibo potuque tandem ad se reversa causam erroris ex sacramento indigne sumpto advertit.

Annales.

Collegium Rigense anno 1612 aluit socios in universum 16: sacerdotes 8, fratres itidem 8. Ex his magistri duo, coadiutores 6. Coadiutor quidem Petrus Fursmelewic ante votorum emissionem dimissus est. Ad novitiatum vero iuvenis quidam bonae indolis Joannes Chyrurgus Vilnam missus est. — Ad consuetas missiones hoc anno destinati sacerdotes non exiguum variis locis animarum fructum collegerunt. Ex his Pater Joannes Stribingius totam ferme provinciam Lotavicam hoc anno aliquoties obivit sacramenta Ecclesiae impetrans Polonis, Germanis et imprimis pauperibus Lotavis et collegii subditis temporalia, quae collegio conferunt, spiritualibus remunerans, parochum multis in locis defectum uberrime supplens. Missus quoque Pater Andreas Voluran ad quendam magnificum, cuius uxorem ab incantationibus per Ecclesiae orationes atque sanctos sacramentos liberavit. Idem Pater Erthmanus praestitit nobili, cuius praedium a daemone infestabatur. Hic enim vi-

rilem personam Germanam praeseferens puellae in stabulo frequenter apparuit minando pecoribus interitum, gravem alapam inflixit ac sic evanuit. Haec tamquam emortua in stabulo procumbens inventa, postquam clamoribus excitata omnia, quae acciderant, retulit. Locus hic agni Dei applicatione et exorcismis Ecclesiae ab infestationibus inimici purgatus est. Aliae etiam crebrae missiones factae ad viciniora loca. Quo nempe Riga in sua pertinacia magna perseverat ac omnem aditum ad salutem sibi paecludit, tanto magis, cum extra territorium civitatis pedem efferimus, latior campus nobis fructificandi offertur.

Per sollicitam ergo circa animas ad Deum et Ecclesiam eius reducendas iuxta Societatis institutum curam intra et extra Rigam impensam ab haeresi lutherana, calvinistica, anabaptistica ad Ecclesiae gremium redierunt octoginta duo, a schismate unus. Confessione sacra sclera sua expiarunt 4766. Sacra Synaxi refecti sunt 4300. Ex horum numero in vita sua nunquam confessi senes plerique et decrepiti 348. Alii a plurimis annis confitendi consuetudinem intermisserant, ad eam repetendam denuo inducti sunt. Plurimi graviora scelera a plurimis annis, alii etiam ab ineunte aetate manifestare formidantes indigne sacratissimae Eucharistiae mysteria frequentaverant, tandem ad ea candide edicenda, ad digne communicandum inducti sunt. Generali confessione totius vitae peccata expiarunt plurimi. Sacro baptismate abluti 300. Matrimonii vinculo coniuncta paria 95. Gravi odio dissidentes reconciliati non pauci, praecipui tamen decem. A fornicario et meretricio quaestu avocati 38. A turpi concubinatu 5. Ab adulterio 18. A bestialitate 20. Ab incaestu una, quae multis annis hoc scaeno immersa tandem sacerdotis nostri opere extracta per sacramenta Ecclesiae Deoque reconciliata, tandem honesto matrimonio locata est. — Adultera quaedam ab annis cum variis seipsam prostituerat eosdemque in necem mariti crebrius concitaverat, videns vero ab eo facinore plerosque abhorrere ipsam met veneno praeparando saepius maritum e medio tollere frustra conabatur Deum innoxio conservando. Ipsa, licet tanto cum scelere nitatur, sacramenta divina frequentabat, impia tamen haec scelera manifestare non audebat, donec tandem advertens Dei in virum tutelam sacerdotis nostri adhortatione ad cor reversa animam suam totam coram eodem per confessionem effunderet ac delictum et sacrilegium multis lacrimis confessa proposuit serio (absolutione accepta) per totum annum quavis septimana semel virgis seipsam caesuram. — Quidam idcirco, quod bestiarum more aliquoties deliquerat, in tantum moerorem incidit, ut magna ex parte sanitate corporis ob mentis anxietatem orbaretur. Huic accessit et ingens confitendi timor diuturnus, donec tandem quidam ex nostris sacerdotibus (uti aiebat) ei placere inciperet, tunc demum audacior factus sacerdotem eundem accessit seque nostri verbis contritus per confessionem sinceram hisce laqueis extricavit et sic illico animo et corpore pariter pacatior factus est. — Femina quaedam, ut iuvenem in sui amorem attraheret, beneficam consuluit. Haec ab illa indusum amasii petuit eo fine, ut illud comburere et passim hinc inde dispergere posset, quo facto adeo impuro amore feminae agglutinatus est, ut ab ea nulla ratione avelli posset, donec sacerdotem nostrum accedens per sacramenta Ecclesiae animae suae maculas expurgasset. — Altera quaedam ob ingratos mariti mores apud se statuerat eundem cultro e medio tollere iamque facinus aggressuram subito mens melior inspiratur, ut propositum illico mutaverit. Verum paulo post in seipsam crudelior effecta

eandem ob causam in itinere sese abiectis vestibus aquis praefocandam in flumen praecepitare conabatur, sed per aurigam impedita tandem saniora consilia usurpans a multis miliaribus Rigam venit ac sacra confessione Deo conciliata ab impiis preepositis liberata est. — Femina quaedam anabaptistis adhaerens subito divina vindicta percussa est ita, ut cum ingenti viscerum dolore sanguinem perpetuo vomeret, advertens tandem blasphemias anabaptisticas Deum hoc modo in se ulcisci ad Ecclesiam reversa ac per poenitentiam veram Deo unita pie obiit. — Matrona cum marito similiter graviter dissentiens a benefica hoc triplicem consilium futurae concordiae accepit: primum, ut certi cuiusdam fluvii aqua hausta faciem, manus ac genua ablueret, lotionis vero huius aquam marito potandam exhiberet. Deinde, ut farinam certi fluminis aqua mixtam cordi suo applicaret, hanc postea sub olla ustam ac cominutam una cum praefata aqua marito quoque preeberet. Tertio, ut linteolo certam quandam corporis partem extergeret et aquam similiter, qua telam hanc elueret, marito bibendam daret. Consilium hoc plurimis profuisse benefica quidem testabatur, sed in hoc casu nil plane operis matronae attulit. Quae peccatum suum agnoscens ad confessio-nis sacramentum configiens perfectius consolationis remedium apud Deum invenit. — Quaedam a decennio superstitionibus variis circa pecora hominesque dedita ad relinquendas easdem a sacerdote nostro inducta est. — Lotava quaedam sexagenaria, quae a teneris annis haeresi lutherana imbuta morbo correpta, cum intelligeret sacerdotem nostrum illac praeterire, non habens, qui illum advocaret, ipsa lecto se proripi-ens manibus pedibusque rependo ad fores usque quantum potuit clamando rogavit, ut divertens confessionem suam exciperet, quam profusis lacrimis provoluta ad pedes sacerdotis fecit dolens, quod tanto tempore haereticis aurem praebuerit. — Quidam variis modis per sacerdotem nostrum quaesitus, sed frustra eo tandem die, quo ultimum remedium adhibitum neglexit, divina ultiione domus eius tota conflagravit cum magno rerum suarum damno. — Adolescens quidam lutheranae sectae sectator morbum caducum patiens voto sese Deo hac conditione obstrinxerat, quodsi a morbo preeservaretur, fidem catholicam se suscep-turum. Annuit Deus voto ac 20 septimanis liberum reddidit. Qui Rigam veniens alia quidem causa, animo tamen, ut votum impleret. At differens denuo morbo exagitatur. Sacerdos noster de ea re certior redditus adolescentem accersit, voti reddendi mentionem facit, in fide tandem instructum ad confessionem duxit ac sic laqueis haereseos extricavit neque post morbo passus. — Quaedam graviter infirma ac terroribus quibusdam exagitata, cum innueret sacerdos aliquid de voto beatissimae Virginis faciendo, statim annuit ac ad beatissimam Virginem Scenstokoviam se ituram voti obstrinxit, quo factum est, ut eodem die morbo le-varetur ac agni Dei usu a terroribus liberaretur. — Altera quaedam pro infantulo infirmo votum fecit se proximo adveniente festo beatissimae Virginis se infantem ad ecclesiam delaturam advertitque eundem mox sanitati restitutum. At votum adventante festo differens in sequens fe-stum pridie illius diei infante orbata est. — Civis quaedam haer-etica opera cuiusdam catholici particulam thuris benedicti a sacerdote nostro obtinuit ea conditione, ut si filio tam caduco laborantem cuperet liberari fide catholica circa infirmum thure benedicto uteretur, quo facto filiola sanitatem illico accepit. — Adolescens quidam morbo caduco cor-reptus in lectum corruit et ecce statim cacaedaemon capite uti bos, cae-

tera totus niger advolans in capillos illius involat, tollere illum omnino laborabat. At duo angeli forma humana alba et subtili per fenestram advolantes cedere daemonem iubent hisque verbis iuvenem affantes: Hodie nus dies est, quo tibi hinc migrandum erat. His dictis recedunt adolescente e lecto in terram proruente accurrentibus sociis atque erigentibus. In extasi potitus suavissima melodia concinit cum stupore omnium. Deum gracili quadam forma, sed totum candidum et pulcherrimum accendentem vidit. Post unum e sacerdotibus nostris sibi astare animadvertisit, qui ipsum alloquens dixit: Quomodo, mi adolescentis, ad tantum malum devenisti? Quo respondente se nescire, advertit Deum cum angelis evanescere ac quendam sibi in aurem insusurrare: Domino tuo hoc accidere debuisse, quod tibi contigit. Tum diabolus priori forma denuo apparet illumque circumiens denuo ab angelis fugatur, quos Deum pro se intercedere vidi ac dicentes sibi audivit: Die tertio frigus futurum est, tunc hinc discedes. His dictis adolescentis sese proripuit et ad se rediit et rem, prout gesta est, confessario aperuit, dicta angelorum repetens, addens sibi tertio die Scenstokoviam discedendum. Tertio die adveniente gelida aura omnia perflante agnoscens angelorum dicta impleta ursit adolescentis apud nostrum sacerdotem, ut Scenstokoviam sibi ire liceat, at sacerdote nostro id dissuadente ob vires necdum recuperatas in aliud tempus iter differre debuit. — Varli ab incantationibus vexati per Ecclesiae sacramenta et exorcismos, per aquae benedictae ac agni Dei usum liberati sunt. — Quaedam mulier grava sacerdotem ad confessionem illam adhortantem irridens una cum ipsa confessione paulo post in partu extinguitur prole salva relicta. — Octogenarius quidam in haeresi pertinacissimus multo diuturno labore a sacerdote nostro ad conversionem quaesitus tandem divino beneficio conversus, postquam per confessionem Ecclesiae esset reconciliatus, nil antiquius habuit, quam ut fratrem suum seniorem natu eadem pertinacia laborantem ad sacerdotem adduceret. Idcirco concenso equo medio miliari processit fratrem detinens, ne elaberetur antequam sacerdos noster eo sequeretur, ubi totam noctem egit, donec videret eundem quoque Deo lucratum. — Horum exemplo inducti alii quatuor senes, alias satis blasphemii et ab Ecclesia abhorrentes et ipsi eodem tempore conversi, praemissio trium dierum ieunio dominica proxime sequenti omnes 6 publice communicarunt magna omnium vicinorum admiratione, aedificatione et laetitia. — Quidam in sacerdotes Dei et in sacramenta Ecclesiae blasphemus a Deo vindicatus in eo, in quo frequenter peccaverat, nam usu linguae brevi orbatus. — Quidam toto sexennio a sacerdote nostro ad confessionem vocatus obtemperare neglexit, tempore tamen Paschali, dum vehementius urgeretur, manu stipulata sacerdoti se venturum promisit, at promissum minime servans paulo post manus usu omnino orbatus est. Tum demum vindicta divina territus sacerdotem accersivit, delictum suum palam professus cum poena inflicta per confessionem animaeque maculas depositus. — Alter ante duos menses saepius a sacerdote nostro ad confessionem vocatus, at verbis homini christiano indignis monita contemnens ac bis ex manibus sacerdotis accersentis illum ad confessionem elapsus, tandem noctu trituranti horreum plenum frumentis acceditur inopinata igne, ille ibidem pecuniam absconditam liberare cupiens a flamma oppressus suffocatur. — Alter, nescitur utrum ex contemptu vel alia impia causa, confessione praemissa, postquam sese cibo potuque replesset, admirantibus aliis sacram Synaxim sumere ausus

est, at anno revertente divina ultiōem sensit dignam peccato poenam subiens, nam ob leviſſimam causam cum altero contendens, dum ebrius hoc illucque caput agitaret, alter cultro guttur illi abſcidit, qui dum ſupplicio afficeretur, fassus ſibi aliquem ſuſurraſſe, ne illum alio loco laederet, ſed guttur tantum tranſcinderet. — Simili modo puella quaedam cibo prius ſumpto co mmunicaverat, quae domum revertens in ſilvas deducta eſt, in quibus totò triduo errabunda vagabatur, donec ad ſe reverſa cauſamque indignae communionis agnoscens ac ex animo dolens in viam denuo reducta eſt. — Quidam ſeptennio co nfessionem negle xerat vidensque ſe interea ad tantam paupertatem deveniſſe, ut non haberet amplius, quo vitam ſuſtentaret. Agnoscens maniſta m poenam a Deo ſibi i nſtiam ob tantam negligentiam co nſuetudinem co nfitendi reaſumpſit ſpem concipiens ſe per misericordem Deum pristinae felicitati reſtituentem fore. Quidam a decennio ſcelera ſua in co nfessione reticuerat ac ſacrilego ore tot annis ſacram Euchariftiam ſumpſerat, donec tandem gravi morbo correptus delictum ſuum agnoscens ve ne num totum evomuit. — Germanus quidam lutheranus ex petulantia et in contemptum religionis catholicae vaccam quandam in templum du cens caudam eius ad funem campanae alligavit, ut et ſacerdotem noſtrum eo facto vexaret et populo riſum excitaret. At paulo poſt poenam peccato dignas a Deo accepit, nam tertio poſt die inter pocula cum ſociis rixas movens duos ad duellum provocavit. Alter illorum in arenam diſcedens inter digladiandum eius manum illi dextram, qua iocum in contemptum religionis fecerat, penitus praescidit, ipſemet triduo ſu pervivens miſeram quoque animam efflavit. — Miles quidam haereticus fratrem noſtrum coadiutorem collegium et ſubditos defendantem graviter verberibus affecit ac vulneravit. Is paulo poſt fluvium quendam ſedens in equo, uti alias conſuevit, transmittere volens una cum equo ſubmersus eſt. — Catholicus quidam in nuptiis die ieunii non ſine ſcandalo carni bus veſcebat ur. Sed mox ſcelator admonitus. Cum enim pugnantes ex co ntentione dirimere vellet, omnium odium ita in illum convertit, ut illum ſolum oppugnarent et vix ſalutis periculum evaderet. Vidiſ Dei flagellum, nec moratus, ſed quantocius ad poenitentiae ſacramentum co n fugiens peccati ſui veniam quaesivit. — Cum in feſto Assumptionis gloriosissimae Virginis quidam laboravit, eodem die ictu fulminis horreum eius ſuccen ſum eſt. — Miles totò decennio gravifſima quaeque peccata in co nfessione celaverat ac ita ſacrilego ore Euchariftiam divinam ſumere ausus tot annis fuerat, tandem a Deo gravifſima infirmitate viſitatus in ſceleriſ huius agnitionem pervenit et quidem enormitatem et diuturnitatē peccatorum ſuorū considerans in desperationem fere prolapsus fuerat, at miro quodam viſu monebatur, ut ſacerdotem adiret ac remedium quaereret, ſic nempe ſe animi et corporis ſalutem adepturum. Nam non ſemel tam noctu, quam interdiu duo ei apparebant et unus quidem ſenex, mediocris aetatis alter (ipſe putabat beatum Petrum et divum Laurentium, in cuius vigilia haec fiebant) illos fuisse, qui quod praemisi co nſilium ei ſuggerebant. Horum co nſilium ſecutus apud mediocris quidem aetatis Patrem co nfessionem integrā fecit, a ſene vero Co mmunionem accepit et ecce ſubito et in animo ſedatum ſe et in cor porē ſanitati ſe reſtitutum advertit.

Scholae quoque collegii augentur in dies. Imprimis vero nobiliores et praecipue Curiandi nobiles filios ſuos ad ſcholas noſtras hoc anno miſerunt, plures in dies exſpectantur. — Apparatus etiam hoc anno fac

tus in comburenda calce. Calcificina ad eum finem hoc anno ex fundamentis restaurata tegulis et lateribus coëmendis pro sancti Jacobi templi et tecti instauratione. — Pro augmento gloriae sanctissimi Eucharistiae Sacramenti festo Corporis Christi processio celebris peracta, variis figuris introducta, non parva hominum explosiones et militum cingentium assistentiam admirantium frequentia, frementibus pluribus haereticis.

Mense Maio, cum reverendissimus episcopus Samogitiae, suae regiae maiestatis commissarius, in causa militum Rigam venisset, et in collegio hospitio, et a schola nostra dramate quodam exceptus est. Qui eleemosyna pro bursa et collegio relicta negotiis confectis optime contentus discessit. Et quidem idem inter commissarios primas erat, collegio in causis controversis cum senatu et civitate Rigensi plurimum profuit. Rigensibus nempe et mandatum regium exhibitum ob petulantiam plebis et ministrorum verbi cohibendam et libertatem religionis promulgandam et mandatum traditum ad comparendum coram commissariis, quorum opera totis quatuor septimanis controversiae et per viam compositionis et per actiones iuridicas agitatae tandem optimum exitum pro collegii bono sortitae sunt. Speramus apud suam regiam maiestatem (quo civitas appellavit) felici quoque successu negotia eadem terminanda. — Eodem quoque labore et sumptu per eosdem fere commissarios, reverendissimo episcopo excepto, diu tentata controversia circa terminos praedii collegii Pariensis. Tandem contra nobilem Vigant auctoritate regia inchoata, sed capitaneo Kokenhausensi et Ascheratensi vi et armis resistente negotium ad suae regia maiestatis iudicium delatum est. Ordinante tamen Deo a fluvio Dunae usque ad foveam quandam et lapidem „Ledden ackmen“ nominatum termini linea recta per commissarios nostrorum et subditorum collegii ductu obiti et lustrati sunt ita, ut potissima pars terrae controversae revisa sit adversa parte nil suspicante, quod per paludes adeo horridas transire deberemus, sed in loco, ubi praecedenti die apud subditum collegii Loman sessio commissariorum prima habita, nostrorum adventum expectante. Interea curabant adversarii deiici arbores et aditus omnes obstrui, per quos a praefato subdito collegii ad praedictum signum semper antea transire solebamus. Qui ne scire quidem potuissent de commissariorum per tam horrida loca deductione, nisi equos nostros commissariorumque circuitu misissemus, ut nobis post paludes obviam venirent. Quibus visis plurimum consternati adversarii, tuncque demum cum armis, sclopetis et clamoribus contravenere, postquam (Deo causam nostram sic disponente) iam praecipua loca controversa commissariis ostendissemus. Speramus causam hoc anno sequenti bene coram sua regia maiestate finiendam, cuius iam ab hominum memoria ne virgines quidem sacrae moniales initio unquam maximo labore adhibito facere potuerunt.

Renovatio studiorum suo tempore autumno facta, in quo drama exhibitum cum satisfactione auditorum. — Nonnulla etiam templis collegii accessio facta. Nam et fenestrae partim novae factae cum insignis beatorum Patrum nostrorum Ignatii et Xaverii ac crucifixi Domini, partim veteres reparatae sunt. Tum etiam supellex ecclesiae aucta tribus imprimis imaginibus laminis argenteis auro inauratis, deinde casula nova ex adamasco rubro atque antipendio ex materia aurea confecto. His accesserunt eleemosynae piorum 50 florenorum.

Cum his diebus sacerdos quidam noster in missione quadam versatur, quaedam matrona Germana octogenaria ei in mensa coram multis

nobilibus retulit, quod eo tempore, quo haeresis lutherana Livoniam occupare coepit, vir quidam ab illa saepe visus toto corpore (exceptis partibus corporis obscoenioribus) nudus Livoniam abiverit undique Germanis haeresim exprobrando ac dicendo: Fides haec vobis meram confusione generabit. Praeposito vero Abselensi catholico dixit: Fides quidem vestra nunc pedibus conculcabitur, sed non transibunt anni 80, tunc denuo redibit florebitque iterum sicuti prius. Omnia haec impleta oculis nostris vidimus. Et licet haeresi tunc infecti non crederent, sed hominem subsannarent ac fortissimis carceribus manciparent ac occiderent (qui tamen carceribus clausis exivit ac mactatus redivivus semper apparebat ac publice in foro Revaliae et alibi palam confusione cum haeresi eis proclamabat), tamen omnia ita facta, sicut praedixit, tota Livonia testatur. Nam initio haeresis statim Moschus (qui alias, dum fides catholica florebat, facili negotio semper profligebatur adeo, ut ultimo bello in campo Pleskoviensi sub magistro Livoniae Woltero Plettenbergio ultimo catholico cum militibus 4500 prosternarent die Exaltationis sanctae Crucis centum Moschorum milia tanta gloria, ut nisi unicus e numero catholicorum reperiatur occisus, postquam a mane usque ad noctem pugnatum fuisset, cogerentque tunc Moschum superbum ac insolentem, ut perpetuam pacem a magistro peteret, quam etiam impetravit, duravitque usque ad initium haeresis), statim, inquam, Moschus coacto milite Livoniam tuto invasit cum ingenti novatorum confusione, nemine novatorum valente eidem resistere, sed timore malae conscientiae repleti et tanto terrore percussi sunt, ut maxima cum sua ignominia fugam ceperunt et munitiones fortissimas vacuas hosti relinquunt, caeteras per ditionem coacti tradiderunt, nec tamen ullum misericordiae locum invenerunt, sed sicut impio fervore imagines sacras secuerunt ac mutilatas per opprobrium abiecerunt, ita vice versa Moschus cuiuscunque sexus et aetatis homines non tam occidit, quam abscisis auribus, naribus, manibus, pedibus, uberibus, etc. abiecit ita, ut in partibus Esthoniae, quam totam fere brevi occupavit, iacerent in omnibus viis, plateis, fossis, etc., homines misere truncati, qui clamoribus aethera implebant Moscho paulatim progrediente ac Lotaviam petente coëgit animo, consilio ac viribus destitutos, ut Livoniam potentissimo regi Poloniae catholico defendendam traderent et sic non nisi catholicus princeps Stephanus Batoreus rex Livoniam tandem ex Moschovitica servitute auxilio divino vindicavit fidemque catholicam per universam Livoniam restituit, supellectili ecclesiastica pretiosissima omnes ecclesias imprimis tamen Vendensem, Parnaviensem, Kokenhausensem et nostras (fundatis collegiis) Rigensem et Torpatensem munifice auxit sacerdotes undique evocando, per quos fides catholica ab his 30 annis misericice propagata, et cathedralem ecclesiam episcopo Livoniensi Vendae assignando, cui primum episcopum assignavit virum divitem et Ecclesiae amantem abbatem Trzemescensem, Milacky dictum, qui tamen acceptis sacris ex Urbe obiit, antequam ecclesiam sibi commissam accederet. Cui statim ab eodem rege suffectus est quidam Andreas Patricius Nidecky, Warsaviensis cathedralae praelatus, serenissimae Annae Jagellonae, reginae Poloniae, cancellarius, vir doctus et prudens, qui et divitiarum abundantia ecclesiam sibi creditam plurimum adiuvare potuisset, sed postquam sacra ex Urbe accepisset ac episcopus cathedralam Vendensem suscepisset, vix 8 mensium spatio ea potiebatur. Nam cum mense Junio 1584 sedere coepisset, initio Februarii 1585 morte sublatus ac pri-

mus Livoniae episcopus Vendae sepultus est praesentibus sacerdotibus nostris, quorum unus P. Thomas Busaeus (piae memoriae) tunc Rector Torpati funebrem orationem in eius exequiis coram tota nobilitate Livoniae, tunc convocata ob electionem futuram regis, in cathedra Vendensi Latinam habuit. Post hunc tertio loco nominatus modernus Otto Schenking a serenissimo rege Sigismundo III, natione Livo, ex praeposito Vendensi et Torpatensi episcopus Vendensis consecratus, usque ad hoc tempus iam annis 25 plus minus ecclesiam Livoniae regit, sub quo collegia nostra fructum protulerunt, qualem quotannis annales nostri produnt.

Annus 1613.

P. Czislak. Confessi 135. Ex his multi etiam refecti sacra Synaxi. Nunquam confessi 3. Ad gremium Ecclesiae ex haeresi lutherana una reducta et confessa. Quaedam persona pudore inordinato praepedita aliquot confessariis suum grave peccatum aperire non est ausa, sed tandem pudore superato magna animi contritione conscientiam suam exoneravit. A meretricio una abducta per seriam et lacrimosam confessionem factam. Quidam avocatus a patrando homicidio, ad quod perficiendum fere per medium annum concitabatur et varias occasionses quaerebat. Quidam per aliquot annos sacram exhomologesim neglexerat nec etiam detenus gravi et diuturna infirmitate curabat, demum cum optavit et petiit confessarium frustratus est spe sua, nam confessarius absque mora equo se ad illum conferens per 4 miliaria iam eum mortuum reperit. Duo vacillantes in fide confirmati. Duo, qui male de Societate nostra et fide catholica sentiebant et unus quidem illorum vir non postremae nobilitatis ac secundum opinionem vulgi vir doctus, redditi amici et bene sentientes de fide per frequentia colloquia de fide ita, ut faterentur, nostros bene explicare articulos fidei et invocationem sanctorum, verum plebem haec ignorare et idolatriam committere. Et responso accepto, quod ideo sint pastores et concionatores, ut instruant plebem, nec ita esse insciam, ut sanctos invocet, ut Deum et imagines veneretur ut idola, subticuerunt et cum bona spe conversionis relicti. Infantes baptizati 13. Unum par matrimonio copulatum.

P. Johannes [Stribingius]. A Decembri. Confessi 189. Ex his nunquam 14. Ex haeresi lutherana conversi 5. Communicarunt 156. Copulata paria 7. Baptizati infantes 17 — A 1 Martii usque ad finem Aprilis. Confessi 2012. Ex his nunquam alias confessi 172. Ad Ecclesiam redierunt 28. Communicarunt 1604. Qui invalidas fecere confessiones 18. Ex his unus a triginta quatuor annis indigne communicavit, alter a viginti sex annis. Baptizati 120. Copulati 26. Quaedam agens annos circiter octoginta in haeresi lutherana rediit ad Ecclesiam multis lacrimis. Dueae personae, quae variis superstitionibus circa homines pecoraque multos annos consumperant, inductae, ut relinquunt concepta verba quaedam irrita. Dissidentes reconciliati 5. — A Maio usque ad Augustum. Confessi 800. Ex his quinquaginta senes decrepiti nunquam confessi. Qui vero annorum 40 circiter, duodecim nunquam confessi. Ex haeresi lutherana extracti 7. Duo, qui in haeresim relapsi ad Ecclesiam redierunt. Male qui longo tempore confessi 5. Communicarunt 557. Baptizati 25. Copulati 6. — Ab Augusto usque ad Octobrem. Confessi 102. Communicarunt 102. Ex his unus nonagenarius nunquam confessus. Ex haeresi lutherana conversi 4. Baptizati 21. Matrimonio iuncta paria 2. Unus ab 8 annis confessionem intermisit.

P. Erthmanus [Tolgsdorff]. *A Decembri 1612 usque ad finem Januarii 1613.* Confessi communicarunt 356. Ad Ecclesiam redierunt 5. Baptizati 15. Copulata paria 12. Confessionem integrum olim celatam fecerunt 6. Annis 10 quidam relictam confessionem renovavit, alii 5 annis. — *Usque ad initium Martii.* Confessi communicarunt 467. Ad Ecclesiam redierunt 8. Baptizati 40. Quidam a decennio in haeresim lapsus iam rediit. — *Usque ad 18 Maii.* Confessi 424. Communicarunt 414. Quaedam pluribus annis molestata a marito, ut apud haereticos communicaret, tandem inducta, ut relictis mariti consiliis denuo catholica sacramenta reiteraret. Ad Ecclesiam redierunt 3. Baptizati 20. Matrimonio iuncta paria 5. — *Usque ad 1 Julii.* Confessi 200. Communicarunt 195. Ex his nunquam confessi aetatis gravioris 20. Ad Ecclesiam rediere 6. Baptizati 15. Matrimonio iuncta paria 10. Puella quaedam per matrem haereticam et pertinacem putabatur ad haereticos trahenda, tamen, cum ageretur serio cum matre, puella quidem tunc videbatur adversari confessionem. Ipsa mater in haeresi perseveraturam se affirmans filiae persuasit, ut catholicis sacramentis participaret, uti et factum. — Venefici ad ignem deducti cum bona contritione et consolatione.

Ab initio Julii usque ad 1 Octobris. Confessi communicarunt 100. Priores confessiones non integras factas perfecerunt 5. Baptizati 25. Copulata paria 10. Abiurata haeresi ad Ecclesiam rediere 3. Inter ecclesiasticum quandam et primarium quandam capitaneum ac nobiles quosdam gravissimae discordiae compositae paxque facta. Visitatae ecclesiae ac ubique locorum per sacerdotibus effectum, ut decimae hactenus detentae dentur atque ut ecclesiae restaurentur ac sacerdotibus provideantur. Elaboratum et, quae antiquitus ad singulas Livoniae ecclesias pertinebant, quaeve ecclesiae coniungi possint pro uno sacerdote alendo, examinatum ac notatum. Mandata etiam regia vetantia, ne ministri haereticorum populum Lotavicum et Esthonicum doceant, ubique publicata.

P. Minister [Joannes Koch]. *Ab initio Januarii 1613 usque ad Maium.* Confessi 40 et aliquot, qui omnes communicarunt. Baptizati infantes 9. — *A Maio ad Augustum.* Confessi 20 et aliquot. Baptizati infantes tres. — *Ab Augusto ad Octobrem.* Confessi sunt 20 circiter. Baptizati infantes quatuor.

P. Matthias Dobrius. *Ab initio Januarii anni 1613 ad medium Aprilis.* Confessi 60 et amplius, qui paucis exceptis communicarunt. Ex illis maturi nunquam confessi 6. Ab annis 6 et infra negligentes confessionem fuere 5. Unus schismate relicto ad Ecclesiam venit. Baptizati infantes duo. Fuit unus ex poenitentibus, qui retulit primam faciens confessionem, homo annorum fere 30. Quotiescumque audivit mentionem aliquam fieri a quopiam confessionis, agmen formicarum quasi sentiebat corpus suum incursare et non levi horrore concuti idem. Liberatus iam stimulis conscientiae vivit quietus.

P. Matthias Leslii. *Ab Augusto ad Octobrem.* Confessi circiter 20, iidemque omnes communicarunt. Baptizati duo. Unus Lutherum ultimum vale dixit, qui antequam sacramentis confessionis et communionis munitus esset, tantas inquietudines et perturbationes animi passus est, ut vix in desperationis barathrum non incideret sibique manus consciverit, sed sacramentis confessionis et Communionis munitus usque

adeo quietatus est in conscientia sua, ut sese p^{rae} gaudio capere non potuerit. Unum par matrimonio copulatum est.

P. Gregorius Czislac. Confessi sunt ad 102, pauci eorum non communicarunt. Multi ab annis 8, 7 et infra non confessi. 2, qui ob pudorem invalidam confessionem fecerant reticendo quaedam peccata, iterarunt praeteritas confessiones. Duo abiurata haeresi lutherana ad gremium Ecclesiae redierunt. Unus, qui ab undecim et ultra annis concubinam aluit et prolem multam habuit cum ea, ab hoc vitio deteritus et, cum ad hoc induci non posset, ut eam duceret, compositum inter illos, ut prolem inter se dividerent et eam dotaret concubinarius, quae de facto fecit. Baptizati 14. Matrimonio copulati 4. — *A Maio usque ad 15 Augusti inclusive.* Excepi confessiones 38. Ex quibus pauci, qui non communicarunt. Una schismatica ad Ecclesiam venit. Baptizati pueri 5. Matrimonio copulata paria 2. — *A 15 Augusti ad 20 Octobris.* Excepi confessiones 28.

P. Laurentius [Norvegus]. Exercitia spiritualia fecerunt duo. Confessiones episcopi generalem et bis particulares et aliquot sacerdotum.

Annales.

Collegium Rigense anno 1613 aluit socios in universum 17: sacerdotes 9, fratres 8. Ex his 2 magistri, 6 coadiutores. Ad varias missiones toto anno destinati sacerdotes aliquot, qui circa animarum salutem messem habuere uberem, ex qua manipulos lucratarum animarum reportarunt domum plurimos. Unus tamen ordinarie in hisce missionibus toto anno versatus. P. Joannes Stribingius in hoc opere excelluit, cui cum accessisset .Socius P. Petrus Culesius (qui ab annis 10 ex Livonia abductus per praedefunctum regni cancellarium Joannem Zamosky et eius socium ducem campi exercitui Polonico in variis conflictibus contra Tartaros Turcasque egregiam operam navaverat, tandem per oboedientiam obtinuit redditum a magnatibus et tumultibus aularum ad pauperos Lotavos), hic, cum priori socius accessisset, sibi totam Lotaviam Livi-amque dispartientes uberiorem fructum coniunctis iam viribus fecerunt. Quibus etiam alii, circa Rigam in vicinioribus arcibus opem ferentes au-
xerunt fructum spiritualem prout sequitur.

Imprimis magnum solatium allatum tum Polonis, tum catholicis Germanis ac imprimis Lotavis et Liviis, qui passim sacerdotibus destituti, ubi advertunt sacerdotes ad se nostros venientes, tanto gaudio eos suscipiunt ac si angelus quispiam e coelo ad illos mitteretur. Ubique statim omni animae timor sanctus supervenit, illico ad confitenda scelera, ad sacram Synaxim sumendam praeparatio et concursus undique plurimus aequo profestis atque festis diebus adeo, ut magna partes noctium laboribus diurnis coniungendae sint quotidie. Hoc in labore maculas conscientiae suaे sacra confessione expiarunt 6397. Coelesti pane refecti 5009. Inducti, ut praeteritas confessiones non integre factas deposito pudore deinceps perficerent, plures quam 108. Quorum nonnulli 30, 40, 50 annis celando enormia peccata male confiteri et indigne communicare consueverant. Eorum vero, qui nunquam in vita sua confessi fuerant, nec id facere unquam cogitassent, nisi magno labore nostrorum ad id faciendum induceretur, plures hoc anno inventi 230. Et inter hos alii quadragenarii, quinquagenarii alii, nonnulli et octogenarii. Generales totius ante actae vitae confessiones fecere plurimi, inter quos unus fuit

reverendissimus episcopus Samogitia, qui hoc nomine sacerdotem nostrum ad se Riga accersivit miliaribus 30. Ab haeresi hoc anno variis locis ad Ecclesiae gremium revocati 102. A schismate duo. Sacro fonte tincti 398. Matrimonii benedictio data paribus 135. Plurimi in fide vacillantes confirmati sunt, ex quibus etiam nonnulli de Societate nostra simul male persuasi eo per frequentia colloquia deducti sunt, ut et in fide confirmarentur et de Societate optime sentire cooperint. — Quidam per aliquot annos sacram exhomologesin neglexerat adeo, ut interdum ab gravi et diuturno morbo correptus eam differret, tandem, dum cum morte confligeret, mittens pro confessario nostro, qui tunc 4 milia-ria aberat, in poenam dilationis confessionis compos fieri non potuit. Interea nempe, dum confessarius ad illum properat, sine confessione mortuus est. — Quidam medio ferme anno varias occasiones quaerebat interficiendi alterum, a nostro sacerdote a tanto scelere avocatus est. Quidam agens annos circiter 80 in lutherana haeresi, tandem opera nostri sacerdotis inductus est, ut multis lacrimis Ecclesiae incorporaretur. — Duae personae per certa verba et absurdâ plurimis annis superstitionibus diabolicis deditae circa pecora hominesque sanandos, inductae ad relinquendas huiusmodi infascinationes per veram poenitentiam. — Quidam in Quadragesima nuptias celebravit contra voluntatem nostri sacerdotis, carnium esu et choreis sacra tempora prophanans. Paschate præterlapso idem delirus factus in hanc usque horam amens manet. Uxor illius morbo correpta quinque mensium spatio graviter vexata est. — Pertinax quidam haereticus cuiusdam catholicam filiam ducere voluit dissuadente nostro sacerdote. Praevaluit haereticus promittens se et filiam in fide catholica relicturum et a sacerdote catholico benedictionem accepturum. At contra fidem datam haereticum ministrum huius operis administrum adhibuit die sancto Joanni Baptiste sacro consentientibus parentibus et filia, quae iureiurando se obstrinxerat sacerdoti nostro se eidem haeretico nulla ratione nupturam. Ast ecce paulo post nuptias tempore messis hordeaceae praesentibus sex operariis messem colligentibus vento vehementi vertiginoso insurgente praefata femina catholica spectantibus messoribus abripitur per aera ac medio miliari abducta in paludem abiicitur, in qua sensu destituta triduo morata ac tandem tota lurida viribus sensibusque orbata per alios inde educta lectoque affixa, cum de praedicti sacerdotis nostri praesentia in vicinia tunc commorante edocta esset, sese ex lecto proripuit ac lacrimanda accurrens pedibus illius provoluta confessione ac sacra Communione Deo sese reconcilians, illico cum omnium stupore sanitati pristinae restituta est. — Altera enixa infantem, ne a catholico sacerdote baptizaretur, sollicite ad ministrum haereticum eundem misit, quae post modum ad templum una cum aliis feminis ad templum venit. Sciscitante nostro, a quo infans baptizatus esset, asserente illa, quod a lutherano, instetit noster, ut permetteret illum sacro iniungi Chrysmate una cum Ecclesiae consuetis caeremoniis. Irridens illa ac contemnens illa ait: Et quidnam infanti haec unctionio proderit? Tuam tibi unctionem reserva! Quam cum noster verbis compesceret, ut a huiusmodi blasphemis abstineret, illa ira concitata cum contemptu et cachinis templo egressa domum rediens dignas poenas solvit, nam triduo post eiusdem biennis infans in puteum incidens submersus est. Illa quidem divinam vindictam advertit, sed linguam venenatam in sacerdotem nostrum acuit spargens ipsum beneficio hoc malum sibi intulisse. — Quaedam pluribus annis per maritum haereticum

molestata, ut relictis catholicis sacramentis haeretica frequentaret, de-nuo inducta, ut relictis mariti consiliis constans ad catholica iteranda rediret. — Quidam quotiescumque audivit a quopiam mentionem confessionis, toties sentiebat totum corpus suum quasi agmen formacarum incursare horroreque ingenti afflictabatur gravibus conscientiae stimulis. Hic confessione facta omni infestatione liberatus vivit quietus. — Alius Lutheru pridem addictus tantas animi inquietudines ac perturbationes patiebatur, ut desperationis barathro proximus vix non manus sibi iam consciverit. Hic per confessionis et Eucharistiae sacramenta Deo et Ecclesiae reconciliatus adeo in conscientia sua quietatus est, ut sese pregaudio capere vix potuerit. — In annum duodecimum quidam concubinam alens multam cum ea prolem habuit. Hic, cum induci non potuit, ut eam duceret, persuasus tamen eam a se dimisit prolem cum ea dividens ac sufficientem dotem pro sustentatione matris et filiorum donans. — Exercitia spiritualia fecerunt duo.

Visitationem ecclesiarum Livoniae instituens reverendissimus dominus archidiaconus episcopi generalis vicarius sacerdotem unum ex nostris cum socio sibi comitem ascivit, in qua et sacerdotes pauci in spiritu adiuti et ab arcium dominis atque praefectis obtentum, ut sacerdotibus decimae persolvantur et populo attendant, ut divina frequentent ac sarta tecta ecclesiarum curent. Notatumque quidnam antiquitus ad singularum parochiarum provisiones pertinuerit, quaeve ecclesiae coniungi possint, ut uni sacerdoti sufficient, quae ratio iniri, ut ruinosae per bella ecclesiae restaurari possint. Ubique locorum derelicto populo solatium allatum per conciones habitas, per confessiones exceptas ac sacrae mensae coelestis refectionem communicatam, per benedictiones creaturarum, per patronos seu apostolos innumeris pueris datos. Infantium baptizandorum ubique ingens numerus. Et quia pluribus annis sacerdotem nullum in potissimum locis vident, adeo gaudebant ubique veluti, si angelum e coelum ad se missum cernerent. Variis etiam locis in hac visitatione ad concordiam reducti graviter dissidentes. Imprimis autem inter sacerdotem et capitaneum super pedites in arce Nowogrodecensi ac nobiles territorii eiusdem invincibilis quaedam animorum exacerbatio. Post multum tamen laborem sacerdos cum praedictis in tantam gratiam reductus est, ut urgente sacerdote nostro pro toto anno tantum vini ac cerae pro ecclesia singuli scripto dato sacerdoti eidem promiserint, quantum nequaquam expendere possit, promittentes singuli omne auxilium et sustentationem sufficientem, decimarum etiam aliquot annis detentarum integrum solutionem.

In eadem arce Nowogrodek (quae adeo finibus Moschoviae imminet, ut iactu lapidis eos quis attingere possit) templum est parvum in altiori turri, in qua suspensam vidimus gentem balistam inverso arcu in memoriam miraculosae victoriae, quae contigit anno 1381 sub Michaële archiepiscopo Rigeni. Cum enim magnus dux Moschorum cum trecentis milibus invaderet Livoniam ac primo castra metaret ad arcem praedictam obsidione eam cingens, capitaneus arcis post tridui ieinium, cum totam noctem in oratione egisset, mane facto die Exaltationis sanctae Crucis oratione finita vocem audit sibi dicentem: Surge et iaculare. Monenti oboedit surgensque arcum intentum telo superimposito (his locis nunquam visum) videt, apprehensum eiaculatur in incertum in ipsa Moschorum castra. Fertur telum in ipsum magni ducis tentorium eundem ipsummet principem transfigens ac interimens, arcus vero, post-

quam telum exploserat, illico inversus est zona integra capiti balistae extra eandem tamquam appensus adhaerens adeo firmiter, ut nulla ratione amoveri possit. Moschi terrore internecionis principis concussi fuga sibi consulentes Livoniam in pacem reliquerunt. Aliquot miliaribus inde civitas est nominata Moschorum Plescovia dicta, ad quam planities maxima. In hac praedicto die Exaltationis sanctae Crucis miraculosam quoque victoriam catholicis dederat Deus anno 1504 sub ultimo catholico Teutonici ordinis in Livonia magistro Woltero Plettenbergk. Praeparaverat tunc Moschus quoque totam invadere Livoniam congregatoque centum milium exercitu Plescoviam venit. Praefatus magister convocans sui ordinis milites cum 4500 accurrit praefatae multitudini hostium in ipsis campis Plescoviae se sistens. Videntes Moschi ridebant paucitatem dicentes se ad instar ovium hos pellere posse in Moschoviam. Qui paulatim magistrum cum suis undique cingentes ne uni quidem fugae locum reliquerunt. Ast adhortatus Plettenbergius suos ac cum singulis in genua prostratus, cum a Deo auxilium petiissent, surgens hac consueta invocatione (Adiuvet Deus et Maria!) belli initium fecit ac ipso die Exaltationis sanctae Crucis a mane usque ad vesperum pugnans ferme totum exercitum Moschi ad internecionem prostravit adeo, ut si nox imminens et fatigati milites ex tanto conflictu non impeditivissent, ex iis, qui fugerant, vix aliquem evadere permisissent. Colligens tandem suos magister invenit ex suorum numero non nisi unicum desiderari. Territus Moschus coactus est perpetuam cum Livonibus pacem statuere. Quae pax interitus fuit causa et ordinis et Livoniae. Uti nempe Plettenbergius suis praedixerat (cogentibus ipsum ad hanc pacem statuendam respondens: Nostrae vocationis est pro Ecclesia Dei pugnare. Quod si perpetua pace fruemur, perotia tanta ad interitum verget religio nostra). Sic plane eisdem contigit, per abundantiam nempe panis et otii paulatim coeperunt indulgere carni et crapulae, et per hae in turpitudinem quamvis incidere, inde introduci haeresis. Sicque tum illa cum religione ac catholica fides una cum omnibus ecclesiasticis e tota Livonia periit.

Vocatus etiam aestate praeterita unus ex nostris Lemselium propter captivos veneficos, qui, ut fortiter in ignem coniecti mortem subirent promeritam, bene animati cum digna contritione et plena confessione ad ignem deducti sunt. Primas illorum accusatus, quod per beneficia quendam sustulisset, qui iam 14 dierum spatio sepultus fuissest, ast ille artificiose se semper excusans ita, ut, dimittere eum vellet magnificus dominus Joannes Farensbachus, si fideiussores daret, ast cum nullum producere potuit, ipsem dominus Farensbachus fidem pro illo interposuit, quod se denuo esset sisturus. Ille crebrius revertitur innocentem se asserens et in clarius testimonium aiebat se ariolum consuluisse super se, qui testabatur illum veneficum non esse. Praefatus dominus rem suspectam habens mandat praefatum mortuum exhumari ac veneficum hunc ter circum cadaver mortui (quod totum iam erat horridum vermis sca-tens) circumduci, tum, ut manum eidem imponat, iubet, quod ubi fecit, illico sanguis recens ex naribus ac ore exhumati profluxit. Quo facto territus miser fassus est se mortis huius causam extitisse et, ne quaestoribus subiiceretur, sponte mala quae artibus diabolicis patraverat circa enecatos homines et pecora ac agros, frumenta atque infantes etc., fassus est. Prodiditque 17 alios (inter quos erant duo collegii subditi) complices suos, quorum duo cum illo simul, alii alibi, subditi nostri in pra-

dio igne consumpti sunt. Quinque illorum in tormentis et extra eadem, tum etiam specifice coram nostro sacerdote absoluta confessione fassi sunt. Primum, quod anno 1612 benefici conventum suum celebraverint cum principe suo Rigae in summo quondam cathedrali templo archiepiscopali, nunc haeretica labe infectum, ipsa nocte Nativitatis Domini lutheranorum. Illorum barathri principem vestitum fuisse habitu Germanico holosericeo nigro ac sedisse non procul ab altari quondam summo in cathedra eminenti novem capitibus distinctis insignem ac in quovis capite gestasse pileum holosericeum nigrum ora singula crassa et lata. Famulos una cum pueris circiter 20 singulos holosericeo nigro Germanico more vestitos circum cathedram circumstetisse. Postquam vero singuli animas, quas interfecerant tam hominum, quam animalium, ac singula damna, quae frumentis et hominibus, etc., intulerant, principi obtulissent, tum illos alloquens in haec verba dixerat Lotavice: Filii mei, filii mei, non est bonum, quod hoc anno non praestiteritis tantum, quantum debebatis, etc. Astans ad ipsam cathedram illius quaedam vetula reliquorum beneficorum magistra et princeps hoc pro caeteris respondit: Clementissime domine, tempus iam est famis et belli, non possumus iam tantum facere, sicut quondam, etc. Tum ille: Eya, ait, filii mei, bono animo estote, pergitte solummodo semper aliquid facere, hoc anno, sequenti, tertio, etc. His finitis cibum eodem in templo potumque dedit, panem (inquiebant) tam albam, sicuti spuma maris, ex quo quantumcunque comedebamus, nil saturitatis afferebat. Omnis generis vini, medonis, cerevisiae, etc. (scyphis argenteis) pocula dabantur. Tandem cuiuscunque generis harmoniae, organi et psalterii resonabant (excepta cochlea Lotavica 5 chordis gaudens, quam Dei cochleam simplices vocant, haec sola abfuit), ad quorum resonantiam choreas ducebant exultantes, donec fere gallicinium instabat. Tum enim subito omnes vias suas domum redibant. Lemselium Riga distat 12 miliaribus, dicebant autem, quod spatio unius horae venerint Lemselio Rigam et inde iterum una hora Lemselium, quodvis miliare sicuti unus passus sive eundo, sive redeundo, via ubique erat suavissima et plana, nullae silvae, montes nulli, nec aquae ullae. At postquam revertebamur iterum domum, omnia membra et ossa velut concussa gravissima erant. Unus illorum subditus collegii asserebat se noctu Nativitatis ad illum conventum tardius venisse ianuamque templi iam clausam reperisse. Cumque foras pulsans ianitor tardius aperiret, ille interim per simam ianuae interspicens vidensque monstrum illud 9 capitum in cathedra territus cruce se signavit. Tum derepente diabolorum unus egrediens, alapam illi infringens dixit: Tu nebulo, quid tibi hic cum cruce? Ac sic ad epulas intromisit. Interrogatus primas horum, quidnam illis praemii det diabolus pro tanto illi obsequio praestito? Respondit: Nihil omnino. At sacerdos noster secundo ac tertio quaerens, cum semper responderet: Nihil, addit: Forte in alio saeculo vobis aliquid pollicetur? Respondit: Verum est, ait, maiores nobis fore delicias in inferno, quam in caelo. Item tanto scelere obnoxius, tamen ter iam confessus communicaverat celans semper beneficij scelus. Interrogatus a sacerdote nostro, quomodo ausus fuerit ad tam tremendum mysterium accedere peccato reticito, aiebat: Si ego hoc non fecisset, multo graviora facinora perpetrasssem. Ast quia semper recordabar Communionis sacrae ac crebrius invocabam nomen Jesu, idipsum me deterruit a pluribus patrandis. Interrogatus, quare hoc scelus oelaverit: Quia princeps noster, respondit, affirmavit

me non diu victurum, si hoc sacerdoti manifestavero. Ubi hoc quoque observatum: cum socius huius in templo Lemselensi obligatis oculis populo a longo spectante confiteri inciperet ac in principio horridum quodam scelus (praeter beneficium) manifestaret, apparebat coram sacerdote bupho quidam venenatus circa beneficum in terra repens, qui paulo post ita evanuit, ut populus diceret se non potuisse animadvertere, quoniam devenerit. Sic cum postero die in praedio Schirstenmuischa tertius post tormenta confessus communicasset, illico serpens ad fores domus repebat huc inde se volvens admirantibus hominibus et asserentibus se plurimis annis in eo praedio serpentem non vidisse. Quia tamen supplicio affecti sunt, biduo ante festum sancti Joannis Baptiste affirmabant beneficos iam denuo nocte sancti Joannis conventuros Rigae in templo praefato: Nos quidem, aiebant, iam adesse non poterimus, quod captivi tenemur, caeteri tamen certo aderunt. Quaesitum, unde hoc sciverint: Bene, inquit unus, bene, videbitis, quantam pruinam habebitis statim post festum sancti Joannis. Quod verum vidimus, nam fere octiduo mane quotidie pruina tenerioribus frumentis (uti panico) multum damni intulit. Quaesiverant in tormentis, num etiam in ecclesia sancti Jacobi (quae est Societatis) fuissent, aiebant: Non, quia ibi res Sacra habetur. Ex quo apparet, quod cum haeretici sacrificium missae et sacram Eucharistiam et aquam benedictam una cum fide vera eiecerint, in eorum iam templis cathedralam suam collocasse daemoniorum principem ac cum suis in eisdem conventus suos celebrare et, cum catholici noctu Nativitatis Christi gratias agant Christo in suis ecclesiis, illis autem tunc dormientibus aut insanientibus, tunc interea diabolum in templis illorum adorari a suis.

Missio quoque hoc autumno facta est in Curlandiam ad quendam nobilem Georgium Wolff, qui una cum tribus filiabus et filio atque pedissequa abiurata haeresi Ecclesiae sunt adjuncti, ipse quidem parens domi suae at filiae 3 in vicino praedio avunculi sui inscia matre pessima haeretica perseverante. Utebantur autem hoc artificio. Avunculi uxor, quia erat post puerperium pridie, postquam sacerdos noster ad illam venerat, scripsit schedulam ad parentem virginum rogans, ut 3 illas mitteret ad se celebraturam cum illis diem solemnem puerperis consuetam. Inscia mater, quid ageret, consensit. Advenientes catechizatae, confessae, cum Ecclesia unitae, communicarunt cumque gratia Dei domum reversae. Suspiciatur quidem mater et avia haereticae, sed certo adhuc nil possunt habere, donec ipsa illas trahere volet ad coenam haereticam, tunc prius factum proditurae. Hae quovis die Veneris iam pridem ieunare coeperrunt, nil toto die cibi sumentes usque ad occasum solis. Cumque mater quaereret, quid sibi hoc velit, illae, ut suspensam teneant, asserebant se hoc vovisse ob infirmitatem aviae. Illa nihilominus anxia saevire incipit illis omnia fortiter perferentibus propter fidem et iustitiam. Aviculus illarum Joannes Wolff ante aliquot annos a nostris conversus convertens iam pridem uxorem, principi Curlandiae cognatam, licet ingentes patiatur a tota Curlandia persecutions ac a ministris in publicis cathedralis maledicta, tamen non desinit una cum filiis suis catholicis et coniuge perdevota semina fidei catholicae ubique spargere faciens nonnullos in haeresi dubios, suos etiam (uti ad praefatam fratris domum) convertens. Is non pridem apud sororis sui coniugem dominum Butlehum agens, dum cum illo de fide tractaret, retulit paulo ante (dominico die) praedicatorem suum una cum Ludirectore (uterque nempe concio-

natur, hic vero in maledictis illum praecellens noster quondam studiosus fuit Braunsbergae) pro concione dixisse: non solum papistas omnes, sed etiam omnes, qui cum illis agunt, conversantur, comedunt, bibunt, etc., esse una cum corpore et anima diaboli. Cumque asseret se sentire, nescio, quem sanguinis horrorem, quoties horum memor, cum illo conversatur, rogavit ille, ut velit utrumque vocare ad colloquium. Promisit hic. Addit Wolfius: Certabo tecum, quod comparere non audebunt. Ponuntur 100 tal. Certo die conveniunt ambo. Mittitur currus cum equis ac litteris. Buccinatores ambo legentes litteras territi rescribunt se venire non posse. Revertitur auriga, mandat ei uxor Butleri, dicat axem fractum fuisse, idcirco non potuisse venire. At ex rescripto contrarium deprehendebatur. Ille cum suis confusus et 100 tal. amissis sequenti dominica ad concionem veniens utrumque buccinatorem ad coemeterium evocat, dirissimis verbis eos coram omni populo tractat, quod tantam confusionem cum tanto damno ei conciliaverint, in concione illos libere maledicere posse, at cum rationem doctrinae suae dare debent subterfugere, etc. Efficit, ut in posterum nullam amplius mentionem papistarum aut Jesuitarum in concionibus faciant. — Iuvenis quidam Rigensis optimae indolis Vilnae apud nos litteris operam dans catholicus factus adeo in fide constans fuit, ut cum frater illum furtim Vilna Rigam reduxisset ac mater cum consanguineis multis lacrimis illum avertere conaretur ac tandem etiam vi ac terroribus invaderet cellario includens, insuper etiam primarios ministros advocans, ad illorum verba non nisi subridens tacendo eosdem exagitaret factus omnibus superior, tandem inscia matre ac suis cum quodam magnate Riga discedens Braunsbergam missus denuo litteris operam navat.

Controversiae hoc anno circa bona collegii in terminorum causis actae prium coram commissariis regiis tam cum Rigensibus, quam cum quodam nobile Wigant in bonis Pariensibus. Eadem quoque actae coram iudicio regio, ast ob iustas causas in annum 1614 sententia regia ad commissarios denuo mittendos translatae sunt.

Aestate quoque praeterita sancti Jacobi templum renovari coeptum. Tectum a lateribus utrinque dimissum, ut per fenestras superiores lumen aliquot ecclesiam antea tenebriscosam ingrediatur. Tecta templi restaurata. Picturis extrinsecus totum templum (in muris renovatis) tam Christi Domini, beatissimae Virginis, patronorum, quam nostrorum beatorum exornatum. Intrinsecus etiam in frontispicio chori extremum iudicium latissime depictum sumptibus catholicorum et imprimis Hollendorum Rigae manentium. Testudo etiam sacelli unius elegantibus figuris et imaginibus picta sumptu domini Snarsky capitanei peditum Parnaviensium. Ad supellectilem collegii hoc anno quoque accesserunt quatuor praestantes equi cum curru rubeo panno tecto, quos redeunti in Livoniam Patre Petro Culesio donavit magnificus dominus Zolkiewsky, dux exercitus Polonici, cuius etiam sumptu praeclaros libros coemit praedictus Pater ac secum Rigam advexit. Omnia autem praefata, ut in collegio Rigensi maneant, adiudicavit reverendissimus Pater Joannes Argentus visitator, qui hoc autumno praeterito collegium Rigense visitans omnia in optimum ordinem redigit. Ad supellectilem vero ecclesiae hoc anno accessit 1 velum aureo argenteoque filo intextum et subcorporale 1 aureo, argenteo et vario sericeo filo elaboratum. Oratio quoque diurna hoc anno in templo nostro habita pro gravibus regni necessitatibus.

P. Joannes [Stribingius]. Confessi 1114. Ex his nunquam 74. Haeretici lutherani ad Ecclesiam redierunt 18. Unus schismaticus. Communicarunt 784. Baptizati 34. Copulati 19. Tres Germani conversi, quorum unus nepos meus, alter nobilis iuvenis, tertius nobilis annorum 70 circiter in lutherana haeresi vivens. — Confessi *a die cinerum usque ad 2 dominicam post Pascha* 1512. Ex his nunquam confessi 73. Qui invalidas ante fecere confessiones 34. Ex his quidam ab annis 40 cum gravissimis peccatis communicavit, tandem in agone mortis totum animae virus eiecit et ita paulo post mortuus. Copulata paria 7. Baptizati 41. Ex haeresi lutherana extracti 7. Communicarunt 1330. Concubinarius septennis inductus, ut concubinam in legitimam uxorem acciperet, quod quidem in principio aegre fecit (potissimum cum femina illi par non esset), sed, quia promissum cum iuramento illam non relinquendi intercessit, variis argumentis tandem persuasus illam non dimittendi, quod etiam fecit. Copulatus, confessus communicavit uterque. Octo moribundis datum est sacrum Viaticum cum bona contritione et confessione. Singulis ferme diebus facta est exhortatio communicantibus mane et post prandium. Germana quaedam filia ministri sectae Lutheranae tribus diebus luctabatur in partu. Admonita a sacerdote, si haeresim abiurare vellet, per orationes Ecclesiae et agni Dei beneficio a Deo illi felicem partus solutionem impetraturum. Suscepit infirma conditionem seque ad omnia paratam, modo liberari posset. Sacerdos applicuit sacram Dei agnum cum orationibus Ecclesiae. Vix sacerdos egressus, foetum enixa altero die convaluit. Ast haeretica convalescens oblitera promissi magis saevire in fidem catholicam coepit et maritum suum, quem ad catholicam fidem sacerdos tribus ferme annis disposuerat, dissuadens illumque variis haereticis argumentis et humanis respectibus a pio proposito avocare non destitit. Paulo post iterum in morbum gravissimum incidit. Advertit femina haeretica se a Deo ob violatam promissionem puniri, mox famulum suum, licet aliis haereticis personis resistentibus, mittit ad sacerdotem rogans, ut propediem venire dignetur, affirmando se iamiam morituram. Adfuit mox sacerdos, interrogat, utrum in fidem catholicam confiteri vellet, respondit se nihil magis optare, ut quam primum id praestare posset. Confessa altero die sacro Christi Corpore refecta tertio die convaluit. Non contenta hac sacra refectione voluit et publice in ipsa sacra Palmarum die in signum gratiarum actionis communicari, ut hac ratione fidem suam catholicam cum marito suo, qui etiam eodem tempore conversus, omnibus monstraret. — Quidam nobilis vicino suo sibi magnas iniurias facienti iuraverat mortem. Et ob hanc causam confessionem duobus annis reliquerat. Inductus primum ad confessionem, in qua persuasum illi, ut prius deposita discordia cum inimico suo reconciliaretur. Quod etiam fecit. Rediit ad confessionem, absolutus et cum suo inimico communicavit. Quidam iter faciens in gravissimum morbum incidit, ex quo non convaluisse (ut ipsem testatus), si non sacro Christi Corpore refectus fuisset. Tertio enim die post convaluit et sacramento venerabili sanitatem adscrispsit. Alter confessione et sacramento venerabili liberatus a spectris tam diurnis, quam nocturnis, a quibus longo tempore vexatus.

P. Valentinus. Confessi 16. Baptizati 9. Confessi circiter 100.
P. Gregorius [Czislak]. *Ab Octobri 1613 ad Octobrem in-*

clusive anni 1614. Excepi confessiones 291. Ex quibus invalidas confessiones propter peccata celata iterarunt 3. Sacra Communione maior pars confitentium refecta. Haeretici 2 conversi, unus lutheranae, alter calvinisticae sectae. Baptizati ad decem. Copulata matrimonio paria duo. Unus a periurio abductus et parti adversae reconciliatus. Parnaviae cum fieret permutatio captivorum pro felici successu instituta oratio diurna et exhortationes habitae per nostros.

P. Hieronimus [Kirstein]. Unus haereticus conversus et 4 aut 5 confessi. Una haeretica conversa et 3 confessi. Baptizati duo. Matrimonio copulati 2.

P. Minister [Joannes Koch]. *A Januario 1614 usque ad Aprilem.* Confessi 130 et aliquot, qui omnes communicarunt. Baptizati infantes 9. — *Ab Aprili usque ad Augustum.* Confessi circiter 20. Baptizati infantes 2.

P. Matthias [Leslii]. *A Januario usque ad Aprilem 1614.* Confessi 126. Sacra Communione refecti tempore Paschatis et alias 500 circiter vel etiam plures. A duobus, tribus, 4, 5 etc. annis neglectam repetierunt confessionem 10. Unus adultus nunquam antea confessus, confessus etiam est. Baptizati 3. Copulata paria 3. Separatum ab illegitima cohabitatione par unum. Flagellationes, vulgo disciplinae, magna omnium admiratione feria sexta magna institutae sunt. Casula Damascena una comparata pro templo rubri coloris. Par unum inter se dissidentium pacificatum. — *Ab Aprili usque ad Augustum.* Confessi 15. Matrimonio iuncta paria duo. Oratio pro regni necessitatibus 40 horarum facta adhibitis exhortatiunculis. Supellex etiam ecclesiae aucta est in rebus minoribus, ut velo pro monstrantia albo argenteo, pro calice, etc., imaginib[us] apostolorum 5, una beatissimae Virginis. — *Ab Augusto usque ad finem Decembris.* Baptizati 4. Supellex ecclesiae aucta, vide-licet tribus antependiis pro parvis altaribus diversis coloribus solemniibus, alio item velo pro monstrantia sericeo albo filis argenteis intertexto, tobalea auro argento sericis varii coloris picto, rosis 8 ex cornu diversi coloris factis. Subcorporalibus item 2 serico pictis, velis pro calice 2, uno cum gemmis, lapidibus pretiosis, etc. Confessi circiter 30. Communione accepere 220 et ultra. Altare novum sacratum.

P. [Andreas] Leonmannus. Dissidentes 2 reconciliati. Confessiones auditae 39, multorum annorum 2, occulta una. Haereticus unus.

P. Erthmannus [Tolgsdorff]. *A 1 Januarii usque ad initium Julii.* Confessi communicarunt 919. Ex his decrepiti nunquam confessi 20. Peccata multis annis occultata iam integre confessi 15. Ab haeresi ad Ecclesiam rediere 12. Baptizati 40. Matrimonio copulata paria 16. Provectae aetatis nunquam confessi 30. — *Ab initio Julii usque ad finem Decembris.* 402 confessi et communicarunt. Ab haeresi ad Ecclesiam rediere 10. Celata ante peccata iam plene confessi 11. Baptizati 50. Matrimonio iuncta paria 20. Per orationes, exorcismos et agni Dei adhibitionem liberati a gravibus infirmitatibus et incantationibus plurimi. Anabaptista conversa post multas tergiversationes tandem confessa communicavit.

Annales.

Collegium Rigense anno 1614 aluit socios in universum 16. Ex his sacerdotes 8, fratres 8. Ex quibus 2 magistri, 6 coadiutores. His accesserunt mense Septembri 3 scholastici cum professore rhetorices. Cete-

rum, quia anno hoc residentia Vendensis inchoata est, ad illam ex praefatorum destinati sunt sacerdotes duo et duo coadiutores, qui ibidem partim sumptu collegii huius, partim piorum eleemosynis aluntur, donec aliter eis provideatur. Ex collegio igitur Rigensi toto anno hoc is, qui sequitur, fructus partim ex missionibus, partim ex operariorum domi laborantium circa animarum salutem reportatus est. Sacra confessione animas suas expiarunt 4907. Pane coelesti refecti 4680. Qui nunquam in vita sua confessi sunt, nec ad id faciendum unquam animum adiecerunt, partim iam omnino decrepiti, partim provectionis aetatis utriusque sexus homines ad confessionem inducti 213. Plurimis annis confitendi consuetudinem derelictam denuo assumpserunt non pauci. Eorum vero, qui multo tempore (ex quorum numero unus 40 annis) superiores confessiones pudore deterrente invalidas fecerunt 169. Ab haeresi ad Ecclesiam reducti 56. A schismate unus. Baptizati 212. Matrimonio iuncta paria 74. Extrema unctione collata tribus. Gravi odio inter se dissidentes ad amicitiam inducti 8, coniugum paria duo. Hi nempe cum gravissime invicem se insectarentur amicitiam per nostros invocatam ita deinceps servarunt, ut toto anno alter alteri iam contrarius non fuerit. Quidam in alterius necem iureiurando sese obstrinxerat, ast ab hoc liberatus cum adversa parte in gratiam inductus est. Ab illicito concubinatu abducti duo. Quidam septennio cum quadam sibi multum dissimili cohabitaverat. Hic tandem a tanto animae suae malo abductus ac multis modis persuasus eandem legitimo sibi matrimonio adiunxit, confessione sacra expiati et sacra Synaxi refecti publice benedictionem sacerdotalem accepserunt. — Quaedam nobilis matrona in anabaptistarum haeresi nata ac tandem viro catholico iungenda baptizata, nihilominus animus semper ad abiuratam pridem haeresim inclinabat, nec iuvit, quod a sacerdote nostro ad confessionem iam fuisse inducta, coepit utique semper vacillare, quae hoc anno tandem quaesita diu ex anima abiuravit omnia ac sacra confessione ac communione confirmata est in fide orthodoxa. — Quidam annis 40 in gravissimis peccatis celatis communicavit, qui tandem inductus, in agone nostro sacerdoti omnia confessus, vere poenitens mortuus est. — Ministri cuiusdam filia triduo partus laborabat doloribus. Huic suadebat sacerdos noster, ut abiurata haeresi sacramentis Ecclesiae muniretur, eique per agni Dei applicationem et Ecclesiae orationes promittebat felicem partum. Quae cum se ad omnia paratissima ostenderet, stetit sacerdos promissis effecitque, ut vix sacerdote cubiculo egresso sine difficultate pareret ac postero die sanitati restitueretur. Ipsa tamen immemor promissi videns se sanitati restitutam plus in haeresi saevire, quam antea, coepit ac ipsum quoque maritum, quem idem iam sacerdos a triennio ad conversionem disposuerat, variis argumentis ad haeresim retrahere conabatur. Novo igitur morbo a Deo implicata poenitentia ob extremum vitae periculum ducta per famulum eundem sacerdotem accersivit, ut moribundae saccurreret, quo adveniente, se toto animo desideravit Ecclesiae aggregari ac in fide catholica mori. Confessione igitur et sacra Synaxi Deo conciliata triduo post convaluit, utque se palam catholicam profiteretur, iterum die Palmarum publice una cum marito communicare voluit. — Quidam periculosissima infirmitate correptus, cum sacro Christi Corpore refectus esset, sensit se virtute huius refectionis sanitati restitui, quam etiam triduo post adeptus est totamque hanc gratiam soli venerabili Eucharistiae in acceptis retulit. — Quidam multo tempore noctu et interdiu variis spectris

vexatus, sacra confessione et communione facta ab eisdem liberatus est. Quin et hoc toto anno quam plurimi beneficiis et aliis diabolicis artibus dire divexati per orationes Ecclesiae atque exorcismos adhibita confessione et communione et agni Dei ad collum appensione liberati sunt et valde infirmi sanitatem receperunt.

Facta est etiam hoc anno mutatio rectoris ac magistrorum, quin et schola rhetorica cum tribus fratribus ac uno Patre illorum magistro ad hoc collegium translata est initio Septembris. Pro necessitatibus quoque regni in templo nostro divo Jacobo sacro 40 horarum diurna aliquoties habita est. — Missus etiam sacerdos noster cum socio Parnaviam, dum permutatio captivorum ibidem initio huius anni fieri deberet, inter quos fuit unus ex Patribus nostris, qui septennio diram captitatem in Suecia perpessus fuerat. Ibidem tunc quoque per praedictum sacerdotem nostrum oratio diurna habita fuit pro felici rei successu ac exhortationes ad populum factae. — Feria 6. Magna disciplinae seu flagellationes cum processione ex bursa usque ad templum Polonicum habitae.

Supellex ecclesiae hoc anno aucta. Casula Damascena rubei coloris comparata. Tria item antependia pro altaribus lateralibus varii coloris ex materia sericea. Velum etiam pro monstrantia album argenteum aureo argenteo filo intextum. Rosae etiam 8 ex cornu varii coloris. Monstrantia etiam argentea aptata, in qua crystallo inclusus aculeus unus spinae Domini. Non parva item accessio facta ad sustentationem bursistarum. Illustrissimus nempe dux exercitus Lithuanici Joannes Carolus Chotkiewicz 400 florenos eleemosynae loco donavit. Sacellum praeterea variis figuris undique depictum ac altare sanctae Crucis novis coloribus renovatum sumptu generosi domini Snarsky, rotmagistri regii Parnaviensium peditum. Judicium quoque extrellum in frontispicio chori eleganter expressum sumptu catholicorum mercatorum Rigae mercaturas exercentium. Reverendissimus quoque episcopus Livoniae in Livoniam reversus a studiosis nostris variarum linguarum carminibus in hospitio illius praesente toto fere senatu conviva illius exceptus est. Qui etiam in nostro templo sacramentum confirmationis (his locis haereticis valde insolitum) 100 circiter hominibus contulit. Exhibita quoque commedia de Cambyse in coemiterio divi Jacobi magna hominum frequentia, quibus ita est bene satisfactum, ut nonnulli dicerent: Haec vere commedia est! advertentes per scholas suas pueriliter res praesentari. Exhibita quoque praesente reverendissimo hystoria Nativitatis Domini, licet brevis, tamen spectatoribus periucunda. Pro auxilio animarum Livoniae instituta quoque in collegio hoc exercitatio quaedam in lingua Lotavica, in qua exercentur quotidie per $\frac{1}{2}$ horam circa finem recreationis meridianae ii, qui Rhetoricae student.

Annus 1615.

P. Erthmanus [Tolgsdorff]. *A 1 Januarii usque ad 20 Januarii.* Confessi communicarunt 109. Ad Ecclesiam rediere 1. Baptizati 9. Copulata paria 4. — *A 20 Januarii usque ad 1 Maii.* Confessi communicarunt 443. Ad Ecclesiam rediere 12. Baptizati 30. Copulata paria 10. Invalidas olim confessiones iam integras fecerunt a 30 annis decrepiti duo, a pluribus 10. Missio Curlandica, in qua una Germana ad Ecclesiam rediit. Unus a 12 neglectam confessionem repetiit. — *A 1*

Matii usque ad 1 Octobris. Confessi 394. Communicarunt 351. Ad Ecclesiam rediere 6. In missione Curlandica 2 virgines nobiles conversae. Baptizati 28. Copulata paria 12. Decrepiti primo confessi 3. Invalidas antea 3. — *A 1 Octobris usque ad initium Decembris.* Confessi communicarunt 214. Invalidas antea ob gravissima celata 10. Ad Ecclesiam rediere 11. Baptizati 15. Copulati 6. Decrepiti nunquam confessi antea 7. — In fine anni 1615 *a 1 Decembris usque ad 12 Januarii.* Confessi communicarunt 520. Ad Ecclesiam redierunt 10. Baptizati 20. Copulata paria 10.

R. P. Rector [Andreas Leemannus]. *Ab initio anni praesentis usque ad Ascensionem Domini exclusive.* Confessi sunt 357 et praeter hos generali sese expiarunt confessione 14, inter quos praeter alios 3: 1 a pueritia ipsa nunquam validam fecerat confessionem occultando graviora peccata quaedam. A multis annis neglectam confessionem fassi sunt 14. Haereticus unus. Confirmati in catholica religione 5. A concubinatu ad matrimonium traductum par unum. Magnae personae duae dissidentes diutius reconciliatae.

P. Minister. *A 1 Januarii* confessi sunt mihi *usque ad dominicam in albis inclusive* circiter 50. Communicarunt toto hoc tempore 300 circiter. Baptizatus infans unus. Disciplinae sexta feria Magna a studiis et externis factae et per 4um a congregatis his feriis 6^{is}. 2, qui antea nunquam confessi fuerant, primam fecerunt confessionem. 2 item per multos annos neglectam confessionem repetierunt, 3 unius et alterius. Pro templo etiam donata campana una librarium 3. Ab aliis alia etiam minora ad ornatum ecclesiae accessere, ut vela pro calicibus, subcorporalia, bursae, palae, etiam pretiosa. Unus haereseos labe infectus diu multumque conflictatus, quamnam fidem arripere deberet, post aliquot tandem annos exactos in eiusmodi conflictatione ultimo tandem manus dedit ac se Ecclesiae catholicae adiunxit in festis Natalitiis et Circumcisionis Domini. Eucharistiae Sacramento refecti 300 et amplii. Unus vitio ebrietatis nixus quoad crematum ita deditus erat, ut non admonitionibus, comminationibus aliisque modis dimoveri ab hoc vitio posset. Sed cui humana consilia prodesse non potuerant, proderant divina. Die dominica quadam, dum e stratu suo surgeret seque ornaret, ut ad templum ire posset, ecce, vigilanti offertur vitrum plenum cremato (a quo, nec sciebatur tunc, nec scitur modo, credo ab humani generis hoste), in quo bufo horridus natabat. Quo viso territus est supra modum is, cui apparuit. Ad seque reversus se signo crucis communivit. Votum vovit se amplius non bibitum illud genus potus. Disparet vitrum cum cremato et bufone. Is et ita voto satisfacit, ut non modo non gustet crematum, sed ne olfacere quidem potest.

P. Valentinus. Confessi 60. Baptizati 9. Copulatum unum par. — Confessi 50. Baptizati aliquot. — Confessi 60.

P. [Martinus] Borowski. *A 12 Septembris ad 1 Januarii.* Excepit confessiones 181. Ex his, qui nunquam 5, qui invalidas 6, qui a duabus, tribus annis plurimi. Generales 4. Adolescens haereticus unus. Quaedam catholica, quae servivit apud haereticos, perversa fide et moribus, liberata. Pellices duabus ablatae. A consuetudine adulterandi 4. Concordia inter unum par coniugum firmata. Baptizati 28. Copulata 4 paria matrimonio.

P. [Georgius] Elger. *A 1 Septembri ad 1 Januarii.* Confessi 353, quorum 14 confessiones invalidas repetiere ob scelera enormia in

confessionibus anteactis celata. 15 item a 10 et 12 annis non confessi ad cor rediere. 5 ad Ecclesiam redierunt abiurata haereseos peste, inter quos Germana quaedam, cum qua multum ante laboratum. Ab adulterio 10. Plures, qui nunquam confessi sunt, se facturos polliciti. Baptizati 17. Matrimonio iuncta paria 6.

Annales.

Collegium Rigense anno 1615 aluit socios 20. Ex his sacerdotes 9, fratres 11. Ex his magistri 2, studiosi Rhetorices 3, coadiutores 6. In residentia Vendensi sacerdotes 2, coadiutores 2, qui partim sumptu huius collegii, partim piorum eleemosynis aluntur. Anno hoc toto huius collegii operarii per ministeria Societatis tam in civitate Rigensi, quam extra illam; per varias missiones animarum fructus eximius reportatus est. Confessione sacra hoc toto anno expiati 2801. Sacra Synaxi refecti 2796. Qui praeteritis annis invalide confessiones fecerant ob ruborem gravissima scelera celando ac ita indigne Eucharistiae sacrae participando, hoc anno tandem partim per conciones, partim per exhortationes in ipsis confessionibus factas sincere hactenus reticita confessi sunt 31. Ex quibus unus a pueritia usque ad maturos annos, duo decrepiti a 30 annis, decem alii a pluribus annis, alii crebrius invalide confessi fuerant. Ad sacram confessionem inducti decem decrepiti nunquam antea confessi, maturioris aetatis duodecim. Plurimi inferioris aetatis hoc anno ad primam confessionem faciendam permoti. Plurimi confitendi consuetudinem reliquerant, alii a 10, alii a 12 annis — iam denuo animati ad iterandas easdem. Ab haeresi abducti cum Ecclesia catholica reconciliati 50. Inter hos in missione Curlandica matrona una ac 2 virgines nobiles. In altera item missione Germana una, cum qua multis annis laboratum fuerat. Haec tandem gremio Ecclesiae suscepta est. Quidam multis annis secum conflictatus, quam fidem susciperet, tandem sacerdotis nostri instructione adiutus Ecclesiae incorporatus est. Quinque circa fidem catholicam iamiam naufragium facturi in ea nostri sacerdotis opera confirmati ac stabiliti sunt. In sacerdotum defectu etiam variis locis sacramentum baptismatis collatum 162 ac matrimonio iuncta paria 75. Sic etiam infirmi pluribus locis visitati ac sacra confessione expiati divino Viatico pasti sunt. Catholica quaedam haereticis fide ac moribus perversis serviens ac ipsa periculo proximo nostri sacerdotis consilio et liberata et adiuta est. A concubinatu ad matrimonium tradiuti duo. A consuetudine adulterandi 18. Pellices duobus ablatae. Graves inimicitiae inter duos magnates opera nostri sacerdotis sublatae ac concordia facta sicut et inter duos coniuges ac plurimos alias bonae conditionis homines. — Quidam ebrietatis vitio adeo deditus, ut nec monitus, nec comminationibus, nec ullo alio medio ab ea averti posset, cumque sacerdos noster putaret se oleum et operam in homine perdere, ecce quodam die dominico, dum mane surgeret ac se ornans Ecclesiam visitare cogitaret, ex inopinato videt ante se positum vitrum cremati, in quo horridus buffo natabat. Horrore itaque concitus signo crucis se munivit ac voto se obstinxit se id genus potus nunquam bibiturum. Et ecce illico vitrum cum cremato ac buffone evanescit, ille vero voti sui observans temperantiae studet.

Ad Ecclesiae supellectilem hoc anno etiam accessit campana 3 librarum ponderans. Insuper etiam vela pro calicibus, thecae pro corporalibus, subcorporalia, palae pretiosae et similia aestimata.

Termini etiam praedii collegii Pariensis per regios commissarios N. N. N. N., prout a prima fundatione monasterii anno 1251 facti sunt, ex hac parte Dunae inter arces Lenewart et Ascherat illustrati sunt ac tandem collegio adiudicati sunt et, cum controversia haec a 100 annis iam per virgines sacras agitata sit ac per nostros crebrius magno sumptu mota, tandem hac commissione renovati scopolis novis erectis ac antiquis reformati. Et, ut res per regis decretum firmaretur, Pater noster procurator ad aulam missus regis sententiam obtinuit, ut nemo in posterum in eisdem terminis et subditis 5 adiudicatis quisque violare audeat.

Missi etiam aliquot ex nostris pro festo Assumptionis beatissimae Virginis in Ubner prope Lemselium ad ecclesiam beatissimae Virgini dedicatam antiquitus et nunc nostrorum conatu ac labore per indulgentias celebrem, ad quam eo die ex variis locis ingens hominum frequentia confluxerat, quibus confitentibus nostri die noctisque aures praebuerunt fructu et consolatione magna catholicorum, dolore vero incredibili frementium haereticorum. Plurimi etiam infirmi variis morbis vexati aut maleficorum hominum beneficiis graviter affecti tam infantes, quam proiecti, quin et pecora per Ecclesiae exorcismos et orationes, agni etiam Dei aut salis thurisve benedicti applicatione miraculose sanati sunt et a daemonum praestigis subito liberati. Piscatoribus quoque in mari piscantibus retia et naves benedicta, cum id serio peterent. Multum enim tam Lotavi, quam Esthones fiduciae ponunt in creaturis benedictis, idque a maioribus suis a tempore conversionis ab ethnicismo haereditate acquisiverunt idcirco, quod in usu harum rerum opem divinam singularem semper experiantur. Venit hoc anno sacerdos noster ad locum quendam, ubi capra subito correpta iamiam perire videbatur. Illi ad sacerdotem currentes, cum primum orationes consuetas ac sal benedictum bestiae applicasset, subito ad se rediit. Idem factum cum puerulo iam moribundo et fere exanimi iacente, exorcismis et orationibus, aqua et sale benedicto adhibitis statim ad se rediit ita, ut quoties sacerdos eo revertitur, illius vitam ei gratis referunt gratias agentes.

Annus 1616.

R. P. Rector [Andreas Leemannus]. *Ab 8 Decembris.* Confessi sunt 370. Praeter hos generaliter de tota vita 10. Item qui a multis annis confessionem neglexerant 6. In catholica fide confirmati 4. Duo item ad eam adducti ab haeresi. A schismate 1. A concubinatu revocati 2. A multis annis nunquam rite confessi iteratis confessionibus absoluti sunt 8 et 1 ex iis a 40 annis.

P. Minister. *A 1 Januarii.* Excepit confessiones 80 circiter. Copulavit par 1. Baptizavit infantes 2. Disciplinantum feria sexta Magna ordines aliquot fuere, qui se ceciderunt magno haereticorum frementium concursu et catholicorum consolatione. Aliis etiam feris sextis per totam Quadragesimam a studiosis factae privatim disciplinae. Sacra Synaxi refecti sunt in Paschate 400. Supellex ecclesiae aucta tum velis pro calicibus, tum subcorporalibus acu pictis et aliis minoribus et umbrella seu baldachino pro sanctissimi Sacramenti processione ex rubro atlas et frensolis circumdatum. Unus a schismate ad unionem Ecclesiae catholicae revocatus. Item adhuc par unum copulatum. Unus generali totius vitae confessionem fecit. Item donatus a quadam matrona

argenteus inauratus agnus pro imagine beatissimae Virginis inornanda cum 4 pretiosis rubinis, uno sapphyro et catenulis argenteis inauratis pendens. Item ornatus pro ciborio ex sericea dupla purpurei coloris, gemmis, auro argento variegatus. Item donatum monile quoddam a quadam pia matrona 6 adamantibus, uno sapphyro, rubinis 4, carbunculis 11, gemmis item auro argento depictum. Una rosa gemmis ornata in cuius medio gemma ad instar grani pisorum rotundorum.

P. [Laurentius] Norvegus. Confessiones generales quatuor. Uni nobili exercitia spiritualia.

P. Erthmannus [Tolgsdorff]. *In fine Decembris 1616.* Confessi communicarunt 265. Una matrona conversa communicavit cum duabus puellis ex haeresi abductis, cum qua multis annis laboratum fuit. Baptizati 7. Matrimonio iuncta paria 4. Missio Curlandica ad dominum Wulf, 2 virgines conversae prima vice publice communicarunt.

P. Hieronymus [Kirstejn]. Unam confessionem generalem audivi.

P. Gregorius [Czislak]. Item aucta est ecclesiae supellex in sacello b. Virginis nova ambona 150 florenis affabre facta, fenestris magnis 4, una minori 70 florenis comparatis et retibus ad munitionis causam, positivo etiam non exiguae notae. Haec omnia a reverendissimo Livoniae praeter alia minora donata, facta restaurataque sunt. Unius generalis confessio excepta.

P. Valentinus. Confessi circiter 50. Matrimonio iunctum unum par. Generalis confessio unius excepta.

P. Martinus [Borowski]. *A Februario ad Julium.* Confessiones 195. Ex his generalis fuit una, invalidae data causa ubere ex parte confitentis 10. A decem annis plurimae aconfessorum. Qui nunquam 3. Haeretici 4. Schismatica una. Baptizati 15. — Item *a Julio ad 1 Januarii 1617.* Confessiones exceptit 300, inter quas fuerunt 3 eorum, qui nunquam, qui invalide 3. Communicati 260. Baptizati 20. Veneficus 1, qui contritus mortuus, de quo, ut iam nota historia referri potest, maxime quod bis conveniebant in anno ad templum beatissimae Virginis Rigae, quod non auderent intrare templum sancti Jacobi, quod in ministri habitu daemon illos doceret.

P. [Georgius] Elger. *A 1 Februarii usque ad 23 Maii.* Exceptit 723 confessiones, ex quibus 18 nunquam confessi sunt, plures confessiones invalidas repetierunt. Duo violentas manus sibi inferre volentes a tam nefario scelere abducti. Matrimonio iuncta 4 paria. Unum par coniugum in discordia vivens ad concordiam reductum. Unum par 6 annis in concubinatu vitam agens matrimonio iunctum. 7 in fide confirmati, qui iam vacillabant. Baptizati 27. — *A 28 Maii usque ad 12 Novembris.* Confessiones 111. Matrimonio iuncta 4 paria. A beneficiis per exorcismos liberati tres. Duo haeresim eiurarunt. Baptizati 13. —

P. [Martinus] Borowski. *A Julio 1616 ad 1 Januarii 1617.* Confessiones exceptit 300. Inter quas fuerunt 3 eorum, qui nunquam; qui invalide 3. Communicati 260. Baptizati 20.

Annales

Collegium Rigense anno 1616 aluit socios 22. Ex his sacerdotes 9, fratres 13. Ex quibus 2 magistri, rhetores 5, coadiutores 6. In residencia quoque Vendensi sacerdotes 2 et coadiutores 2, quibus vestitus et

pleraque alia sumptu huius collegii suppeditantur. Anno hoc toto per ministeria Societatis fructus circa animas lucrandas reportatus eximus, intra moenia quidem civitatis, quantum pertinacissima in haeresi Riga permisit, extra vero per missiones uberrimus. Sacra confessione animarum maculas expiarunt 2394. Ex his sacra Synaxi refecti 2194. Totius vitae peccata generali confessione purgarunt 56. Qui antea multis annis invalidas confessiones fecerunt, iamque integre totam animam suam patefecerunt 42. Ex his unus annis 40 nunquam integre confessus erat. A pluribus annis confitendi consuetudinem neglexerunt 30. Sacro baptismate initiati 117. Copulatorum paria 26. Vacillantes in fide catholica confirmati 11. Ab haeresi ad fidem catholicam adducti 33. Inter quas matrona quaedam, qua multis annis laboratum, iam tandem manus dedit. A schismate ad unionem Ecclesiae reducti 4. A concubinatu 4. Duo volentes sibimet violentas manus inferre a tam nefario scelere abducti sunt. Graves discordiae tam inter coniugatos, quam varios alias sopitae. Missio quoque in Curlandiam ad quendam nobilem facta, apud quem duae virgines cum Ecclesia conciliatae publice communicarunt ac ipsa mater antea pertinacissima cum seniore filia tandem coepere conciones audire et sacro missae officio flexis genibus interesse. Feria sexta Maioris septimanae aliquot ordines quoque disciplinantium ad se pulchrum Domini introducti cum consolatione catholicorum, haeretico- rum vero accurrentium admiratione. Quin et per totam Quadragesimam inter studiosos quavis feria sexta introducta consuetudo privatim faciendi disciplinas.

Supellex quoque ecclesiae sancti Jacobi aucta hoc anno, quoad vela super calices, subcorporalia acupicta. Umbrella quoque pro venerabili Sacramento accessit ex rubro atlas fimbriis pretiosis in extremitatibus attextis. Corculum etiam argenteum inauratum donatum a quadam matrona cum quatuor pretiosis lapidibus rubinis, uno saphiro, in catenulis argenteis pendens pro imagine beatissimae Virginis in summo altari exornanda. Item ornatus pro ciborio ex duplicato serico purpurei coloris gemmis, auro argentoque variegatis. Item monile quoddam a quadam pia matrona donatum, auro et argento depictum, in quo 6 adamantes, 1 saphirus, 4 rubini, 11 carbunculi, una rosa gemmis intexta, in quarum media una maior ad instar pisi. Sacellum quoque beatissimae Virginis, in qua Poloniacee conciones habentur, renovatum a reverendissimo Vendensi, per quem etiam supellex illius aucta — ambona nova 150 florenis affabre facta, fenestrae omnes per circuitum novae cum reverendissimi 70 florenis, retibus ex filo ferreo extrinsece munitae. Positivum quoque additum pro eodem sacello non contemnendum. Omnia haec sumptu reverendissimi.

Per exorcismos quoque Ecclesiae et orationes plurimi a gravibus morbis atque a daemonum infestationibus liberati. — Beneficis quoque, qui ad ignem condemnati fuerunt, a nostris sacerdotibus opera praestita atque inducti, ut cum contritione sacramentis Ecclesiae muniti supplicia haec libenter subirent. Fassi sunt se in templo cathedrali Rigae (quondam catholico et beatissimae Virgini sacro, nunc lutherana secta prophananum) festo Nativitatis lutheranicae ac sancti Joannis Baptistae conventus suos celebrare solitos ac principem suum, cui sua malefacta ibidem offerre consueverunt, ministri lutheranici habitu et forma incedere. Cumque interrogarentur, quare etiam in templo sancti Jacobi (Societatis videlicet) non convenient, responderunt se non posse idcirco,

quod illud templum magno splendore semper refulgeat. Fassus est quidam quendam nobilem Curlandum dominum suum eiusdem quoque maleficii peritum esse, quod testimonio illius aurigae probabat. Hunc enim retulisse, quod cum quadam vice suum et istius loci dominum curru vheret ac ad stagnum magnum Lilust dictum perveniens progredi non posset, iussit dominus, ne timeret, sed recta per stagnum pergeret, qui stagnum cum equis et curru ingrediens illud illaesus transivit tempore aestivo.

Commissio quoque autumno huius praeterlapsi anni in controversiis, quae inter collegium et civitatem Rigensem collegio intercedunt, magno sumptu collegii habita. Et quia duo commissarii erant catholici, duo vero haeretici, factum est, ut hi parti haereticae civitatis nimium faverent ac in omnibus contra manifestas rationes et probationes a collegio productas civitati gratificarentur ac sententias catholicis commissariis contrarias ferrent ac de die in diem negotia different collegiumque valde gravarent, ut controversiae necessario ad suae regiae maiestatis iudicium deferri debuerint, rebus hic plane infectis. Sicque reverendus Pater procurator ad regem eiusque forum mense Septembri Warsawiam missus est.

Annus 1617.

P. [Matthias] Lesli. Quaedam matrona nobilis, postquam rescivit nostros ad loca illa pervenisse cum dominis commissariis convocata familia sua dixit iam advenisse monachos Jesuitas dictos. Hi clauduntur ab episcopo in arce, nec aliquo exire permittuntur. Hi non sunt homines, sed daemones, et multa in hunc sensum alia retulit. Audivit haec unus rusticus et ad locum, ubi tum nostri erant (id astabat nempe tribus miliaribus inde), venit visurum haec monstra, non homines. Vedit. Quae audisset a domina sua fratri sciscitanti curque venisset exposuit. Reditus a nostris contentus, laetus abiit, dominam interea suam culpando, quod talia de nobis spargere ausa fuisset.

Missio Curlandica. Confessionis et communionis sacramentis expiati et refecti 190. Ex his unus proiectae iam aetatis, nunquam antea iam confessus, confessus est. Alii a 3, 4, 5, 6, 7, 8 et amplius in locis illis nixe haereticis neglectam iterarunt confessionem. Unus iamiam dare volens manus haereticis revocatus ab hoc suo proposito et in fide catholica instructus confirmatus est. Alius item Calvini sectam sequi volens promulgata indulgentia resipuit conservorumque cura et sollicitudine (ipse nempe iam per se accedere volebat, nec audebat) ad sacerdotem adductus, instructus et edocitus confessus est et sacra Synaxi reflectus magna aggratulatione conservorum suorum. Alii item septem in avia religione nutantes confirmati sunt. Alius item ex nobilitate non postremus desciverat iam a fide suorum aliorumque eius sectae hominum instigatus blanditiis et vexationibus ita quidem, ut etiam iam apud illos semel communicaret, sed is tandem post multos ultro citroque sermones habitos cum Patre resipuit, haeresim abiuravit, fidei catholicae adhaesit magna tum dominorum commissariorum, tum aliorum omnium catholicorum aggratulatione. Idipsum et cum alio quodam factum est. Unus bis totius vitae generalem confessionem fecit. Unus non postremae notae usui alearum, quem valde communem habuit et sine quo prorsus se esse non posse constanter affirmavit eo usque perductus est, ut eidem

lusui valediceret idque ipsum iuramento confirmaret. Alius etiam foliis lusoriis intentus nimium erat multamque pecuniam perdebat eo lusu. Monitus est a sacerdote, ut finem potius faceret, quam tantum pecuniae semper perderet. Noluit acquiescere prius bonis monitis. Cumque in eo lusu procederet et vice quadam magnam summam pecuniae perdidisset, iratus instrumentum peccati et perditionis abiecit, pedibus conculcavit seque non amplius lusurum spopondit. Sic ubi humana remedia defuisse cernebantur ad corrigendum hominem, divina affuere et quidem efficacia. Duae feminae beneficiis infectae ita erant, ut una 2 annis, alia paulo minus decumberet, non sibi, non aliis utiles, quippe quas se nec mouere poterant loco. Resciverunt adesse catholicos sacerdotes, petierunt, ut aquam benedictam cum sale benedicto (cuius hic memoria viget a 70 et amplius annis, a temporibus monachorum) habere possent a nobis. Satisfactum est petitioni illarum, biberunt, convaluerunt. Alius intensem dolorem oculorum habuit, benedici sibi vinum Rhenanum petiit, benedicto vino oculos lavit et melius valere coepit. Alius per medium annum febre modo quartana, modo tertiana vexatus potionē sumpta ex terra sigillata in vino, illico ita convaluit, ut nunquam amplius ad eum redierit febris praedicta. Disciplinae factae et feria sexta Magna et Sabbatho sancto ab aulicis et famulis dominorum commissariorum. Ad caeremonias catholicas in illis locis visendas plurimi conveniebant, itaque illis addicti erant et devotioni nostrae, ut passim dicerent: Certe vituperamus nos devotionem catholicorum, sed iniuste, multae nempe devotio-nes sunt vobis, nam et sacra et conciones et vesperae habentur, nos vero verbo Dei tantum et exiguo contenti sumus. Catechismum, quem frater faciebat, libenter audiebant rustici. Quinque baptizati. Supellex sacra aucta est. A dominis enim commissariis ad perpetuam memoriam illius commissionis conservandam 215 floreni dati sunt pro altari exstruendo. Magnificus dominus Maximilianus Prderemsky, castellanus Zawiehostensis et capitaneus Petricovensis, etiam casulam ex atlasse nigro cum columna atlassina alba donavit et pluviale holosericeum nigrum cum listiva atlassina nigra. Duo etiam paria graviter inter se dissidentia reconciliata sunt. Indulgentia missionis promulgata, magno cum applausu catholicorum et miratione haereticorum acceptata est et qua sacris solemniter decantatis, qua vespere et concionibus habitis peracta convenientibus etiam magna frequentia haereticis ad praedictas devotio-nes. Unus adhuc inductus, ut Calvinus valediceret, valedixit. Cathedra illa anno praeterito 150 florenis in sacello Polonico comparata, inaurata et inargentata est per partes coloribusque depicta sumptibus eiusdem reverendissimi legati iam modo 200 florenorum constat perfecta. Pavimentum novum in eodem sacello positum est sumptibus eiusdem reverendissimi. Item subsedia et scanna comparata eiusdem sumptibus. Effectum quoque in illa provincia, in qua commissio fuit, ut et libertas religionis etsi aegre admodum introduceretur, et novum Calendarium reciperetur, reluctantibus licet et sese multum opponentibus adversariis fidei et maxime ministris. Item duobus antependiis florisatis, aliis minoribus. Item par unum copulatum. Unus infans baptizatus quoque. Item unus totius ante actae vitae generalem confessionem fecit. Alius a 5 annis neglectam repetit confessionem. Item infantes baptizati 8. Item casula alba sericea. Item frustum holoserici nigri 52 ulnarum pro feretro tegendo habens crucem ex albo atlasse in medio a quodam magnifico donatum. Item 1 par copulatum. Item accessit pannus cum cruce

alba ex atlass pro feretro tegendo comparatus 73 florenis. Item casula Damascena viridis nova cum calice argentea. Domus etiam pauperum 100 florenis testamento legatis adiuta est.

P. Minister [Joannes Koch]. *A Januario ad Octobrem.* Confessiones auditae circa 100. Baptizati 4. Conversi ab haeresi duo. Copulati 2. Unus a novem annis non confessus, tandem cum illo actum, confessus est.

R. P. Rector [Andreas Leonmannus]. *A Junio.* Confessiones 91 auditae. Praeterea confessi generaliter 4, multorum annorum 14, celatae 4. Haereticus unus. Schismatici duo. In religione catholica vacillantes confirmati 3. Inter 4 graves discordiae sublatae.

P. [Georgius] Elger. *A 23 Maii.* Confessiones exceptae 602. Praeter hos 4 generaliter confessi, qui aliquot annis sacrilege confessi fuerant. Ad Ecclesiam redierunt 10. Femina quaedam, quae per incantationes rationis usu privata digitos omnes dextrae manus sibi devoravit, per exorcismos pristinae sanitati restituta. Item infantes duo et rusticus Rigensium exorcizati. Baptizati 28. Matrimonio iuncta 19 paria.

P. [Martinus] Borowsky. *A 1 Januarii ad Novembrem 1617.* Confessiones exceptit circiter 60. Ex quibus fuit una generalis fructus eximii. Invalidae validitatae 4. Baptizati infantes 30. Communicati 30. — *A 1 Decembris 1617.* Confessiones 231. Communicarunt 210. Inter has qui nunquam 2, invalidas 3, annis 2. Baptizati 9. Copulata matrimonio paria 3.

P. Gregorius [Czislak]. Confessiones auditae ad 30. Ex quibus 6 multorum annorum neglectae. Duo liberati a supplicio innocenter condemnati. Tres alii ad subeundum supplicium bene animati et instructi, ut pro suis peccatis aequo animo sustinerent, de quibus unus supplicii affectus, alii duo, qui plurimum beatissimae Virginis se commendabant, liberi facti. Tres in fide catholica vacillantes confirmati. Persona quaedam magnae familie et dignitatis calvinistica haeresi imbuta, de Societate antea male persuasa conversatione nostrorum reddita Societati amica et favens, quae etiam dedit pro templo nostro tria candelabra magna quandam ad templum catholicum pertinentia. Unum par matrimonio iunctum.

Annales.

Collegium Rigense hoc anno habuit socios 21: sacerdotes 9, magistros 2, rhetores 4, coadiutores 6. Ex sacerdotibus unus professor rhetorices nostrorum erat, qui post modum metu belli cum iisdem Polociam missus est. Caeterum inter radicata lutheranae haereseos zyzania et strepitum bellicum, quae colligi potuit, messis in agro hoc admodum sterili haec pene fuit. Rusticano imprimis plebi tum domi, tum foris pro temporum occasione auditae confessiones 1205. Ex quibus ternae eorum, qui collectas vita tota peccatorum sordes nunc primum eluerunt. Multae aliorum, qui per socordiam multorum annorum salutare hoc animae antidotum usurpare neglexerant. Sacrilegas insuper retexuere 14. Alii 15 anteactam vitam omnem renovato dolore perpurgarunt. Abducti a schismate duo, ab haeresi, 16, quos inter non infimae notae nobilis quispiam, quem, ut avitam fidem eiuraret et impiae coenae conviva fieret, qua vexationes, qua blanditiae sectariorum — — — Patris nostri solertia Ecclesiae reddidit catholicae. Nutantes alii totidem in fide serio confirmati. Baptismo salutari tincti infantes 76. Copulata — — —

parochi 28 paria. Infirmis quoque et maxime beneficiis magnopere afflitis cura sua non sine fructu impensa est. In his femina quaedam fuit, quae per incantationes usu rationis privata digitos omnes dextrae manus deroserat, per exorcismos sanitati restituta est. Duo liberati a supplicio, cui innocenter addicti fuerant. 3 alii meritas subituri poenas ad necem spe melioris vitae dispositi, quorum tamen duo, qui Virgini impensis se commendaverant, vita donati sunt. Inter 6 personas graves adeo discordiae sopitae. Tunc quoque per — — — commissionis regiae ad vicinum ducatum haeresi eadem laborantem, ubi renitentibus necquam ministris et praecipuae notae adversariis, tum libertati religionis, tum Calendario novo via patefacta est. Indulgentiae hic missionis magno cum applausu catholicorum ibi forte degentium et stupore haereticorum promulgatae. Maiestas interim caeremoniarum Ecclesiae, quae fere semper solemnes reverendissimus episcopus Culmensis commissionis totius — — — missae sacrificio adhibuit, mire incolarum oculos talium insolentes perstrinxit. Lustralis inibi aquae salisque benedicti memoriam iam 70 pene annorum intervallo roborata haeresis nondum usquequam oblitteravit. Itaque duae feminae, quas beneficia sceleratorum hominum iam septennio lecto affixerant, mox ubi resciverunt adesse catholicos sacerdotes, aquam ab illis benedictam biberunt et sanas surrexerunt. Alius per medium annum febri modo quartana, modo tertiana vexatus terram sigillatam miscuit potionis et febris recessit. Templi demum domestici supellex non mediocriter aucta atque inter cetera altari novo fabricando ducenti amplius floreni attributi.

Annus 1618.

P. Minister. *A Januario ad Maium.* Conversi duo. Baptizati 3. Copulata paria 2. A multis annis non confessi poenitentiae sacramento expiati. Unus a 7 annis non confessus ad meliorem frugem revocatus. Adolescens haeresi lutherana abiurata Ecclesiae restitutus. In extremis positus haeresi, quam per imprudentiam et simplicitatem hauserat, abiecta Ecclesiae restitutus pie obiit. Qui cum adeo infirmus esset, ut in agone positus videretur, ad sacerdotis adventum cum omnium admiratione ex lecto exstitit, ut confessionem faceret. In eius sepultura illud memorabile accidit, ut cum cives Rigenses prohibuissent ex sua aut alia domo civium efferri funus, clam ad domum proximam delatum esset. Circumdatum est funus processionaliter per plateas, ut sic funeri more catholico honor haberetur, frementibus ad factum haereticis.

P. Fabianus [Mollerus]. Duo paria copulata. Ab haeresi duo absoluti. Duos a decennio non confessos absolvit. Item duo ab 8 annis, alii a duobus vel tribus, quinque. Dissidentium par in missione Curlandica conciliatum.

P. [Matthias] Lesly. Unum par copulatum. 2 baptizati. 3 ab aliquot annis neglectam repetiere confessionem. Alter a 7 propter obstacula, quae illi semper diabolus ponebat, quae tandem divina gratia remota sunt. 3 baptizati. 3 nunquam antea, confessi tandem sunt, ex his duo maturi. Unus ab haeresi abstractus. Unus magnae auctoritatis vir sese poenitens domi nostrae recollegit ac totius anteactae vitae confessionem fecit. Item hoc anno supellex ecclesiastica duabus antependiis et 4 casulis florisatis est aucta praeter alia.

P. [Georgius] Elger. *A Quadragesima usque ad 3 Junii.* Confessiones exceptae 264. Ex quibus 8 non fuerunt confessi a decennio, absolutionis beneficio reconciliati sunt. Quatuor ad Ecclesiae gremium sese receperunt. Duo fratres graviter dissidentes secum conciliati sunt, quamvis aegre. Personae sex ab incantationibus vexatae per ecclesiasticos exorcismos liberatae. Baptizati 44. Matrimonio iuncta 14 paria.

P. [Martinus] Borowsky. *A 26 Decembris 1617 ad 12 Julii* 1618. Audivi confessiones 120. Ex his, qui nunquam 1, qui invalidas a tot annis fecere 2. Baptizati 20. — *A 12 Julii* praeter ordinarias confessiones, conciones, catechizationes, sacramenti baptismi administrations peculiare nihil occurrit.

P. [Hieronimus] Klaant. *A Quadragesima usque ad Pentecosten.* Confessiones exceptae 500. Quatuor valide absoluti, qui invalide et sacrilege confessi. Conversi et ab haeresi expiati 17. Totidem absoluti, qui partim ad maturam aetatem, partim ad ipsam senectutem nunquam confessi fuerant. Tria paria dissidentia ac gravi odio versantia publice reconciliata. Duo item paria fornicarie viventes ad matrimonium contrahendum adducta. Quidam praeterea veneficus, cum Deo ita volente confessione indirecta veneficum esse nolens et incautus prodidisset posteaque advertens multis verbis ab hoc scelere se excusasset et lapsum se lingua suasisset, tandem post monitiones et instructio-nes id, quod erat, fassus est stipulataque multoties (id nempe loci huius compositio) manu se nunquam amplius venefica arte usurum promisit iureiurando. Quaedam nobilis virgo non adeo pridem conversa, cum ob raritatem catholicorum sacerdotum et abundantiam haereticorum, tam ob quosdam humanos respectus plurimum in fide vacillans, confirmata et confessa ac sacra Synaxi refecta. Duo item ob nimiam cum haereticis conversationem in fide debilitati per instructiones redditi firmi et stabiles. Multae item monitae, ut quotidie liberos suos in fide et orationibus instruerent. Aliae vero hanc laudabilem consuetudinem habentes multum elaboratae et confirmatae. Accedit, quod tribus festis rusticorum liberi in fide et orationibus instruantur, ad quae eo modo alacriores redditi, quo magis ab iis abhorrebant. Persona quaedam nobilis haeretica contra quosdam e Societate nostra furibunda existens ita placata, ut non modo optime de Societate sentiat et nihil, uti ipsa fassa, gratius modo videat, quam nostrorum praesentiam multaque det conversionis indicia. Contigit, ut, dum in quadam rusticana casa puerum baptizarem, ad eam quatuor haeretici diverterent, quorum duo nobiles, duo vero — — — — se initio gerentes, utpote qui vix respondere quidpiam, neque nos coniecere adesse sese cibu potuque ibidem infarcientes. At ubi iam reverenter quotidianas orationes cum pueris repetii, ita ea se sunt aedificati, ut cibo potuque relichto — — — una cum pueris orarent. Et qui antea corrugata fronte asspexere, sermone — — — et violento loquebantur, mirum in modum humaniter ac demisse utique orarunt. Contigit praeterea in missione, ut quidam obstinatus haereticus, cum veram de fide catholica instructionem respuerit neque rogatus sacrificio missae et concioni interesse vellet, quia eisdem extra aedem subaudiverat, in tantum accensus et commotus fuit, ut non modo haeresim iam eiurare palam et in praesentia multorum hominum proclamaverit, verum insuper saepius serio ac obnixe me rogavit, ut proxima occasione eo redirem, se interea de totius anteactae vitae peccatis cogitaturum, ut confessioni sacrae ea legitime et ut decet se subii-

cere possit. A bestialitatis scelere abducti duo. Unus item a concubina abstractus, quatuor paria copulata. Quaedam matrona obstinatissime in continua quadam ira perseverans propter magnam quandam sibi iniuriam illatam, nec possibile iudicium patienter ferri posse, post longam tandem instructionem redditam pacatissima et amicissima.

P. J o a n n e s S c h w a r t z . Praeter ordinaria Societatis ministeria circa animarum salutem, actum cum quadam persona de haeresi eiuranda, quod et perfectum est. Quidam quadragenarius ad confessionem, quam ante nunquam fecerat magna cum consolatione sua inductus est. Communitati cuidam frequentior sacramenti Eucharistiae usus persuasus, quem etiam feliciter iam inchoavit. Quaedam persona gravissima odia fovebat ita, ut alterum quereret interficere. Actum cum ea tam diu, donec penitus offensas remitteret et condonaret. Infantes baptizati 16, ex quibus aliqui erant haereticorum, haereticis ipsis astantibus cum modestia.

Litterae annuae collegii Rigensis.

Litteras annuas collegii Rigensis annorum 1583—1614 impressas, benevole Lector, invenies apud Dr. Eduard Kurtz: Die Jahresberichte der Gesellschaft Jesu über ihre Wirksamkeit in Riga und Dorpat (Riga, 1925), qui edidit iam semel impressas Litteras, non vero vidi documenta originalia. Nos vero, ne opus superfluum faciamus, Litteras annuas collegii Rigensis annorum 1583—1614 in publicatione nostra omittimus, sed tantum annorum ulteriorum 1615—1617 ab originalibus descripsimus et hic publicamur. Id, quod dolendum est, textum Litterarum originalium de 3 annis ultimis collegii Rigensis 1618—1621, quae asservantur in Bibliotheca universitatis Upsalensis et in Archives du Royaumes de Belgiques, Bruxelles, bellico tempore habere non potuimus. Ne autem his de ultimis annis inscius permaneas, parvam narrationem de documentis eiusdem temporis, quae in Archivo civitatis Rigensis, sic dicto „exteriori“, asservantur, exhaustam adiunximus.

Annus 1615.

Arch. Soc. J., Romae, Lith. Histor. 38—I, f. 105v—106.

Anno hoc toto per ministeria Societatis tam in civitate Rigensi, quam extra animarum fructus eximius reportatus est. Confessione sacra expiati 2801 et in his alii decennio et eo amplius tam salutare animae lapsae remedium intermisserant, 22 circiter toto etiam vitae tempore nefarie contempserant. Sacra Synaxi refecti 2796. Plurimi, qui iam constitendi consuetudinem reliquerant, alii a 10, alii 12 annis, iam denuo animati ad iterandas easdem sunt. Ab haeresi abducti et cum Ecclesia catholica reconciliati 50, inter hos in missione Curlandica matrona una ac duas virgines nobiles. Sex circa fidem catholicam iam iam naufragium facturi sacerdotis nostri opera ex praesenti periculo erepti et salutari fidei portui, a quo tentationum impetu abrepti fuerant, restituti sunt. In sacerdotum defectu etiam variis in locis sacramentum baptismatis collatum 162 ac matrimonio iuncta paria 75. A vaga libidine ad vinculum matrimonii traducti duo. Ab adulterio 18. Pellices duobus ablatae. Graves inimicitiae inter duos magnates pluresque alios magni

nominis homines opera nostri sacerdotis sublatae. Quidam ebrietatis vitio adeo erat deditus, ut oleum et opera in homine ad frugem revocando perdi videretur. Sed en adest divina bonitas, ubi humana deficit industria. Cum enim Dominico quodam die ecclesiam visitaturus mane sese ornat, ex inopinato videt ante se positum vitrum vini cremati, cui horridus innatabat buffo, itaque horrore concitus signo crucis se muniens vovet se id genus potus amplius non habiturum: quod dum facit ecce illico vitrum cum cremato ac buffone evanescit. Ille vero voti sui observantissimus temperantiae studet adeo, ut ne olfactu quidem potionem eam sufferat. Controversia deinde de terminis praedii nostri Pariensis, a 100 annis per virgines sacras agitata, ac per nostros saepius magno sumptu mota, hoc demum anno commissione regia impetrata finita est, et limites iuxta primam monasterii (quod incolimus) fundationem anno 1251 factam reformati et decreto regio confirmati.

In missione quadam plurimi infirmi variis morbis vexati, aut maleficorum hominum beneficiis graviter affecti; tam infantes, quam proiecti, quin et pecora per Ecclesiae exorcismos et orationes, agni etiam Dei aut salis thurisve benedicti applicatione miraculose sanati sunt et a daemonum praestigiis subito liberati. Sed et piscatoribus naves et retia benedicta, cum id serio peterent. Multum enim tam Lothavi, quam Esthones fiduciae ponunt in creaturis benedictis idque a maioribus suis a tempore conversionis ab ethnicismo haereditate acquisiverant fatenturque se in usu harum rerum opem divinam singularem semper experiri.

Annus 1616.

Arch. Soc. J., Romae, Lith. Histor. 38—I, f. 118v.

Fructus circa animas lucrandas ut domi, propter pertinacem in haeresi civium obstinationem, exiguis, ita foris per missiones extitit uberrimus. Sacra confessione maculas animi expiarunt 2349. Potius vitae peccata generali confessione purgarunt 56. Sacra Synaxi refecti 2194. Qui omnino compluribus annis confessione abstinuerunt, 30 numerati. Salutari baptismatis fonte abluti 117. Per sacramentum matrimonii ad officium christiani hominis inducta paria 26. In fide catholica vacillantes confirmati 11. Ab haeresi ad castra catholicorum concessere 33; inter quos matrona quaedam, cum multis annis obstinatiore animo semper resisteret, iam tandem manus dedit veritati orthodoxae. A schismate ad unionem Ecclesiae aggregati 4. Ut a concubinatu abhorrent, persuasum 4. Duobus cum animi moerore, tum vitae aerumna consternatis, ne ipsi manus sibi violentas inferrent, tempestive obviatum. Gravia conjugatorum odia extincta. Simultates inter homines varii status sopitae. Missio in Curlandiam instituta salutaris extitit, cum duabus apud quendam nobilem virginibus, quae publice se catholicas profitentes communicarunt, tum matri earum, errorum Lutheri alioqui tenacissimae proficia fuit, quae iam et concionibus catholicis aures admovere et missae genibus flexis interesse honori sibi dicit. Die Parasceves in templo nostro non pauci ordines asperiore in seipsos saevierunt diverberatione, tanta catholicorum consolatione, quanta spectantium admiratione haereticorum. Quin et per totam Quadragesimam, hoc in genere afflictionis, sponte sese diverberantium feris sextis quavis hebdomada studiosorum minime desiderata est devotio. Ecclesiae exorcismi adhibiti salutarem effectum habuere, siquidem plurimi non minus a gravibus morbis, quam

daemonum infestationibus per eos liberati. In veneficos etiam, qui in igne poenas luebant, nostrorum opera fructuose est derivata. Aliquot enim ad saniorem mentem reducti et sacramentis muniti, extreum supplicium forti animo tolerarunt.

Annus 1617.

Arch. Soc. J., Romae, Lith. Histor. 38—II, f. 138—139v.

Inter radicata lutheranae haereseos zizania et strepitum bellicum, quae collegi potuit messis in agro hoc admodum sterili, haec pene fuit. Rusticane in primis plebi tum domi, tum foris, pro temporum occasione catechesis tradita. Auditae confessiones 1205, ex quibus ternae eorum, qui collectas tota vita peccatorum sordes nunc primum eluerunt; multa aliorum, qui socordia multorum annorum, salutare hoc animae antidotum usurpare neglexerant; alii 29 anteactam vitam omnem renovato dolore perpurgarunt. Adducti a schismate duo, ab haeresi 16, quos inter non infimae notae nobilis quispiam, quem, ut avitam fidem eiuraret et impiam caenam conviva fieret, quam vexationes, quam blanditiae sectariorum illexerant, Patris nostri solertia Ecclesiae catholicae conservavit. Alii totidem in fide nutantes confirmati. Baptismo salutari tincti infantes 76, quibus etiam duo Scythae Mahometani adnumerandi. Copulata in defectu parochi paria 28. Infirmis etiam, et maxime maleficiis maleficarum afflictis, cura non sine fructu impensa est. In his femina quaedam, quae per incantationes rationis usu privata, digitos omnes dexteræ manus deroserat, per exorcismos sanitati restituta est. Duo liberati a suppicio, cui innocenter addicti fuerant. Tres alii meritas subituri poenas, ad necem spe melioris vitae dispositi, quorum tamen duo, qui sese B. Virginis impensis commendaverant, vita donati sunt. Inter sex personas graves admodum discordiae sopitae sunt. Strenue quoque laboratum est in viro quodam insigniter nobili a pessimis perniciosissimisque consiliis avertendo. Is serenissimo rege variis a se modis offenso veniam desperans, certo definitum habebat animo, perduellione malis suis exitum quaerere. Cum exteris principibus, regni Poloni hostibus, conspiratione facta, ita omnia disposuit, ut pro libitu Samogitiam, Lithuania, Russiam Livoniamque ferro ignique grassari, non sine extrema mortalium calamitate posset. At Deo bono hominis desperati mentem collustrante et occultis urgente stimulis, ad collegium mittit, nostros ad colloquium evocat, praesentibus plena desperationis consilia, summaque tam suae animae, quam patriae noxia pandit; quibus principum auxiliis ad desperationem suam promovendam gaudeat, eorundem productis litteris edocet; viam, qua per nos animae ipsius, innoxioque incolarum regni, qui perduelli ferro perfundendus erat, sangueni occurri posset, monstrat, et in id Patres praestent, quae tam instanter, etiam per Christi rogarentur viscera, se omnem coram tremendo Iudice Deo, et animae suae pessumdatae, et sanguinis innoxiorum impie fusi culpam in ipsos derivaturum, vindicesque imploraturum poenas. Nostri, tam gravi tot ducatum, animaeque ipsius propriae permoti periculo, provinciam transigendi huius negotii vel inviti admittere coacti sunt, eoque Deo auspicante rem deduxerunt, ut impetrata ipsi a serenissimo rege clementia gratiaque, hominem etiam extra animae suae periculum, constituerint, et in numeros mortales a certissima caede et incendiis liberaverint. Itum quoque per occasionem commissionis regiae ad vicinum Curlandiae ducatum, lute-

rana infectum haeresi. Ibi, renitentibus necquicquam ministris et praecipuae notae adversariis, tum libertati religionis, tum calendario novo via patefacta est. Indulgentiae hic missionum, magno cum applausu catholicorum ibi forte decentium et haereticorum stupore, promulgatae. Maiestas interim caeremoniarum ecclesiasticarum, quas fere semper solennes reverendissimus episcopus Culmensis, commissionis totius caput, missae sacrificio adhibuit, mire incolarum oculos talium insolentes perstrinxit. Lustralis inibi aquae salisque benedicti memoriam, iam pene 70 annorum intervallo roborata haeresis nondum usquequa obliterarat. Itaque duae feminae, quas beneficia sceleratorum hominum jam septennio lecto affixerant, mox ubi resciverunt adesse catholicos sacerdotes, aquam ab illis benedictam biberunt et sanae e strato surrexerunt. Templi demum domestici suppellex non mediocriter hoc anno est aucta, atque inter cetera altari novo fabricando ducenti amplius floreni attributi; sacellum etiam B. Virginis a reverendissimo Livoniae plene renovatum et cathedra concionatoria comptissima ducentorum florenorum sumptu erecta exornatum.

Brevis narratio de litibus collegii Rigensis cum civitate 1618—1621, ex documentis in Archivo civitatis Rigensis, sic dicto exteriori, desumpta.

Annus 1618.

Pastor lutheranus Hermannus Samsonius hoc anno in praedicationibus suis calumnias contra Jesuitas effutire continuebat. Mense Junio Patres causam contra eum apud senatum instituebant, qui tamen iudicium suum adhuc hoc anno non tulit, etsi eodem mense vicecancellarius regni ministros lutheranos se ab ulterioribus calumniis contra Jesuitas abstinere strikte admonuit⁴. Conclaves ministrorum et praesertim Samsonii valde acerbae fuerunt secunda in parte anni.

Res etiam acta est de iure collegii possessiones suas elocandi et censum percipiendi, qua in causa ius faciendi collegio a senatu agnoscebatur. Subditi civitatis Rigensis piscatores violabant collegii ius et in aquis collegii capiebant pisces, Patres vero, ne damno iniuriose afficerentur, secundum consuetudinem localem retia oppignoraverunt. Subsecuta inquisitione judiciali collegio ius sua defendendi et in aquis collegii dominium plenum et inviolabile habere a senatu agnatum est, retributis tamen piscatoribus spoliatis redditis².

Annus 1619.

Initio huius anni Patres litem habuerunt cum domino Ulenbrock, qui praeparabat ligna non solum in suis limitibus, sed etiam in silvis collegii. Re ad iudicium perlata et iureiurando a P. rectore et duobus nobilibus de limitibus collegii praestito, causa in bonum collegii decisa est. Sequebatur lis cum senatu civitatis, qui praetendebat sibi nonnullos hortos in agro Cellario arrogare. Mandato regio decretum fuit, ut iusurandum a magistro civitatis et duobus senatoribus praestaretur, se de inquilinis et hortis pluribus, quam in actis registratis, nil amplius scire³. Die 21 m. Junii syndicus civitatis Ulrich Varsoviam citatus respondit in causa violentiae contra rusticos collegii propter braxationem cerevisiae incarceratedos.

¹ Arch. civ. Rig., Arch. exter., cista 17, 5 et IV, 10, 8.

² Ibidem, c. 17, 5 et IV, 10, 7.

³ Ibidem, c. 17, 20.

Postmodum die 21 m. Junii in tribunali assessoriali, praesentibus ambobus vicecancellariis regni Poloniae et magni ducatus Lithuaniae, actum de religionis catholicae exercitio a senatu et ministerio Rigensi impedito, praesertim per praedicationes et scripta H. Samsonii. Senatus Rigensis, qui iniuriam hanc contra catholicos et Jesuitas commisit, se comparare cum Patribus debet⁴.

Die 9 m. Julii syndicus nominatus nuntiavit Varsovia, in iudicio relationis confirmatum esse, quod iam a tribunali assessoriali ratione libertatis catholicae religionis in civitate Rigensi resolutum fuerat. Hac ipsa die tribunal assessoriale tribuebat etiam collegio nonnullos hortos per cives injuriose occupatos⁵.

Syndicus civitatis Ulrich manebat Varsoviae et praeparabat nomine Rigensis civitatis elenchum de gravaminibus a Jesuitis civitati factis, quem regi tradere volebat. Initio m. Novembris ipse debuit litteras cum querelis contra Jesuitas tradere domino Stepropowski et domino Lachowicz et coram iudicio regio declarare civitatem Rigensem in omnibus regi paruisse, hortos videlicet omnes Jesuitis reddidisse, duobus exceptis, loco aedificiorum iam extinctorum in agro Cellario novas aedificationes condidisse, census omnes collegio solvisse, cives ad censum semestrem Patribus solvendum admonuisse, mandatum regium de libertate religionis catholicae ad portas senatus affixisse. Jesuitas tamen adhuc contentos non esse⁶.

Annus 1620.

Renovatur lis de cerevisiae braxatione in domibus subditorum collegii et civitas Rigensis non solum ob causam citatur Varsoviam, sed etiam ratione iurisdictionis, quam praetendebant Rigenses super scholas Jesuitarum, Patres vero cathegorice negarunt et recusarunt. Protector Patrum collegii Rigensis his in causis apud regem fuit P. provincialis⁷. Medio anno civitas mittit Varsoviam adhuc ultima vice plenipotentiarios suos ad iudicium regium in causa redintegrata de nonnullis hortis in agro Cellario⁸.

Annus 1621.

Gustavus Adolphus advertens ob bellum Turicum regem Poloniae esse occupatissimum, apparuit 21 Augusti cum fere 50 navibus prope Rigam, sollicitans Rigenses ad ditionem, qui cum fideles regi Poloniae permansuros se asseruissent, Rigam a 24 Augusti usque ad 22 Septembris obsedit. Tandem deditio civitatis conclusa est sub certis conditionibus. Jesuitae, nobiles et nominatim castellanus Vendensis (Gothardus Tysenhausen) et alii cives, si forte intra annum cum rebus suis alio migrare cuperent, libere dimittebantur. Jesuitas in collegio custodire Gustavus triumphans iussit, examinareque iussit, quo reposuerint res ecclesiae. Ultima Augusti mensis quarta pomeridiana traecto fluvio Duna cum aliis variis, qui in arce manebant, ex urbe electi sunt, duobus vexillis Suecorum comitantibus ad duo milliaria⁹.

⁴ Ibidem, c. 17, 40.

⁵ Ibidem, c. 17, 42.

⁶ Ibidem, c. 17, 49.

⁷ Ibidem, c. 17, 66.

⁸ Ibidem, c. 17, 74.

⁹ Cf. Wielewicki: *Domus professae Soc. J. et S. Barbarae Cracoviae Historia* IV, 56, 57.

APPENDICES.

1.

Benefactores insigniores collegii Rigensis¹.

Riksarkivet, Stockholm, Liv. I, 45.

1. Rex Poloniae Stephanus Battorius, fundator Collegii Rigen-
sis, demortuus, qui ad antiquam fundationem monasterii Vir-
ginum addidit agrum cellarium cum 220 hortis et 200 f. cen-
sum a Senatu.	391
2. Sanctae moniales demortuae, et in primis Anna Noetken,
quae bona monasterii Blumenthal, Parien, Ablein et Eisen
conservarunt ac regi Stephano post devictum Moschum vic-
tori obtulerunt et privilegia eorumdem bonorum conservata
cum preciosa varia ecclesiae supellectili tradiderunt, in qua
erant 12 calices argentei cum monstrantia, variis crucibus
inauratis, casulis plurimis, etc.	200
3. Sigismundus III, rex Poloniae, qui fundationem auxit tribus
praediis novis, videlicet: Igitis prope Eisen, Schirstedt ad
mare et Kuskull prope Parnigel.	100
4. Otto Schenking, episcopus Livoniae, qui variis vicibus dona-
vit Collegio fl.	200
5. Anna, ducis Curlandiae Koetleri filia, Radzivilli vidua, quae
donavit.	100
6. Georgius Radziwill, cardinalis, qui calicem insigniorem cum
patena et casulam cum omnibus attinentibus ecclesiae donavit,
et altare maius sancti Jacobi erexit.	50
7. Joannes Zamosky, magnus Regni Poloniae cancellarius, qui
et tria praedia a rege pro Collegio obtinuit et Collegio donavit	200
8. Dominus Johannes Syrni, qui Felinum oppugnans occubuit, et
ecclesiae sancti Jacobi legavit.	
9. Magnificus dominus Joannes Carolus Chotkiewicz, dux exer-
citus Lithuaniae in Livonia, qui una cum domina ecclesiae
nostrae donavit 2 casulas preciosas cum omnibus pertinenti-
bus ad illas et unum antependium preciosum cum 2 dalmaticis;
item in pecunia et variis rebus non pauca, aestimata.	
10. Dominus Konarsky, qui ratione fratris in templo sancti Jacobi
sepulti donavit 2 casulas ex caeruleo attlaszo cum stolis et
manipulis.	

2.

Historia collegii Rigensis Soc. J. ab anno 1582 usque ad annum 1599. Haec historia continet tres partes: fundationem, tumultus civium et re-

¹ Cf. Libri duo rationum collegii Rigensis 1592—1621, Upsala, Collectio MSS. Nic. Braxiatoris (photo-copiae in Archivo Instituti Historici Latviensis, Rigae).

stitutionem. Publicamus hanc historiam, quia in nonnullis differt ab historia, quae supra publicatur, praesertim propter multa particularia, quae hic latius narrantur, ex. gr. de susceptione Jesuitarum Rigae, de monialibus s. Mariae Magdalena, de tumultibus civium Rigensium, de labore commissariorum regiorum pro restitutione collegii in civitate Rigensi, et similia.

Arch. di Stato, Romae, Fondo Gesuitico, Nr. 147, Th. 186.

PARS PRIMA.

Fundationis tempus.

Res gesta circa initium et progressum huius collegii commode in tria dividit possunt tempora: fundationis, tumultuum, quibus ad tempus dissipatum fuit, et restitutionis. Fundatio sic se habet. Cum serenissimus aequo ac potentissimus rex Stephanus, edomito variis bellis Moscho², Livonię ex pacto receptam visitaret videretque religionem catholicam in hac florentissima olim provincia non minus ab haeresi oppressam, quam agros ab hoste vastatos, nihil antiquius habuit, quam ut eam iterum reformaret. Mox cogitare coepit de collegiis aliquot in hunc usum erigendis³. Visa est inter cetera loca huic proposito maxime Riga, Livoniae metropolis (quam urbem insana Lutheri placita iam a 60 prope annis occupaverant), accommodata. Quam ob rem, egit ipsem rex cum Rigensibus, de uno et altero templo pro catholicis concedendo eo tempore, quo urbem primum post tot victorias erat ingressurus, et ipsi cives erecto arcu triumphali se ad tantum regem, Livonicae libertatis assertorem, insigni pompa excipiendum paraverant. Rigenses tandem post deliberationem aliquot dierum, cum prius aliquoties petitum dene-gassent, et rex se vel cibum non sumpturum, nisi templum aliquod prius reddatur, vehementer commotus respondisset, concesserunt parochiale templum d. Jacobi, monasterio virginum Cisterciensium vicinum. In quo quidem monasterio supererant tres virgines⁴, genere nobiles, fidei constantia longe nobiliores, a qua nec blanditiis, nec minis ullis, licet a 50 annis et eo amplius religionis catholicae exercitium non habuissent, licet haereticī ipsarum templum, s. Magdalena dedicatum, occupassent, potuerunt abduci. Magnas perpessae sunt calamitates, persecutio-nes, frigora, magnam inediā ob rerum omnium penuriam; extremo iam senio confectae, una centesimum, altera octogesimum, tertia 70 excesserat annum. Rara virtus in feminis. Aquam lustralem, non sine evidenti miraculo, supra 40 annos incorruptam, venerabile sacramentum toto fere hoc tempore, unicum solatium, conservarunt. Testes sunt Patres, qui primum hoc appulerunt. Saepe hoc ipsum ipsae sacrae moniales haereticis obiecerunt, cur similia apud illos miracula non fierent. Et sane singulare divinae providentiae argumentum fuit, quod paucae hae virgines, ceteris vel deficientibus vel e vita discedentibus, tamdiu super-

² Pax conficitur inter Polonos et Moschos XVIII Kalend. Februarias 1582, cf. Rostowski, I. c. p. 100.

³ Die 24 Aprilis anni 1582 Stephanus rex petivit a praeposito generali S. J. P. Aquaviva ad religionem catholicam in Livonia restituendam 3 sacerdotes, qui linguam Germanicam, necnon Polonicam et Lithuanicam callerent, ad praeparandam foundationem collegii S. J. hac in provincia.

⁴ „Vestales tres adhuc supersunt semivivae et semimortuae“ (Mon. Pol. Vat. V, 280).

stites et in fide tam constantes fuerint, ut aliquando saltem catholicae religionis vestigium superesset. Evertit haeresis archiepiscopatum cum duobus episcopatibus amplissimis, arces omnes pessum dedit ordinis Theutonici⁵, et alioqui inexpugnabiles hosti ferocissimo expugnandas obiecit, unicum hoc monasterium, omni defensore destitutum, non occupavit⁶. Cum igitur in tota Livonia nulli omnino superessent sacerdotes, rex utriusque templi per suum vicarium recepti et aliquandiu administrati curam Patribus Societatis⁷, qui tunc duo Poloni penes illum fuerunt (tertius ex Prussia propter Germanos cives vocatus est), demandavit curavitque datis litteris et ad Pontificem summum Gregorium XIII et ad Reverendum Patrem Generalem, ut plures Germani ex Austria aliisque Germaniae provinciis vocarentur⁸. Venerunt illi sequenti anno, quorum nonnullos rex cum litteris (iam enim dudum se in Poloniā receperat), quibus et Patres Rigensi senatui sedulo commendavit et suam de collegio excitando voluntatem significavit, Rigam misit. Benevole exceptus est cum sociis Pater provincialis, qui tum erat reverendus P. Campanus, missaque de more (quo insigniores hospites excipi solent) varia vina; sequentibus annis, quoties provincialis visitatum venit, idem ab illis factitatum, addito et pabulo pro equis, quantum sufficiebat. Laeta sane initia: quae multum auxit illustrissimus princeps Radziwillus, Vilnensis episcopus designatus⁹. Is enim tunc temporis toti Livoniae in gubernato-

⁵ Cf. Mon. Pol. Vat. VI 118, 149, 160, 165.

⁶ „Templa, pars ritibus peregrinis, pars nundinis addicta; in civitate illa portuosa, hinc ad ostia Dunae fluvii navigabilis, illuc a mari Baltico decem milibus passuum sita: ut commerciis nundinisque, sic peregrinis religionibus moribusque a Suecia, Dania, Hollandia, Anglia et remotioribus provinciis opportuna.“ (Rostowski, I. c., p. 100).

⁷ Illi erant Petrus Skarga, Martinus Laterna et Johannes Vincerius. Stephanus rex die 28 Aprilis anni 1582 praep. generalem Societatis Jesu, ut Petrum Skargam Rigae ad tempus relinquaret, hisce, quae sequuntur, rogavit litteris: Rev. in X Pater! Postea quam Dei beneficio Livonia ex potestate Moschorum principis erepta est ad nosque devenit, hoc in primis damus operam, ut in ea cultus divinus et catholicae religionis exercitium, quod iam in hac provincia multis ab annis intermissum fuit, restituatur. Ab ipsa civitate Rigensi eius rei sumpsimus exordium, ubi cum templo iam quaedam in nostra et catholicorum sacerdotum sint potestate, Rev. Patris Petri Scarga operam hoc loco valde utili et necessariam hoc tempore esse iudicavimus. Hortamus itaque Rev. Vestr. ab eaque benigne postulamus, ut hic eundem Patrem Scargam ad tempus relinquat, quo rebus iis a nobis quidem inchoatis melius stabiendi et radicandi ex usu rerum provideri possit. Datum Rigae XXVIII April. MDLXXXII.

Stephanus Rex.

Arch. Vat., Nunz. Pol. 1 (A, 81); cf. Rostowski, I. c., p. 429. P. Scarga apostolicum in Poloniā nuntium de singulari Poloniae regis in Deum pietate deque eius studio Ecclesiam catholicam in Polocensi et Livoniensi provinciis instaurandi edocuit, cf. A. Theiner: Annales Ecclesiastici III p. 337—339.

⁸ P. Claudius Aquaviva misit 1583 Livoniā novem novos operarios, quos adduxit provincialis Campanus: nempe in coloniam Rigae duos sacerdotes: Leonardum Rubenum Essendiensem et Vithardi Novomagiensem a Rheno accitos, Dorpati 4: Theodoricum Haukesche Westphalum, novi rectorem collegii, Thomam Busaeum (Buys) Novomagiensem, Valentimum Hengelium Hessum, et Johannem Ambrosium Volcherum Thuringum; insuper Johannem Urbani Vilna et duos alios Brunsberga coadjutores laicos. Cf. Rostowski, I. c., p. 110 sqq.

⁹ Georgius Radziwillus, Vilnensium episcopus, Societatis usque adeo amans, ut in eam ipse aggregari et cuperet vehementer et eius rei veniam a Romano Pontifice etiam atque etiam peteret. Negabat id Gregorius XIII et, quo virum amplioribus etiam cumularer muneribus, in senatum Cardinalium eo fere tempore allegit, quo Georgius Rigae in Sociorum domicilio per sacras Ignati commentationes ad sacerdotium se praeparabat. Vilnae ab Alberto Bolognetti Massae episcopo et nuntio Pontificio episcopus consecratus.

rem datus, animo et in Societatem et erga fidem promovendam ardentissimo flagrabat. In cuius gratiam maxime, quo tempore inspectante prope tota civitate ordinem subdiaconatus suscepit, templum nostrum senatores, rei novitate capti, frequentare caeperunt; alii mirati sunt tantum principem tum vulgari lingua et quidem copiose castitatem laudare ac promittere; alii infascinatum a Jesuitis mussitarunt. Simili modo quando reliquos suscepit ordines maximus fuit concursus, habitaeque sunt conciones temporis accommodatae de caeremoniis, de caelibatu; deinde in collegio per quadragesimale tempus piis exercitiis, ipso die Paschatis a toto senatu ad templum deductus maxima solemnitate primitias celebravit edideruntque certatim tam in arce, quam in civitate signa laetitiae tormentorum explosione tubisque. In sequenti die (nam primo mansit adhuc in collegio) ad arcem se recepit undique resonantibus iterum tormentis, ubi prandio senatum et Patres exceperunt, per quam occasionem nostri multum de instituto Societatis et rebus fidei cum convivis dissenseruerunt. Nec quietum duxit daemon id temporis, per ministros enim suos ex suggestis pro concionibus mire Societatem apud plebem iam pravis opinionibus corruptam traduxit. Plebs obsannire, caeremonias deridere, papistas execrare, per plateas euntibus acclamare. Senatus, ut erat providus futurorum, proprio motu edictum publice proposuit, ne quis vel in templis, vel alibi locorum in Societatem ea dicat, agatve, quae causam scandali vel iustae paebeat offensionis. Efficacia fuerunt haec ad pacem et amicitiam cum civibus stabilendam, nisi inveteratum odium adversariorum obstitisset. Interea rex Stephanus id, quod antea coepit Cracoviae, cum cancellarius regni regis consanguineam in matrimonium duceret, in maximo procerum conventu perfecit, et fundationem datis ac palam lectis diplomatis absolvit, monasterii bona collegio cum consensu Pontificis et ad virginum, iamiam mortem expectantium, petitionem adiunxit. Nec his contentus 500 florenos ex Polonia ad triennium pro supellectile comparanda numerandos senatui mandavit. Magna fuit tum rerum omnium in praediis monasterii (cuius debita Patres bonis vel oppignoratis vel vastatis magno labore persolvenda suscepserunt) penuria. Sed maior spiritualium. Inter tot agricolas nemo, qui sciret signum sanctae crucis facere repertus, aegre unus inventus, qui utcunque calleret Dominicam orationem et alias doceret; magicis vero et ethnicis superstitionibus ad stuporem dediti. Hi igitur, quantum per paucitatem operiorum et ignorationem linguae licuit, exculti necnon alii vicini. Ingentem peperit difficultatem varietas linguarum in hac regione. Praeter Polonam enim et Germanam, quarum illa in arcibus plerisque, haec in civitatibus et in agris inter nobiles dominatur, plures plane dispares reperiuntur, nec extant ulli libelli ob barbariem. Primus eam molestiam superavit P. Joannes Vincerius, qui cum apud Germanos oleum et operam perderet ad Lothavos in agris iuvandos se converit: iam enim ianua huius vineae sentibus undique obducta excolendi aperiebatur. Templum quoddam in vicinia ad arcem Dunamundam sub haeretici capitanei potestate fuit; vocaverat is suae sectae concionatorem, venit et noster, decreto gubernatoris munitus. Id ubi haereticus intellexit: Ergo, inquit circumstantibus, hic, quod agam, non habeo, abiitque, unde venerat, ne expectato quidem capitanei responso; valuit ea res auctoritate apud simplicem plebem. Sunt et aliis in locis alia simili modo fere recuperata. Factae variae ad vicina loca excursiones. Mirum dictu agricultae nudam fidei antiquae memoriam tenentes, subinde exorcismos

et consecrationes aquae lustralis, salis, cerae, butiri, omnium eduliorum et fructuum petierunt, optima fuisse tempora, cum haec fierent, asserentes, eo quod magnam vim contra beneficia habeant. Quinimo ipsum mare Balticum piscatores benedici rogarunt, quasi sectis dominantibus et ipsa piscandi felicitas cessarit. Proiecti in altum undecim naviis cum cantoribus et vexillis Patres quatuor Evangelia orationesque pro navigantibus et piscatoribus recitarunt, particulis ex agno Dei, versus quatuor plagas mundi projectis, sicque populi devotioni satisfactum. Suscepta paulo post est insignis ad fines Moschoviae, Sueciae Daniaeque per totam videlicet Livoniam excursio ab illustrissimo gubernatore, comitante illum perpetuo collegii superiore, passim habitae ab illo conciones, et Latinae et Germanicae, necnon disputationes cum haereticis, multi matrimonium ritu catholico inierunt, plurimi benedictionem petierunt, baptizati infantes satis adulti aliisque sacramentis muniti, haeretici concionatores in aliquot locis depositi, unus et alter ex eorum numero conversi, qui postea cathechismum catholicum ob penuriam aliorum docuere, templa vel de novo consecrata, vel reconciliata, novam etiam accepere formam. Illud, tametsi leve, non tamen videtur praetereundum. Inventi sunt nobiles plane a recte sentientibus dissentientes, qui, quod in templis dedianatur, poplitibus flexis (signum est maxima benevolentiae) pro salute Jesuitarum biberent. Tantum auctoritatis Societati auctoritas illustrissimi comparavit. Quem quidem post fundatorem unicum prope benefactorem insigniorem hoc collegium, donec gubernatorem egit, est expertum. Altare sumnum suis sumptibus fieri curavit, calicem magni ponderis, casulam pretiosam, item alias pro subdiaconis (ut minutiora praetereamus) donavit. Immo et aulici domini sui pietatem aemulati liberales exstitere: marsalcus illustrissimi domini Zaleski aliud altare ad dextrum templi latus erexit, alias ornamentum obtulit. Nova talibus gestis visa Livoniae facies. At concionatores haeretici hoc successu vehementius exacerbati, in Jesuitas maledicta ex suggesto iacere, fulminare, debacchari, non aliter ac si insanirent. Quare coactus est illustrissimus gubernator edictum edere cum magna Societatis laude, ne quisquam homines alterius religionis laederet. Sed ut est genus hominum contumax, nihilo magis illius mandatum, quam senatus, curarunt, praesertim illustrissimo in Poloniā paulo post abeunte. Ventum deinde est ad graviora. Pasquilli valvis templi in rectorem collegii et alios affixi, nec tamen sublati a nostris ea contemnentibus, per aliquos dies, donec ipsi autores clam nocte intempsa schedules tollerent, sed ne sine operae pretio abirent, fenestras lapidibus mulctarunt. Senatus magnum proposuit praemium illi, qui auctorem posset monstrare, nec tamen est inventus. Pergunt nostri fortiter, et non solum concionibus, verum etiam dialogis publice exhibitis conantur cives sibi devinctos reddere. Datus est unus a mortuis redivivus, cui aliquot millia spectatorum interfuerunt. Nihil visum ab illis simile fuit, nec talibus spectaculis satiari posse videbantur. Mirandum sane visum est illis spectaculum, cum paucissimi fuerint studiosi vix 30 in universum iisque advenae (nullus enim adhuc civium ausus erat dare liberos ad nostras scholas), potuisse illos tantum praestare. Circa hoc tempus singularis eluxit quorundam ex notris patientia. Cum enim iter facerent per ducatum Curlandiae, totum haeresi infectum, Rigam versus, nobilis quidam armatus et stipatus in oppido Libau horribilia scommata et blasphemias in eos coniecit, tacuerunt nostri. Perrexit ille, donec res ad advocationem ab ipsismet civibus graviora metuerent.

tibus est delata, citatur reus, tenetur, interponunt se laesi ab amicis rei rogati. Cum peteret iudex, quidnam pro iniuria illata postulent, responsum tulit, ut reus imposterum abstineat ab eiusmodi iniuriis in peregrinos, deinde tot adversario bonos angelos precantur, quot ille pridie malorum daemonum legiones nobis est imprecatus. Quare multum percrebuit ibi nomen Societatis antehac ignotum.

SECUNDA PARS.

Tumultuum tempus¹⁰.

In tam laeta futurae messis expectatione, ex improviso tempestas, unde minime expectabatur, erupit. Acceptavit senatus mandato et regis, et gubernatoris Calendarium¹¹ a Gregorio XIII tunc recens promulgatum. Acceptarunt et ipsi concionatores, primo quidem repugnantes, sed tandem rationibus induci, cum in praeiudicium fidei illa minime fieret acceptio. Verum magnam sibi eo nomine apud indoctum vulgus, uterque ordo invidiam animis iam exacerbatis conflavit. Concionatores populo scilicet placere cupientes, quas fecissent fabulas, se purgant, totam culpam in superintendentem (sic vocant supremum quasi caput) coniiciunt pro concione, senatum carpunt, immo calumniantur, in catholicos invectivas faciunt. Coguntur nostri se ac fidem tueri, amice ad illos scribunt, missae etiam querelae ad senatum de maledicentia concionatorum, ut praecaveat tumultus, rogant. Consul hanc solam ob causam senatores convocat, lectis litteris mox tres ex ordine illo ablegantur ad praedicantes, ut vocant, in templo summo congregatos, qui severe turbulentas conciones inhiberent. Verum aliter cessit haec inhibitio. Visus est plane furere in concione proxima praedicator, populo ita inflammato, ut cum duo ex nostris concioni adfuissent, vix salvis abire licuit. Nocte vero insequenti (quae erat Nativitatis Domini prima secundum Calendarium Gregorianum) accurrunt ad matutinas preces in templum nostrum haud dubio conspiratione prius facta, sicut postea innotuit, et studiosos prius aliquos alapis excipiunt; utcunque sedati, cum decantaretur psalmus „Quare fremuerunt gentes...“, inceperunt et ipsi fremere non solum dentibus, sed et lapidibus rem gerere, seque mox inaudito clamore ex templo recepere. Sicariis abeuntibus clausum est templum, manentibus intus catholicis. Januam coemiterii cum vellet frater noster claudere, non habuit accessum. Multi enim in platea et coemiterio gladiis armati expectantes occasionem, donec catholici vim vi repellere attarent, substiterant. Dum pergunt nostri quiete in matutinis decantandis, ecce tibi procella lapidum in fenestras ingruit, pulsantur ianuae, vociferationes audiuntur. Tacti nonnulli et vulnerati. Supervenit magister violentiarum, ut compesceret tumultuantes, sed et illum invaserunt, donec tandem signum maxima campana a quodam Polono, non iusso, datum esset violentiae: tum primum quasi lemures nocturni civium vide-

¹⁰ Cf. Fr. Sacchino, Historiae S. J., Roma 1661, pars V, 1 lib. V, p. 243 et 283—286.

¹¹ Cf. B. Bergmann: Hist. Schriften II, Leipzig 1806; Fr. Dsirne: Der Rigaer Kalenderstreit, Riga 1867, et etiam Bunges Archiv.: Nachrichten aus dem Turmknopf der damaligen S. Petri-Kirche von 11. Sept. 1588, p. 100—105; et ibidem: Akten der Königl. Kommissarien Bonar und Sapieha über dem sog. Kalenderstreit 1599, p. 70—101. V. Rasch: Rigensis Tumultus initia et progressus, Riga 1855. Napiersky: Vorlesung über die Calender-Unruhen in Riga, gehalten in Febr. 1856. MS. Nr. 229. Bibl. terr. Latv.

licet metuentes concursum fugati disparuere. Nihilominus summo mane iterum adsunt armati, praepositum Vendensem (nunc episcopus est Livo-niae) Ottонem Schenkingum per plateam insequuntur, ut vix eques effu-gerit. Michael Morianus, frater noster (socius fuit P. Possevini, cum legatione fungeretur in Moschovia), circa horam 7 pugnis exceptus, in terram prosternitur, grave scamnum super illum proicitur, conculcatur, cum hac irrisione: Non te, sed scamnum calcamus. Alteri laternam gla-diis e manibus excutunt, vas aquae lustralis evertunt, frangunt, ad necem quaerunt rectorem (is erat Leonardus Rubenus). Ille luet pro omnibus poenam, subinde repetentes, coniuraverant enim aliquot in necem illius. Interea capitaneus advolat, insultatur et illi. Mittuntur a proconsule duo violentiarum magistri, supervenit et advocatus stipatus, qui tandem sedi-tiosos abegit et nostros divina peragere iussit. Circa horam decimam sacrum unicum celebratum, praesidio militum praesente, sicuti et in ves-peris. Portae civitatis clausae manserunt eo die, capti seditionis aucto-res, in curia detenti. Quorum unum cum advocatus Everhardus Husman milite stipatus sub vesperum in turrim quandam, in quam ii, de quorum capite agitur, coniici solent, comitaretur, lapidibus petitus et in capite laesus abiit. Postero die mittuntur duo ex senatu ad collegium reliquos excusatum, quod non defuerint protectioni, rogan Patres, ferant aequis animis iniuriam, se fenestras publicis sumptibus restauraturos, monent, ne aliquid nostri insolitum attendent. Iniuria libenter remissae, ad reliqua prudenter responsum. Affixerant praeceptrors ad valvas coemiterii elenchum lectionum, mire ea res offendit adversarios dicentes, edictum esse regium, sed quod sigillum non erat appositum, se obsignaturos, sor-dibusque humanis foede, a quo et aures abhorrent, conspurcarunt. Rebus ita turbatis, accurrit praefectus arcis Dunamundensis, licet a catholica fide alienus, quinquaginta militum praesidium obtulit collegio. Sed non acceptatum eo, quod divinis potius, quam humanis viribus hactenus esset defensum; nam illi, qui vim intulerant ante, paulo post seipsos mutuo graviter vulnerarunt, orta dissensione. Quidam etiam catholicus, auri-faber, a lutherano provocatus in medio foro per duellum liberum adver-sario manum dexteram amputavit, alteram ita graviter sauciavit, ut usui amplius non foret. Certissimum divinæ ultiōis indicium, nihilo tamen cautores sunt facti. Nam hactenus fex plebis quasi signum dedit, ministris verbi classicum canentibus: paulo post cives ipsi contra suum magistratum turmatim insurrrexerunt. Recepérat senatus, ut dictum est, novum Calendarium, quare nobiscum festa Natalitia celebravit. Verum paucissimi praeter senatum concioni interfueré, iique inquieti. Inventus vir, alioquin gravis, qui concionatori petulantiam hanc et inobedientiam civium deploranti, clara voce mendacium exprobraret. Contigit hoc domino Neunero, superintendenti, pacis amantissimo. Illuxerat iam quartus dies Januarii, cum plebs secundum antiquum Calendarium concionem postularet, ea non impetrata, decantatis in templo cantilenis, ad scholam furibunda se contulit, subiecit faces Henricus Molerus, ludima-gister, et Christi nati oblitus, turbulentia in regem, in senatum verba fecit, digna sane novo praecone non misso, non vocato. Infra octavam diem Circumcisionis, idem ab illo factitatum. Burgrabiūs (officium est inter senatores) dominus Eckius hominem bis terve citatum in curia includit sub vesperum. Mox ille per fenestram acclamat civibus in foro, adest collega, implorat civium fidem, qua se sanguinem pro illo fusuros spo-ponderant. Nec mora fex accurrit intermixtis civibus, adhibita trabe

fores effringuntur, captivus abducitur cum triumpho. Deinde in domum domini Neuner, superintendentis, involant abdentem se oves seu canes sagaces indigant pastorem, inventum in plateam extrahunt, extractum vulnere laetali (paulo enim post non sine spe vitae melioris et paenitentia obiit) vertice cranei abscisso, mulctant, sic mulctatum et sanguine conspersum in forum producunt, alii domum diripiunt, omnia vastant. Idem accidit in domo burgrabii, sindici et secretarii Ottonis Kan, qui quidem apud amicos latuerunt. Vino tandem madidi praedaque onusti collegium invadunt. Licet hic iterum divinam providentiam admirari. Dum sunt in opere et cardines in caemiterio amoliuntur, accurrunt graviores cives, orant, obtestantur, ne regiam maiestatem violent: regios esse homines, regium collegium. Ut cunque remorati; alii irruunt. Jamque media nox aderat, cum, ecce, quatuor vexilla civium in medio foro conspicuntur, mittitur unum in defensionem collegii, quo adventante, seditionis disparuere. Integris 16 diebus haec 4 vexilla vicibus alternis excubias in foro egerunt, portis occlusis non aliter, ac si civitas ab hoste esset obsessa. Non defuerunt interea, qui Jesuitas palam ad caedem expeterent tanquam auctores huius seditionis. Et tamen mittuntur a tota communitate quatuor cives rogantes, ne Patres graviter ferrent turbas, protestantur sibi negotium cum solo senatu; custodias offerunt et dant. Tantum valuit auctoritas regis. Quanquam eodem tempore, quo splendida dederunt promissa, confecerint 125 articulos¹² contra senatorium ordinem multaque in iis etiam contra catholicam religionem sanxerint, inter caetera, ne quis templum nostrum sub poena decem talerorum adeat. Cum hoc modo videretur ratio fructificandi intra moenia praeculta, missi sunt Patres praeter unum, qui cum duobus sociis domi remansit, ad diversa loca. Plurimum apud agricolas profecerunt, instituta inter illos, seu potius renovata congregatio, cui et nobiles aliquot nomina dedere, alibi excisae sunt arbores superstitioni dicatae, illegitimi thori, lege et sacerdotali benedictione, deiuncti. Invaluit enim in defectu sacerdotum et belli tempore consuetudo cohabitandi sine ulla prope caeremoniis praemissis. Vendae duo insignes haeretici, quorum unus affinitate regem attigit, ab enormibus erroribus conversi. Conversus et concionator arcis vicinae Neumill, haeresimque frementibus caeteris Rigae in templo nostro publice abiuravit, ac postea Lothavos docuit doctrinam christianam. Itaque nec Rigae cessatum. Congregatio b. Virginis inter studiosos, quamvis paucos, instituta. Altaria in templo de novo erecta. Summum liberalitate illustrissimi cardinalis Radziwilli, qui se murum opposuit pro domo Dei egregieque Societatem iuvat ac defendit; sepulchrum Domini in hebdomada maiori splendide exornatum, fere continuo cum aulicis sua praesentia exornavit adeo, ut cives tantam pietatem et constantiam satis mirari non possent. Ipsa Resurrectionis nocte tormenta arcis laxata, confirmationis sacramentum postridie 80 suscepserunt. Incredibilis prope fuit fortitudo Lothavorum (servile hominum genus est), quorum aliqui nec verberibus, nec mulctis potuerunt abduci, ut templum nostrum desererent. Nec ab aedificiis cessatum. Sacrarium imprimis ex sacello antiquo, et pridem in paenuarium salis halecum, et in converso datis ad id, liberalitate bonorum virorum, quadratis lapidibus exstruxerunt, aliud sacellum simili modo profanatum et pene collapsum restaura-

¹² Cf. G. Kleeberg: Die polnische Gegenreformation in Livland. Leipzig 1931.
p. 60 sqq.

runt. Utcunque sopitae erant tempore labente seditiones, nondum tamen odium animorum extinctum. Michael Morianus, collegii emptor, in publica platea gravem lapide ictum in terram prostratus exceptit; nec defuit, qui pugionem illi furibundus intentaret. Molestissime tulit serenissimus rex iniuriam fratri illatam deditque ea de re litteras et ad Rigenes, et ad gubernatorem 10 Junii. Insolentiam istam (inquit inter caetera) tantam, quod etiam a religiosis hominibus manus non temperant, ita iniquo ferimus animo, ut si ulla unquam nobis Rigam veniendi futura sit causa vel haec potissimum futura sit, ut ob eam Societatis Jesu iniuriam improbos istos ulciscamur. Nec diu post aedificari mandavit propugnaculum intra urbem et mare ad Dunam fluvium, praeter illud, quod in ostio fluminis iacet Dunamunda, eique firmum praesidium imposuit, ut prohiberet commercia cum exteris et navigationem, quod Rigenses semel atque iterum postea everttere conati, rebus infectis non sine iactura suorum, rediere. Transivit hoc modo annus 1586 inter turbas, sequens longe turbulentior exitit. Gravior enim emersit tumultus, figmento ad hoc rafacie et fraude quorundam excogitato. Cuius vanitas ut intelligatur, situm templi breviter describendum statuo. Iacet illud in quadrata area, cuius latus obversum aquiloni domos continuas habet, olim ministrorum novi Evangelii habitationes, nunc Patrum Societatis, alterum latus, versus occidentem, monasterium respicit, tertium, ad meridiem, muro a platea distinguitur, quartum armamentario, in longum porrecto, clauditur. Hinc tela exorsa: Patres enim futurorum providi, quandoquidem locus ipse recuperari non potuit, composuerunt iam ab initio cum senatu, ne in alios usus armamentarium converteretur; hoc est in habitationes aut tabernas sicque coemiterium redderetur inquietum. Hinc sparserunt in vulgus senatum Jesuitis armamentarium concessisse. Quamobrem Gisius, tribunus plebis, versuti ingenii vir, multis stipatus venit ad collegium, primum sedate petit veritatem facti, mox minas adiicit, ad extremum furit. Multa in regem, multa in Societatem efficit, insano similis. Tandem duos testes licentiatum dominum Fridericum Hudenum et quendam organistam produxit, qui partim metu tormentorum, partim inscitia (hic enim auctor fabulae vix Latine novit, de caetero gratia fidei homo versipellis) asseruerunt, se litteras eiusmodi vidisse, quibus senatus ius armamentarii Jesuitis concessit. Ostensae sunt illis litterae supradicti contractus, iurarunt se alias non vidisse, nihilominus coacti iterum priorem assertionem iuramento confirmare. Subinde revocarunt, licentiatus praesertim, vir alioquin bonus, fassus se metu carnificis prope examinationum contra conscientiam dixisse, quicquid dixerat, idque et litteris ex carcere scriptis, et oretenus testatum reliquit. Luculentissimum quoque testimonium illustrissimus dedit, nunquam hac de re coram se esse actum, nunquam eiusmodi litteras in sua cancellaria visas. Petitum est postea a R. P. Generali ex archivio Romano testimonium. Verum enim vero nec testimonia, nec rationes locum apud furiosos habuerunt. Res eo variis altercationibus deducta fuit, ut rectori domi ad custodiam cohors assignaretur per aliquot dies, quae ubique locorum illum comitaretur et quasi vincum teneret, ad civicam domum citatus a tribuno ivisset, nisi senatores duo contrarium ob pericula suasissent. In vincula iam coniecti fuerunt D. Doctor Gotthardus Vellingus, senator, syndicus civitatis, item D. Tastius, senator, vir grandaeus et doctus, saepe legatione ad varios reges perfunctus. Paulo post quaestionibus prius subiecti publice sunt supplicio capitis affecti, non aliam ob culpam, ut appareat,

quam quod tempa suaserint statim concedenda, regisque decretis essent obsequentiores: suspecti illi populo fuerunt de fide catholica, sicut et nonnulli alii; nec procul illi abfuerunt a regno Dei. Nostris enim admodum se familiares praebuere clamoresque in foro exauditi sunt de domino Vellingo: Iesuita cum Iesuitis pereat. Venerunt cives aliquot cum filio D. Tastii rogantes vicerectorem (rector enim praemonitus in exilium sponte ivit), ut templum restitueret et sanguinis effusionem hac saltem ratione impediret. Responsum tulerunt, id fieri non posse, quia fieret in praeiudicium Ecclesiae totius et regiae maiestatis. Quid potuit tristius accidere collegio? Invenit tamen casus humanus aliquid, quo calamitatem augeret. Rex Stephanus, collegii huius fundator, e vivis excessit, cuius metu non sunt ausi executioni mandare, quod maxime in votis habuere. Nunc metu soluti, triumphum canunt, loco exequiarum, pro laudibus in funebri concione calumnias congerunt¹⁸. Nec diu morati, circa initium anni 1587 suos cantores in templum nostrum immittunt, deinde sub interregno plebiscitum conficitur, et a senatoribus ad collegium mittitur: omnes urbe cedant ante occasum solis. Vix unius diei prorogationem impetrarunt nostri. Custodia interim collegio datur, operarii, qui supellectilem ad arcem efferant, mittuntur. Omnia rite peracta cum quiete. Nostri ex collegio ad arcem civitati adiunctum, mae-nibus tamen et vallo distinctam, facta prius solemni protestatione traditisque senatui clavibus templi et collegii migrant. Manserunt virgines in monasterio constantissimae, nec ullis minis adduci potuerunt, ut de bonis vel aedibus cum communitate agerent, quotiescumque difficultas incidit, illos ad Patres remiserunt. Abbatissa interea incaepit aegrotare, communicat illam unus e nostris clam, subodorati sunt hoc canes sagaces, venerunt mox ad arcem expostulatum cum nostris, quod contra plebis scitum caeremonias intra moenia exercuisserent, licet sacrum non esset celebratum. Verum illa sancte quievit in Domino, nostris potestas non fuit accedendi morientem. Licet hic iterum suspicere divinam providentiam, nullum toto hoc tumultuum tempore e Societate periisse, nec defuisse cives (licet catholicum nullum civitas agnoverit), qui quoties periculum imminebat, nostros ad aedes suas invitaverint; alii praemonuerint, ut portae diligentius clauderentur. Eodem fere tempore constantissime petierunt in Societatem admitti duo praelati canonici Wolmarienses nec destiterunt, licet aegerrime illis carere vellet aut posset reverendissimus, donec optatum votum impetrarent, magno postea in Societate cum fructu Livoniae versati sunt et adhuc versantur.

TERTIA PARS.

Restitutionis tempus.

Tempore interregni, quo nostri in arcem sedes transtulerant, minime otiosi fuerunt. Ad vicina loca subinde, interdum etiam ad remotiora, non sine fructu factae sunt excursiones, alii in praediis procurandis et finibus tuendis habuerunt, quod agerent, et cum nobilibus et cum civitate, nec deerant in arce, ad cuius templum catholici ex suburbis et pagis frequentabant, occupationes. Magnae interea perturbationes in universa

¹⁸ De statu religionis catholicae in civitate Rigeni ab anno 1586—1589 cf. A. Theiner: *Monumenta historica Poloniae* III p. 100 sqq.

republica emerserant, certantibus de regno Sigismundo, Sueciae rege dicto, et Maximiliano Austriaco, quorum ille coronam adeptus, hic praefilio commisso captivus factus. Nihilo quietior fuit respublica Rigensis populo contra senatores, nescio, quas ob causas, adhuc tumultuante. Detenti sunt aliquando sub custodia dies ac noctes in curia quasi vinci. Alii metu dudum coacti, exilium patriae praeferre. Juramentum regiae maiestati praestare, nisi certis conditionibus, aliquamdiu recusarunt. Prudentia tandem commissariorum illos ad obedientiam regis induxit senatumque populo reconciliavit. Nec diu cunctatus serenissimus maiores misit commissarios, amplissima cum potestate iudicandi causam collegii, puniendi seditiosos, exules restituendi. Magnificus dominus Leo Sapieha¹⁴, Lithuaniae cancellarius, et D. Bonnar, Cracoviensis castellanus, magno comitatu Rigam venerunt, venit et campiductor Livoniae cum manu non contemnenda. Iudices Gisum, plebis tribunum, pro quo frustra se tota communitas opposuit, et alios cives duos, tumultuum auctores, in medio foro capite plectendos condemnarunt, multos aere mulctarunt, exules restituerunt. Laboravit multum magnificus D. Sapieha pro restitutione collegii, verum enimvero cum alter commissariorum quemadmodum et campiductor haereseos labe infecti nonnihil conniverent et civibus faverent, rejectum est hoc negotium ad regem et regni comitia, facta tamen prius protestatione et a commissariis et a nostris, quod regio edicto (iam enim allatum erat) de collegio in integrum restituendo nollent obedire.

Supervenit deinde anno vertente¹⁵ serenissimus rex Sigismundus, Stephani successor, ad parentem Sueciae regem in fines usque excursurus. Civitatem Rigensem ingredi dignatus, eo quod mandato ipsius non satisfecissent. Denuo igitur de restitutione templorum est actum. Rigenses more suo variis consultationibus et dilationibus tempus extra-hunt regemque suspensum expectatione tenent, donec tandem regia maiestas nec consules, nec a communitate missos etiam in aliis negotiis in conspectum admittere vellet multamque praescriberet 50 m. aureorum, ut mox fieret edicti executio. Discessit interea, relictais commissariis. Ad artes consuetas concionatores configunt, populum adhortantes ad orationem vel seditionem potius, ne papatus iterum in civitatem introducatur. In Jesuitas potissimum invehunt plaustris. Ad extremum diu tergiversati tandemque fessi capitaneis ad hoc designatis¹⁶ vehementer vigentibus cives tradunt templum s. Jacobi D. Erthmanno, canonico Vendensi, prius monito, ne cum Jesuitis commercium ullum habeat, nec illos ad inhabitandum in urbem introducat. Mira enim arte causa collegii ad regni comitia fuit reiecta. Dici vix potest, quantas fecerint expensas, cum mulctas persolvendo, tum procerum animos muneribus conciliando, iam hunc inde cursitando, etiam ad externos reges et principes: praevaluuit nihilominus aequitas, uti paulo post apparebit. Mortua circa hoc tempus¹⁷ ultima ex virginibus, expletis 90 et aliquot annis in vita, in monasterio prope 80, virago singulari prudentia et animo virili semperque sui similis, sui admirationem vel ipsis adversariis concitavit. Saepeissime illam primores civitatis sollicitarunt (praecipue nostris electis),

¹⁴ Leo Sapieha, dux exercitus ac palatinus Vilnensis, cf. Rostowski, I. c. p. 148.

¹⁵ Annus 1589.

¹⁶ Annus 1590.

¹⁷ Annus 1591.

ut monasterium cum templo potestati civium permitteret regendum. Sola tot viris restitit religionemque novam sua aetate longe inferiorem exprobravit, cultus divini per summum scelus levissime immutari accusavit. Senio simul ac moribus fracta nunquam statutas monastici instituti preces et consuetudines deserere induxit in animum, sicque sanctissime inter orandum Deo animam reddidit. Aequum et ius postularunt, ut et morienti in extremis et vita functa in exequiis adessent nostri, cuius extrema voluntate, quod iam ante confectum erat, in possessionem monasterii immittebantur. Quamobrem et sacrum solemne et concio coram auditorio frequenti (confluxerat enim populus studio illam videndi, quamquam ipsa prohibuerat ante mortem, ne haereticis ostenderetur) est habita ab uno ex nostris domino praeposito rogante. Cives ad rectorem in arce commorantem conquestum miserunt, fieri contra plebiscitum, indigne ferre plebem hoc facinus. Qui erant missi, rationibus auditis, contenti abierunt. Tempore exilii vitam cum morte commutavit de repente P. Joannes Vincerius, natione Bavarus, sive apoplexia, sive veneno hausto, incompertum. Inter prandendum in missione quadam elatus ad hospitium, subito linguae usum amisit diemque suum sequenti luce obiit, vir magnae patientiae. Ex primis fuit unus, qui in hanc provinciam Poloniae Braunsberga appulerat, primus, qui Lothavicam linguam in Livonia multo sudore didicit, primus hic missionum fundamenta iecit. Parentarunt illi more haereticorum in catholicos inveterato haereticici composita de morte ipsius famosa cantilena sparsoque rumore, eum a daemone suffocatum.

Tandem¹⁸ aliquando 2^a die Januarii, causa collegii diligenter in publicis regni comitiis discussa est, omnes fere senatores, etiam illi, qui procul a catholica fide aberrarunt, pro Societate dixerunt sententias, alii in laudem illius excurrentes et consilium Stephani, regis, approbantes, alii ius et aequitatem tuentes. Decretum latum est amplissimum, quo iubentur Rigenses restituere templa duo, census omnes, aedicia restituere. Neque attentent imposterum (excepta sunt ex decreto regis) eosdem Patres impedire, quominus cultum divinum more et catholico ritu pacifice exerceant, et in illa civitate nostra securi versentur suisque sedibus et iuribus perfrauantur. Insolentias autem, si quas inquieti homines in eosdem Patres excitare voluerint, civitas et magistratus Rigensis pro sua potestate et auctoritate imprimis nostra compescere debet et tenebitur sub alia simili poena 50 m. aureorum ungaricorum toties, quoties praesenti decreto nostro et omnibus eius articulis et clausulis satisfactum non fuerit, fisco nostro irremissibiliter succumbentes et pro damnis deinde et iniuriis actio Societati reservatur, licet illa nunquam fuerit intentata, sed ultro remissa. Iam decretum fuit missum ad executorem D. Matthiam Lenieck, capitaneum arcis Nowogrodensis, iam fuit promulgandum, etenim superior revisens habitationes collegii in templo monasterii celebravit. Accurrit secretarius civitatis cum aliis duobus. Nos contra responsum regis facere, cives moleste ferre, protectioni renunciare. Par pari relatum. Ipsos potius contra regium edictum nodum in scirpo quaerere, cum fuerit sacrum privatum iamque noverint omnes, quid in edicto contineatur. Nec segniter regis mandatum peregit praefectus, ab alio quodam vicinae arcis praefecto insigniter calvinista adiutus, obtenderunt Rigenes provocationem (nam post edictum supra memoratum, a comitiis ad

¹⁸ Annus 1592.

comitia provocaverant, quamvis cachinnis prudentum explosi) factam novasque difficultates, quas potuerunt, obiecerunt. Graviter reprehensi praesertim ab haeretico capitaneo mulctam postulante, subito nisi faxint, manus dedit imprimis senatus populo etiam herbam porridente. Libet hic quorundam sententias a veritate quasi expressas attexere¹⁹. Sic, inquit quidam ex civibus, papistica religio nostra in civitate locum habitura est, quin potius viros doctrina et vitae integritate conspicuos admittimus. Aliis tumultus obtendentibus responsum ab aliis: Experientia edocti novimus Jesuitas non fuisse auctores, quippe pulsis iis, longe gravioribus seditionibus exarsisse rempublicam et exactionibus non ferendis, intestinis dissidiis regiaque offensa, tantum non ad excidium deductam commemorabant. Itaque ex arce evocati Patres (5 fuere et 4 socii superiore P. Theodoricu) templorum ac domarum pristinam recipiunt nullo contradicente possessionem; incidit illa dies in 26 Aprilis. Ab eo tempore res magis fuerunt pacatae, habitaeque in utroque templo et sacello b. Virginis triplices conciones Germanica, Polonica, Lothavica. Verum conversatio cum civibus metuentibus videlicet invidiam aliorum exemplo difficilior reddit. Scholae quidem apertae sunt duae, sed severe admodum est cautum, ne quis civium filios nostrae disciplinae committat. Inierunt tamen egregii adolescentes, suorum magistrorum desidiam execrantes, cum magistris nostris familiaritatem, sed gravissime, quoties vel in templo nostro, etiamsi curiositatis causa concessionem audire, vel cum aliquo professore nostro sermonem contulere, vapularunt. Nonnulli insigniores, proprio motu, vel in Poloniam, vel Braunsbergam²⁰ ad collegia se Societatis contulerunt magnamque de se spem concitarunt (inter quos unus est ipsiusmet burgrabii primarii senatoris filius, alter ex sorore nepos, aliique non pauci nobiles contra, voluntatem parentum discesserunt). Unde non parvas nostri molestias hic habuerunt per vim repetentibus adversariis eos, qui in nostra minime fuerunt potestate, seductores puerorum, saepe audire debuerunt. Dederat ante aliquot annos quidam medicinae Doctor, aetate gravis, arte celebris, tres filios ad nostras scholas erudiendos, pro Deum, quantam tragediam concionatores verbi excitarunt. Non aliter quam desertorem religionis et privatum et publice ex cathedra nominatim increpauerunt. Perstitit ille in sententia; verum cum propter vulgi clamores nec ipse, nec liberi tuto per plateas incederent, Braunsbergam eos ablegavit, nec hoc modo cessavit persecutio propiusque factum est nihil, quam ut alio pulsus civitate commigraret. Quas quidem difficultates cum paevidissent Patres, statim post restitutionem collegio domum probationis adiunixerunt. In qua nunc supra 34 novitii versantur et in pietate exercentur. Et quamvis de vocatione eorum nihil singulare aut extraordinarium habere potui, tamen hoc in genere dici potest, plurimos nobili genere natos, nec parentum lachrymis, nec amplissimis amicorum promissis potuisse a proposito deduci. Unius et alterius qui defecerunt, terribilem comperi exitum. Dimissus fuit Joannes Grabonski, expleto iam novitiatu, partim ob inquietudinem

¹⁹ Cf. appendicem: De revocanda Societate in civitatem Rigensem.

²⁰ Brunsberga, Brunsberg, Braunsberg, urbs in dioecesi Varmensi. Collegium Brunsbergense (provinciae Lithuaniae, omnium in Polonia antiquissimum, ab episcopo cardinali Hosio anno 1564 fundatum et demum anno 1780 abolitum, cum gymnasio, philosophia et theologia pro externis. Penes collegium existebat 1) seminarium Pontificium, 2) seminarium Sueticum, 3) seminarium dioecesanum clericorum, 4) convictus. Fuit Brunsbergae Novitiatus, translatus Cracoviam anno 1585.

animi, partim ob nimiam valetudinis sollicitudinem, dein praepositus Wolmariensis factus, omnium fere odium in se concitavit, ab omnibus contemptui habitus, nihil unquam ex animi sententia, quod ipse saepe deploravit, perfecit, donec tandem in patriam profectus misere in flore aetatis spiritum exhalavit. Alterius longe terribilior fuit exitus. Juvenis erat Raphael Wasilewicz, natione Polocensis, egregiis alioquin donis a natura efformatus, verum paulo inconstantioris ingenii. Explevit prope biennium in noviciatu, cum dimitti importune postularet, dimissus domum abiit ad parentem viduam, cuius conspectu diu frui non licuit. Discessit enim cum multis operariis ad silvam, ut illic arbores pro aedificiis sternebant, stratus iacuit ille ex ea parte, qua periculum imminere non videbatur et obdormivit aliquantum. Ecce tibi lignum paealtum in eum minatur ruinam. Acclamat rustici, proripit se ille semisopitus, prosilit iamque arbor, ruit, concidit iuvenis in truncum, trabs iacenti dorsum obtinuit, et per medium penitus in momento divisit. Collegerunt membra dissipata famuli et cum luctu domum retulerunt. Felicior exitus fuit consodalis illius in alumnatu Vilnensi Eliae Bogdaszewski. Is ortus a parente ariano, ipse arianus in iuventute, invitis parentibus et consanguineis, mirabili Dei providentia Vilnam venit, studiis animum adiecit creatusque magister artium Societatem ingressus, noviciatu fere expleto, sanctissime obdormivit in Domino paeclaraque solidae virtutis et in vita, dum valebat, et in morbo edidit indicia. Longe proiectior et aetate et meritis obiit anno 1599 P. Theodoricus Hawgeschedt²¹ Westphalus, prope 50 annis aut supra in Societate vitam egit, iam fere decrepitus, simul tamen vegetus, in hanc provinciam ab initio missus ea aetate vir, incredibili labore primum Aestonicam linguam Dorpati didicit, postea, Rigensi collegio rector datus, ad Lothavicam animum adiecit, quam etiam non mediocriter percepit saepeque in tantis occupationibus rusticis in agris vel ex scripto, vel e memoria doctrinam docuit christianam, donec pae senio plane viribus destitueretur. Post Patrem Joannem Vincerium merita primus in hoc genere obtinuit memineruntque utriusque cum magna illorum paeicatione rusticis in variis locis usque in hodiernum diem, et haec de nostris.

Plura quispiam forsitan desiderabit de benefactoribus huius collegii, verum praeter Stephanum regem, qui fundavit, et sanctimoniales, quae amplam ecclesiae supellectilem, habitationem, paediaque ultro concesserunt, et illustrissimum Radziwillum, qui maximam Societati comparavit auctoritatem, cum nihil fere gratiae daret, nisi per intercessionem Patrum, paucos adhuc habuit. Nihilominus non defuerunt protectores huic collegio. Episcopus in primis Livoniae Ottho Schenkingius subinde intra parietes collegii abditus animum piis exercitiis excoluit magna cum haereticorum admiratione ob rei novitatem vociferantium: Jesuitas ipsos regni senatores, quasi vinctos, ne pateat ulli ad ipsos accessus, detinere. Non raro conciones habuit in templo nostro coram frequenti auditorio sacrumque solemni ritu ususque libenter nostrorum opera in excursiobus et visitationibus episcopatus, in locis praesertim remotioribus, ubi palam adhuc diis et maioribus et minoribus, diis terrae, fulmini maiori et minori, arboribus atque adeo serpentibus et fluminibus atque defunctis conceptis verbis, caeremoniis plane ridiculis, superstitione intolerabili sacrificatur. Ingens patet campus. Accessit et alia fructificandi occasio.

²¹ P. Haukesche.

Ducatus est in vicinia haeresi a 60 annis obrutus, cuius ducis filia nupsit Alberto Radziwillo, regni Marschalco, is, opera nostrorum usus, uxorem convertit. Mortuo marito redit vidua in patriam et hucusque miram praesefert constantiam et pietatem; nostrosque frequenter evocat ad arcem matris et principum fratum duorum sedem, licet penes se habeat catholicum sacerdotem. Initia est ibi disputatio non sine fructu, verum haec plenius in annuis litteris anno 1599. Quo anno vetus huius collegii promotor et post regiam maiestatem restitutor magnificus D. Leo Sapieha novis beneficiis hoc collegium affecit, 100 florenos in singulos annos, ut scholas florentiores haberemus, assignavit, pro studiosis alienis quoad vixerit persolvendos. Decem vero pro congregatione b. Virginis, cui tam ipse, quam uxor nomina dederunt. Pro templo vero casu lam et antependium magni precii donavit aliisque ecclesiis eleemosynis suam demonstravit in nos liberalitatem.

3.

Litterae Stephani Bathorii regis Poloniae de locatione agri Cellarii necnon bonorum Kirchholm et Uxkull senatui Rigensi. Ad Plescoviam, anno 1581 die 29 m. Octobris.

Arch. di Stato, Romae, Fondo Gesuitico, Nr. 1246.

Stephanus, Rex Poloniae, etc. Significamus, quorum interest, universis et singulis litteras hasce nostras visuris, quod, cum spectabiles et famati proconsul et consules civitatis nostrae Rigensis fideles, nobis dilecti, pro suo de nobis et republica bene merendi studio, fide atque observantia nobis summam sex millium sexcentorum octoginta quatuor florenorum Polonicalium, singulos triginta grossorum Polonicalium in necessarios militiae nostrae usus postulatione nostra mutuam dedissent, nosque eam pecuniam realiter et in effectu in thesaurum nostrum receperissemus, nos eorum securitati et futurae solutioni carentes praefatam sex millium sexcentorum octoginta quatuor florenorum summam ipsis proconsuli et consulibus Rigensibus in bona nostra Uxkul et Kirchholm²² cum agro illo Cellario eorumque pertinentiis omnique illorum usufructu pro mutuo illorum sex millium sexcentorum octoginta quatuor florenorum inscribimus per praesentes et vigore harum litterarum nostrarum pignori damus, concedimus realemque possessionem, quam iam ante habent, ipsis praesentibus litteris permittimus ac de novo tradimus ita, ut nonnisi a data harum litterarum exacto quinquennio nobis aut serenissimis successoribus nostris ea bona eximere summa debita exclusa e possessione civitatis liceat. Et deficiente unius quinquennii solutione confestim alio quinquennio haec oppignoratio duret, quoad integro semper quinquennio elapso summa illa commemorata integra persoluta fuerit, promittentes pro nobis et serenissimis successoribus nostris verbo nostro regio, quod praedictos proconsulem et consules civitatis nostrae Rigensis in possessione horum oppignoratorum bonorum Uxkul, Kirchholm et agri Cellarii in tranquilla et ab omni flatione aut iniuria praesidiariorum libera possessione conservabimus et serenissimi successores nostri conservabunt, quoad inscripta summa sex millium sexcentorum octoginta quatuor florenorum ipsis, ut supra

²² De Kirchholm cf. E. Dunsdorfs: Vidzemes 1638. gada arklu revizija I, 80.

scriptum est, integra persoluta fuerit. In quorum omnium fidem litteris hisce nostris manu nostra subscrisimus et sigillum regni nostri iussimus appendi. Datum ex castris nostris ad Plescoviam die vigesima nona mensis Octobris, anno Domini millesimo quingentesimo octogesimo primo, regni vero nostri anno sexto.

Stephanus, Rex.

4.

Praepositus provincialis Poloniae P. Joannes Paulus Campanus praeposito generali Societatis Jesu P. Claudio Aquaviva refert se cum sex Patribus Livoniam profecturum. Vilnae, anno 1582 die 18 m. Februario.

Arch. Soc. J., Romae, Germ. 141.

Admodum Reverende in Christo Pater!

Pax Christi!

Cum appulissetem huc ante horam, statim ad Collegium se contulit adolescens iste nobilis iam ocreatus, ut valediceret his Patribus, aiebat enim se iam iam cum patre suo currum consensurum. Ego, qui ingenitem molem harum undequaque datarum hic me praestolantem repperi, necdum fasciculos reserare potueram, dolui tam bonam mihi istuc scribendi occasionem elabi; impetratoque tantillo spatii, nullas dum in fasciculis omnibus Romanas litteras, quas hic maxime ad multa mea antecedentia dubia respondentes expectabam, inveni. Itaque si non unicas mense Septembri scriptas, sed ad meas antiquissimas respondentes ipso Natalis Domini die recepissem, ab ineunte Julio hucusque ex Urbe nihil vidi sem, ut cogar existimare aut meas, aut Romanas litteras interire, aut certe propter grassantem in Germania luem transire non posse, quod tum ne cogitem prohibent, quas mihi ad se etiam recentissimas ostendit P. Possevinus; itaque hoc meo potius infortunio cogor adscribere. Porro in tantis litterarum fasciculis et tam properato tabelario nihil bene digestum possem perscribere, solum hoc significabo me huc venisse, ut post biduum, summum triduum, me in Livonicum iterem, cum his 6 Patribus, quos ex Germania recepi: P. Leonardo ex Fulda, P. Vichardo ex Moguntia, P. Busaeo ex Argentoratensi collegio, P. Joanne Jacobo Turingo ex Germania Superiore, P. Valentino ex Dilinga, P. Theodorico Westphalo ex Vienna; P. enim Petrum Brachetrium Dilinga missum viribus fractum ac debilem non eo ducere potuimus, sed in Transylvaniam destinavimus, ut pro illo P. Wolphgangus Schrekus in Livoniam proficisciatur; fratrem quoque coadiutorem ex Rheno absque necessitate missum P. Possevinus Cracoviae retinuit, neminius ad eum locum idoneis personis oneraretur illa missio. Itaque ex 12 Patribus promissis, sex nunc istos habeo, quos adducam, video interim et loci, et necessitatum qualitatem; et, si pluribus opus fuerit, ad Dominum clamabo, et ad P. V. Ut autem haec tanta missio progressum suum habeat, cum intelligat probe P. V. R., quanta ope indigeat, frustraneum est petere, ut iubeat nostrorum orationibus ceu Anglica, et aliae commendari.

Mitto, quas hic reperio, Posnaniensium Consultorum litteras pro V. P., quarum quae P. Rosdrasovii sunt, semper mihi ab eo mittuntur apertae, ne bis eadem scribere cogatur, et quia cuperet suam ante grammaticam corrigi; sed quia non minus illa aequum iudicem habitura est

P. V., qualis ipse sim, cum res, non verba (si tamen ex his illas percipere poterit) dispiciat, propterea intactas mitto; in eo tamen eum a litteris aliorum consultorum ad me datis discrepare video, quod ceteri aiunt servari, quae nuper in eo collegio visitando, hoc est superiore Aprili, ordinaveram de conventu consultorum hebdomadatim habendo ad legendas constitutiones et alia, quae ad praxim instituti nostri faciunt, pertractanda, quod et ipse ibi et in omni visitatione cum intelligentioribus, nedum cum consultoribus facio, scribunt enim alii id cum utilitate praestari.

Sed ecce cum huc perveni, efflagitantur ad hae litterae, itaque cogor abrumperem. Cracoviae quid factum sit, nondum compertum habeo. Respondi ad dubia consultationis P. Possevini cum nostris ibi habitae: ut omnino S. Barbarae templum ne relinquatur, sed omni meliori modo acceptetur, relicta tamen potestate P. V. R. approbandi vel improbandi admissionem, itidem et ad S. Stephanum pro novitiis locum quietissimum oblatum ne repudient, illum pro fructu animarum, hunc pro quiete habitantium, de qua re etiam in superioribus litteris, vereor autem ne P. Possevinus, quia videtur a sancta Barbara nonnihil alienus, cum ipse tamen in ea re egregie laboret, cum rege, episcopo et omnibus dissuadeat abstinendum a s. Barbara propter difficultates quasdam praesentes, quae deinde facilime complanarentur, ut etiam nonnullae submoveri ceperunt. Sed lator non patitur plura. Me cum tota provincia hac R. P. V. et aliorum sanctissimis sacrificiis commendo. Vilnae 18 Februarii 1583.

A. R. P. V.

Inutilis servus in Christo
Jo. Paulus Campano.

A. R. P. N.

P. Claudio Aquaviva P. G. S. J.

5.

Gregorius XIII, Pontifex Romanus, ad instantiam monialium s. Mariae Magdalena Ord. Cist. Rigensium monasterium earundem supprimit et omnibus cum possessionibus, redditis, privilegiis, iuribus aliisque bonis necnon et ecclesiam s. Jacobi tradit et annexit neoerecto collegio Societatis Iesu Rigensi. Romae, anno 1583 die 1 m. Martii.

Bibl. Vittorio Emmanuele, Romae, Fondo Gesuitico Nr. 1152, f. 410—412 v. Ex Registro Gregorii XIII, fol. 567.

Gregorius XIII refert, exstare Rigae monasterium monialium s. Mariae Magdalena Ordinis Cisterciensis, in quo duae sunt moniales decrepitae centesimum suae aetatis annum vel circa agentes, quod a tempore memoriam omnium excedente rector caret: cui contigua sit et ab eo dependens ecclesia s. Jacobi ad usum clericorum regularium presbyterorum. Quae moniales expetant, ut Societati haec tradatur procurante serenissimo rege Poloniae Stephano.

Gregorius vero XIII dicti monasterii et ecclesiae s. Jacobi veros annuos valores illorumque omnium et singulorum bonorum et rerum qualitates, situationes, confines, vocabula et denominationes praesentibus pro expressas habens, monasterium dictum, ac in eo Ordinem Cisterciensium perpetuo supprimit et in illo collegium Societatis erigit perpetuo: illique sic erecto pro eius dote et onerum supportatione dictam

ecclesiam s. Jacobi, cum omnibus illius ac suppressi monasterii ambitus, aedificiis, membris, villis, praediis, possessionibus, redditis, iuribus ceterisque bonis mobilibus et immobilibus ac se moventibus et cuiuscumque pretii et valoris anni sunt, annexit et appropriat, cum hoc tamen, pro dictis duabus monialibus ad vitam in aliqua dictorum aedificiorum parte ab interiore corpore ipsius collegii distincta vel alibi de congrua habitatione ac omnibus rebus necessariis provideatur. Rector vero (cum aliis pastores nondum illic extant) unum vel plures vicarios idoneos ad eius liberum nutum (super quo eius conscientiam oneramus) amovibiles, qui curam animarum et alia parochialia officia exerceant, deputetur, eisque locum et domicilium congruum, ac ex collegii fructibus, cum primum eis libere frui cooperit, vel aliunde portionem annuam ad vicariorum dictorum sustentationem sufficientem assignare debere, donec Rigensi ecclesiae de episcopo provisum sit, vel donec rex aliunde ipsis providerit de loco, subsidio et ecclesia: quo casu, si rectori ita videbitur, praefati vicarii eidem collegio usum tam suppressi monasterii, quam s. Jacobi ecclesiarum atque domorum relinquere et secedere teneantur. Interim vicarii in bonis et rebus eiusdem collegii nihil se intromittere, peragere in suppressi monasterii et S. Jacobi ecclesiis earumque dominibus et locis nisi eiusdem rectoris directione innovare possint.

Datum Romae cal. Martii 1583.

6.

Relatio P. provincialis Pauli Campani P. generali Claudio Aquavive de adventu suo cum Jesuitis in Livonia, exceptione Jesuitarum a senatu et civibus Rigensibus, visitatione praediorum residentiae Rigensis et inscititia rusticorum Lothavorum in fundamentis fidei. Vilnae, anno 1583 die 5 m. Maii.

Arch. Soc. J., Romae, Germ. 165.

Admodum Reverende in Christo Pater Noster!
Pax Christi!

Acceperam in itinere Livonico litteras R. P. V. 2 Decembris datas sub ipsum Quadragesimae initium; post Pascham inde rediens Vilnae repperi breves binas eodem exemplo de irregularitate Claudiopoli more 25 Januarii, et longiores 27 eiusdem, ac paulo post advenerunt datae 8 Februarii, quibus abunde satisfactum est mihi et importunitati meae a querelis illis, quibus P. Possevinus suffuderat frigidam. Iam igitur posthac, quoniam desinam cum non iure id fecisse me video, sed iniuria temporum et locorum distantiae tribuenda sint omnia. Quod ad illam irregularitatem attinet, puto litteras R. P. N. iam pervenisse Claudiopolim, et remedium illi esse tributum, de qua sic ad me P. Possevinus exinde. Video sane, non unos esse hic nodos irregularitatis, de qua, cum toto meo Cracoviensi itinere cogitassem, legissem autem ea de re libros non unum, omnes posteremo meas facultates, vel Pontificis maximi, vel R. P. Generalis revidissem accurate, rem ipsam suppressis nominibus cum Rmo. Nuntio tractassem, nihil tamen remedii repperi. Ac cum P. Minister hic, qui hoc fecit, ea de re ad me vellet pro dispensatione adire, declinavi ita, ut neque illum, si in bona fide omnino sit, absterrem, neque me involverem laqueis. Unde divinae rei facienda

obex poneretur. Misera etiam antea ad R. P. Generalem P. Aratoris epistolam ad R. V. datam, ut statim aliquid remedii a Summo Pontifice impetraretur; omnino credo P. V. futurum maxime cordi etc. haec P. Possevinus. Sed cum iam remedium sit a P. V. provisum, illud iterum peto, ut videat, si in posterum ad maiorem tutelam possit a Sanctissimo Domino impetrari explicatio illius verbi (homicidii voluntarii), ut tamen comprehendat (ad eximendos scrupulos infinitos), illud homicidium, quod a politico magistratu punitur ut tale; nam in verbo illo voluntarii tanta est amplitudo significationum, ut ibi timeatur irregularitas, ubi nedum nulla est culpa, sed nec animus ullus canones violandi ecclesiasticos. Hoc R. P. V. relinquo iudicandum; si enim scrupulosi essent Claudio-politani, ut se in ea re perhibet P. Possevinus, nec istis ternis ea de re a P. V. datis epistolis conquesceret in conscientia, cum nulla de novo accesserit (ut ille petebat) Summi Pontificis concessio. Sed ad alia.

Ivimus in Livoniam Vilna solventes primo die Quadragesimae sacris aspersi cineribus, ac praeter quattuor huius provinciae personas, quae antea illic erant, Patres duos et coadiutores totidem Patremque alterum Polonum et duos coadiutores alias Germanos, qui nobiscum erant in hoc itinere; sex tantum ex 12 illis Patribus aliunde venturis mecum adduxi: P. Leonardum Rubenum, P. Theodoricum Westphalum, P. Thomam Busaeum, P. Vithardum Vithardi; P. Valentimum Hangermannum; P. Jo. Ambrosium. Venerat quidem P. Petrus Leodiensis ex Rheno Pultoviam usque, sed remittendus fuit, causam alias scripsi et fusius credo scribit P. Possevinus, qui cum duxisset eum Claudiopolim, iterum reducere debuit Cracoviam moerore plenum, et in suam patriam anhelantem. Praefeci quidem Rigensi Residentiae P. Rubenum, et Derpatensi P. Theodoricum; alii enim aptiores non erant. P. vero Scargae superintendentiam in mea absentia trium residentiarum commendavi, Polocensis videlicet, Derpatensis et Rigensis, cum enim ipse habeat perspectum statum illorum et commercium litterarum cum Rege, poterit illis adiumento esse in stabiliendis illis et ad statum Collegii reducendis, ut nunc agit Polocii a me missus cum potestate propter commissarios eo tunc proficiscentes; quoniam mihi Derpatum colonia deducenda erat, quamvis non tunc profecti eo sint deinde commissarii, sed nunc proficiscantur. Derpati non mansi ultra 6 dies, sed perfeci quae agenda erant, locum nostris procuravi monasterium olim virginum desolatum quidem, sed quod templum habebat integrum, quod et de manu haereticici ministri abstulimus et reconciliavimus, domosque praeterea duas pro Seminario et scholis, si quae erigerentur, curavi et provisionem nostris a Rege imperatam 600 florenorum utrobique, Derpati scilicet ac Rigae, praeterea instructione particulari pro illa residentia et universali pro tota Livonia illis relicta, donec a P. V. R. promissa adferretur, Rigam reversus sum.

Derpati ab omnibus honorifice et amanter excepti sumus, praeterquam a ministro haeretico, qui iam statim in prima sua concione nos exceperisset infamibus nominibus atque convitiis; illum per magistratum adegi, ut palinodiam caneret, quod primum fecit notario et duabus testibus praesentibus in nostra habitatione et ipso die Annuntiationis pro concione tam verbose ac luculenter nostrum ordinem laudando, ut nobis praesentibus verecundiam iniicere posset tantis suis encomiis, addens et illud se quidquid doctrinae haberet, a nobis in Pragensi gymnasio hausisse, ubi meo tempore curriculum philosophiae audierat, et petiit,

ut lapsui linguae ignosceret, si quid ex vehementi spiritu dixisset contra nos praeterita Dominica. Itaque ex eodem ore calidum et frigidum etc., sed vereor, ne, cum viderit me inde digressum, iterum debacchari perget, adeo nil pensi habent sibi contradicere belluli isti. Ostensa etiam ibi sunt mihi bona quaedam iussu Regis pro fundatione Collegii, quod paulo post tractabitur, de qua nihil scit forte P. V., et tamen Rex facilius ibi forte quam Rigae erget, id est sine tantis impedimentis, locus est optimus et 6 tantum a Moscovia milliaribus distans. Scribat, quod mihi respondendum sit Regi de Collegio ibi erigendo me interpellanti. Colligo tamen ex litteris R. P. V. consensum suum praebere, ut admittantur collegia ista, quem tamen ad cautelam iterum peto.

Rigae maior erit difficultas quoad cives, sed maius etiam praesidium propter Gubernatorem semper praesentem nosque protegentem. In utroque sensu auditus sum per horam dissertere de his rebus, quas nunquam forte audierant, sed contraria mendacia, nam de legitima missione nostra, quam testatam feci lectis litteris P. V., quibus se motum ante Regis. et Sanctissimi Domini testabatur, ut hanc missionem susciperent, quarum etiam exemplum in actis suis publicis descripserunt, ad haec de Summi Pontificis pietate in Germanos propensione ac liberalitate, cuius post Deum gratia et hac nunc pace et quiete fruantur. De Societatis nostrae instituto fuse, de Collegiis, et Academiis earumque utilitate, denique de Regis commendatione, cuius litteras legerunt et illico gratias egerunt, et, ut haereticissimi essent, nos tum in curiam senatores ipsi e domo excipientes deduxerunt, et domum quoque reduxerunt, ac domum 12 magna vini vasa mittentibus, 12 catholicos libros dono illis remisimus. Mirum autem est, quantum docti afficiantur ad Catechismum Romanum, ut proinde plura exemplaria illis donaverimus, deinde et Concilii quoque Tridentini, et Germanicos alios libros falsitates Lutheri demonstrantes. Denique aliqui ultiro citroque invitati sunt et magnam benevolentiam nobis ostenderunt, licet propter suas merces non impediendas, ut putant, in responso authenticō mihi dato ad Regem rogent S. M., ne oneret se Collegio vel Academia propter petulantiam studiosorum, unusque primarius de senatu magnam spem mihi ficerit mutationis cum clausis Pandectis et Bartholo, se totum ad libros catholicos legendos tradiderit, ut veritatem disquirat. Unum illud magno impedimento est, quod et apte testantur ii, qui igniculos aliquos habent, quod nemo audet esse primus, qui catholicam suscipiat religionem, quam fere incipiunt intelligere unam et veram esse. Illud mirum in hac civitate visum est catholicis, quod ad instantiam nostram, cum petulantessent nobis pueri et artifices in templo et viis publicis, ut bis ad altare positus coactus sim ante consecrationem convertere me et illis modestiam et reverentiam commendare, senatus publico edicto proposito et pro concione promulgato ac valvis cum sigillo affixo omnem in nos petulantiam inhibuerit poena corporea publicae flagellationis apposita, unum factum est, ut iam reverentur nos et modestiam servent. Sed illud iucundum fuit, quod cum senatus misit ad concionatorem, ut pro concione illud edictum promulgaret, ipse in eadem concione in nos fuerat debacchatus, ut statim divina permissione obstructum sit os loquentium iniqua; et palam mentita sit iniquitas sibi.

Caetera aliunde intelliget R. P. V., ut Rmus Vilnensis, de quo iam desperabant omnes, et P. ipse Scarga persuaderi sibi sit passus, ut sacris initiaretur, etiam a suo subdito Suffraganeo, quod mirum aliquibus

visum est, quibus ceremoniis, qua pompa in suo templo praesente senatu haeretico et plurimo populo, quaque ipsius Principis humilitate peracta sit, alii scribent, ut etiam exercitia spiritualia ante primum sacrum apud nos arce relicta peregerit; quae res, praeter alia bona secum coniuncta, non parum et ecclesiae nostrae et nobis existimationis conciliavit apud illos, qui non nisi haec externa considerant. Voluit autem et coegit me, ut his omnibus adessem et Pascha ibi celebrarem, quod vix fecisset, nisi pruina liquescens transitum prohibuisset, properabam enim huc, ubi sunt multae necessitates, de quibus postea. Non permisit igitur nobis fluvius ille transitum, nisi decimo post Pascha die.

Et cum in itinere de more accersito ad me obviam Vicerectore visitassem praedia duo, inveni, proh dolor, subditos nostros, non haereticos quidem, sed nihil de Christo scientes, nunquam confessos, neque concione refectos; qua in re etsi parochorum incuria non probatur, nostra tamen non minimum incusatur. Ordinavi itaque, ut ad Pentecosten omnes catechizentur et confessione facta sacra Eucharistia reficiantur, sunt autem quam plurimae familiae. Videbo quid sit in aliis. Dolendum profecto nostros hactenus fructus perceperisse laborum illorum et in hac tamen barbaria illos reliquisse. Vidisset P. V. rem visu et planctu simul dignam; cum enim iuxta mea interrogatoria astantibus omnibus patribus familias, qui convocati fuerant ad visitationem, interrogarem, an sciant aliquos in villis nostris minus honeste vivere, aut cuiquam iniurios esse, dicerentur alii esse nonnullos fures, qui boves, equos, oves et vestes furentur, et alia eiusmodi. Itane vero inquam: Eia prodeant, qui fures sunt, et, ne suspendantur, dum hi sibi misericordiam petant, promittantque emendationem et restitutionem quidquid alienum habent; subito de turba proripuere se quatuor viri grandaevi, qui genibus flexis, palmis iunctis, frontem ad terram allidentes misericordiam postulabant, quam non invite concessi, omnibus approbantibus. Sed non attinet singula recensere. Videbo, ut aliquis ordo ponatur instruendi et curam habendi nostrorum prius, et maxime domesticorum, qui neglectis illis per compita docemus alienos, quod optimum est, sed nec illud fuerat praetermittendum.

De Claudiopoli multa mihi moeroris plena scribit P. Possevinus et, quia Superiorum illum iam designabat V. Provincialem in Lithuania etc., nunc multa in eo desiderat ac sententiam revocat, sed nec minus ille in suis litteris utilem sibi, sed duriorem testatur fuisse eius Patris consuetudinem. Utinam cito P. V. mittat, quem missura est; atque utinam ille esset P. Gordonus, de quo alias mihi spem fecerat; quamquam est Italus, si amabilis fuerit, et accommodare se sciens humoribus hominum, opportune veniet; et ille P. Gordonus deinde pro Vilna non minus opportune illi succedet. Iam enim videre incipio hic nescio quid inter Lithuanos atque Polonos, de quo alibi. Ex Austria altissimum mecum est silentium de omnibus, et de iis, quorum nobis dandorum inde spem nobis P. V. faciebat. De P. Petro Sylvano Hungaro video iam postquam facultatem habeo, quid fieri de illo conveniat iuxta mihi traditam potestatem, optimum autem illud fuit, quod P. V. non simpliciter dimitti iusserit, sed reliquerit liberum consideratis circumstantiis omnibus, nam scribitur mihi Brunsberga ipsum in angelum evasisse, omnium speculum. Accepi facultatem mutandi Chodelum, utemur, si opus fuerit, cum praescripta P. V. circumspectione, nam prius probare nolunt, quid reddat bona. quasque molestias habeant. Scribitur mihi Dominam Vaponscha appo-

suisse sua 10 millia pro illo redimendo. Deus illi retribuat. D. etiam Zebridovius iam possessionem tradidit partis suae fundationis et ad fabricam Rex et alii multi conferunt. Unum incommodo accidit: quod adventus P. Possevini Cracoviam perplexos reddidisse videtur utrosque P. Varsavicum et P. Gordonum, ut neuter sciat, ubi pedibus consistat. Sciunt enim de mutatione illorum scripsisse illum Patrem ad P. V. et ideo in incerto vivunt; quid mihi scribat, ex adjunctis videbit P. V. ipsorum litteris.

De Niesvicensi Collegio mirum est, quantam ominentur nobis Patres nostri persecutionem, si vir ille tantus in hoc Regno repulsam patiatur; et cupiebam ac tonitrua nunc exaudire incipimus, nam praeter litteras acerbissimas, quas manu sua dedit ad P. Msossovium, tamque quam locum illum apud Superiores infamavit; dixit mihi heri unus praelatus amicissimus noster scripsisse illum dominum huc litteras ad quendam, in quibus mirifice incusat superbiam nostram, et quod nimis iam incrassati sunt ubique Jesuitae et in superbiam elati, ut non velint nisi in magnis urbibus cum nobilibus degere, et quod iam hoc nomine male audiant per totam Italiam (scribebat autem Venetiis), et quod non sic erat ab initio; tamen spem eam sibi relictam, ut in reditu Hierosolymis omnino apud Pontificem agat, ut nostrum tumorem flectat ad ipsius pia vota exaudienda. Hinc ominantur nostri illum posse multum hic nocere, si alienior fiat a nobis, posseque in suam sententiam trahere fratres reliquos, cum sit natu maximus, ideoque censebant hic Patres non esse repudiandum, quando aliquid admittatur, non enim petere videtur magnum collegium, sed aliquot Patres cum una vel altera schola, ut catholica religio illuc introducatur, et ubi sepultus ipse erit ibi missae celebrentur, locum, si dabitur mihi facultas, videbo, aut aliquem mittam. Socium sacerdotem cum adiunxissem P. Msossovio ad Quadragesimam, rediit 600 auditis confessionibus in illo tractu. et 62 ab haeresi conversis, quid autem P. Msossovius fecerit, qui non est ita fervens, nondum scio, alter enim iam rediit Vilnam et paulo post veniet etiam P. Msossovius ad renovationem votorum.

Locutus sum cum Palatino Polocensi et Commissariis, his diebus cum irent Polociam, et illis commendavi negotium illud, ut melius potui, sed nullus est catholicus, itaque videbo, si bonus pullus ex tali ovo prodire queat. Ita vero curabo, ut fiat sicut P. V. praescribit, ut omnino ab oneribus Palatini nostri eximantur.

Jam Serenissimo Regi proposui de parochiali Vicario Rigae a nobis constituendo; exemplo Collegii Vilnensis itaque P. Varsevicio se facturum respondit.

Concessionem factam Rmo. Plocensi circa scholasticos ad templum mittendos, cum plus concessum sit istic, quam a me Pultoviae petebatur, clamatur et reclamatur ad me a V. Rectore illo, a P. Adamo et aliis onus nimium illud videri de 22 matutinis, unde toties in media nocte Collegium perturbari debebit, quamquam difficile sit vel semel in nocte Natalis Domini et Paschatis, scitur ex prima. Nescio, an evasio illa valeret nobis, quam P. V. concessit, ut studiosi eant, non ut nostri (quod fere pugnaret cum constitutionibus nostris), itaque nostri iubebunt illos ad templum recta ire, non ad Collegium, ut interdiu congregari; quod si non ibunt (ut plane non ibunt), cum alias ostiatim excitandi fuerint per civitatem, non imputetur nobis; que res, si non satisficerit illis, cupio a P. V. scire, quid mihi sit faciendum, nam timenda sunt graves

tentationes fratrum, si onus toties media nocte surgendi imponatur illis, cum praesertim in Natali, Pascha et Pentecosten tres et quatuor noctes sibi continenter succedant. Reliqua semotis matutinis istis non sunt adeo gravia, nisi quod illa clausula et aliorum festorum apud populum celebrium interpretabuntur ipsi de festis, quae nos dicimus chori, quae apud illos sunt quam plurima, ut doctorum, S. Margaritae, Stanislai, Floriani, Adalberti, et similium. Credo ex hoc P. V. consideraturam, an posthac esset bonum, quicquid vel externis conceditur in provincia, vel nostris, quod praeiudicium possit habere coniunctum; illud sit vel prius conferendum cum iis, qui praesunt in loco illo, vel per ipsos exequendum mandato P. V., quod dico, quia cum huius scripti et concessionis iam habeat exemplum episcopus, vix evadere exequutionem poterimus. Grave etiam est illud de utrisque vesperis, nam, si P. V. adesset, videret indignitatem quandam in re scholastica, cum enim tot habeant festa in illa diocesi, fit, ut, si sit festum die Martis et Jovis, tota fere hebdomada non sint lectiones a prandio, sed post unam horam disputationum vel repetitorum etiam sine ordine ob variationem horarum templi eant ad templum et ibi maneat hieme usque ad noctem, aestate usque fere ad coenam. Quae obligatio, si proponeretur, uni fundando Collegio sufficientissima esset ad illud repudiandum. Hanc informationem cogor dare Paternitati Vestrae et urgeor ab admonitore et consultoribus meis. Compatior tamen et P. V. et nobis, quod huc necessitatis adacti simus; non enim puto nisi a mera necessitate profectam concessionem illam ad redimendam aliquam maiorem episcopi vexationem, quam cum nostri non sciant, mirati sunt propterea.

Incusat P. Possevinus nostram tarditatem in respondendo propositis punctis Claudiopolitanorum et P. Visitatori traditis et in Urbem missis. Itemque quod necdum epistolam P. V. legerint, nec magnam communicationem habeant nobiscum et cum Romanis. Epistolam misi, ut annuae solent per Collegia omnia, si nondum eo pervenit, distantia fecit, quamquam nil perditum est. Ego enim ubi huic illam pro exhortationibus expli-
cabam, nam lectio refectorii talis rei pertransit cito utramque aurem.

Lucas Zagrzewcki convenit cum suis iuxta moderamen P. V. et accepit tamen permissionem 3 millia florenorum cum nonnulla pro solutione praesentis; aliter cum aedificatione fieri non potuisse dicunt. Si Posnaniae accrescent annuatim 3 millia ab Rmo. Archiepiscopo, forsitan haec Zagrevii haereditas alibi utilius poneretur, in novitiatu praesertim, vel saltem pars eius. De quo augmento foundationis Posnaniensis, etiam si manu Archiepiscopi subscriptum habeant exemplum promissionis, cum tamen ambulatoria sit hominis voluntas usque ad mortem, non audeo adhuc certi aliquid scribere, unde aliquid subverear; sed gratum et opportunum est, quod venerit hac hebdomada facultas a P. V. eius benevolentiam et foundationem admittendi. Necio, an conveniet inter nos de loco Seminarii a Collegio remotissimo alias a nostris repudiato ob inconvenientem.

Jacobus Msossovius rediit moerens, iam procurat Cracoviae sacerdotium. De dimittendis utar, quam tribuit, facultatem, prout melius ad gloriam Domini fuerit. Curabo autem, ut non divexentur a nostris. P. Bernardo significavi officium illi admonitoris iniunctum et per antecessorem P. Adamum curavi moneri, ut libere et alacriter faciat.

Gratias immortales ago P. V. pro lapide indicō: illico ut accepi alligavi brachio ac per biduum non feci finem lapides egerendi. Retribuat

P. V. R. Dominus tantam charitatem et laudetur ipse, qui talem potestatem indidit creaturis suis. Egi cum P. Possevino de pecunia Anglicana, ut et illam Sueticam eidem tradidi pro eisdem.

Ignoscat mihi R. V. P., si gravis illi sum meis litteris, aliquid enim stimuli addiderat ad eam rem P. Possevinus cui vix ulla diligentia utpote diligentissimo satisfacere potest, ac sane per sex menses nihil acceperam, sed postea compensata sunt omnia, quando simul multae venerunt, quae ad omnia postulata satisfecerunt. P. Possevino dedi quos petit socios, et quidem ex conventu tardiores quosdam, a quibus scribitur excussisse veternum egregie. Optimus esset ille Novitiorum Magister, sed non unius particularis at unius universalis tantum Societatis.

Mira nunc perfundor consolatione, quam et participo fratribus meis in recreatione, dum novae semper adferentur litterae, qua generales a Collegiis, qua particulares ab aliquibus ad Pascha in varia loca missis, in quibus mirabilia ubique operatur Dominus per suos, et multa hominum elucet conversio, vel ad eam dispositio, sit Dominus benedictus, a quo bona cuncta procedunt, clarius forse postea.

Atque haec nunc satis erunt, alias reliqua, nam ante duas horas nactus sum occasionem nobilis hac Cracoviam currentis, qui in gratiam nostram expectat has litteras, quas ideo festinanter ut potui scripsi, nec releggere eas potero, ut saepe mihi contingit, et forse aliis, ubi sine posta ordinaria scribitur pro re nata: quae res ut alias dixi vel nolentem cogit aliquando etiam noctu dormientibus caeteris scribere. Sed quoad valetudinem animus est per omnia parendi P. V. mandato, nisi quod necessitas aliquando extorqueat extraordinarii laboris, vel pudor innatus in petendis vel procurandis rebus multis aut commodis impedit, cum tamen iam totus mihi videar singularis, sed haec alii scribant; tandem rogo P. V., si quid aliquando in me vidit, nunc alium prorsus esse me sciat eumque qui cum aliis me superinpendo, me ipsum negligo, non dico corpus hoc, sed quod pretiosius in me est. Iuvet me ut melius potest P. V. R. et sanctissimis sacrificiis et orationibus et quacumque meliori ratione potest ac bene nobis diutissime valeat.

Vilnae 5 Maii 1583.

A. R. V. P.
Indigniss. in X^o Servus
Jo. Paulus Campano.

Capita informationum pro Superioribus accepi et exequar quamprimum poterit. In fine Visitationis huius Collegii plura de illo.

A. R. P. in X^o N.
P. Claudio Aquaviva P. G. S. J.,
Romae.

7.

Annuntiatio gubernatoris Livoniae Georgii Radziwillii litterarum cessionis curiae Ablen, quibus hoc praedium monasterii s. Mariae Magdalene anno 1578 Leonardo de Kielitz tradebatur. Praedium Ablen collegio

Rigensi in possessionem a gubernatore donatur. Rigae, anno 1583 die 30 m. Augusti.

Bibl. terrestris Latviensis, Rigae, Privilegia Collegii Rigensis, Ms. 61²³.

Georgius miseratione divina S. R. E. Presb. Cardinalis Radziwillus, perpetuus administrator episcopatus Vilnensis, dux in Olica et Niezwies, suae regiae maiestatis in Livonia locumtenens.

Ad perpetuam rei memoriam. Notum facimus et testamur praesentibus litteris nostris, quod a generoso domino Leonardo barone de Kielitz, capitaneo Cremonensi, redditae sunt reverendo Patri Leonardo Rubeno, rectori collegii Rigensis Societatis Jesu, certae litterae in pergameno scriptae cum sigillo monasterii s. Mariae Magdalena in civitate Rigensi, continentis cessionem curiae Ablen in districtu Lembsaliensi, datae Rigae die 19 Septembris 1578 et a nobis cassatae et annullatae tanquam invalidae et nullius valoris, quod volumus praesentibus litteris nostris testatum facere, ne eiusmodi veritas ullo unquam tempore posset in dubium revocari. Datum in arce Rigensi, die 30 Augusti anno 1584.

Georgius Cardinalis Radziwill, m. p.

8.

Significatio superioris residentiarum Livoniensis et Polocensis P. Petri Skarga de locatione ad triennium agri Cellarii, collegio Rigensi a rege Stephano donati, civitati Rigensi. Rigae, anno 1583 die 22 m. Septembris.

Arch. di Stato, Romae, Fondo Gesuitico, Nr. 416.

Ego Petrus Skarga, superior residentiarum Livoniae et Polocensis Societatis Jesu, significo, quibus interest, fecisse me cum spectabilibus dominis proconsulibus et consulibus civitatis Rigensis per deputatos nomine illorum spectabiles dominos Casparum Lumbergen et Nicolaum Ekkium, proconsules, et Gothardum Wellingum, J. U. Doctorem, civitatis syndicum, de agro Cellario suburbio Rigensi, collegio Societatis Jesu Rigensi a serenissimo et eminentissimo principe Stephano, rege Poloniae, donato et fundatione adscripto talia initia contractus. Imprimis ipsi domini proconsules et consules hunc agrum Cellarium cum hortis et pertinentiis, prout intra sequentes limites continetur: incipiendo a

²³ „Corpus Privilegiorum Collegii Rigensis Soc. J.“ invenitur in Bibliotheca terrestri Latviensi, Rigae (Ms. 61). Codex in folio, qui continet privilegiorum et aliorum documentorum copias, quae omnes per notarium regium et apostolicum nomine Johannem Gerdes vidimatae sunt. Praeterea credibilitas huius libri copialis per praepositam generalern attestationem cardinalis Georgii Radziwill, gubernatoris et locumtenentis regis Poloniae in partibus Livoniae, confirmatur. Attestatio haec procedit de anno 1585, cum vero nonnullae copiae solummodo ulterioribus annis saeculo XVI iam exente inscriptae et per notarium J. Gerdes attestatae sint. Documenta in hoc libro contenta solummodo res proximas collegii inspiciunt, non vero historiam totam quadraginta annorum existentiae. In codice etiam privilegia monasterii s. Mariae Magdalena et de sanctimonialibus accepta documenta inscripta inveniuntur, quorum veterissima de saeculo XIII procedunt. Nonnulla eorum iam nota sunt et publicata, aliquae tamen ignota et novos fontes pro historia locali Rigensis civitatis necnon bonorum et praediorum Livoniae constituant. Pars archivi collegii Rigensis post annum 1621 Polociam traducta videtur. Inde anno 1820 Petersburgum haec documenta traeiecta et in archivo departementi pro aliis confessionibus asservata, sed omnia, excepto hoc uno codice, qui postea Rigam asportatus, incendio anno 1863 perierunt.

ponte Diaboli ad veterem Dunam usque ad prata Joannis Witten atque inde iterum in veterem Dunam, illuc iuxta arenosos montes usque ad Spekhob, usque ad agrum Menhangi, inde ad arenam funecularem, vulgo Reppenban dictum, atque inde iuxta promptuarium usque ad fossam civitatis, atque ita redeundo ad pontem Diaboli, praeter duos hortos civili jurisdictioni ex antiquo subiectos ad fossam civitatis sitos, qui possidentur uno haereditario, videlicet Hendrich Rimans et Dethlei Brokhaus, qui intra hos limites continentur. Hunc ergo totum agrum et hortos his limitibus circumscriptos (excepto area et horto, de quo infra) ab omni summa pecunaria et doligenibus liberos novo et ab eodem collegio nobisque accepto iure possidebunt et eo fruentur domini proconsules et consules nomine perpetuae emphiteusis cum omni iurisdictione iuxta formam Sacris Canonibus descriptam, supremo dominio ipsi collegio Rigensi praedicto reservato. Pendent autem et tribuent in singulos annos sine ulta protractione pro die s. Michaëlis in Septembri florenos ducentos quadraginta, singulos florenos quinque marcas Rigenses computando, rectori seu superiori eiusdem collegii pro tempore existenti. Quia vero redemptio huius agri iuxta inscriptiones eidem civitati Rigensi factas adhuc in triennium expectari debuit, pro his tribus sequentibus annis, hoc est 1584, 1585, 1586, centum tantum florenos annuae pensionis ratione huius agri spectabiles domini proconsules et consules numerabunt, sequentibus vero post omnibus annis iuxta iam scriptum Canonem ducentos quadraginta florenos pendent. Porro in eodem agro reservat sibi collegium Rigense locum et hortum incultum longitudinis mensurarum bonis, alias faden viginti sex, latitudinis vero octodecim, ab omni onere civitatis liberum, quemcunque elegerit rector seu superior collegii Rigensis, quo ipsi domini, hoc est collegium Rigense pro suo arbitrio utentur. Quae quidem initia contractus totum suum robur et firmitatem habebunt a confirmatione R. P. provincialis et R. P. generalis praepositi eiusdem Societatis Jesu, prout latius ipsis inscriptionibus et privilegiis earumque omnibus punctis comprehendentur. Datum Rigae 22 Septembbris 1583.

9.

Significatio regis Poloniae Stephani, qua permittitur collegio Rigensi contractum cum civitate Rigensi de locatione agri Cellarii inire, salva perpetua possessione huius agri collegio Rigensi. Brestae, anno 1583 die 8 m. Novembris.

Arch. di Stato, Romae, Fondo Gesuitico, Nr. 1246.

Stephanus, Dei gratia rex Poloniae, etc.

Significamus praesentibus litteris nostris, quorum interest, universis et singulis, quod cum relatum nobis esset per venerabilem Petrum Skaram, superiorem Societatis Jesu in Livonia, spectabiles et famatos consules civitatis nostrae Rigensis velle cum collegio nostro Rigensi de agro Cellario contractum quemdam inire, qui ager cum per nos fundationi eiusdem collegii modo perpetuo ascriptus et dotatus et nihilominus eisdem consulibus et civibus nostris ante una cum Uxkul et Kirchholm arcibus nostris in certis summis pecuniariis ad tempus oppignoratus sit: ad contractum hunc, qualiscunque inter praedictos Patres Societatis et consules Rigenses intervenerit, modo perpetuitas huius agri penes collegium remaneat, nos praesentibus consensum nostrum praebemus et praebebi-

mus, ubi opus erit, in posterum summasque has pecuniarias et obligaciones, quae legitima esse probabuntur, integras in bona et arces nostras Kirchholm et Uxkul ex agro isto transferemus, ut libere de agro isto nullas amplius obligationes habente contrahatur et census constitutus eidem collegio, non expectato tempore ad redemptionem huius agri praescripto, pendatur. In cuius rei indubiam fidem praesentes subscriptas obsignari iussimus. Datum Brestae die octava mensis Novembris anno Domini millesimo quingentesimo octogesimo tertio, regni nostri octavo.

Stephanus, Rex.

Albertus Baranowski.

10.

Litterae P. vicerectoris Leonardi Rubeni ad praepositum generalem P. Claudium Aquaviva, quibus refert de adventu et exceptione provincialis P. Joannis Pauli Campani et Jesuitarum Rigae, de ordinatione gubernatoris Georgii Radziwill, de missionibus Jesuitarum inter Lothavos pescatores et rusticos, de oppositione Lutheranorum quomodoque Georgius Radziwill petulantiam insectantium coercent. Rigae, anno 1583 die 8 m. Decembris.

Arch. Soc. J., Romae, Germ. 141, fol. 186—189.

Reverende admodum in Christo Pater!

Pax Christi!

Adiit eo tempore reverendus Pater provincialis²⁴, cum aliquot Patribus. et cancellario Illustrissimi²⁵ a duobus primariis senatoribus deditus, senatum Rigensem, eisque litteras a regia maiestate, quibus senatus tutela nostrorum in hac civitate commendabatur, obtulit. Ubi et multa, nunquam in illo loco audita post haereses, de Societatis nostrae instituto disserens, attentissime a 40 circiter senatoribus auditus est. Non ita multo post 24 amphoras diversi et selectissimi vini, testes suae erga rdum. Patrem provincialem et coloniam, quam secum adduxerat, benevolentiae, misit. Conciones hic habitae a nostris omni festo et dominica quattuor, tres quidem in civitate, quarta vero duobus ab hinc miliaribus, quibus accesserunt binae in Quadragesima et Adventu. Quaedam etiam concio Latina de rebus hoc tempore controversis ab aulicis expetita. Ea, quae a duobus ab hinc miliaribus habetur ad Lothavos, quibus barbara admodum et minime vulgaris est lingua, ita nobis delata est, cum Dumanundi, ubi ostium est maris, duabus a civitate miliaribus, Lothavi desiderarent parochum, subolefecimus capitaneum istius loci velle ad dominicam XVII post Pentecosten illuc constituere concionatorem bellicum. Ivimus ad illustrissimum et rogavimus, ut suo decreto nobis ista ecclesia committatur, quoad catholicum inveniamus, quem illi praeficiamus, quod factum ac itum est eo a Patre Joanne Vincerio, qui omnia adornavit ritu catholico in templo isto et iam accinctus ad divina; venit predicable illud lutheranum in curru cum filio et famulo, rogavitque, quid noster ibi ageret; ille vero: Non est, quod tibi dicam, id tantum dicam me catholicum sacerdotem et decreto Illustrissimi huc missum ad sacrificandum et concionandum; tum ille: Ergo ego hic non ero necessarius, et statim se in currum recipiebat, celerrime (ovibus spectantibus lupum)

²⁴ Joannes Paulus Campanus.

²⁵ Cancellarius gubernatoris Livoniae Cardinalis Georgii Radziwill Ludovicus Fulgineus.

aufugit. Lothavi isti, qui magna ex parte sunt pescatores, magnae sunt pietatis, istis omni hebdomada Pater unus concionatur, sed per interpretem, vidi eorum devotionem magno animi sensu. Idem petiverunt a nobis, ut iis mare Balticum consecraremus, quod factum ipso Assumptionis B. M. Virginis; comitabantur nos 11 naves in mare, ubi tum pro iter agentibus, tum pro pescatoribus oratum est, vidi tum magnum eorum zelum. Voluerunt offerre nobis 20 salmones, verum recusatum est, illi institerunt se non offerre pecuniam aut linum, sed pisces et certo sperare se benedictiones consecuturos, si eos acceptemus in piscibus. Concionari, quae apud nos habetur in s. Jacobo, semper interest illustrissimus gubernator, episcopus Vilnensis, cum omni aula, de quo postea fusius. Fuerunt in ea concione, sub initium adventus nostri pauci, numerus iam auctior. Datur opera, ne quid desideretur in nostris, quominus civitas haec in catholica religione inculta admodum ad semen verbi divini suscipiendum excolatur, verum adhuc zizania decem concionatorum Aug. Confessionis, a quibus in dies singulos habentur conciones, triticum verbi divini vix non suffocant, et laborandum nobis imprimis, ut animos civium ab errore istorum abducamus; aliquot tamen his concionibus moti, vitae totius confessione praemissa, haeresi renunciarunt, aliquot schismatici Ruthenorum et Moschovitarum unioni Ecclesiae sese submisere. Nonnulli non infimi generis homines, qui aliquot annorum vitam in turpi et quidem publico concubinatu traduxerant, legitimo matrimonio iuncti, cum quibusdam adhuc serio agitur, ut animum a concubinatu ad legitimum matrimonium deducant; impedita et publica adulteria. In Ruthenis etiam aliquod ea in baptimate supplevimus, quae in huiusmodi schismaticis desiderari solent, et cum nulli in hac civitate sint, qui more catholico ea sacramenta administrare possint, quorum administratio parocho incumbit, eam per nos exercere necesse fuit. Multum laboratum in dissidiis componendis, et primo quidem nostris precibus liberati una vice tres a periculo capitatis, qui vim tribus aliis nobilibus intulerant, et cum duo remisissent iniuriam, tertius ita vindictam a senatu expetit, ut diceret se potius remissum diabolo, quam illis, imo et si Deus peteret se nolle ignoscere; quem cum accepisset, ita Dei beneficio actum est, ut a me discedens, statim iverit eos liberatum, cum eodem die sententia capitatis in illos erat ferenda, alii etiam ex carcere liberati sunt. Alterum non minus gravem, ubi senatus secundo fuit per nos reconciliatus illustrissimo gubernatori, in quem tum sub initium anni, tum in autumno graviter deliquerat, nec ullorum precibus culpa ea, in qua agebatur, etiam de auctoritate summi magistratus remitti potuit, nisi nostra accessisset intercessio, quo officii genere id consecuti sumus, ut tum dominus Burgravius, qui summus in hac civitate est, tum totus senatus, non exiguum sua erga nos benevolentiae testificationem derident. Xenodochia et carceres visitati. Quemdam ex nobile genere, pro quo ob gravia scelera non videbatur alia via intercedendum, nisi ut mitiori supplicio afficeretur, visitavimus in carcere, eique in extremo supplicio, ubi per horam fere timore mortis carnifici obnubebatur, adfuiimus, qui testamento omnia sua legavit partim templo, partim pauperibus. Cum sub initium adventus nostri quaedam in templo nostro ornamenta sacrarum rerum desiderarentur, iusta pecuniae collatio, tum a viris catholicis aulae illustrissimi, tum ab aliis a religione etiam nostra dissidentibus facta est. Sacerdos quidam, qui multis annis et concubinarium et concionatorem haereticum egerat, factis prius exercitiis spiritualibus

publice in templo nostro abiuravit haeresim et concubinatum, Ecclesiae restitutus Deo laus christiana et catholicae vitae certa praebet argumenta. Aliqui ad nos libros haereticos detulerunt, in multos libri catholicorum vulgari lingua confecti dispersi sunt, quorum copia hic valde desideratur, ut et alii Latino sermone conscripti, qui ab ipsis etiam superintendentibus expetantur, vidimusque quandam istorum lectione ab errore calvinistico abduci. Quaedam cum adversa valetudine admodum pene conficeretur morbo, nullo medicorum cognito ita ut tertio ad nos ex ea domo venerint clamantes eam mortuam, precibus b. M. Virginis in raptu quodam liberata est, eo mandato, ut sertum b. M. Virgini offerret, quod rediens ad se statim confecit, nobisque offerendum b. Virgini misit, post biduum sana et incolmis templum nostrum invisit, et effectus visionis veritatem comprobavit. Non minus id est, quod in exorcismo domus cuiusdam Rigensis contigit, est in hac civitate platea dicta „dierss“, in qua domo habitavit Polona quaedam nomine Anna Janistowska. Obiit in ea domo Ruthenus quidam, qui saepe a catholicis sollicitatus est, ut ante obitum se Ecclesiae catholicae uniret et confiteretur, at frustra istae admonitiones, obiit sine paenitentia et sepultus apud lutheranos, post obitum non modo se varia spectra obtulerunt, verum summa etiam vis et in homines impetus, ita ut a nullo visus omnibus assidentibus mensas moverit et abstulerit, cubicula ad eius arcendum impetum non modo pessulis, sed sera pensili obfirmata ex cardinibus eiecerit, hominem Polonum, quem vidi, ita (invisibiliter) ad caput feriit, ut aliquot diebus semi-vivus sit relictus, permordit bestiis capita, deinde ex summitate domus lapides magnos pice, aut ut vulgo sic dicitur, therillitos, quos in manu habui. Demum cum illustrissimus in eadem domo aliquot currus straminis habuit, totum stramen in minutissimas partes comminuit. Longum esset eius molestias recensere; domum illam cum patre Joanne Vincencio adii, et aqua lustrali, thure, mirrha et piis Ecclesiae orationibus exorcisavimus, post quem exorcismum hospita domus saepe nos adiit et gratias egit, et nil ultra auditum dixit. Vicini etiam aquae lustralis virtutem agnoverunt. 30 Maii, cum nobis cura concredita esset abbatiae s. M. Magdalena, in qua etiam moniales duae sacrae virgines vitam in hac civitate religionis testes constantes perseverant, accepimus cum sigillo sacrarum monialium, iam senio confectarum, omnem iurisdictionem et curam in subditos et bona earum. Haec quidem tribus curiis continentur, quibus subiacent pagi. Has in primis iudicavimus visitandas, in quibus iam tertio aut quarto fuimus, ac primo ut par erat rudem et barbarem istam gentem cathechizavimus; in uno quidem pago inter 60 nisi unum invenimus, qui sciret orationem dominicam, nullum qui sciret se munire signo s. crucis, multos similiter magos et sagos; in alio pago, qui sub Moscho diu fuit, invenimus tantum non summam barbariem: tam rudes ad instructionem, ut cum omnes simul convocassemus et per pagos distinxisset, ita ut ex singulis pagis 7 eo ordine constituerentur, ut primus tantum primam petitionem orationis dominicae discaret, secundus secundam, et ita deinceps, ut reversi ad pagos codem ordine se constituerent et repeterent, vix illa retinuerunt, ut necessum sit illis, multam quandam pecuniariam instituere, quam persolvant ignorantes. Itaque collecta in eam orationem scientes dominicam datur. Sunt alii rustici, duobus a civitate miliaribus, ad quos, ut supra dixi, omni hebdomada habetur concio per interpretem tanto cum fructu, ut et suum concionatorem excitent, et omnes ad devotionem moveant,

qui eorum divinis intersunt; quod si aliqui nostrum, in quo iam elab-
ratur, linguam istam Lothavicam calarent, haud dubio plures manipu-
los in horreum Domini mitteremus. Est hic civis Rigensis iuris utriusque
doctor, Doctor Joannes Tecknon²⁶, qui hoc anno nostrorum opera sacer-
dotio initiatus, linguam hanc optime callet, quo nostri in excursionibus
opera saepe utuntur. Multae excursiones ad castra variaque loca factae,
aliquo cum fructu, maiori tamen futuro, si quis, summo est necessari-
us propter multitudinem Polonorum, pater Polonus adesset. Habemus
et quoddam futurarum scholarum fundamentum, adolescentes aliquos
partim Polonos, partim Germanos, quibuscum hoc maxime agitur, quoad
certi aliquid de collegio erigendo constituatur, ut bona tam pietatis, tam
humaniorum litterarum fundamenta iactans, sensimque ad confessionem,
a qua ut plurimum Germani abhorrent, adducantur. Longum esset il-
lustrissimi gubernatoris Georgii Radziwill, episcopi Wilnensis, praec-
clara insignis erga nos amoris, religionem et patriam argumenta recen-
sere, imo totus noster est in conventu hoc Livonico, summam nobis
auctoritatem apud nobiles Livoniae conciliavit, cum res difficillime in
eius iudicio agerentur ipseque nostris intercessionibus maxime gavisus
sit nihilque viderit libentius, quam ut cognoscerent Livones sub initium
nostrum ad eos adventus sibi nostris apud suam celsitudinem precibus tri-
bui quam plurimum. In Quadragesima, tota spectante civitate, publice
in templo nostro, quod ante annos forte 50 nemo fecerat, sacros ordines
subdiaconatus, diaconatus et presbiterii ea, qua par fuit, et humilitate
et reverentia suscepit, antequam vero primitias Deo offerret, tota heb-
domada sancta postposita administratione, solus unico tantum puero
contentus, ad domum nostram veniens, exercitia spiritualia isti oppor-
tuna et tempori accommodata, quamvis ea Romae ante annos 8 per heb-
domadas fere quatuor perfecisset, resumpsit, ipso die Paschae, tum ab
ecclesiasticis, tum a clarissimo senatu magno ordine ad templum nost-
rum deductus, primitias Deo obtulit, cum autem „Gloriam in Excelsis“
decantaretur, tum ex arce, tum ex ipsa civitate egregia laeticiae signa
et sub ipsa etiam elevatione tormentis bellicis dedere, noluitque isto
die, etsi exercitia perfecisset, ad arcem se recipere, sed festum istum
diem cum nostris peragere pransusque est in triclinio nostro; sequenti
vero die, peracto sacro, ab aula et toto senatu in castrum deductus,
eadem qua pridie tormentorum bellicorum eiaculatione exceptus est.
Senatus quoque cum rdo. Patre provinciali et superiore nostro prandio
tali viro digno exceptus. In quo haud paenitendo fructu a nostris id
potius actum, ut de religione iuvandaque civitate, quam de cibo aut potu
ageretur, qua in re maxima pars ipsius prandii absumpta est, post bi-
duum, aut triduum publicum edictum emulgavit magistratus, quo gravis-
sime cavet, ne quis civium aut incolarum ulla molestia vel nos vel nost-
rae religioni deditos sub pena catastae afficiat. Quod cum valvis curiae
et templorum lutheranorum affixum est, tum etiam ab ipsis conciona-
toribus pro publica concione denuntiandum missum est a senatu ad
suggestum, tum cum forte egregie in ea concione in nostros esset de-
bacchatus, itaque in una eademque concione calidum vomuit et frigidum
bonus vir minister. Hoc tempore ad festum Pentecostes continuavit sac-
rum legendo illustrissimus quotidie, tam publice in templo nostro, quam

²⁶ Cf. A. Steinhuber: Geschichte des Collegiums Germanicum Hungaricum in Rom. 2. Aufl. 1906, I p. 480.

in castro, ipsa vero Pentecoste primo apud nos solenniter cantare coepit tum vesperas, tum sacrum, nec ulla dies transit, nisi summae et quidem extremae occupationes sint, quo non vel in castro legat vel in templo nostro decantet sacrum. In die Sanctissimi Sacramenti publica processione sacrum Christi corpus detulit, ac sub ipsa processione omnia tormenta bellica ex castro laxata sunt. Cum quidam concionator caeteris audacior in nostros paulo audacius invectus esset, gravissimo mandato ad senatum dato mandavit eum vel a senatu corrigi, vel suo iudicio sisti, quod factum est, ut eius insolentia cohiberetur et caeteris et summi pontificis et catholicae religionis obtrectatoribus silentium indiceret, ita ut nulli iam concionatorum liceat in catholicos invehere. In die s. Jacobi pransus est nobiscum, verum suis sumptibus, exceptusque ab aliquot adolescentibus nostrae scholae diverso carminis genere, cum illi discendi superior ageret gratias, petivit, quo nomine gratias ageretur, responsum, pro clementi eius ad nos adventu et sumptibus simul, tum ille: Non sunt mei, sed vestri sumptus, omnia enim mea vestra sunt. Hactenus nondum episcopali consecratione ornatus, hoc tamen mense, ut certo creditur Wilnae ab Apostolico nuntio consecrandus est, duo eum ab hac consecratione retardarunt, primo aetas, nondum annos 29 explevit. Secundo humilitas et reverentia, etsi dispensationem a summo Pontifice habeat tempus consecrationem praeveniendi. Potest addi tertium, quod nihil aliud videbatur cogitare, et cum suo confessario subinde familiariter loqui, quam se meditari ingressum in Societatem, quod iam diu sub rndo. praeposito Everardo Mercuriano B. M. fecisset, nisi sanctissimus duobus brevibus gravissime id illi ob maius bonum episcopatus Wilnensis inhibuisse. Breviter ut plura uno verbo complectar, mirum est in hoc duce, quod in hac civitate, in hac arce, ubi parens eius, primas fere regni Poloniae, dux calvinistarum, quoque in hac arce a Theutonicis crucem et insignia ordinis abstulit, dexteritate quadam saeculari et omnium admiratione, totam ad se Livoniam traxit, regnoque Poloniae iunxit, certamque spem egregii militis, non autem ecclesiastici de hoc filio suscepit, eum in hac amplissima Livonia, in hac arce primum constitui gubernatorem catholicum, primum sacerdotem consecrari, primum, qui in toto Livonico conventu omnibus ordinibus et tota nobilitate praesentibus aperte contra libertatem religionis et exercitium Augustanae confessionis illis a regia maiestate permissum protestatus sit. Quique omnium laude tum vitae sua consuetudines ad normam ecclesiasticam dirigit, tum iura omnia politica ita tuetur, ut tota Livonia clamet se ab annis 50 tantum aequitatis et publicae pacis defensorem et patriae amatorem non habuisse. In his omnibus auspiciis, Domino laus, non desunt, qui exiguis persecutionibus nos ad bellum aciunt, ut illud est, quod cantionem, quam valde infamem in nos composuerunt, quam iussu illustrissimi per publica concione confutare debui, ad quam cum Rigenses convocassem plurimi interfuerunt, quibus abunde de instituto nostro et summo pontifice satisfactum est. Alia vice, cum ad pagos discessissem, rediens animadverti ante valvas caemiterii, templi et domus aliam affixam continentem omnia in nos, maxime in me, maledicta cum inscriptione „Patri Lugenbardo: mentienti“, cui nulla alia ratione responsum est, quam patientia et taciturnitate, nec passus sum scriptum istud ante domum nostram avelli, quamvis a caemiterio et templo avulsum erat, venerantque multi civium lectum ista dicentes: Pater Leonardus manebit Pater Leonardus, et auctor manebit nebulo ut est. In-

terim patientia ista nostra exacerbati, ipsimet libellum illum famosum abstulerunt sub mediā noctem et impatientia propter nostram patientiam moti fenestras cubiculi mei ter una nocte perfrēgerunt, offerentes panes lapideos, qua re motus senatus statim ante curiam scripto publico promisit 1000 marcas ei, qui indicaret auctorem. Ego autem pro sequenti concione dixi facere eos iniuriam nobis, qui nos non petunt lapidibus, qui eis hoc nomine obfūimus, quod satis iis non simus concessionati et ad paenitentiam exhortati, nec valvas nec fenestras aliquid commeruisse, nos paratos mori, nec ulla nisi aut pontificia aut regia aut Societatis nostrae posse abduci a Riga aut Livonia auctoritate. Qui-dam ob hoc in carceres coniecti, verum negarunt se ullam iniuriam nobis intulisse, unde nostris precibus liberati sunt. Haec sunt Rde. admodum in Chro. Pater, quod hoc tempore iudicavimus tribuenda. V. R. ex animo rogamus, ut exiguos hos labores Deo commendet, et de pluribus operariis, in hanc messem mittendis cogitet.

Rigae, anno 1583 8 Decembris.

R. P. V. Filius in Christo
Leonardus Rubenus Essendiensis

A. R. P. in X^o. N.
P. Claudio Aquaviva P. G. S. J.
Romae.

11.

Litterae vicerectoris collegii Rigensis P. Leonardi Rubeni ad prae-positionum generalem Societatis Jesu P. Claudium Aquaviva de statu collegii et progressu catholicae religionis in Livonia. Rigae, anno 1584 die 28 m. Augusti.

Arch. Soc. J., Romae, Germ. 163, f. 149.

Reverende admodum in Christo Pater!
Pax Christi!

Binas R. P. V. in Maio ad me datas litteras accepi. Gratias ago pro paterno in nos amore et benevolentia, pro solatio in rebus adversis. Quoad professionem, eo tempore V. R. P. me Romae scrupulo isto suaviter monendo liberavit, cum eam emisi cum Dei beneficio Calisii, ut haud dubie ex litteris istinc ad V. R. datis intelligere potuit. Hoc unum fateor, Rde. Pr., et mihi, et mihi adiunctis Rdis. Patribus et Fratribus charissimis non parum in spiritu profuisse, quod congregationi isti provinciali interfuerim, ubi non poteram non a quovis istorum Patrum ali- quid aedificationis colligere.

Rediens ex congregacione transvi iussu R. P. provincialis Prussiam et Curlandiam et 50 ad minus millaria iis in locis confeci, ubi nullus ex Societate visus. Uno in loco tot diris et daemonibus in publicis plateis a quodam nobili cum sociis devotus, ut nunquam simile audierim, sed non resistebam usque ad sanguinem, nam me non petente iniuriae vindictam meo nomine a praefecto loci alii haeretici petiverunt, et nisi intercessissem, forte de capite eius actum fuisset. Ego illi tot millia angelorum precatus, quot mihi daemonum legiones. Itaque haec prima post-quam professionem pugna. Aliis in locis omnibus satisfactum populo.

Cum veni Rigam, a senatoribus, quod nonnisi summis amicis fit, salutatus sum officiose et aliquot vini poculis exceptus; erant illa signa benevolentiae. Nulla iam est concio, in qua non explicem aut confutem

confessionem Augustanam, cui semper aliqui primarii civitatis et senatores intersunt.

Illustrissimus cardinalis Radziwillus dixit mihi heri, cupere ducem Curlandiae, ut cum illustrissimo ad se veniam, qui nihil de Societate alias audire potuit, nec de religione nostra quicquam scire cupit, cupit me tamen audire silenti ducissa. Id laboramus, Rde. Pr., ut agros hos in possessionem consequamur et animos alliceamus et possideamus, tunc excolamus et seminemus; nec hic serviunt nimis zelosi.

D. Otho Schenkius, summi templi nominatus praepositus, vir iuvenis et strennus, accepta in Curlandia a quodam nobili (quod diceret eorum haereticum concionatorem mentitum) alapa, in fide confirmatus est. At nobilis in ius vocatus; cupit exequi dux Curlandiae et administrare iustitiam. Interim missum ad illustrissimum cardinalem et petitum, ne iure, sed compromissione res agatur; conclusum igitur heri, ut summam pecuniariam det ad pios usus ecclesiae catholicae eo, quod in virum ecclesiasticum peccavit, quia vero et istum ordinem offendens in illustrissimum cardinalem peccavit, ut aliquo temporis spatio in arce Rigensi vocatus ex Curlandia captivus detineatur; quia etiam personam ipsam d. Schenkii praepositi laesit, in publico conventu deprecetur.

Fuit et d. Joannes Tecnon, nominatus archidiaconus, a quodam milite alapa percussus in Livonia. Auctor proscriptus est, post quam proscriptionem venit regis mandatum, quo iubet sacrilegum istum primum virginis publice expediri, tum manum praecisam in catastam affigi. Sunt isti sacrilegi omnes haeretici, nec quicquam cum illis adhuc agi potest per censuras ecclesiasticas.

Excursiones sunt frequentes, et cum summo fructu. Rustici nostri athaei, et ante annum insolentissimi, iam pientiores facti.

Domesticci omnes, Deo laus, mihi satisfaciunt, utinam et ego illis. Nil habeo cum illis post istam congregationem difficultatis et, quia numerus a Rdo. P. Provinciali auctus, spero, quod fructus augebitur. Expectamus in dies indulgentias a V. R. P. impetratas, ut et nos vobis-
cum innovemur et recreemur in Domino. In congregazione nondum ha-
buiimus, credo tamen iam missas aut propediem ad has partes mittendas.

Post biduum Deo duce facultate Rdi. P. Provincialis ibo cum illu-
strissimo cardinali per Livonię totam, ad fines Moscoviticos. Fui cum
eodem brevi in Kokenhausen, ubi et concionatus sum, et abdixi ani-
mum istorum civium ab illorum concionatore, quem sibi secundum exer-
citium Augustanae confessionis elegerant. Sopita ibidem dissidia, quae
cum magnifico quodam viro contracta erant. Iam incipiunt libros haere-
ticorum ad nos conferre concremandos.

Quidam ex praecipua nobilitate Fredericus d. Ducerus, cum abiurata
haeresi hic se catholicae religioni dedisset, mox adfuit persecutio. Qui-
dam enim nobilis ante paucas hebdomadas obrutus vino, quid agimus
inquit? adeamus hospitium Duceris et eum novum papistam confodea-
mus; adeunt hospitium furibundi, verum incidit auctor pravi consilii in
necem novo catholico intentatam; in plateis enim a sutore globo traiec-
tus exspiravit. Visi sunt tyrones isti sibi assistere divinam potentiam.

Piscatores cum me rogassent, ut praecedenti anno mare Balticum
consecrarem (se enim nihil fere capere respectu illius temporis, quo ante
viguit catholica religio, conquerebantur), feci, et, ut illi iam referunt, eo
fructu, ut rogent, ut rursum mare Balticum consecrem et simul Dunam
fluvium, quod non fuit factum anno praecedenti, ac proinde, inquiunt,

continent se pisces in mari, ubi in abundantia capimus et nullos fere in Duna accipimus. Nos nihilominus in primo nostro praedio ultra 300 salmopes cepimus. Benedictus Deus, qui facit nos etiam dominari virtute sui sacri evangelii piscibus maris. His Rdae. P. V. me nostrosque omnes commendabo quam humillime.

Raptim, Rigae, anno 1584 28 Augusti.

R. P. V. servus in Christo
Leonardus Rubenus.

12.

Notificatio senatus Rigensis, qua ager Cellarius a hypotheca liberatur et collegio Soc. J. Rigensi in possessionem transfunditur. Rigae, anno 1584 die 30 m. Novembris.

Bibl. terrestris Latviensis, Rigae, Privilegia Collegii Rigensis, Ms. 61.

Nos, Proconsul et Consules totusque Senatus Rigensis.

Notum facimus, quorum interest universis, quod cum annis superioribus ager Cellarius nuncupatus, nobis a capitulo Rigensi primum, postea vero a s. r. maiestate, domino nostro clementissimo, pro summa certa pecuniae illius maiestati ad necessitates bellicas ad Plescoviam mutuo datae iure hypothecae una cum Uxkul et Kirchholm usque ad annum proximum octagesimum sextum duraturo contractu obligatus fuisset, ac postea fundus ille a s. r. mte. Patribus Societatis Iesu Rigensibus advenerit. Nos videntes in maximum id commodum et tranquillitatem universae civitatis Rigensis cedere, si locus ille nobis saltem ad aliquot annos possidendum daretur, ab ipsis metu Patribus diligenter efflagitavimus, ut agrum praedictum nobis iure locationis diuturnioris concedere vellent: quod ipsi, ut nobis ac senatui totique civitati Rigensi gratificantur, consensu prius habito s. r. mts. et facultate a s. sede Apostolica necnon et a R. Patre generali praeposito Societatis, nobiscum de agro illo senatui ad plures annos locando ita convenerunt, ut nos, prius ab omni iure nostro hypothecae, quod ex inscriptione a s. r. maiestate facta in ipso agro habemus, recedentes ac liberum ipsum agrum ab ea facientes et illud in dictos Patres transferentes, ab illis impostorum tanquam a veris et legitimis ac haereditariis dominis titulo locationis recognosceremus. Nos igitur praedicta ad effectum deducere volentes his nostris litteris notum facimus et attestamur omnibus quorum interest, aut quandocumque intererit in futurum, nos de communi omnium consensu et voluntate a praefato contractu hypothecae et ab inscriptione praefata nobis a s. r. mte., domino nostro clementissimo, facta libere ac sponte ratione huius agri recedere, prout tenore praesentium recedimus ipsumque fundum totum ab omni iure hypothecae liberamus per praesentes. Omnem enim illam obligationem in reliqua bona hypothecata, videlicet Uxkul et Kirchholm, transferimus et hunc agrum et fundum penitus ab ea liberamus eumque cum omnibus attinentiis in Societatem transfundimus, immittentes ipsos Patres ex nunc in veram eius et realem, civilem et naturalem possessionem cum toto suo iure et limitibus, prout ab antiquo a capitulo Rigensi et capituli praelatis atque canonicis possessus et usurpatus fuit. In quorum testimonium litteras hasce nostras sigillo civitatis communiri fecimus. Actum Rigae XXX Novembris anno MDLXXXIII.

13.

Possessiones collegii Rigensis (ex litteris praepositi provincialis Poloniae ad P. Hoffaeum). Vilnae, anno 1584 die 15 m. Decembris.

Bibl. Vittorio Emmanuele, Romae, Fondo Gesuitico, Nr. 1152. f. 410.

.... Collegium hoc habet villas tres magnas et unam parvam in suburbio praeter 400 florenos annui census a civitate et insulam egregiam cum prato vicino in Duna fluvio et suburbium 100 hortorum, unde et redditus boni... Datum Vilnae 15 Decembris 1584.

14.

Constitutiones Rigensium quoad religionem et Jesuitas Rigenses anno 1585 die 23 m. Januarii a consulibus et senatoribus civitatis promulgatae.

Arch. Soc. J., Romae, Germ. 164. f. 37—38.

Quandoquidem in rebus humanis et negotiis omnibus, nihil adeo firmum ac stabile consistit, quod diuturnitate temporis consenescere ac in oblivionem venire non possit, proinde omnino ac recte rerum omnium Scrutator summa sapientia necnon summa enim laude ac salute disposuit, ut immortalitatem et perpetuitatem quarumcunque actionum stabilia firmaque sigilla ac litterae testatam facerent et ad perpetuam memoriam omni posteritati consecrarent.

Quoniam vero, proh dolor, peculiari Dei permissu, ob multiplicia peccata, quibus bona haec civitas Deum Optimum Maximum graviter offendit atque ad iustas poenas exigendas permovit, ante paucos dies in gravissimum discrimen per communem plebis commotionem deducta est (quod tamen malum gratia imprimis divina, deinde christiana nostrae communitatis civili motu sedatum atque amotum est). Non potuit non in hoc civili motu laudabilis civium conventus aliqua, quae ad meliorem rerum politicarum constitutionem atque ordinem et cum spectabilis senatus, tum civium maius bonum utilia ac necessaria fore perspexit, decernere.

Quare nos Consules, Advocatus et Senatores regiae huius civitatis Rigensis, omnibus et singulis cuiuscunque dignitatis, eminentiae et conditionis fuerint, ecclesiasticis simul et saecularibus, quorum interest haec scire, notum ac manifestum facimus, quod bene deliberato animo et pleno consilio omnes occurrentes articulos et puncta suscepimus, quos et civitati et toti reipublicae ad perpetuam quietem obtinendam, pacem et unionem animorum, utiles ac salutares esse iudicavimus, idque laudabili et christiano animo, eam nihilominus protestationem adiungentes, omnia haec nostrae subiectioni, obedientiae et fidelitati consentanea christiane et firme robore a nobis tractata, conciliata, unita, statuta, decreta cognita et per omnia serio et cum animi aequitate pro nobis et nostris successoribus perpetuo servanda consensisse et transegisse, eo quo sequitur modo.

1. Curabit Rm. Ministerium bonaे huius civitatis, ut fraterne et christiane, quasi unius religionis provinciae Augustanae confessionis, unitum sit cum Livoniae et Ultradunensibus Curlandiae ministris, quo totius Livonicae provinciae pax in pari verbi divini aedificatione conser-

vari queat. Quo fine etiam ad praenominata ministeria primo quoque tempore nostros amandabimus nuntios.

2. Quantum fieri potest, primo quoque tempore prospiciet Senatus de docto quodam viro, qui superintendentem et supremum pastorem agat, quique hisce afflictissimis et periculosis temporibus excrescentem illam et insalubrem papistarum doctrinam fideli ecclesiarum inspectione et defensione propter vitae et morum integritatem confutet et verae Dei ecclesiae in Livonia veritatem tueatur.

3. Dabunt in primis operam omnes concionatores et animarum curatores huius civitatis, ut muneri suo satisfaciant in confutandis et arguendis papistarum erroribus: idque ex conscientia et non hominum, sed divino imperio, cavebuntque im posterum, ne politicis aut saecularibus negotiis sese immisceant, spirituali vero suae vocationi quam fidelissime vacent.

5. Senatus et cives ob humiles et instantes preces praedicantium, ut desinant conqueri, ut melius rei illorum familiari provisum sit, augebunt concionatorum stipendum, ea tamen conditione, ut se in suggestu contineant a concionibus ex charta, nunc et in perpetuum, eo quod res ista oblocutores patiatur, confidant autem donis et Spiritus Sancti inspirationibus.

6. Domini Ministerii in consultatione non unius aut duarum personarum iudicio agent, sed omnes personae, tam iuvenes, quam senes, ex libera conscientia agent, sententiam unanimiter dicent, neque in posterum in rebus religionis Rector scholae excludetur ullo modo, sed ibidem et sessionem et votum habebit.

7. Placet etiam Senatui, ut obtenta divino beneficio a s. r. maiestate praeclara privilegia, ut summum templum, templum s. Catharinae Franciscanorum et Ruthenorum cum bonis et feudis ecclesiasticis cuiuscunquam tandem nominis ex nunc ad perpetua usque tempora apud Rempublicam hanc clementer conserventur, et certo sibi persuadeant, posteritatem omnem tum Senatus, tum universae Reipublicae Deo bene favente, ea omnia quam fidelissime etiam curaturam.

9. Consentit Senatus cum laudabili et christiana Republica corde et ore, ne (ut etiam invenitur in recessu, dato D. Paulo Campano) ullum Collegium Jesuitarum admittatur, verum omni humano conatu et corporis bonorumque fortunae iactura et sanguinis profusione, in primis autem divino praesidio et impediemus, et ignorare volumus.

20. Quia cives ad novum calendarium non afficiuntur et sperant s. r. maiestatem cum eodem consentire nitatis nolle illaquare ad conservandam pacem, quietem et unionem, im posterum civitas... festos dies iuxta antiquum Calendarium Julianum et Nicenum aget et Senatus..... ter s. r. maiestatis mandatum deprecetur²⁷.

45. De agro Cellario ratione sigillatarum litterarum dabit Senatus communitati certam rationem.

51. Aget Senatus una cum civibus apud s. r. maiestatem, quantum in se erit, ut certus numerus sacerdotum sit in templo S. Jacobi, monendique sunt Jesuitae, ut in plateis civitatis a scandalosa et idololatrifica monstrantiae circumgestatione sese abstineant et suis se contineant limitibus, ea admonitione illis adhibita, quod si in eo facto inveniantur, suo id periculo factum intelligent, sic et in coemiterio s. Jacobi liberum

²⁷ Charta per partes illegibilis.

transitum volumus, neque clausas ibidem portas aut interdiu, aut de nocte vel scire, vel habere volumus.

53. Senatus cum tota communitate constanter sese univit, ne in posterum ullus civium, aut civis cuiuscunque filius, mulier, virgo, famulus in templo Jesuitarum, etiam ad spectacula, inveniatur, sub poena antiquorum 10 talerorum, nisi quis forte publicam papisticae fidei ederet professionem, quo casu illi proposita poena remittetur, non tamen hic includuntur, qui in patrinos ibidem eliguntur.

Hoc itaque modo nos praedicti Consules, Advocatus et Senatores, cum honesta ac laudabili communitate civium (excepta ubique praefacta quantum ad summum magistratum protestatione) constanter et rite nos univimus, convenimus et rem composuimus. Ad maiorem vero horum certitudinem ac stabilitatem, communitati civium, sicut et ipsa sese nobis, nos obligavimus, quod nimirum huic compositioni in omnibus punctis et clausulis utrinque fideliter adhaerere, atque in cunctis necessitatibus casibus, angustiis et adversitatibus, quae communis bonae huic civitati occurtere et evenire possent, unanimis, firmi atque constantes, unius loco persistere velimus, nec ullo periculo aut malo ab invicem separari, sed pariter bona et mala perpeti prout Dominus Deus nobis immiserit, tanquam loco iuramenti fideliter et sine periculo. Praeterea omnium et singulorum, quae communitati civium vel unicuique personae separatim in hoc existimato tumultu accidisse potuerunt, quoconque tandem ea nomine vocentur, nunquam sinistre meminisse, aut in quoquam ulcisci volumus, quin potius ea omnino sicut in exceptione de iis et metu, remissa ac condonata cupimus, fideliter et cum praefato iuramento, christianisque veris verbis, nobis et posteris nostris semper ac firmiter servanda. Ad haec omnes et singuli, tribunis utriusque collegii civium, in signum amicitiae et fidelis animi, manus nostras porreximus, atque ad maiorem certitudinem his litteris in pergameno scriptis maius sigillum nostrum appendi illisque Consulem et Advocatum loco totius Senatus propriis manibus subscribere curavimus. Actum Rigae 23 Januarii, anno 1585.

15.

Litterae regis Poloniae ad civitatem Rigensem, quibus iudicium de constitutionibus Rigensium locumtenenti suo in Livonia ferendum remittit. Bloniae, anno 1585 die 6 m. Martii.

Arch. Soc. J., Romae, Germ. 164 f. 38.

Stephanus, Dei gratia Rex Poloniae, etc.

Spectabiles et famati, fideles nobis dilecti. Antequam Fidelitatum Vestrarum epistola ad nos pervenisset, iam de excitato in civitate vestra tumultu ex aliorum litteris cognoveramus. Mirabamur, quae tantarum turbarum causa esse potuerit in usque adeo bene ordinata civitate. Iucundum tamen nobis cognitu est, in illo repentino motu fidei nobis debitae ad Fidelitates Vestras habitam esse rationem, pacemque et concordiam facta transactione inter senatum et plebem esse constitutam. Multo autem id erit nobis iucundius, si eam tranquillitatem honestati et aequitati consentaneis rationibus et cum bono publico atque civitatis illius esse compositam intellexerimus. Sed cum de conditionibus pacificationis illius nobis non constet, iudicare non possumus, an cum bono malove civitatis illius peracta sit. Cupimus igitur et Fidelitatibus Vestris manda-

mus, ut Illmo. et Revmo. in Christo Patri Locumtenenti in Livonia nostro has ipsas conditiones transactionis communicent et, si forte illi magis expedire videbitur, civitatem in pristinum statum reponi et ad veterem normam conformari, morigeros se illi in eo et obsequentes praestent, atque rem totam componant. Quod si componi non possit, committimus eidem Illustrissimo Locumtenenti nostro, ut totam causam ad nos referat, quo illam ipsi penitus examinemus de eaque iudicium nostrum interponamus. Cum autem omnis seditio periculosa sit et ab inde initium sumpserit, ut catholico templo nostro catholicisque sacerdotibus vis illata sit, volumus et Fidelitatibus Vestris mandamus, ut autores huius facti inquirant et in eos severe animadvertant, nec indignum istud exemplique pessimi facinus impunitum relinquant, neque nobis ipsis in eam rem inquirendi necessitatem imponant. Bene valeant. Datum in Blonia, die 6 Martii 1585.

16.

Litterae contractus P. Leonardi Rubeni, vicerectoris collegii Rigen-sis Soc. J., cum Paulo Enhorn de locatione molae prope Blumental ad terminos Rigenses pro summa annud 60 marcarum Rigensium. Rigae, anno 1585 die 11 m. Aprilis.

Bibl. terrestris Latviensis, Rigae, Privilegia collegii Rigensis, Ms. 61.

In nomine Dei ac Domini nostri Jesu Christi. Ego Leonardus Rubenus, Essendiensis, Collegii Societatis Jesu Rigensis Vice-Rector, testor hoc publico scripto, sigillo Collegii nostri munito, omnibus et singulis, quorum interest cuiuscunque ordinis, status et conditionis fuerint, quod cum honestus vir Paulus Enhorn, civis Rigensis, anno 1581 1 Januarii cum venerabilibus virginibus s. M. Magdalene contractum quandam inierit de mola illi collata sub certis conditionibus, a me, tanquam cui tum a S. R. M., tum a Societate ipsa eorum possessio et administratio concredita sit, harum confirmationem petierit. Eius itaque petitioni eatenus satisfactum est, ut priores litteras eatenus irritas idem Paulus Enhorn, adhibito ad id ex parte sua D. Joachimo Schulteto nobiscum censuerit, quatenus olim bona monasterii a s. Virginibus ita administrata sunt, ut eadem sine magistratu aliquo ecclesiastico etiam contra sacros Canones quaedam necessitate extrema adductae locaverint, ita ut hic etiam contractus ad heredes etiam devolutus sit. Huic igitur praevenientes malo et eidem de certitudine prospicientes, eidem Paulo Enhorn hoc, quo sequitur, modo dictam molam, in litteris fundatoriis Collegii nominatam Bartholdi molam, concedimus, ut area ista cum aedificiis a se fabricatis una cum omni aqua, quae ad eam allabitur, libere utatur ad usus molae tum cupreariae, quam frumentariae, aedificium etiam novum infra id tempus erectum ad usus suos accommodet omnibusque praedictis libere et quiete utatur et fruatur ad annos viginti quinque, ita ut anno 1610 in festo Pentecostes finis huius contractus sit, quo tempore aut novus illi vel suis filiis contractus ineundus est cum Collegio, aut auferet quaecunque aedificata ab illo in area ista sunt, vel inter se partes de iusto praetatio convenient, re ita aestimata, ut pro tempore ista inventa fuerint. Persolvet autem dictus honestus Paulus Enhorn Collegio Societatis Jesu annue in festo Pentecostes sexaginta Rigenses marcas, marca quaeviis computata pro triginta sex schilingiis. Quod si etiam nulla suppetat Collegio facultas frumenta sua in propria mola molandi, debit idem

gratis et sine ullo praetio in mola sua ea molere. Ac his conditionibus duabus loco iam dicto ad praedictum tempus utetur et fruetur libere, dicta omnia in quodcunque commodum putatum et usum connectendo. In quorum omnium fidem et testimonium praesentes manu nostra subscriptas sigillo Collegii nostri munivimus. Actum Rigae ad sanctum Jacobum anno 1585 11 Aprilis.

17.

Gubernator Livoniae cardinalis Radziwill confirmat promissionem senatus Rigensis armamentarium in coemiterio s. Jacobi in alium inquietorem finem non convertendi, ne pax Patrum collegii Rigensis turbaretur. Rigae, dno 1585 die 15 m. Aprilis.

Bibl. terrestris Latviensis, Rigae, Privilegia Collegii Rigensis, Ms. 61.

Georgius miseratione divina S. R. E. Presbyter Cardinalis Radziwill, perpetuus administrator episcopatus Vilnensis, Dux in Olica et Niezwies, S. R. M. in Livonia locumtenens.

Significamus et notum facimus universis et singulis, quorum interest aut interesse poterit in futurum, quod ex parte Venerabilis Domini Leonardi Rubeni, vicerectoris collegii Soc. Jesu Rigensis, praesentatae fuerunt nobis litterae infrascriptae, sigillo civitatis Rigensis munitae, tenoris ut sequitur:

Nos Proconsul et Consules totusque Senatus Rigensis significamus omnibus, quorum interest, cum intellexissemus a Patribus Societatis valde incommodum habitationibus suis ad s. Jacobum fore, si quando armamentarium illud, quod in coemiterio s. Jacobi erectum est, in aliquem alium inquietorem usum converteretur, nos hac in parte tutos dictos Patres reddere et illorum religiosae quieti studere volentes, pro concessa nobis dicti agri ad triginta annos elocatione obligavimus nos vicissim ac promisimus, prout tenore praesentium obligamus atque promittimus, nos dictum armamentarium in alium inquietorem usum nunquam conversuros, neque habitationes inquinilorum, neque officinas, neque tabernas aut aliquid eiusmodi ex eo facturos, id quod volumus esse ius dictis Patribus acquisitum testamurque tenore praesentium nos nullas fenestras, vel portas, vel foramina ulla sive in tecto, sive sub tecto, versus dictum coemiterium apertos, et, si quando foramen aliquo casu fieri contingeret in dicto armamentario, ipsis Patribus iure suo illud claudendi, si alias non faceret, facultatem concedimus; et quae modo sunt in tecto dicti armamentarii fenestrae, nos statim clausuros promittimus. Coeterum, cum intellexissemus etiam dictis Patribus valde molestos esse quosdam maleferiatos homines ac quoque etiam leves faeminas tum per scalas contiguas portae s. Jacobi, tum ex alia parte monasterii ascendentibus ad muros civitatis supra ipsas areas et habitationes tam s. Jacobi, quam s. Magdalena positos et exinde etiam ad vallum monasterii descendentes, unde et furtis nocturnis non levibus et variis debachationibus praebetur occasio, nos itidem securitati dictorum Patrum et monasterii prospicere volentes, causa praedicta permoti, concessimus in primis et tradidimus ac tenore praesentium tradimus atque concedimus dictis Patribus Societatis locum seu angiportum illum, qui est inter moenia civitatis et areas domorum suarum, incipiendo ab ipso muro turris portae civitatis, quae dicitur s. Jacobi, et inde per turrim civitatis ad moenia sitam, transeundo usque ad finem fundi ipsius monasterii, ut eo angiporto

illis uti frui liceat, pollicentes insuper nos statim clausuros, utrinque omnem transitum supra moenia civitatis, quae iuris nostri remanebunt et dominii per universum illud spatium; et si quando alias aperiri contingeret, ius libere semper claudendi eisdem Patribus concedentes ita, ut nullus posthac malus homo illuc penetrare et illis molestus esse possit; ea tamen ratione et conditione, ut dentur vicissim senatui a praefatis Patribus litterae reversales, quod in omni bellorum et obsidionis necessitatibus permittent illic liberum transitum ipsi civitatis praesidio. Insuper promittimus nos areolam armamentarii, quae in coemiterio est s. Jacobi, ita clausuros muro, ut ab angulo armamentarii per rectam lineam murus perveniat ad domum dictorum Patrum, quae est in facie dicti coemiterii in ea altitudine, qua ipsis Patribus visum fuerit; tum vero quibus cautum sit nullas fenestras nullamve portam, vel ianuam aliudve foramen, in moenibus illis civitatis facturos passurosque, ut fiat subpoena illis litteris contenta. In quorum fidem litteras hasce sigillo civitatis nostrae communivimus. Datae Rigae XXX Novembris anno MDLXXXIII.

Supplicatumque fuit nobis, ut suprascriptas litteras auctoritate Magistratus nostri confirmaremus. Quamobrem nos attento eo, quod aequa petentibus noster non sit denegandus assensus, litteras suprascriptas auctoritate Magistratus nostri confirmandas esse decrevimus: prout illas in omnibus punctis et clausulis confirmamus, ratificamus et approbamus illasque perpetuae et omnimoda firmitatis robur habere decernimus. In quorum fidem praesentes manu propria subscrispsimus sigillique nostri soliti appressione muniri iussimus. Datum ex Arce Rigensi die 15 Aprilis Anno 1585.

(L. s.)

Cardinalis Radziwill m. p.

18.

Gubernator Livoniae Georgius Radziwill confirmat cessionem senatus Rigensis super agrum Cellarium anno 1584 d. 30 Novembris factam, ut a possessoribus Patribus Soc. J. Rigensibus iterum civitati elocetur. Rigae, anno 1585 die 18 m. Aprilis.

Bibl. terrestris Latviensis, Rigae, Privilegia collegii Rigensis, Ms. 61.

Georgius miseratione divina S. R. E. Presbyter Cardinalis Radziwill, perpetuus Administrator episcopatus Vilnensis, Dux in Olica et Nieswiss, S. R. Maiestatis in Livonia locumtenens.

Significamus et notum facimus universis et singulis, quorum interest aut interesse poterit in futurum, quod ex parte venerabilis Patris Leonardi Rubeni, vicerectoris collegii Societatis Jesu Rigae, praesentatae fuerunt nobis litterae infrascriptae, sigillo civitatis Rigensis munitae, tenore ut sequitur:

Nos Proconsul et Consules totusque Senatus Rigensis. Notum facimus, quorum interest, universis, quod annis superioribus ager Cellarius nuncupatus nobis a capitulo Rigensi primum, postea vero a S. R. Maiestate, domino nostro clementissimo, pro summa certa pecuniae illius Maiestati ad necessitates bellicas ad Plescoviam mutuo datae iure hypothecae una cum Uxcul et Kirchholm usque ad annum proximum octagesimum sextum duraturo contractu obligatus fuisset. Ac postea fundus ille a S. R. Maiestate Patribus Societatis Jesu Rigensibus obvenerit. Nos videntes, in maximum id commodum et tranquillitatem universae

civitatis Rigensis cedere, si locus ille nobis saltem ad aliquot annos possidendum daretur, ab ipsismet Patribus diligenter efflagitavimus, ut agrum praedictum nobis iure locationis diuturnioris concedere vellent. Quod ipsi, ut nobis ac senatui totique civitati Rigensi gratificarentur, consensu prius habito S. R. Maiestatis et facultate a S. Sede Apostolica, necnon et a reverendo Patre generali praeposito Societatis, nobiscum de agro illo senatui ad plures annos locando, ita convenerunt, ut nos prius ab omni jure nostro hypothecae, quod ex inscriptione a S. R. Maiestate facta in ipso agro habemus, recedentes ac liberum ipsum agrum ab ea facientes, et illud in dictos Patres transferentes, ab illis in posterum tanquam a veris ac legitimis ac haereditariis dominis titulo locationis cognosceremus.

Nos igitur praedicta ad effectum deducere volentes, his nostris litteris notum facimus et attestamur omnibus, quorum interest vel quandounque intererit in futurum, nos de communi omnium consensu et voluntate a praefato contractu hypothecae et ab inscriptione praefata nobis a S. R. Maiestate, domino nostro clementissimo, facta libere ac sponte ratione huius agri recedere, prout tenore praesentium recedimus ipsumque fundum totum ab omni iure hypothecae liberamus per praesentes. Omnem enim illam obligationem in reliqua bona hypothecata, vide-licet Uxcul et Kirchholm transferimus et hunc agrum et fundum penitus penitusque ab ea liberamus eumque cum omnibus attinentiis in Societatem transfundimus immittentes ipsos Patres ex nunc in veram eius et realem, civilem et naturalem possessionem cum toto suo iure et limitibus, prout ab antiquo a capitulo Rigensi et capituli praelatis atque canonicis possessus et usurpatus fuit. In quorum testimonium litteras hasce nostras sigillo civitatis communiri fecimus.

Actae Rigae XXX Novembris anno MDLXXXIII.

Supplicatumque fuit nobis, ut suprascriptas litteras, in quibus mutuo partium consensu ager Cellarius ab omni hypotheca liberatur et collegio Rigensi traditur auctoritate magistratus nostri, confirmaremus, quamobrem nos attento eo, quod aequa potentibus noster non sit denegandus assensus, litteras suprascriptas auctoritate magistratus nostri confirmandas esse duximus, prout illas in omnibus punctis et clausulis confirmamus, ratificamus et approbamus illasque perpetuae et omnimodae firmitatis robur habere decernimus. In quorum fidem praesentes manu propria subscrisimus sigillique nostri soliti appressione muniri iussimus.

Datum in arce Rigensi, die 18 Aprilis anno Domini 1585.

Georgius Card. Radziwill m. p.

19.

P. Antonius Possevinus Nuntio apostolico Poloniae refert: rex Sueciae motor turbarum in civitate Rigensi esse videtur, ut invadat et corrumptat Livoniam. Vilnae, anno 1585 die 2 m. Julii.

Arch. Soc. J., Romae, Lith. 84, p. 21.

... Va intorno qualche romore, che il Re di Suetia sia per fomentargli o per figliar occasione di muover alcuna cosa in Livonia perche egli pretende di esser creditor di questa corona. In che come potrei dir molti particolari cose mi bastera per adesso supplicare V. S. R. che solleciti, che l'eletto vescovo di Venda solo si risolva a venir in Livonia,

ma si risolva di venirvi talmente che una tanta vigna resa miraculosamente ad un Re catolico non cada di nuovo nelle mani heretiche o di Re vicini o nelle schismatiche del Mosco. In essa hora non sono se moni nostri con alcuni pochissimi sacerdoti secolari, stati alumi de nostri collegii et nondimeno quella provincia e porta di tutto le settentrione ...

20.

Vicerector collegii Rigensis P. Leonardus Rubenus preeposito generali Societatis Jesu P. Claudio Aquaviva relationem de eventibus in vita collegii Rigensis dat. Rigae, anno 1585 die 21 m. Augusti.

Arch. Soc. J., Romae, Germ. 164 f. 326.

Reverende admodum in Christo Pater!
Pax Christi!

Postremas dedi ad V. R. 12 Julii. Adfuit nobis Rdus. P. Possevinus, ut verum dicam, consolator omnium, tam externorum, quam nostrorum. Usi sumus eius Jubilao tam apud nostros, quam externos in festo Assumptionis Deiparae Virginis, unde scio non parum fructus spirituales aliquos hausisse. Instituit domum pauperum Torpati et, ut spero, non sine fructu. Hic etiam aliquam pro pauperibus studiosis eleemosynam reliquit. Reverende Pater, video haec omnia non sine fructu transigi. Nam hinc duos non contempnendos secum abducit ad Vilnense seminarium. Unum Henricum Gardes, affinem Davidis Cythrei, qui et filius est consulis Roslechiensis et publicus notarius, ut tamen fidei catholicae magis adhaereat, eo mittitur. Mittitur hinc eodem concionator, iste lutheranus olim, nunc catholicus, ut ad sacros ordines paulatim praepareatur. Mittit et tertium ex hoc loco in Suetiam, alias abducit secum Braunsbergam.

Redit ante dies 8 ex missione Volmariensi non sine magno fructu P. Joannes Vincerius, ubi multorum confessiones exceptit, multos communicavit, multorum fidem divina bonitas aspicere dignata est, ut a morbis aqua lustrali liberati sunt, multae bestiae incantatae beneficiis a rusticis ante pedes sacerdotis adductae simili medio curatae sunt.

Ante dies 14 nobilis quaedam Germana matrona Ecclesiae catholicae restituta est. Nobilis etiam Livonis filius scholae nostrae concreditus, et quidam vir nobilis pene 50 annorum. Ante dies 14 visitavi rusticos unius praediorum nostrorum, quibus saepe minatus sum mulctam pecuniariam, si lectioni catechisticae non interessent, quae ad commodum illorum in isto praedio fit, ubi iam novam ligneam ecclesiam nostri rustici nobiscum aedificant; mulctati sunt, mulctaque ecclesiae assignata, quo facto fiunt diligentiores.

Persecutionum nullus adhuc finis. 17 huius studiosus quidam noster, cum prius nomine Jesuitici nebulonis a mercatoribus in civitate salutatus fuisset, postea cum securi percussus et pugnis et verberibus ita confectus, ut dextrum brachium a collo depensum habeat, et, si petatur iustitia, nullus est, qui eam administrare in tanta causa audeat.

Tum cum facultate R. P. Provincialis instaurationem aliquam domus nostrae, ut religiosae quieti sit accommodata, fecimus et vix una cum 200 florenis emersimus. Omnino urgenda sua regia maiestas, ut prosperiat sequenti anno, cum spero omnia emendata: timendum enim, ne

totum tectum ruat, insumemus forte tantum in antiquis instaurandis, quae tamen diruere necesse est, quantum in novis erigendis.

Virgines nostrae iam pridem me asserunt, esse inter cetera apud me litteras senatus Rigensis de 50 libris cerae annue solvendis. Negavi apud me esse, ut nunquam inveni, tandem, cum mandarem abbatissae, ut migraret ex suo cubiculo et domo in proximam, ut tectum eius instauraretur, istae litterae inventae sunt in straminibus sub lecto. Cogitet V. R., ubi multae aliae insignes litterae, quae desiderantur, manserint. Misi tum statim P. procuratorem cum litteris ad senatum; dicunt ceram applicatam fuisse a 50 annis illorum lutheranorum templo. Responsum: litteras habere, ut applicetur templo monasterii s. Mariae Magdalena et ut sub summo sacro et Salve Regina serviat lumini. Eos nec habuisse nec minimum, nec summum sacram ab illo tempore et Salve Regina reiicisse, multo minus cantasse. Responderunt tum: velle se ex nunc solvere futura, sed non preterita. Quare a V. R. Paternitate, ut et ad Rdum. P. Provincialem scripsi, an in ius vocandi, si bis terve rogati detractent de residuo, quod fere est 30000 lib. facitque iam sexcentos floreros, idque eo nomine, quod in litteris regiis est, ut omnes residuos census et redditus monasterii colligamus.

Quia dies mali sunt, imo pessimi (nisi antidotum admoveat is, qui hic rerum potitur), iudicant aliqui nihil cum illis tentandum, at video, si quid tentavi, per divinam gratiam vici, ut illud maxime, quod molam nobis impedire et novam antehac inusitatam constituere in nostra quasi iurisdictione volebant.

Ad omnem tamen securitatem praecipuas litteras collegii et thesaurum ecclesiae per Rdum. Patrem Possevinum, qui idem suasit, mitto ad archivum Vilnensem, ut, si divina bonitas, postquam domus ad religiosam quietem magis est accommodata, nos bene ad suam gratiam disposuerimus, nos ad se vocare voluerit (quod animus mihi praesagit, ut cum aliquibus faciet), minus simus istis caris impliciti.

V. R. Paternitati me humiliiter cum omnibus commendo, similiter Rdo. P. Paulo Hoffaeo et omnibus Rdis. Patribus et Fratribus.

Raptim, Rigae 21 Augusti, anno 1585.

V. R. servus in Christo Leonardus Rubenus.

Post datum. Amptmannos nostros aut praefectos villarum habui-
mus fere affines sacrarum virginam, sed lutheranos; iam 3 annus est, quo
expectamus fructum catholicae fidei, nondum magnus appetet. Quare
inter cetera per procuratorem collegii illis statui, ut dent operam, si modo
in officio permanere velint, ut se instrui promittant intra hoc tempus et
Pascha in fide catholica, ut intra id tempus confiteantur et communicent.
Quod si id urgeat eorum conscientiam, sciant nostram magis urgeri, ac
proinde sibi intra id tempus de aliis dominis prospiciant, nos de aliis ser-
vitoribus; quamvis praeter unum catholicum vix sciam, qui istis locis
serviat, at Deus providebit.

21.

*Gubernator Livoniae Georgius cardinalis Radziwill notum facit se
cassasse et annullasse omnia iura Joannis Hinkel super insulam Diaboli,
quae in proprietatem collegii Rigensis venit. Rigae, anno 1585 die 29 m.
Octobris.*

Bibl. terrestris Latviensis, Rigae, Privilegia Collegii Rigensis, Ms. 61.

Georgius miseratione divina S. R. E. Cardinalis Radziwillus, perpetuus Administrator episcopatus Vilnensis, Dux in Olica et Niezwies, Suae Regiae Maiestatis in Livonia Locumtenens.

Ad perpetuam rei memoriam. Notum facimus et testamur praesentibus litteris nostris, quod a Joanne Hinkel redditae sunt Reverendo Patri Leonardo Rubeno, vicerectori collegii Societatis Jesu, certae litterae in pergamen scriptae cum sigillis Reverendi Domini Demetrii Solikowski de Solilis, scholastici Wladislaviensis et Lanciciensis, custodis Sandomirensis et monasterii s. Mariae Magdalena in civitate Rigensi, continentes contra ius ecclesiasticum iure haereditario insulae Diaboli cessionem, datae Rigae in profesto s. Michaëlis Archangeli anno Domini 1582 et a nobis cassatae et annullatae tamquam invalidae et nullius valoris. Quod voluimus praesentibus litteris nostris testatum facere, ne eiusmodi veritas ullo unquam tempore posset in dubium vocari. Datum ex arce Rigensi die 29 Octobris anno Domini 1585.

Georgius Cardinalis Radziwill.

Concordat cum originali.

Lud. Fulgineus, Cancellarius, m. p.

22.

Gubernator Livoniae Georgius cardindis Radziwill confirmat contractum collegii Rigensis cum civitate Rigensi de hortis apud agrum Cellarium pertinentibus, civitati ad triginta annos elocandis, anno 1584 die 30 m. Novembris initum. Rigae, anno 1585 die 1 m. Novembris.

Arch. di Stato, Fondo Gesuitico, Romae, Nr. 1471, Th. 186.

Georgius miseratione divina S. R. E. Presbyter Cardinalis Radziwill, perpetuus Administrator episcopatus Vilnensis, Dux in Olica et Niezwies, Suae Regiae Maiestatis in Livonia Locumtenens.

Significamus et notum facimus universis et singulis, quorum interest et intererit in futurum, quod ex parte Venerabilis P. Leonhardi Rubeni, collegii Societatis Jesu Rigensis vicerectoris, praesentatae fuerunt nobis litterae sigillo Spectabilis Senatus Rigensis et eius subscriptione muniae, quarum tenor, ut sequitur:

In nomine Dei ac Domini nostri Jesu Christi. Amen.

Notum sit omnibus, quorum interest, quod anno Domini 1584 die 26 mensis Novembris factus est contractus inter Reverendos Patres Societatis Jesu ab una et Spectabilem Senatum civitatis Rigensis ab altera partibus in hunc, qui sequitur, modum.

Cum serenissimus Rex Poloniae Stephanus Collegio Rigensi inter cetera agrum Cellarii attribuisset, qui quidem, etsi ex inscriptionibus quibusdam eidem civitati iure hypothecae esset obligatus, modo tamen in potestatem praefatorum Patrum collegii devenerit, ex legitima transactione inter ipsos Patres et Senatum facta, ipsisque Consulibus a praefatis suis inscriptionibus sponte recendentibus easque in Maiestatem Regiam persolvendas, ceteraque quaedam obligata pariter bona transferentibus, existimantes Consules, quandoquidem cives ipsorum aliquos in eo agro hortos magno labore et impensis, dum in possessione eius agri civitas fuit, instituissent, convenire suisque rationibus utile esse, si eam agri a se culti partem pro civibus iisdem ad aliquot saltem annos habere sibi liceret, petierunt, ut Patres agrum vel partem agri ipsis locare vellent.

Patres vero (quod in se est) civitati gratificari volentes, re prius cum Rdo. Praeposito Generali et Rdo. Provinciali deliberata et facultate impetrata, desiderio Senatus satisfacere decreverunt. Quocirca R. Pater Leonhardus Rubenus, Collegii Rigensis Societatis Jesu pro tempore existens Vicerector, praesente et assentiente Rdo. Patre Joanne Paulo Campano, in Poloniae regno Provinciali, habens item facultatem a Rdo. Praeposito Generali, penes quem residet omnis facultas celebrandi contractus, iuxta sacras constitutiones et decreta auctoritate apostolica litteris felicis memoriae Pii Quinti, Pontificis Maximi, sub plumbo expeditis concessa, et de licentia eiusdem R. Patris Generalis praefato Patri Vicerectori litteris patentibus concessa, quarum tenor talis est:

Claudius Aquaviva, Societatis Jesu Praepositus Generalis, Charissimo Fratri in Christo Leonhardo Rubeno, Collegii eiusdem Societatis in civitate Riga rite instituti Vicerectori, salutem in Eo, qui est Vera Salus.

Cum ex tuis et aliorum fide dignorum litteris intellexerimus expidire, ut ager, qui Cellarius dicitur et ad istius civitatis moenia adiacet, quique a Regia Maiestate isti Collegio fuerat assignatus, Magnificis Dominis Consulibus ac ipsi civitati Rigensi in emphiteusim locaretur, et ad id a nobis licentiam petieritis, nos tibi, de cuius prudentia et in rebus gerendis dexteritate plurimum in Domino confidimus, ut praedictum agrum eisdem Dominis ac civitati ipsi Rigensi in emphiteusim ad triginta annos, pro pretio et sub conditionibus, de quibus inter te et ipsos Magnificos Dominos Consules convenerit, locare possis, auctoritate nobis a sancta Sede Apostolica concessa, ac omni meliori modo, quo possumus, plenam ac liberam facultatem damus et elargimur. Quam locationem ex nunc pro tempore, quo facta fuerit, approbamus et confirmamus, ac ratam et gratam habemus. In quorum fidem has litteras sigillo Societatis nostrae munitas ac manu nostra subscriptas, dedimus Romae 25 Augusti 1584.

Claudius Aquaviva.
Jacobus Ximenes, Secretarius.

Praefatus inquam Pater Leonhardus Rubenus, Vicerector, concessit et locavit praefatis spectabilibus Dominis Consulibus et Proconsulibus civitatis Rigensis ad annos triginta a die expiratae ipsorum hypothecae, videlicet ab anno octuagesimo sexto, hortos omnes (paucis infra excipiendis) in praedicto agro Cellario a civibus eo, quo tempore cum possiderunt, institutos una cum potestate exercendi in iis jurisdictionem saecularem in ipsos hortorum a civibus constitutos hortulanos, ceterosque hortorum omnium possessores necnon et delinquentes omnes intra terminos locati fundi, cuius quidem limites hi sunt. Nimurum in meridie ab area seu platea funiculariorum versus Menningum et horrea civitatis Rigensis, in oriente a parte funiculariorum ad viculum transversalem exclusive, qui disternat ab hortis Senatui locatis quadratum illud hortorum, quod sibi Societas reservat, per reliquum vero spatium in orientem versus, ad sepes usque hortorum in fronte ipsius agri Cellariai, ab angulo e regione quadrati illius per longum fossamque agrum ab hortis disternantem versus plateam seu pratum, quod nunc Witsche tenet, protensasque sepes cum plateis, casularumque ianuis, ne ullus hortulanis ingressus vel egressus in agrum pateat, occludentur. Excipit tamen et reservat Societas sibi villulam ipsam cum agro, prato cunctisque pertinentiis iureque piscandi in Spekup. Quam quidem villulam nunc statim

Patribus realiter tradit Senatus. Reservat sibi pariter quadratum illud praefatum hortorum aliquot simul collectorum et ultra seriem aliorum hortorum in agrum prominens, cuius possessio realis exacto biennio Patribus dabitur, si qua vero alia sit iuxta ripam Spekup ad agrum Cellarium olim pertinentia, reservat sibi Societas ius vindicandi a possessoribus illegitimis. Reservat sibi item Societas non solum in locis omnibus extra hortos retentis utramque iurisdictionem, verum et in parte illa civitati locata in quosvis erga se, suos suaque ibi delinquentes animadverendi facultatem, tum vero et iurisdictionem spiritualem et absolutam eius exercenda potestatem in omnes totius fundi quosvis inquilinos in eoque fundo delinquentes, et a iudicio civili damnatos nullo prohibente vel impediente. Quam quidem iurisdictionem, non nisi exacto biennio, Societas exercebit. Reservat denique Societas sibi operas hortulanorum hactenus consuetas in anno, triduum scilicet pro metuendis graminibus et triduum pro colligendis frugibus. Sed ita, ut per eos dies victimum a Patribus habeant, ut antea. Pro annua autem pensione illius fundi Senatus Rigensis, praeter illa, quae hoc nomine specialibus suis litteris tradidit, scilicet aream et partem areolae in coemiterio, clausuram fenestrarum et scalarum et prospectuum et ingressuum super moenia civitatis, tenebitur Senatus pro locatione solvere singulis annis dicto Collegio Rigensi ducentos florenos Polonicos, triginta grossos in singulis florenis. Centum scilicet ad festum s. Martini incipiendo hoc anno 1584, et centum ad festum Pentecostes, et sic deinceps ad finem triginta duorum annorum, sine ulla vel incendii, vel hostilis incursionis, vel bellorum allegatione, et, si uno anno non solvatur, in duplum detur. Cautum autem sit Senatui Rigensi Societatem nullas tabernas vel caupones et opifices in praeiudicium civitatis etiam in fundi sibi superius reservati parte admisuram. Quod si eveniat, ut Societas praeter supradictum quadratum hortorum aliquibus hortos in agro suo alios novos confidere hortulanosque constituere permittat, iurisdictio tamen saecularis praefatorum hortorum omnium ad Senatum spectabit. Et quidem in testificatione directi dominii... dominus Burgrabius in iudicandis criminalibus causis praefatorum omnium hortulanorum nomine Societatis civili iudicio assistet, multarum vero quarumlibet medianam partem Societati redditis pro singulis annis rationes persolvet. Et si forte Societas pro mitiganda poena alicuius intercedere contingat, ex gratia intercessionis ratio habebitur. In quorum testimonium, una cum Patre Provinciali Joanne Paulo Campano litteras hasce subscriptione manus nostrae et obsignatione communitas esse voluimus. Datae Rigae 30 Novembris Anno MDLXXXIII.

Joannes Paulus Campanus m. p.
Leonhardus Rubenus m. p.

Nos proconsules et consules Regiae civitatis Rigensis praesentem copiam cum vero suo originali de verbo ad verbum concordare. sigillo nostro attestamur.

Suplicatumque fuit nobis, ut suprascriptas litteras auctoritate Magistratus nostri confirmaremus. Quamobrem nos attento eo, quod aequa potentibus noster non sit denegandus assensus, litteras suprascriptas auctoritate Magistratus nostri confirmandas esse decrevimus, prout illas in omnibus punctis et clausulis confirmamus, ratificamus et approbamus,

illasque perpetuae et omnimodae firmitatis robur habere decernimus. In quorum fidem praesentes manu propria subscrispsimus, sigillique nostri soliti appressione muniri iussimus. Datae ex arce Rigensi, die primo Novembbris anno Domini MDLXXXV.

(L. s.)

Georgius Cardinalis Radziwill.

23.

P. Leonardi Rubeni narratio de actione P. Antonii Possevini quoad compositionem inter regem Poloniae et civitatem Rigensem ab 8 usque ad 11 diem Novembbris anno 1585. Rigae, anno 1585 mense Novembri.

Arch. Soc. J., Romae, Germ. 165, f. 174—176v. Copia ibidem Opp. NN. 330, f. 305—307v.

Octavo Novembbris anno 1585 venit Rigam R. P. Possevinus, ut ex commissione superiorum visitaret hoc collegium, ubi prius expedivisset fundationem et visitationem Derpatensis collegii seminariique interpretum, quod hac aestate Derpati instituerat, firmiora fundamenta iaceret, ad quod aliquos Braunsbergensis seminarii alumnos, qui essent aliorum forma, adducebat. Habuit socios P. Thomam Sallium²⁸, P. Joannem Fornerium et Christophorum coadiutorem.

Vix ingressus collegium, venit famulus domini proconsulis civitatis quaerens a superiore collegii, quonam divertisset R. P. Possevinus, cui responsum est, ipsum esse apud nos in collegio. Post duas tresve horas mittitur d. Heliconius, secretarius civitatis, ad P. Possevinum, ut eum nomine senatus et civitatis salutaret offerretque omnium obsequium, peteret autem, ut in crastinum horam aliquam assignaret, qua ab ipso met senatu conveniri posset. Adfuit id ad sesquihoram egitque cum Rdo. Patre de statu civitatis afflictæ. Pater autem varia ad eam rem dixit, quibus civitas posset disponi erga regem et Societatem nostram in bonum.

Noно Novembbris summo mane negotium arduum satis, quo d. praepositus Vendensis cedere recusaverat arcem Volmariensem rmo. episcopo Vendensi et eius procuratori domino Adamo Thim, nobili Polono. Compositum est a P. Possevino, cum et id optassent serenissimus rex et reverendissimus ipse episcopus summoque scandalo ea res esse potuisse, cum et praeposito una cum capitulo ea de re litigante atque primariam episcopi sedem et arcem retinente, haeretici vel affines praepositi, vel alii libenter illam occasionem arripuisserint, ne episcopo pateret aditus in Livonię, cuius pene centrum ipsa arx est. Id, quod et Rigensibus fovendis in sua pertinacia valde incommodasset. In collegio igitur nostros transacta sic est, ut praepositus cederet arce, confideret regiae maiestati et reverendissimo episcopo de redditibus assignandis sibi atque capitulo, rusticos, subditos, arcis claves et reliqua cum tormentis tradiceret episcopali procuratori, ipse tamen cum famulis suis in arce maneret, ibique pro ratione sui status aleretur a procuratore usque ad reverendissimi episcopi adventum, a quo litteras ad eum amantes P. Possevinus attulerat. Quae vero intercesserant dissidia et iniuriae inter nobillem illum procuratorem et d. praepositum, extinctae sunt, data utrinque dextera. Pater autem Possevinus ab utroque rogatus et ab illustrissimo

²⁸ Cf. Rostowski, p. 156.

cardinali requisitus, ut ex itinere Volmariam peteret, quo praesente arx dederetur et pacate omnia transigerentur, sicque P. Possevinus cum d. praeposito Volmariam discessit.

Eodem die re illa connecta venerunt ad P. Possevinum a senatu d. proconsul et d. praetor Everardus Husman, d. Heliconius, secretarius, duo autem tribuni plebis Joannes a Brenken et ... Salutant primo nomine senatus et civitatis eundem Patrem, multis verbis se excusat, quo alia vice illum non exceperint, deinde rogant, ut afflictis illorum rebus pro gratia, quam apud suam regiam maiestatem habet, consulat. Ob violatum enim templum nostrum et tumultum in Januario in civitate excitatum et iniqua quaedam decreta, quae contra senatum a plebe sancita erant, inversa tota administratione civitatis suam regiam maiestatem offenderant. Neque vero multis monitionibus resipuerunt, unde ex litteris octava Octobris ad eos Varsavia datis, ne gravioris indignationis ansam praebarent, gravissime moniti sunt, neque tamen ob dissidentia capita vel ab illmo. gubernatore, vel aliis ab errore unquam revocari potuerant.

Itaque reverendus Pater Possevinus primo respondit: nec sensum, neque memoriam residere in seipso alicuius offensae propterea, quod minime a civitate exceptus aut salutatus fuisse, cum haec ad se non attinere, ut ad minimum hominem intelligeret, non negare tamen sibi in optatis fuisse, ut et civitati et Livoniae ipsi christianam et religiosam operam, pro ratione nostri instituti, semper praestarent. Nobilitatem Livonicam, quae se rogasset in Moscovia prope Plescoviam, ut captivos a Moscho obtineret, fideliter se procurasse et non unos se liberasse. Civitati huic omne officium, quantum in se esset, voluisse deferre, cum legatos ex Moscovia Romam adducens huc ad serenissimum regem venisset, sed non ausum fuisse, cum civitas praesentia serenissimi regis satis distineretur et ipse Pater non auderet absque data sibi occasione id facere. Hac autem aestate, cum regia maiestas ad civitatem litteras dedisset de Patris adventu, nescivisse se, quid de commendatione ipsius Patris continuissent, ad quem missae fuissent. In Prussiam autem cum iret ad negotia Societatis nostrae et rediret, satis habuisse, ut sciretur eum hic esse, cui, si quid civitas mandasset christianum obsequium, reipsa ostendisset, id quod nunc (cum requireretur a senatu et a civibus) non esset negaturus. Hoc unum tantum rogare ipsos, ut, si quid de illo velint, id solide et constanter ac sine strepitu ageretur, sibi porro abeundum esse propere post biduum Derpatum, ad alia, quae sibi essent iniuncta. A serenissimo autem rege audere se omnem clementiam illis polliceri, si serio, quae fideles erga suum regem subditos decerent, agerent, ac, de quo admoniti essent a regia maiestate, id amplecterentur. Senatores igitur et cives per civitatis secretarium praesentem gratias enixe agunt, iterum repetunt, ne quid in malam partem accipiat, quod illum non antea exceperint, recordetur Pisistrati, qui etiam adversus ingratos cives se exhibuit benignum, quique dixisset: Veniam ad vos ut aut vestra componam, aut remanebo vobiscum, ut particeps sim vestrae qualiscunque fortunae, reliqua porro velle se inter sese agere, ac responsum datus. Animati iterum a Patre efficaci animi sui significatione discesserunt.

Dum omnes simul in refectorio pranderemus, mittunt ad Patrem 24 magna pocula plena vino malvatico et Rhenano, triginta item modios havenae pro equis.

A prandio revertitur praetor civitatis Everhardus Hussman et Gasparus Drilingius, senator, et d. secretarius. Nomine senatus dicunt gra-

tissima fuisse senatui quaecunque rdus. Pater Possevinus sibi dixisset, cives vero per se venturos et sententiam suam explicaturos. Deinde plura egerunt de civitatis statu, deque rationibus perquirendis, quibus res omnes componi possent quamprimum. Quibus Pater Possevinus, ubi suam sententiam perquiri accuratius ab iis vidisset, protestatus semel aut iterum, se nolle vel consilio, vel responso quidquam civitatis bono incommodi afferre, cum et sciret in civitate, ubi tot dissidentium essent capita plebsque iam dominaretur, opus esse solius Dei, ut res ad effectum sine obtrectationibus et suspicionibus et forsan periculo adduci possent, sibi videri, inquit, rectissimam methodum fore et perbrevem. Primo, ne civitas se agere velle de compositione, diceret cum serenissimo rege. Aliam enim rationem fuisse Mosci primum, deinde caesareae maiestatis, postremo Turcae ac Daniae regis, qui omnes consequenter concesserunt vel Livoniam, vel Nagibaviam, vel Peltinum, vel pagos et alia regiae maiestatis petitionibus, quam sit subditorum, qui suam fidem et obedientiam iure-iurando regi serenissimo obstrinxerint. Itaque hos reverenter veniam petere primum debere, si quid tumultuarie fuisset actum, quo pristina civitatis administratio contra iusiurandum praestitum fuisset vel inversa vel turbata. Deinde ut, si quid cuperent vel privilegiorum suorum expli-cationis atque adeo ea vellent augeri, id modeste et allatis aequissimis rationibus facerent. Postremo, quicquid vel inter senatum et cives vel inter alios secutum esset dissidii aut iniuriae, ad regiam maiestatem liberaliter deferrent, non tanquam ad iudicem, sed uti ad patrem, qui ex aequo bono omnia dispiceret et condonaret vel componeret. Hoc enim plurimum momenti habiturum, ut loco poenae condonationem et patroncium regium assequerentur. Homines vero non pannosos vel tabellarios, sed cordatos et primarios ad regiam maiestatem destinarent. Interim quosdam ministros compescerent, qui ex suggesto summa procacitate regem serenissimum regulum vocitarent, eorumque perniciosis clamoribus minime aurem praeberent, si iterum, ut saepe fecerant, civitatis munitiones, divitias mercatorum et alia huiusmodi populo proponerent, ne regiae maiestati obtemperarent. Meminissent, quid accidisset huic civitati, cum coacta est arcem mandante Plettenbergio instaurare a fundamentis, quod evenisset Transsylvaniae et Ungaris, cum nondum rex serenissimus ad hunc thronum enectus, exercitum tamen potentem in Transsylvania proligasset. Quid Gedanensibus item accidisset, qui novo regi detrectantes obedientiam, deinde supplices coacti sunt restituere catholicis ecclesias, templum abbatiae Olivensis instaurare, ducenta millia pendere, portorii vectigal dividere, suburbisque destructis, et sexdecim hominum millibus una die amissis, quos Transylvani cecidere, iuramentum praestare experti, nec Danum, qui illos iuvabat, nec maritimas Pomeraniae civitates quidquam sibi profuisse. Quin vero magnam postea diminutionem commerciorum Gedanensibus accessisse, cum Elbingae portum et civitatem commerciis Anglorum rex concessisset, id quod forsan huic civitati esset eventurum, cum alios regia maiestas portus habeat in Livonia. Porro sciant Antverpiensem ipsam plebem, quae primo decepta fuerat, fuisse eam nunc, quae, ut obsidione liberaretur, coegerit capita factionum, ut sese dederet. Idem facturam, si persenticeret equitatu aliquo licet mediocri, qui et regiae maiestati non deest, quique eam rogat, ut sibi id liceat suburbia inflammari, greges abigi, vilas vastari, nihilve pati, quod in civitatem augustissimam et pestilentiae ac sordibus obnoxiam importari posset. Si vel futuram vitam, vel Deum

aliquid credunt esse, cuius metu publicae res administrentur, et in tempore praecavendum esse, ne ab eo, qui gladium ex ordinatione Dei gestat, durius accidat, cum hactenus ob bonos cives, qui iusiurandum plebi factum adversus legitimum magistratum iniquissimum iudicant, regia maiestas pepercerit. Haec igitur et alia multa consentientibus et magnopere demirantibus Patris sinceritatem, iudicium et amorem erga civitatem acta sunt, satisque persuasi ipsi gratiis actis discesserunt.

Paulo post iam multa nocte similagini et panes selectissimae farinae satis multos Patri dodo mittunt.

Eadem die burggrabii Ecclii causa acta est trecentis propemodum de populo in arce cupientibus Cardinalis Illmi. sententiam avertere, quam ille tamen constanter tulit. Burggrabioque et senatui causa adiudicata est, cives ipsi denis florenorum millibus mulctati, quos burggrabio penderent, ob domum spoliatam et illatam iniuriam. Ii vero licet ad regem serenissimum provocarunt, vehementer tamen adversus Gisium, alterum populi secretarium seu advocationem et factionis caput, incipiunt per moveri.

Sequenti die, cum populi nomine non venissent aliqui, sicuti tamen senatus futurum dixerat, ex nostris autem non deesset, qui P. Possevinius urgeret, ut ad aliquem ipsorum mitteret, cui significaretur, se postridie parare discessum, ac proinde id statuissent responderent, noluit quicquam agi ipse Pater non iudicans aut ad regiam dignitatem, aut ad Societatis bonum expedire, ut quidquam hac de re amplius ageret. Satis enim esse, quae hactenus acta fuissent, cum et senatoribus dixisset, ea populo se absente proponi posse. Reliquum itaque Deo commendandum esse. Quamobrem etiam habuit exhortationem, qua ad futuram post reditum suum visitationem unusquisque nostrum praeparetur in Domino, quidquid esset de tota re silentio et oratione potius quam responsum ad vulgi loquacitatem faciendum admonuit.

Eadem die Illustrissimus Cardinalis Radziwillus ad nos venit, excitaque ara in maiori novo nostro cubiculo plura altaria portabilia et calices consecravit, quos P. Possevinus ob Livoniam et fines Moscoviae attulerat, nobis vero dalmaticas duas et casulam unam dono dedit.

Postera die, cum se P. Possevinus parasset ad iter, plebs eum rogari iussit, ut postridie eius diei vellet, quod constituerat, audire. Itaque summo diluculo duo tribuni plebis cum Doctore Gisio, eorum advocate et qui maxima ex parte habebatur autor istarum rerum, adfuerunt. Cumque rebus expositis petiissent a Patre, ut aut aliquandiu subsisteret, aut vellet redire, seseque interim acturos, an cives cum senatoribus intra privatos parietes possent componi, alioquin rogaturos Patrem, ut ipse hanc curam susciperet, respondit R. P. Possevinus, primo se non posse diutius hic commorari, deinde neque se suscepturum curam illam componendorum civium cum senatu, sed consulere illis, ut primo cum serenissimo rege convenient, cuius gratia recepta facilimum fore, ut regiae maiestatis auctoritate et clementia omnia illico statuerentur et componerentur.

Tum igitur iterum Patrem rogarunt, ut consilium, quod in tota hac re cum regia maiestate tractanda Pater proposuerat, id scripto sibi tradiceret, quod civitati postridie eius diei perlegerent, seseque illi per celearem tabellarium responsuros, ut regiae maiestatis animum erga se conciliaret. Sic ergo scriptum satis grave ac plenum solidarum rationum traditum est illis et senatoribus. Ego vero omnibus his colloquiis interfui, non sine magno meo solatio miratus divinam providentiam et infini-

tam charitatem, quae faceret, ut iidem ad sananda sua vulnera nostros tam sedulo quererent, quos toto hoc anno tam diligenter conviciis et verberibus prosciderunt.

Deo gratias.

24.

Rex Poloniae Stephanus Bathoreus P. Possevino S. J. pro informatione gratias agit. Grodnae, anno 1585 die 9 m. Decembris.

Arch. Soc. J., Romae, Opp. NN. 330, fol. 297.

Stephanus, Dei gratia Rex Poloniae, etc.

Antonio Possevino, etc. Venerabilis, Devote, Nobis Dilecte! Litteras Devotionis Tuae et adiunctam illis de processu cum Rigensibus narrationem legimus. Probatur nobis haec ratio, qua Devotio Tua in procedendo cum illis est usa, probatur et scriptum illis exhibutum, quod certe plurimum eos permovere deberet, videbimus tamen, quid facturi sint. Rectissime autem Devotio Tua fecit, quod mature nos hisce de rebus, priusquam illi ad nos mitterent, admonuisset: erimus enim, si legati eorum veniant, instructiores. Non dubitet vero Devotio Tua, quin ubi quid agendum nobis cum illis fuerit, maxima curae res ecclesiae vestrique collegii sint futurae, daturi operam sumus utque rectissime illis prospiciatur. Devotionem Tuam bene valere cupimus. Grodnae, die IX mense Decembri anno 1585.

Stephanus Rex m. p.

25.

De locatione agri Cellarii. Ex litteris P. Leonardi Rubeni. Rigae, 26. Dec. 1585.

Bibl. Vittorio Emmanuele, Romae, Fondo Gesuitico Nr. 1452.

In fundatione assignavit rex Stephanus collegio quendam agrum suburbanum, quem vocant Cellarium: hunc tum ita hypothecavit rex Rigensibus propter 6684 fl., ut nisi pro quinquennio mox elapso a rege redimatur, manet ager Rigensibus in aliud integrum quinquennium, ut videre est sub A. Petit civitas sibi a Societate hunc agrum tradi in perpetuam emphiteusin offertque in singulos annos summam 240 fl. Ut varias ea de re rationes proponunt, ut est videre ibidem sub C. Noster Pater respondit provinciali Campano 17. Maii et 22. Augusti in hunc sensum: posse agrum Rigensibus tradi tum in emphiteusin 30 vel 40 annorum (non pro perpetua emphiteusi, opus esse dispensationem peti: finis quam rex forte impetrabit) reservata in nobis agri parte pro loco recreationis, reservata et libertate docendi doctrinam christianam tam agricultores, quam alios quoscumque in templo, quod nostri ibidem vellent aedificare.

Inter alia ibidem refertur a nostris, quod rex transtulerit iam ab hoc agro dictam hypothecam in duos alios areos, ut civitas posset nobiscum transigere de dicta emphiteusi.

Item collegium accepto recreationis loco hoc agro non egere, quo satis habeat agri medio a civitate milliari in praedio Blumental, quod fuit monasterii, ad quod colendum alii eiusdem monasterii coloni 10 miliaribus avocentur.

Item Rigenses retinuisse quosdam areos canonicorum summi templi Rigensis, unde iussu regis solvunt collegio nostro quotannis 100 fl. et alios 100 alio nomine ...

P. Leonardus Rubenus, rector collegii Rigensis, refert generali Soc. J. de collegio Rigensi. Rigae, anno 1585 die 26 m. Decembris.

Arch. Soc. J., Romae, Germ. 165, f. 141.

Rde. admodum in Christo Pater!

Pax Christi!

Praecedenti mense dedi postremas, quas Reverendus P. Possevinus certo Romanum destinatas dicit. Hic mensis ultimus est huius anni, dedi autem hoc anno ad minus octenas litteras de rerum nostrarum turbato et vario statu, forte nullas meas accepit, sicut inde colligere est, quod nullas a quoquam Roma acceperim res illas, quas illis consignaram, decernentes; misi tamen illas aut Vilnam, aut Grodnam, aut Cracoviam. Quid hic sperandum sit, V. R. inde habeat, quod si suppetat sacerdotum copia, erunt, qui circumeant circa sepes praediorum nostrorum, ubi in 120 familiis ad mille animas habemus, praeter infinitum fructum, qui ad Lothavos dimanabit, nam nostri Germani, ut ex adjuncta historia V. R. colliget, ostendunt se indignos verbo Dei. Ritus. P. Possevinus fuit apud nos, nos invisit et visitavit, vidit vulnera et dolores, quos ante saepe ob inopiam personarum cognovimus, et statum huius patriae, at mederi ipse non potest, ut melius ipse prescribet. Ego iam continuo non minori labore, quam in Germania mille hominibus concionabor, sic hic paucis Germanis sciens Deum daturum secundum laborem, non secundum fructum, an alibi plus praestare potero, V. R. erit dispicere; mihi suffecerit obedire et eorum voluntati me accommodare, quibus obedientiam professus sum 10 Maii anni praecedentis. Nostri omnes, Deo laus, bene valet, aliqui tamen iam aliquo morbo conflictati sunt, at divino beneficio convaluerunt. V. R. omnes nos ex animo commendamus. Datum Rigae, anno 1585 26 Decembris.

V. R. Servus in Christo
Leonardus Rubenus.

P. Leonardus Rubenus informat generalem Soc. J. P. Claudium Aquaviva de tumultu Rigensium et expeditione sua Vilnam. Vilnae, anno 1586 die 24 m. Februarii.

Arch. Soc. J., Romae, Germ. 165, f. 274—276.

Reverende admodum in Christo Pater!

Pax Christi!

Statum nostri collegii Rigensis V. R. P. ex adjuncta historia accipiet. Nam hoc collegium, cum primum sit in Livonia, primas persequitiones patitur, quibus in certam spem ducimur, futura aliquando hic messis insignis, quae spes d. Paulo teste minime confundet. Nam vidit fortis armatus haereticorum Rigensium coetus, hactenus in pace fuisse constituta omnia, dum impii isti concionatores, satanae rabulae, non habarent, qui partim eorum inscitiae, partim in sanctam Sedem apostolicam et Societatem blasphemias responderent, iam vero dum fortior veritas Ecclesiae supervenit ac vasa iniquitatis eorum omnia diripit, excogitant vias alias, quibus Societatem traducant quam maxime. Eam igitur et clarissimum senatum, qui licet fidei nostrae nondum omnino mentem accommodat, multum tamen partes nostras tueruntur, confictis calumniis

onerant. Ut id senatum nostrum collegium suo sigillo confirmasse, eundem summam aedem Rigensem sigillo publico promisisse et publicum etiam civitatis armamentarium imbellibus nobis dedisse ac eorum litteras apud me esse, configit Gisius, funestissima huic reipublicae fax, quae civibus omnibus, qui ad seditionem incitati sunt, in excogitandis. dissensionum rationibus adhaerescit, multis interea bonis civibus, gementibus ac impunitatem hominis admirantibus. Iam eo auctore (pro quo divinae bonitati ago gratias) tria sum expertus: captivitatem, falsos testes et quod tradet affinis affinem. Utinam me divina bonitas dignam se inventiat, ut gradatim ascendendo, pro veritate sanguinem fundam. Interim R. V. P. rogo, ne se nimiis curis propter nos conficiat, id tantum precibus Societatis istic agat, ut, quod divina bonitas dignata est pro nobis inchoare, in nobis perficiat, id est, quod omnes nostri summa animi constantia parati fuere pro Deo et veritate fundere sanguinem, 5 Februarii. Ac magis optarem mori, quam vivere, se fugit adhuc mors a nobis, nihilque dubitet vestra R. P., si non in nobis ob peccata nostra, in posteris tamen mirabiliter hic propagatam iri Societatem, id, quod veritatis inimicus subolet. Si igitur tribulatio patientiam, patientia probationem, probatio spem generat, spes vero non confundit, certum est has tribulaciones aream esse futurae messis. Utinam fiat cor meum immaculatum in iustificationibus Domini, ut non confundar.

Omnis domi bene valent, ego liberatus ab egregiis quibusdam sti-
patoribus, qui mihi domi dati sunt custodes, ut historia adiuncta docebit. Statim suadentibus omnibus consultoribus missus sum Vilnam, ob ne-
gotia praesentia expedienda, quo veni dominica Quinquagesimae inveni-
que R. P. Possevinum accinctum itineri, qui s. r. m. accederet, ut ex
captivitate non Babylonica, sed haeretica liberarer. Sed eripuit me veri-
tas, quae ut scuto me circumdedit, ut non timerem a timore nocturno,
quo ad lectum meum erant custodiae, aut a daemonio meridiano, quo 5
Februarii Martinus Gisius, auctor omnium seditionum Rigae, agitari vide-
batur. Testes vero falsi suspicione falsitatis captivi detinentur. Volui
statim die Cinerum hinc discedere, ne aut meos charissimos fratres istic
desererem (partem enim eorum ad praedia dispersi), aut Rigensibus
nostris timidior viderer. Verum iussus aut cum Rdo. P. Possevino adire
s. r. m. Grodnae, aut Vilnae expectare s. r. m. iudicium; primum non
videbatur consultum ob Rigenses, ne conquestum ivisse arbitrarentur.
Quodsi vero hinc a s. r. m. avocabor, eundum erit ante enim adventum
meum Vilnam, iam pro s. r. m. officiales innotuerunt. Interim pree-
dentem hebdomadam me hic nonnihil recolligendo et morem provinciae
melius addiscendo insuppsi, ubi et a Rdis. PP. et FF. magna charitate
acceptus fui.

V. R. P. intelliget ex adiuncta historia, antequam me liberum dimit-
terent, me promisisse curaturum sub sigillo totius Societatis et sub scrip-
tura V. R. et secretarii Societatis nullas ante hoc tempus aut originales,
aut transumptas Romam devenisse, aut V. R. quicquam auditum de litte-
ris, quibus senatus Rigensis dat armamentarium in coemiterio s. Jacobi
situm, aut alias, quibus spem faciat cessionis summi templi, aut quibus
collegium a s. r. m. rite fundatum senatus confirmet. Litterarum vero
earum duo decreverunt esse exemplaria earum dupli via, ne alterum
intercidat, quam primum expediri. Quibus et fidem poterimus facere, si
res ista agitanda est coram s. r. m., nostrarae innocentiae ac senatus inno-
centiam, qui in discrimine vitae nobiscum versatus est, apud plebem

omni suspicione liberare. De reliquo me R. V. et aliorum R dorum. PP. et FF. sanctis sacrificiis precibusque commendo. Datum ex collegio Vilnensi anno 1586 in festo s. Mathiae Apostoli.

V. R. Servus et filius in Christo

Leonardus Rubenus.

P. S. Rdus. P. Possevinus male instructus in hoc negotio videtur, quem nudius tertius melius instruxi, Socio fratre Grodnam misso.

Cum in litteris transumendis pluribus pene quam 80, ut satisficeret regulis nostris, nulla nostrorum, quos non habui, opera uti potuisse, nostrum fuit habere externum et quidem haereticum, cum catholicos nullos habeamus, iis enim et notariis et procuratoribus uti debemus, neque litterae nobis de armamentario in inquietiores usus non transferendo datae secretae fuerunt, sed civibus etiam cognitae.

28.

P. Leonardus Rubenus scribit generali P. Claudio Aquavivae testes contra se Rigae false testasse. Vilnae, anno 1586 die 10 m. Martii.

Arch. Soc. J., Romae, Germ. 165, f. 300.

Rde. admodum in Christo Pater!

Pax Christi!

Quinto huius dedi postremas cum historia posterioris tumultus, interea accepi litteras Riga, falsos testes proprio ore testari se nos et senatum fuisse periuros. Unus illorum id scripto ad nostros dato confirmat et cupit fieri orationes a nobis, ut peccatum id grande, ut scribit, ei per Filii Dei mortem dimittatur, se versanti ob oculos carnifice per 2 $\frac{1}{2}$ horas dixisse, quicquid dixit.

Rdus. P. Possevinus omnia, quae potuit, pro nobis bene confecit. Litteras misit ad me serenissimus rex, quibus mandat, ut dignitatis regiae rationem habeam, neque ulla civibus iura producam, ut qui cum collegio immediate ab eo dependeamus, id ut scriberetur, monueram Rdum. P. Possevinum. Accepi ab eodem litteras ad commissarium in Livonia de negotio litterarum praedii Ablein, de quo iam ante misi ad V. R. litteras, quae litterae ante annos 20 a monialibus concessae sunt nobili cuidam.

Negotium agri Cellarii serenissimus rex ait se serio committere velle Cardinali Batorio, ut id agat apud S. D. N. Qua in re adhibenda esset diligentia a R. P. procuratore.

Suadet serenissimus rex, ne me ante Rigam conferam, quoad quid certi post paucos dies a 40 senatoribus constitutum sit de Rigensibus. Conferam me post unam horam in praedium nostrum Parien, ubi litteras P. Possevini expectabo de exitu rei ac nostros subditos ad sanctum Pascha 9 a Riga milliaribus dirigam et orationi pro nostris vacabo. V. R. precibus me commendo. Datum Vilnae anno 1586 10 Martii.

V. R. servus
Leonardus Rubenus.

Commissarius regius Stanislaus Penkoslawsky attribuit bona Aisel dicta olim monialium s. Mariae Magdalenae collegio Rigensi. Mariae-burgo, anno 1586 die 11 m. Augusti.

Bibl. terrestris Latviensis, Riga, Privilegia Collegii Rigensis, Ms. 61.

Stanislaus Penkoslawsky, Sacrae Serenissimaeque Regiae Maiestatis, Domini mei Clementissimi Ordinarius et Generalis in Livonia Commissarius, Sendomiriensis, Mariaeburgiensis, Kirempeiensis etc. Capitaneus.

Notum testatumque praesentibus hisce litteris meis facio, quod Sua Regia Maiestas, Dominus meus Clementissimus, speciali mandato suo Grodna, die 5 mensis Martii anno praesenti dato, mihi tamquam Commissario in hac provincia per Suam Regiam Maiestatem constituto et ordinato, demandare est dignata, ut Generosi Fabiani ab Ungiern de Cekinangier causam et actionem coram officio meo commissariali insti-tuerem diligenterque cognoscerem, quo iure super bona Aisel, in districtu Lembzelensi sita, litteras pergamenas sibi vindicet, quas olim abbatissa Alith de Wrangel cuidam Joanni Tyzenhauzio de Erle ad manus fideles concredidit, cum relatum sit Regiae Maiestati, instrumentum seu privilegium quoddam super bona praefata per eundem Fabianum ab Ungiern apud se hucusque detineri, neque illud restituere velle Reverendis Patribus Societatis Jesu et monasterio sanctae Mariae Magdalena in civitate Rigensi, quibus illud competit. Itaque, ut satisfieri posset voluntati et mandato S. R. Maiestatis, Domini mei Clementissimi, citatus fuit ex officio meo commissariali praefatus Generosus Fabianus ab Ungiern de Cekinangiērn, ut hoc idem privilegium super bona Aisel coram officio meo demonstraret, illudque Reverendis Patribus, si ipsis super bona nominata competeteret, traderet et restitueret. Qui ante exitum termini praefati ex hac luce decessit. Post mortem illius rursus occasione praemissa citata fuit ex officio meo commissariali nobilis Gertruda de Volde, relictā vidua praefati Fabiani de Ungiern, quae cum in termino tamquam peremptorio per Generosos Georgium ab Ungiern de Purzkul et Henricum Denhoff consanguineos et tutores puerorum olim Fabiani ab Ungern comparuit, exhibuit litteras venditionis olim Henrici Aderkass, quinque sigillis appensas, quibus fatetur, se vendidisse pro certa summa pecuniae bona seu curiam Pozendorff et Aisel cum nonnullis pagis et pertinentiis Generoso quondam Engelbrechto a Tyzenhauzen aureato militi et eius legitimis successoribus temporibus perpetuis sub datum 1426.

Ad haec Reverendus Pater Leonhardus Rubenus, rector collegii Societatis Jesu in civitate Rigensi, allegavit, se nullas alias litteras super bona Aisel postulare a predictis consanguineis, quam eas, quas nunc prae manibus habent. De aliis vero bonis, quae hisce litteris sunt inclusa, sibi nihil constare, si quid iuris habeat praeter bona Aisel cum suis pertinentiis, quae per moniales ab haerede supranominati Tyzenhauzii pro certa summa pecuniae erant empta, ratione cuius rei praefata abbatissa centum marcas Rigenses contulerat, eam ob causam, ut originales harum litterarum venditionis circa monasterium semper esse possit. Ex his itaque rationibus predictus Leonhardus Rubenus petuit a Generoso Domino Commissario, ut suaee Societati eae litterae tamquam huic,

cui ratione omnium privilegiorum monasterii a Sua Regia Maiestate datorum competunt, ex integro restituantur, eam ob causam potissimum, quod intercesserat quaedam controversia inter Joannem et Woltherum de Padkiel, fratres germanos, ratione earum litterarum cum Tyzenhauzio Erlensi, quas Tyzenhauzius Erlensis habuit sibi ad fideles suas manus concreditas a supra nominata abbatissa, quam controversiam verificavit suo testimonio moderna abbatissa Elisabeth Denhoff, una cum virgine Anna Nethkien dicta, sub dato 1569. Sigillum monialis appensum.

Generosus itaque Dominus Commissarius partium utrarum controversiis exauditis, beneque intellectis, decrevit eas litteras ad Patres Societatis et collegium Rigense merito spectare debere, quas in instanti ad manus praefati Patris Leonhardi Rubeni tradi curavit, ea nimirum de causa, quia eae litterae venditionis ab abbatissa Wrangiel Joanni Tyzenhauzio Erlensi fuerant ad fideles manus ratione controversiae cum Padkulis institutae concreditae, cuius Tyzenhauzii relictam viduam primum duxit in matrimonium defunctus Fabianus ab Ungiern, cum qua etiam litteras super bona praedicta servientes accepit, quod privilegium Generosus Dominus Commissarius dicto suo collegio Societatis Rigensis perpetue adiudicat, in praesentique tradidit. Post latum vero decretum et decisionem hac in parte per Generosum Dominum Commissarium factam, tutores et consanguinei haeredum praefotorum Georgius ab Ungiern et Henricus Denhoff petierunt a Generoso Domino Commissario, ut sibi copia praefotorum litterarum de verbo ad verbum sub sigillo et manu Generositatis suae propter disfiniendum ius et causam suam, quam cum Padkulis defunctus olim Fabianus ab Ungiern parens illorum ab annis plurimis ratione dotis instituerat, extraderetur, quod illis, quantum iuris et aequitatis ratio postulavit, non est denegatum.

Ea insuper Leonhardi Rubeni, Rev. Patris Societatis, promissa pro se et reliquis confratribus suis fuerunt, se eisdem pupillis olim Fabiani ab Ungiern super promissa testimonium pro causae illorum defensione semper dare paratum esse. In quorum fidem Generosus Dominus Commissarius sigillum apponi mandavit ac manu propria subscrispsit.

Datum in arce Mariaeburgensi 11 Augusti anno Domini 1586.

(L. s.)

Commissarius, m. p.

30.

Secretarius regius Andreas Spill vigore mandati a commissario regio Livoniae Stanislao Penkoslawski iudicium fert in causa, quam agit P. Thomas Ziwek S. J. nomine collegii Rigensis de servitore collegii a colonis Lenevardensibus vestimentis spoliato et concusso necnon de silvis antea monialium s. Mariae Magdalena, nunc collegii, ab iisdem vastatis. Lenevardo, 1586 die 9 m. Septembri.

Bibl. terrestris Latviensis, Rigae, Privilegia Collegii Rigensis, Ms. 61.

Notum testatumque sit universis ac singulis, quorum interest, ex speciali commissione Magnifici Domini Stanislai Penkoslawski, S. R. Maiestatis per Livoniam commissarii ordinarii ac generalis, Sendomiriensis, Marienburgensis, Kirempieiensis Schwaneburgensisque etc. Capitanei, propositam esse coram me Andrea Spill, S. R. Maiestatis Secretario, querelam et accusationem a Rev. P. Thoma nomine totius Societatis Rigensis, praesentibus Generoso Domino Petro Modzewski, Vicecapitan-

taneo Kokunhausensi, necnon Domino Melchiore Komorski, praefecto Lenevardensi, quae quidem accusatio subsequentibus capitibus continetur.

Ac primo quidem conquestus est, quod coloni seu rustici Lenevardenses (quorum septem tamquam primarii nominabantur qui personaliter tum adstabant) tempore superiore servitorem germanum Societatis Rigensis in via publica latronum ac sicciorium more invaserint, vestimentis et hasta spoliaverint, ac horribiliter fustibus ceciderint eumque conquassatis omnibus corporis membris semivivum et animam fere agentem in silva reliquerint. Eumque servitorem postea a Patrum subditis Rigam delatum ac chyrurgis curandum traditum, post aliquot tandem menses, postque perppersos gravissimos dolores atque cruciatus, necnon magnos factos sumptus atque expensas singulari Domini Dei beneficio utcunque valetudini restitutum esse. Praeterea reos illos, cum post aliquod tempus vidissent servitorem praefatum convaluisse, praesentibus viris bonis aperte dixisse, se vehementer dolere, quod viderent eum vivum. Ex eoque manifeste apparere reos animum habuisse servitorem illum occidendi. Quare petit actor sibi de reis tamquam de publicis latronibus iustitiam administrari et eos ita puniri, ut essent aliis terrori et exemplo, ne tale quidpiam in posterum committerent.

Secundo conquestus est actor praedictus eosdem colonos Lenevardenses in silvis Patrum seu virginum monialium Rigensium duas lastas cinerum confecisse et eis invitacis ac prohibentibus sub affixa cruce evexisse et distraxisse, eoque vim manifestam commisisse, petens non solum cineres ablatos sibi restitui, sed etiam secundum consuetudinem huius provinciae ob violentiam commissam eos puniri.

Tertio: silvas praefatas a reis conventis tam caedendo ac evehendo trabes et varii generis ligna, quam etiam cineribus conficiendis, qui ingentem copiam lignorum requirerent, non leviter excisas ac vastatas esse, petens damnorum illis compensationem seu satisfactionem.

Quarto: cum constaret servitorem illum a reis veste, hasta et aliis rebus spoliatum esse, petuit illarum restitutionem.

Ad quae quidem objecta rei conventi responderunt, ut sequitur. Quantum ad primum articulum, confessi sunt se quidem servitorem illum cecidisse, non tamen animo occidendi, sed vindicandi potius, quia multoties ab eo essent molestati et impediti in laboribus ac operibus suis, quodque eadem die unus ex Lenvardensibus colonis a servitore illo in silva deprehensus, vincitus et abductus esset.

Ad secundum fassi sunt se cineres quidem in silva monialium labrasse, sed non avexisse nec abstulisse seque existimasse, quod liberum eis esset in silva illa laborare, si quidem Dominus Vicecapitaneus eis mandasset, ut ubicunque ligna ad faciendos cineres idonea reperirent, ibi laborarent.

Tertio: Negarunt se silvas monialium vastasse, vel ulla damna eis intulisse.

Ad quartum dixerunt et confessi sunt unum ex eis servitori tunicam et hastam alienasse promiseruntque restitutionem.

Ex adverso autem actor replicando respondit, quantum ad primum articulum, sufficere ad condemnationem reorum propriam illorum confessionem. Nec ad rem pertinere, quod allegent se a servitore molestatos fuisse, id enim debuissent dominis suis conqueri et iustitiam sibi administrari petere et non propria auctoritate se vindicare. Quod enim

servitor ille unum ex Lenevardensibus colonis in silva monialium deprehensum ac ligna caedentem seu cineres laborantem abduxisset, id illi secundum consuetudinem huius provinciae licite fuisse, nam pignorationes illas in eum tantum fieri ac permitti parti laesae, ut de damnis illatis iustitia administretur et satisfiat.

Ad secundum respondit monialium bona a centum et ultra annis fuisse et adhuc esse certis limitibus distincta a bonis Lenevardensibus, nec in illis cuiquam extraneo ius aliquod competere. Cum autem rei de mandato a Domino Vicecapitaneo Kokunhausensi accepto uberius interrogarentur et examinarentur, manifeste apparuit Vicecapitaneum potestatem rusticis illis tantum dedisse in omnibus silvis regiis tam Aszertensibus, quam Lenevardensibus cineres laborandi ac ligna caedendi et non in aliorum silvis, quemadmodum idipsum quoque ipsem D. Vicecapitaneus palam fassus est. Huius autem vi, cum publice mentio fieret, D. Vicecapitaneus Kokunhausensis praesente Patre Thoma graviter conquestus est de quibusdam Patribus Soc. Rigensis, quod nimirum illi datis suis litteris ad D. Capitaneum Grodnensem et Kokunhausensem in existimationem ac bonam eius famam iniuste traducere ac iniuriis proscindere ausi fuerint et fere omnem culpam eorum, quae a colonis Lenevardensibus forte peccata essent, in eum transtulerint, de quibus iniuriis quoque protestatus est.

Ad tertium respondit, reos damna illata negare non posse, illa nempe oculariter, tanquam in facto recenti demonstrari posse, petiitque loca illa lustrari et de damnis inquiri.

Ad quartum dixit se acquiescere reorum confessioni ac promissioni de restituendis rebus ablatis.

Ego itaque auditis utriusque partis querelis ac responsis, cum considerarem capita accusationis intentatae non levis esse momenti, nec reorum defensiones allegatas locum habere aut de iure consistere posse, etsi secundum iura communia et receptam harum terrarum consuetudinem producendum esset, quod in colonos illos tanquam reos convictos graves et promeritas poenas statui oporteret, ideo partem actorem, virum et religiosum et pietati deditum, ut omisso strepitu iuris ad compositionem aliquam christianam ineundam sese accommodaret, hortatus sum atque petii. Ac licet prima fronte non obscure significaret ob enormitatem facti de iure procedendum, et poenas legibus expressas in reos statuendas necessario esse, ut alii atrocitate poenae ob eiusmodi delictis arcerentur, tamen variis meis et aliorum intercessionibus motus tandem in transactionem ita consensit, si iuste et aequae conditiones, per quas parti laesae utcunque satisficeret, constituerentur. Quare habitis hinc inde variis sermonibus ac deliberationibus tandem cum consensu et approbatione tam partis, quam D. Vicecapitanei Kokunhausensis, necnon praefecti Lenevardensis nomine rusticorum Lenevardensium conventorum, subsequentia transactionis sive compositionis capita constituta atque firmata sunt.

Primo tenebuntur septem nominati rei coloni Lenevardenses violentiam commissam flexis genibus actori deprecari promittereque se in posterum pacificos se gesturos, nec tale quicquam amplius commissuros esse, id quod etiam in continent factum est culpamque deprecati sunt.

Secundo tenebuntur iidem rei coniunctim ecclesiae, quam Patres in bonis illis monialium extruent, ad festum Paschae anni proximi sequentis 1587 solvere marcas Rigenses centum, in singulas marcas 36 solidos nu-

merando. Quodsi vero rei moram commiserint, nec in assignato termino solverint, tunc Dominus Vicecapitaneus Kokunhausensis eam summam se soluturum ultra spopondit atque promisit.

Tertio, cum notorium sit, servitorem laesum non tantum ingentes cruciatus sustinuisse, sed etiam magnos sumptus et impensas, dum curaretur, fecisse, pro eis omnibus rei obstricti erunt et esse debent ad proximum festum Michaëlis illi solvere marcas Rigenses centum.

Quarto, cum per actorem sufficienter probatum non sit, quod rei cineres confectos ex silva avexerint vel abstulerint, cuius rei tamen non leves extant coniecturae atque indicia, ideo tenebuntur rei iuramento se purgare die proxima Veneris, quantum autem quisque confessus fuerit, se abstulisse, id actori restituere tenebitur.

Quinto, quantum ad deterioratas vel vastatas silvas attinet, cum hoc tempore propter varia loca humida ac paludinosa nec silva lustrari, nec damna ibidem forte illata taxari possint, placuit id in proximam hiemem disferri. Interea autem coloni Lenevardenses omnes a silvis illis monialium penitus abstinere debebunt ac tenebuntur.

Haec itaque eo, quo praemittitur, modo per me Andream Spill vigore habitu mandati a Magnifico Domino Commissario Livoniae generali et ordinario acta et cum consensu et beneplacito utriusque partis transacta atque composita esse attestor ego hisce litteris meis, quas pro maiori fide manu propria subscripti et sigillo meo appresso obsignavi.

Actum in curia Lenevardensi die 9 Septembri anno 1586.

Andreas Spill, m. p.

Nota: Anno 1590 nullam inspectionem esse factam neque centum marcas esse solutas, pro qua re est sollicitandum apud D. Vicecapitaneum Palatini Vilnensis Kokenhausensem.

31.

Patres collegii Rigensis auxilium senatus contra milites Germanos invocant. Rigae, anno 1586 die 25 m. Novembri.

Arch. terrestre Latviense, Ms. 125. (Br. bibl.).

Generoso Senatui Rigensi supplicatio, 25 Novembri 1586.

Generosi Domini! Cum perspicuum sit omnibus Germanos milites maxima damna intulisse subditis Rigensibus, tum etiam una cum illis et nostris, ideo nos tanquam illorum domini a Generosis Dominationibus Vestris obnixe petimus, ut in hoc futuro contra istos raptores constitudo iudicio nostris subditis adiumento sitis ad satisfaciendum illis pro damnis ipsismet nostris subditis illatis. Damna autem sunt haec: imprimis uni rustico Schpor dicto vi acceperunt 4 ahena, unum bovem, 2 arietes, 2 modios tritici, 5 modios brasii, 2 secures, unum saccum plenum carnibus, 2 lardi partes vel succidia. Alteri viro subdito Bell dicto acceperunt 2 tunnas seu vasa cerevisiae, unam vaccam, 3 ahena, 2 paria vomerum. Tertio subdito Kuthaus appellato acceperunt unum ahenum, 2 arietes, unam securim.

Hoc autem facturas Generosas Dominationes Vestras non dubitamus.

*Patres Societatis Jesu Rigae nunc degentes
sua obsequia offerentes.*

Commissariis regii viae variae ad recuperanda pro catholicis templo Rigensia commendantur: secundum instructionem regiam commissarii non debent privilegia examinare, sed templo simpliciter catholicis restituere, communitas civitatis convocanda et ad restitutionem impellenda est, quae restitutio statim peracta cives Rigenses p[ro]ae multis aliis civitatibus apud regem Poloniae bene constitueret; dein civitati etiam p[ro]ae oculis tenendus est assensus eiusdem quoad restitutionem templorum olim a rege Stephano peractam. Demum si Rigenses perstarent in iure proscriptio[n]is, ecclesias non proscribi a malae fidei possessoribus respondendum est et regem Poloniae posse non solum templo s. Jacobi et s. Mariae Magdalena sua sub iurisdictione recipere, sed etiam omnia alia templo Rigensia. Anno 1587 post diem 2 m. Septembris.

Arch. Soc J., Romae, Germ. 168, f. 92—96.

Cum domini Rigenses duobus vel tribus fundamentis nitantur, quorum unum est allegatio variorum privilegiorum suorum ab antiquis temporibus sibi concessionum, alterum est denegatio consensus civium in tradendis ecclesiis d. m. Stephano regi, tertium est concitatio plebis ad tumultuandum et resistendum, ut sic terreantur magnifici d. commissarii ad differendam traditionem templorum vel ad comitia, vel ad adventum s. r. maiestatis, qua dilatatione nihil esset causae ipsi perniciosius, cum certo futuri sint inde novi tumultus, nisi nunc restituantur, praeterquam quod cum parva dignitate fieret magnificorum d. commissariorum, quasi non potuissent praestare id, quod minoris erat difficultatis, cum potuerint ea, quae periculosiora erant maioris tumultus, propterea variis etiam viis potest procedi ad confutandos Rigenses.

Prima via et forte omnium efficacissima est, si ad privilegia vetera principum regum et confoederationem ipsam recurrant.

Recordandum est illustres et magnificos dominos commissarios suam habere instructionem, quam exequi debeant, qua non examinari privilegia, sed simpliciter restitui statim templo iubentur cum tam gravi iniuria suae regiae maiestatis occupata. Neque maiestatem suam existimasse ullam fore in hac re difficultatem ex parte bonorum civium, sed tantum ex parte factiosorum, qui iam ferme sublati sunt, nisi forte aliqui adhuc sint, qui velint istius sceleris in divinam et regiam maiestatem patrati complices haberi, quos s. r. maiestas libenter cognoscet, quinam illi sint. Non enim existimavit hactenus hoc facinus esse commissum a legitimo aliquo magistratu, qui non vi aut ereptione, sed iure et legitime procedere in rebus suis debet. Quamobrem dicendum est, si non restituantur statim templo simpliciter, nec dari posse confirmationem privilegiorum, ita mandante s. r. maiestate in instructione; constat enim, quis contractus factus sit de templis inter Rigenses et regiam maiestatem et post pacificam possessionem quinque annorum et dimidiati, cum debitorum censuum solutione per civitatem semper continuata, tandem anno 1587 2 Septembris absque ullo processu iuridico, sed violenta manu et templo et domicilia erepta et alia indigna patrata, quae res etsi universis ordinibus in comitiis generalibus et ipsi serenissimo regi indignissima visa est et gravi quoque mulcta et poena dignissima; tum nunc serenissimus rex ex magna clementia misertus huius civitatis, tum ob intestina ista bella afflictae, volens haec et alia multa admissa illi condonare, mandat in instructione sua, a qua recedere non licet, ut primo omnium

restituantur templa. Quod si impleverint Rigenses cum ceteris capitulo instructionis, tum demum permittit sua r. maiestas, ut confirmetur privilegia Rigensia, alias nullomodo id fieri vult. Itaque, si non restituantur statim ecclesiae (ut etiam ius ipsum spolii postulat, quantumcumque de re postea sit litigandum), rescindentur multa, quae hactenus bene acta et constituta sunt a magnificis dominis commissariis et sine confirmatione privilegiorum discedendum illis erit. Et iterum forte amittetur pax illa, quam demum nacta erat civitas, iamque incipiet s. r. maiestas cognoscere, quinam sint novi Gisii et Brenkii in civitate, qui communitatem concident et tumultus novos moveant, sicut de aliquibus iam perlatum est, de quibus, si pergent, postea videbitur.

Si ista via teneatur, dubitandum non est, quin cessuri sint, cum praesertim secretarius ille senatus dicatur, ita condixisse tentanda esse prius omnia et ex parte civitatis faciendum, quicquid poterit fieri, ut sic deterreantur periculo tumultus futuri magnificorum dominorum commissariorum animi, sed fallitur, qui heroicos animos, qui possunt ipsi potius terrere particulatim istos tumultuosos spiritus et ipsismet uti ad sedandum ipsum populum, ut sic liberent se a suspitione ea, quod sint auctores tumultus.

Altera via est, ut, deterrito prius bene secretario et si quis aliis sit incentor plebis, convocetur tota communitas in maiorem Gildam et generosus d. secretarius Skuzewski cum generoso d. Sczerbicz declarent civitati et communitati illud, quod ignorant, videlicet quam utilis fuerit Rigensibus contractus ille cum d. Stephano rege initus circa tempora, cum inde consecuti sint Rigenses illud, quod in hodiernum diem usque optant Gedanenses, Torunienses, Elbingenses et aliae huius regni civitates. Cum enim usque ad illum contractum civitas fuerit malae fidei possessor omnium ecclesiarum et arearum ecclesiasticarum tam intra, quam extra civitatem, praeterquam forte unius parochiae s. Petri, nunc per illum contractum et per separationem duarum illarum ecclesiarum pro catholicis, videlicet s. Jacobi et s. Magdalena, sunt facti ita absoluti possessores, ut neque reges, neque ullus in foro isto saeculari politico possit illis movere litem vel controversiam, id quod non habent prae-fatae civitates Prutesinae; nam Gedanum nec ipsum summum templum pacifice possidet, sed perpetuo litigatur cum illo ab episcopo Cuiaviensi, cui nuper parochiale magnam domum coacti sunt restituere et officialem episcopi in ipsa admittere, nunc etiam agunt sedulo, ut pro ipsa parochiali ecclesia velit esse contentus episcopus alia quavis, quam offerunt compensatione. Similes lites habent Torunienses cum rmo. episcopo Culmensi et Elbingenses cum Warmiensi; quin vero et diversis horis communia cum catholicis Toruniae habent officia, id quod etiam offerunt Elbingenses rdo. d. Makowiecki, thesauri notario, ubi ipse est parochus et non admittit praetendens restitutionem ecclesiae. Hoc igitur modo poterat a regibus et episcopis Livoniae vexari civitas Rigensis quoad tempora omnia, si non intervenisset contractus cum Stephano rege; imo vero et poterit, si non redintegretur contractus per Rigenses violatus, amittent enim omne ius ad omnia tempora, quae r. maiestas conferre poterit cui volet. Docenda est igitur communitas, quanto detimento cedet iterum, si non reddant tempora ista duo pacifice et persistant in violatione illa contractus, quae per Gisium et assecelas commissa est. Multum etiam ad hoc prodesset, si a magnificis dominis commissariis ministri omnes semel in unum convocarentur et gravi admonitione no-

mine r. maiestatis facta, deterrerentur a concitanda plebe, cum sciatur certo ipsos saepius concionibus suis anteactis tumultibus occasionem praebuisse.

Tertia via, si persistat civitas, ut non reddantur ecclesiae tanquam illicite traditae Stephano regi sine consensu civitatis, ut aliqui praetendunt, praeterquam quod id falsum est, cum in contractu illo regio expresse dicatur, civibus consentientibus et iuri suo, si quod in illa tempora haberent, cedentibus, sequerentur etiam multa inconvenientia, nempe Tastium et Wellingum iuste occisos esse exulesque alios pari poena obnoxios esse, iniuste vero restitutos esse, contra expressam sententiam duorum regum Stephani et Sigismundi et contra executionem magnificorum dominorum commissariorum, qui auctores necis duorum illorum capite plexerunt et iusserunt pupilos occisorum in integrum restitu sicut et ipsos senatores exiles, quemadmodum in instructione nominatim mandatur. Hoc igitur nihil aliud esset, quam omnia hactenus a serenissimis regibus et magnificis dominis commissariis facta damnare atque rescindere et denuo sursum atque deorsum omnia miscere. Praeterea quomodo possibile est rem tantam tanta cum solemnitate et celebritate tractatam cum serenissimo rege Stephano hic Rigae praesente et cum senatu universo civitatis sub oculis et auribus omnium civium, qui procul dubio audiebant et videbant tradi possessionem templorum primo quidem rmo. dno. archiepiscopo Solikowski praesenti; deinde vero Patribus Societatis commigrantibus ministris ex domibus illis et ecclesias illas relinquenteribus, praesentibus etiam tot senatoribus, secretariis ac aulicis, quot in ipso privilegio contractus nominantur? Qui fieri posset, ut dormierit tunc tota civitas? Quid faciebant tribuni plebis? Quomodo tacebant ministri ex domibus et templis illis amandati? Si non consentiebat civitas, cur tacebat? Cum, qui tacet, consentire dicatur. Cur non contradicebat, cum serenissimum regem haberet praesentem? Cur non provocabat postea ad bina comitia sub Stephano celebrata? Cur coram Illmo. Cardinali promulgante fundationem collegii in sala arcis Rigensis coram senatu et communitate die 4 Junii anno 1585 non contradixit communitas? Quod nec unquam postea fecit, donec prodiret factiosus unus aut alter, qui camerinam istam moverent, nunquam enim contradictum fuit, nisi in articulis illis seditionis 125 in tumultu confectis, quos tamen postea lacerandos tradidit civitas Illmo. Cardinali, quando illam pacavit et sic omnia rescissa sunt?

Quarta via, si tamen perstarent Rigenses in iure proscriptionis multorum annorum et privilegiis vetustis, responderi potest ecclesiam non praescribi a malae fidei possessoribus (legant Historiam Reinaldi Heidenstessii libro tertio fol. 789 et lib. 6 statim post principium, quomodo occuparant usurpative post mortem Guilelmi omnes ecclesias et ad formulam Augustanae confessionis redegerant). Si Archiepiscopus Gualtherus se tradiderat in fidem serenissimi Sigismundi Augusti, quo iure mortuo illo occuparant Rigenses archiepiscopatum cum omnibus aliis templis et canonicorum aedibus, cum ad ipsum Sigismundum regem ratione iuris patronatus pertineret disponere de ecclesiis et domibus illis? Hanc invasionem et malae fidei occupationem, praescriptionem vocant? An non meminerunt, quomodo iussi sunt ab imperatore ipsummet archiepiscopum antea semispoliatum restituere, et quando in privilegiis Stephani regis confirmantur omnia iura et privilegia Rigensia, putabantne etiam confirmari istas iniurias ecclesiis et regi ipsi factas? Gloriantur

etiam de usu confessionis Augustanae ab annis 1564 in civitatem inducto, sed num inductus etiam erat in archiepiscopalem et alias ecclesias? Quodsi quando fecerant, quo iure fecerant, aut potius, qua iniuria? dum et archiepiscopi et canonici, quorum adhuc unus decreitus vivit Munsterus, ritus catholicos in civitate exercere prohibebant et bonis ac domiciliis propriis eiiciebant. Ergo non iura vocent ista, quae merae erant iniuriae Ecclesiae Dei praelatis et principibus suis per vim factae, quemadmodum nunc quoque Gisii et asseclae eius per vim spoliarunt regiam maiestatem et sacerdotes ab illa missos templis et domiciliis pro catholicis assignatis. Ruunt ergo omnes allegationes Rigensium circa privilegia antiquiora, quam quae Stephanus concessit, et iura, quae in contractu templorum illis permisit, quibus, si uti volunt necesse est, ut contractus inviolatus permaneat et templo ista ablata restituantur.

33.

P. Leonardus Rubenus, qui iam 2 pene mensibus regit collegium Claudiopolitanum in Hungaria, informationem dat generali S. J. de collegio. Claudiopoli, anno 1587 die 14 m. Octobris.

Arch. Soc. J., Romae, Germ. 168, f. 22.

Admodum Rde. in Christo Pater!
Pax Christi!

Dedi hic 2 pene mensibus, dum hic sum, binas ad V. R. P., unas 23 Septembris, alias 4 huius, per certos nuncios, qui Viennam iverunt. Accepi interea litteras a R. P. Provinciali, quibus scribit, in litteris 13 Julii ad eum datis, me omnino a collegio Rigensi per suam R. P. liberatum, et vere liberatum dico, qui nunquam tot animi molestias pertuli, quam istic in tot distractionibus et difficilibus initii; pro misericordia itaque animae meae exhibita, gratias V. R. P. ago ex animo maximas. Utinam bonitatis divinae infinitus thaesaurus absorbeat omnia peccata, et propria et aliena, ibidem contracta. Spero, quicunque mihi tandem succedet, eum eas difficultates non passurum, cum bona omnia recuperata, privilegia similiter omnia et praedia bene constituta inveniet, poteritque magis advigilare domesticae disciplinae. Ubi rector huius collegii advenerit, erit quod iterum mihi gratuler....

Raptim haec scribo properante nuncio, de quo iam prius intelliges. V. R. P. me humillime commendabo. Datum Claudiopoli anno 1587 14 Octobris.

V. R. servus in Christo et filius

Leonardus Rubenus.

34.

Praepositus provincialis Soc. J. per Poloniam et Lithuaniae Joannes Paulus Campanus concedit praediolum collegii Pariense Jacobo Hamer. In curia Pariensi, anno 1589 die 13 m. Novembri.

Bibl. terrestris Latviensis, Rigae, Privilegia Collegii Rigensis, Ms. 61.

Joannes Paulus Campanus, Praepositus Provincialis Societatis Jesu per Regnum Poloniae et Magnum ducatum Lithuaniae.

Significamus his litteris nostris omnibus, quorum interest vel aliquando intererit in futurum, expositum nobis fuisse ab honesto viro Ja-

cobo Hamer, quod cum anteactis temporibus servierit virginibus sacris coenobii sanctae Mariae Magdalena civitatis Rigensis in curia Pariensi, nec pro annuo salario suo illi plenarie satisfactum fuerit, sed tum ad compensationem illorum servitiorum, tum pro futuris etiam servitiis in praefata curia exhibendis, concessus fuerit illi circa eadem pene tempora usus praedii seu agri, quem Joannes Bersing tenet, in quo est sesquiuncus terrae in bonis Loben nuncupatis: eadem vero concessio postea etiam illi confirmata fuerit a Patre Leonardo Rubeno, Rectore Collegii Rigensis Societatis Jesu, ad quod praefata omnia bona monasterii illius iure legitimo sunt devoluta. Quibus ita stantibus, supplicatum est nobis instanter a praefato Jacobo Hamer, ut tum intuitu praedictorum veterum servitiorum suorum, tum in compensationem et satisfactionem quorumcunque praetensorum salariorum, praedicti praedioli possessiōnem cum praefato subdito Bersing, et agri sesquiunco confirmare illi vita ipsiusmet Jacobi durante vellemus, offerendo se semper, non modo fidelem et solerter, sed etiam ad omnia obsequia in nostra praefata curia Pariensi, vel ubi opus fuerit, obeunda die noctuque paratissimum. Nos igitur, etsi primo obtulimus ei nos malle pro salariis illis, quae praetenderet, arbitrio bonorum virorum illi satisfacere, et praefatum agrum et praedium ad nos recipere, ipse vero instanter rogaret agrum potius et praedium praefatum in compensationem sibi relinqu, eius honestis precibus inclinati praefatum praediolum, cum ipso subdito nostro Bersing et agri sesquiunco in Loben sito, eidem Jacobo Hamer, ad vitam ipsiusmet tantum, non alterius cuiusquam, ob praefata eius servitia, et in plenam compensationem cuiuscunque sibi debiti aut etiam praetensi salarii, maxime autem ex bona gratia nostra concedendum iudicavimus; prout tenore praesentium concedimus ad utendum et fruendum, prout bonum virum et frugi patremfamilias decet, et quamdiu se fidelem et obsequentem, prout pollicitus est religiosis praefati collegii Societatis Jesu Rigae fundati exhibuerit; ipso vero vita functo, praefatum praediolum cum praedicto subdito Bersing et agri sesquiunco, in bono statu relictum, prout iuris est, ad directos dominos, nempe ad Patres Collegii praefati Societatis Jesu ipso facto devolvatur et absque aliqua lite aut forma iudicii devolutum censeatur et curiae Pariensi, prout ante adiunctum fuit, restituatur. In quorum fidem hoc scriptum manu nostra subscriptum sigillo officii nostri communiri fecimus.

Actum in praefata curia Pariensi die XIII Novembris anni MDLXXXIX.

Jo. Paulus Campanus, qui supra m. p.

35.

Descriptio status catholicae religionis in civitate Rigensi ab anno 1586 usque ad mensem Aprilem anni 1589. Anno 1589 mense Aprili.

Arch. di Stato, Romae, Fondo Gesuitico, Collegi 1570; copia in Arch. Vat., Nunz. Polon. 33, f. 63—65.

Anno Domini 1586, cum primum illustrissimus cardinalis Radzivillus, qui prudentissime et pacatissime per aliquot annos Livoniā pro rege administrarat, Romam ex debito cardinalitii gradus profecturus, provinciam reliquisset, civitas Rigensis (ut etiam anno illo ad comitia quaedam profecto tumultuari cooperat, sed mox eodem revertente sedata fuerat

et ad officium revocata) ad ingenium rediit, plebsque tumultuaria captis armis, praesidiis omnibus occupatis in suos cives burgrabium videlicet regium, consules et reliquum ordinarium magistratum ac senatum de-saevire coepit, creatisque sibi duobus ad omnem factionem comparatis tribunis plebis, quae civitas antea ab optimatibus aristocratice rege-batur, coepit a plebe democratice gubernari, ita tamen senatoriam dignitatem sartam tectam titulo tenus conservabat, ut senatores et con-sules pro tribunal sedere et iudicare causas, ipsis tribunis plebis sem-per illis assistentibus, cogerentur, sed inviti et veluti captivi in praetorio detenti ad nutum plebis omnia facere compellerentur. In hoc civitatis tumultuantis aestu, dum plebs in patritios consurgit, catholicos interim et ecclesias catholicas liberas et intactas relinquunt. Interim aliquot primarios senatores variorum criminum falso impactorum reos per-a-gunt, duos ex illis capiunt iuris doctores, in carcere torquent, insontes damnant, et publico in foro afficiunt suppicio, reliquos, qui prima erant reipublicae et senatus capita, insectantur, illi visa duorum primorum ci-vium insontium iniqua caede compelluntur ad fugam. Atque haec omnia accidunt, dum commissarius generalis Livoniae loco illustrissimi cardinialis provinciae praefectus fuisset, homo licet politice modestus et frugi, calvinianus tamen, cum praesente illustrissimo cardinali aut nihil contigerit unquam turbarum, aut, si quid accidit ipso ad modicum absente, subito rediens compescuerit, sedavitque omnia. Hac hominis temeritate perspecta Stephanus, piae memoriae rex, monitionibus primo, deinde minis, demum praescriptione agit. Insontes illi autem, utpote consilii inopes, temeritatis divites, instructique praesidiis et aerario occupato contemnere omnia, ac ne pili quidem tum Stephani regis ceteris pene omnibus tremendi facere. Quae dum Stephanus animadvertisit, ad graviora remedia descensurus, interim parte praesi-diorum ex arcibus Livonicis evocata ad ostia Dunae, quo influit in mare, uno vel altero ab Riga milliario propugnaculum tempore importuno, terraque omnino gelu concreta, opera Simonis Gen-gelbae architecti intra quatuor ferme hebdomadas tacentibus Rigensi-bus erigit, quo aditum ad mare illis intercludit. Sed dum haec ipso Decembri mense parat ac molitur, saeva mors Stephanum ante medium Decembrem eripit e vita. Unde insolentiores facti Rigenses et proscripti, quique fugerunt, redigerentur, et sursum atque deorsum miscere omnia denuo incipiunt. Interim licet pace et quiete sua fruerentur in civitate catholici et Jesuitae in ipso etiam interregno, tamen ubi primum reper-tum est in Augusto duos electos esse in regno reges ac schisma fore in regno animadversum, plebs impetu potius, quam consilio aut ratione acta, commota seditione arma capit, vexilla explicat et bene pota prius absque ordine, absque duce, absque consilio tumultuarie convolat ad evertendum erectum nuper propugnaculum. At praesidiarii insigniter in eo se defendantes, dum hostes repellant, ad 100 ex illis partim cae-dunt, partim suffocant in aquis, ac deinceps naves illas aut Riga sol-vere, aut Rigam appellere non permittunt, donec ea re nimium permoti Rigenses praesidiariis supplices facti et summam trium millium pro mulcta datus pacti, ostia maris aperiunt, qua igitur die numerata fuit pecunia a Rigensibus militi praesidiario, illa pecunia eadem mox famam dissipant, se pecuniae illa summa templum catholicum, a Stephano rege de manibus haereticorum recuperatum, penes quod Societatis Jesu col-legium fundaverat, a militibus coemisse et ideo tres ministri haeretici

cum totidem seditiosis capitibus plebis, cum multis armatis satellitibus ad collegium Societatis minaciter venientes, iubent ipsa hora Patres Societatis templi claves tradere, ni velint, vi eripi, ac deinde mandant, ut sequenti die ex domibus etiam cedant, et ne posthac ullum munus religionis (ut illi loquuntur) papisticae in civitate Rigensi exercere au-deant, sub gravissimis interminationibus; permittunt tamen illis et ingressum liberum in civitate et omnia bona ad fundationem collegii per-tinentia, etiam in ipsis civitatis suburbii, quin et census annuos quo-sdam nomine suburbii civitati locati pendantur, nihil aliud praetendentes, quam ut quemadmodum ante Stephanum regem, ita nunc nihil catholicum habeatur vel fiat in civitate. Jesuitae quidem hanc vim passi in contiguam civitati arcem, quae in potestate regis est, recipiuntur hos-pitio et ibidem morantur, omnia, quae praestabant in civitatis templo, quo ad auxilium animarum praestantes in hoc magno arcis sacello et pariter ad varias vicinas arces et oppida excurrentes concionum et mi-nistrandorum sacramentorum gratia non secus atque antequam templo suo et domicilio urbano privarentur. Ab illo tempore Jesuitae semper quieverunt consilio ipsius regni cancellarii, expectantes oportuniora tempora et finem tumultuum, qui erant in regno et universalia regni co-mitia. Ad haec ergo muniti (ut fama est) ingenti vi pecuniae venere Rigenses aliquot a civitate ablegati, iamque et auditи sunt, et apud ali-quos amantes pecuniae gratiam invenerunt, dumque hi pro illis loque-rentur in comitiis coram rege, mox archiepiscopos, episcopos et sena-tores catholicos ita permovere, ut insigniter causam Christi ac religio-nis tutati sint, factaque deputatione aliquot senatorum, in quibus erant cardinales duo, archiepiscopi duo, unus episcopus et aliquot palatini partim catholici, partim haeretici, ipsimet haeretici pro Jesuitis non minus acriter locuti sunt, quam catholici, senseruntque nullo modo ape-riendi hostium improbis, evertendi regias fundationes, et cum respon-sum dari deberet Rigensibus, delectus est ad hoc insignis haereticus pa-latinus, qui pro Societate restituenda in suis sedibus ita locutus est co-ram omnibus, ut et Rigenses ablegatos pudefecerit, et nihil plus a ca-tholico senatore expectare potuerit. Quia tamen datum est spatium Ri-gensibus ad respondendum, num velint se subdere regi suo et clemen-tiae illius inquis illis, quas petebant, conditionibus posthabitis, quarum una erat de nullo exercitio et usu catholicae religionis in civitate Rigensi permittendo, de templis occupatis non restituendis, de Jesuitis non re-ducentis in civitatem, qui conscientias civium, ante quietas conturbant, nova doctrina a Luthero suo discrepante in concionibus propositam, de propugnando illo a Stephano erecto demoliendo et aliis quibusdam. Illi hactenus nihil responderunt, sed patronos facile invenit illorum pecu-nia, qui suadent regi, ut concedatur illis, quod petunt, modo se subdant in reliquis. At episcopi et catholici senatores, equestris ordo et nuncii terrestres se opponunt hactenus strenue, nec definitur quidque in hunc diem, quo finita sunt comitia.

36.

Rationes pro restituenda Societate in civitate Rigensi necnon resolu-tiones obiectionum contra Patres Societatis Rigenses, conscriptae pro informatione commissariorum regis Sigismundi III. Anno 1589.

Arch. Soc. J., Romae, Germ. 168, f. 242. Copia in arch. di Stato, Fondo Gesuitico, Romae, Nr. 146.

Rationes persuadentes, hoc tempore potius procurandum esse, ut Societas Jesu sedibus suis intra civitatem Rigensem statim restituatur, quam in aliud tempus cum maiori novorum tumultuum periculo differatur.

1. Jura omnia tam divina, quam humana ac etiam regni huius et magni ducatus Lithuaniae postulant, ut qui vim passus est ac spoliatus omnium, primo restituatur in integrum, deinde iudicium de re ipsa instituatur. Primo itaque restituendi sunt Patres Societatis, qui praeter manifestam vim, quam passi sunt in personis ipsis religiosis laesis et concussis in templo et plateis publicis, nunc etiam ipsis templis, altariis, censibus ac domibus propriis indicta causa sunt spoliati.

2. Quia favorabilior debet esse causa Ecclesiae (quae in omni iure pupillis aequiparatur), quam cuiusvis alterius; si igitur nunc restituti sunt in locum et dignitatem suam exules et alii ob humana tantum et privata odia iniuriam passi, quanto magis nunc quoque debet restitu Societas, non aliam ob causam, quam ob odium religionis, contra omne ius fasque per vim e sedibus suis electa, ab illis metiis, de quibus iam sumptum est supplicium, auctoribus et incensoribus aliquot ministris, qui etiamnum sedes illas occupant. Sic etiam prosperabitur Deus magis civitatis huius pacem et tranquillitatem, si iustitiam in rebus, proprie ad divinum cultum pertinentibus, non posthaberi aliis politicis negotiis videtur.

3. Si fas est sacris ista commisceri, articulus quoque confoederationis et iuramentum a serenissimo rege in coronatione praestitum de servandis illibatis omnium privilegiis postulat, ut et Patres restituantur statim sedibus suis et aequo pacifice in libera civitate atque ipsis confessionistae vivere permittantur; alioquin iniquum nimis esset et contra omnia iura regni, uni confessioni Augustanae tantum patrocinari, contempta sancta antiqua religione catholica.

4. Quia si iam non restituantur Patres, quando ex instituto comitorum instituitur tam solemne iudicium, in quo omnia, quae in anteactis tumultibus Rigensibus acciderunt, iudicanda sunt a magnificis dominis commissariis, etiamsi silentio tantum praetereatur causa Societatis, nulla ipsis (quae tamen ceteris est notior urbi) mentione facta, ex eo solo, quod in hoc tam solemni iudicio restituti non erunt Patres, iuste omnino electi fuisse censebuntur; quid autem aliud hoc erit, quam innocentes tacite condemnasse, sic enim totus istorum ordo infamabitur apud alias remotissimas regiones, sed non minus existimatio regni huius nobilissimi et serenissimi regis ac dominorum commissariorum, periclitabitur apud christianos principes omnes, ad quos haec ex aula scribentur, qui mirabuntur vehementer, praesertim vero summus Pontifex, quod in hac sola causa (ut omnibus notum est) tam iusta denegata sit administratio iustitiae Societati; cui malo occurrendum est a sapienti consilio magnificorum dominorum commissariorum, qui ad hoc a republica destinati sunt.

5. Si non iam statim restituantur Patres et posteris relinquatur tale exemplum violandi tam roboretam Stephani regis, divae memoriae, fundationem ultimaque voluntate eiusdem confirmatam, necesse est, ut multa turbatio oriatur in republica, et nullus regnicolarum post hoc tutus sit futurus in sua possessione, quibus suis privilegiis et inscriptiobibus firmata, ut taceam, quod Deus propter has omissiones iustitiae soleat publica flagella regnis immittere.

6. Si nunc non restituantur Patres, quando tam iuste fieri et sine magna difficultate potest a magnificis dominis commissariis, quando

praesertim stimulus conscientiae urget bonorum Rigensium corda de patrato hoc a seditiosis sacrilegio deque vi personis ac rebus sacris illata contra omne ius fasque, quos scrupulos sentiunt et confitentur plerique rectius sentientes, quis non videat, quod sublatis post ratis scrupulis ac stimulis numquam sint posthac amplius restitutionem Patrum permissuri. sine novo et graviori tumultus periculo, ministris ipsorum semper magis incitaturis plebem ad resistendum, quam modo, quando et se reos agnoscant, ut in oratione sua in comitiis habita professi sunt, et quando iudicium fit cum tanta sollemnitate et potentia a magnificis dominis commissariis auctoritate serenissimi regis et generalium totius regni comitiorum. Dilatio igitur ista in restituendis Patribus Societatis non alio spectare videtur, quam ut nunquam restituantur nullusque iustitiae tam evidenti ipsorum Patrum expulsorum relinquatur locus, sicque irritus fiat sanctus ille conatus Stephani, divae memoriae, et desiderium serenissimi regis Sigismundi, domini nostri clementissimi, et labor ac sumptus omnis iste a magnificis dominis commissariis in hac causa susceptus, frustra enim omnino laboratum fuisse animadventent, quando idem et deterior forsitan eventus ac status civitatis paulo post apparebit, si id nunc non componatur, quam, quem modo videmus, quod Dominus Jesus ab hac civitate pro sua misericordia avertat.

7. Si non nunc statim agatur a magnificis dominis commissariis cum senatu civitatis iam in locum suum restituto, ut pariter etiam restituantur in integrum Patres Societatis ab ipso senatu, quippe qui non consensit. neque huic facto seditiosorum iam plexorum, neque orationi in comitiis habitae, in qua omnia dicebantur ex auctoritate ipsorum seditionorum, qui omnia tum regebant, difficilis id semper evadet in posterum, quam modo, quando memoria eorum, quae et ipsi passi sunt in anteactis tumultibus, et stimulus beneficii a Deo recens accepti senatores ipsos nunc reddet ad hoc paratiore, et plebs quoque territa, tum conscientia sceleris in Societatem ante patrati, tum supplicio de ducibus seditionis iam sumpto, nihil nunc contradicere audebit, modo graviter interdicatur ministris, ne (ut alias fecerunt) pro concione plebem concitent, et secretarius itidem civitatis ille, qui in comitiis generalibus tam multa protulit contra Societatem, serio pariter monitus in officio contineatur; alioquin, si in aliud tempus differatur restitutio Societatis, dabitur spatium ministris Rigensibus, qui Gisio (ut fassus est) auctores fuerunt electionis Patrum, varias machinas inveniendi, ut nunquam posthac restituantur; vel, ut ipsimet Patres soli videantur, causa novorum tumultuum, eos ipsimet ministri tunc concitatibant in plebe, quando Societas sua sibi restitui urgebit, quasi vero seditionem movere et tumultum concitare sit, sua per vim et iniustitiam ablata repetere.

8. Et quamvis nunc loco Patrum Societatis alios sacerdotes saeculares videantur forsitan admissuri domini Rigenses (quod certe non omnibus arridebit), tamen nec sic consequetur serenissimus rex et respublica intentum suum, praeterquam enim quod ministri Rigenses in reliquum clerum in dies audaciores ex hac victoria contra Jesuitas reportata fient. Duplici etiam consilio id ab ipsis permitti forsitan poterit, tum ut sic perpetuo Jesuitas (si fieri possit, quod tamen Dei auxilio nunquam fiet) excludant, tum quod sperent se deinde ita fatigaturos quosvis alios vicarios et sacerdotes saeculares, non tantis forte praesidiis et favoribus, quantis Jesuitas ipsos putant, munitos variis iniuriis, accusationibus et contumeliis, ac forsitan etiam in suam religionem attractionibus, ut

hac ratione se ecclesiis istis propediem penitus potituros demum spe-rent; sicque fiet, ut consilium de non restituenda nunc statim Rigae So-cietate nihil aliud sit, quam ut nunquam restituatur: omnisque cultus catholicus in hoc tractu penitus aboleatur, nisi summa vi et cum novis tumultibus iterum serenissimus rex velit illam retinere, quanto ergo satius et facilius esset id nunc a magnificis dominis commissariis pre-stari, quam maiora pericula et maiores difficultates expectare?

9. Si non iam restituitur Societas Rigae, novi motus similesque tu-multus etiam alibi expectandi sunt: Dorpartenses enim, cum per omnia Rigensibus similes esse velint iisdemque iuribus uti et minati sunt, et forte facturi idem, quod Rigae factum viderint; sic enim fecerunt quoad Calendarium, quod receptum a Rigensibus statim receperunt et illi, illo autem in tumultu rejecto Rigae, reiecerunt pariter et ipsi, et hoc se fac-turos etiam in hac causa minati sunt, tantum vero expectant eventum commissionis huius cum Rigensibus. Ergo si non statim restituantur Patres per magnificos dominos commissarios, novae turbae et novi tu-multus in regno, novi commissarii, novi sumptus et molestiae sustinen-dae erunt. Quanto ergo satius esset nunc statim hanc difficultatem per-rumpere, quando non parum gratiae se consecutos existimare debent domini Rigenses, si iniuriarum veterum condonatio illis fiat a Patribus, uti sunt parati condonare, modo propriae illis sedes restituantur, et quando tantam misericordiam consecuti sunt a serenissimo rege pro-tot in serenissimam regiam maiestatem commissis, quot et ipsi in ora-tione sua in comitiis habita agnoscant et confitentur.

10. Si discedant magnifici domini commissarii non restitutis eccl-e-siis, ablatis Patribus Societatis, etiamsi aliquis parochus loco ipsorum ibi ponatur, cum qua, obsecro, dignitate et honore serenissimi regis Po-loniae esse id poterit? quod tanquam victus a civibus Rigensibus, tenere extra sedes proprias et hospitio excipere in ipsa arce Rigensi cogatur Patres ipsos sub oculis ipsorum Rigensium, ubi dum omnes, qui hanc transibunt, commorari illos videbunt, plane rumorem hunc per omnes partes regni, imo etiam extra regnum, spargent de victoria Rigensium contra serenissimum regem; praeterquam quod et ipsi Patres ibi cum aliqua indignitate status sui commorantur et forte cum incommodo aliquo vel praefecti arcis, vel advenientium hospitum. Cur non ergo restitu-untur suae sedes Societati Jesu, quemadmodum Rigenses ipsi manent in quieta possessione archiepiscopalis ecclesiae et arearum archiepiscopi et canonicorum, quae pro ecclesiis sancti Jacobi et sanctae Magdalenae Rigensibus in contractu cum senatu et tota civitate (ut in privilegio habe-bitur) cum divae memoriae Stephano inito traditae sunt; alioquin, si rescindendus sit contractus et sanctum Jacobum restituere nolunt, amittant omne ius in cathedralem et alias ecclesias cum areis, ad ipsas et canonicos pertinentibus, quod procul dubio domini Rigenses nollent, fis-calis tamen praesto esset contra illos agere.

Rogamus itaque et obsecramus illustres ac magnificos dominos com-missarios, ut haec pauca pro amore iustitiae ac pro dignitate serenissimi regis ac reipublicae dignentur considerare, non posse videlicet praeter-mitti nunc restitutionem Societatis, cum dignitate serenissimi regis et sua, et absque evidenti iniuria Ecclesiae Dei, cum non solum ipsis Rigensibus, verum etiam toti regno in comitiis palam factum sit facinus Gisii et Brinkii in expellenda Societate indicta causa, absque accusatione aut obiectione delicti ullius et contra ipsa regia privilegia tam Societatis,

quam Rigensium, in quibus dicitur, ut altera pars alteram non obturbet: quod quidem facinus et boni plerique detestati sunt, et senatus ipse paulo post superiorem Societatis precatus est, ne hoc sibi imputaret. Cum itaque tam nota facta sit orbi iniquitas seditionis istius pulsionis Patrum et nunc maxime, quando auctores illius et rei extremo suppicio sunt affecti, quanam obsecro ratione poterit excusari, quod non sit administrata iustitia Societati, et Patres in locum suum non sint restituti? Nunc praesertim, quando (ut dictum est) vix aliquis praeter ministros sit contradictrurus, sed potius existiment plerique graviter ob id facinus animadversum iri in civitate, et non solum ablata tempa, sed etiam aliquod aliud in poenam reposendum esse. Satis benigne secum agi existimare debebit civitas Rigensis, si remissa sibi omni alia poena, quam ob hoc sacrilegium incurrerunt, ea tantum, quae ablata sunt, repetentur.

Solvuntur obiectiones.

Obiicient forte aliqui: Jesuitas Rigae non tollerandos eo, quod sint seditionis.

Respondeatur: Proferatur in medium unum exemplum seditionis ab illis datum. Quando ab illis ad arma clamatum? Quando habita conventicula? Quando in regem, in magistratum, in cives aliquid machinati sint? Quae tempa, quas domos violenter invaserint? hoc quidem titulo seditionis ornati sunt Jesuitae ab illis, qui ob seditiones his diebus suppicio sunt affecti. Illi invito senatu tempa et domos religiosas armata manu invaserunt, sacerdotes, homines liberos et a regia maiestate huc missos, in propriis domibus captivarunt, digitis oculis ipsorum admotis mille convitiis et contumeliis coram multitudine affecerunt, viros honestos carceri mancipatos, tortoribus obiectis, ad falsum iuramentum praestandum in Patres Societatis adegerunt, praesertim licentiatum Udenum, quam tamen maculam animadverso metu in virum constantem cadente sustulit deinde in comitiis generalibus serenissimus Sigismundus. Ad extreum (ut multa alia taceantur) observato tempore, quo superior collegii Societatis aegrotabat, in collegium cum tribus ministris lutheranis et satellitibus plurimis irruentes, claves templi ab aegro extorserunt et ipsis urgentibus ministris ante occasum solis, imo, ut verbis illorum utar, incontinenti ex domibus, imo et ex urbe discedere iusserunt. Altaria magno pretio ab illustrissimo cardinali Radzivillo et ab aliis erecta deicerunt, calices et sacras vestes sibi usurparunt. Et hi quidem, qui talia patrarunt, sunt illi, qui Jesuitas seditionis nomine appellant. Sed interim domini Rigenses experti sunt, quinam veri fuerint seditionis, cum a Patribus Societatis verbo vel facto nunquam laesi fuerint, ipsi vero quantum in hac civitate passi sint a veris illis seditionis testes sunt, si vera fateri velint, domini secretarii senatus et ipsimet, qui pulsioni ipsorum adfuere, tam cives, quam senatores optimi. Quodsi seditionis essent Jesuitae, cur ab omnibus pontificibus, imperatoribus, regibus ac principibus christianis ita foverentur et collegia illis ab ipsismet fundarentur in toto orbe christiano, etiam apud antipodas? quemadmodum etiam sub uno Stephani regno decem collegia in eius ditionibus, decem istis annis fundata sunt, quorum unum est hoc Rigense. Si autem seditiones nos vocant eo, quod catholici simus, quod catholice concionemur, quod missas celebremus, quod divina officia ritu catholico decanteremus, ergo seditiones vocent et archiepiscopos et episcopos et ecclesiasticos omnes denique omnes alias catholicos et regni senatores et ipsum regem serenissimum, qui iisdem ritibus catholicis untuntur. Viderint potius domini Rigen-

ses, quantum a suis concionatoribus peccatum in hoc sit, memineritque clarissimus senatus, ad quid convocaverit concionatores omnes suos in templum cathedrale 22 Decembris anno 1584, quando interdixit illis conciones illas tumultuosas, quibus docebant, tam odio habendos esse papistas, quam amandus est Christus, vocabantque illos calicum fures, seditiosos, impios et sanguinolentos canes recolantque, quomodo obsecuti fuerint, monitis ipsorum licet obsecuturos se promiserant, quando post biduum una concio, in vigilia Natalis Domini habita, ita plebem in catholicos et catholicas ecclesias concitatavit, ut nocte statim sequenti, sancta Natalis Domini, tumultus ille gravissimus excitatus sit concursu plusquam mille armatorum in templo d. Jacobi facto, in quo et indignis modis bacchatum in templo est, et caesi ac vulnerati cantores, et religiosus unus gladio appetitus, alter item ad terram projectus et ad sanguinis vomitionem concussus in ipso templo, sacerdotes ipsi ante altare lapidibus impetiti, vitra omnia fenestrarum conftracta, sordes, pro reverentia non nominandae, in templum ipsum projecta, impedita sacra et divina officia ita, ut oportuerit sacerdotes et praelatos omnes, more laicorum, tam sancta die communicare in unico sacro, quod astante milite armata manu a senatu ad defensionem nostram missa cantatum est, e quibus unus fuit, qui modo totius Livoniae episcopus nominatus est dominus Otto Schenking, quem etiam ad templum, e quo venientem ita gladiis et lapidibus insectati sunt, ut vix vivus, equo in platea relicto, in tenebris illis e manibus sicciorum se eripuerit. Hi fuerunt fructus concionis unius ministri domini Lemken²⁹, ut taceam alios, quales nunquam ex concionibus Societatis neque hic, neque alibi auditи sunt prodiisse. Desinant ergo habere seditiosos Patres Societatis et suos potius concionatores, ne in posterum talia peccent, contineant in officio; currentque eos observare ea, quae in privilegio e divae memoriae Stephano in contractu templorum ipsis dato die 7 Aprilis anno 1583 habentur, cuius verba haec sunt: Ceterum quemadmodum cuique in hac civitate nostra, sive is catholicam religionem sequi, sive Augustanae religioni adhaerere malit, liberum id permittimus, ita ne quiquam vel poenis aliquibus vel minis vel coactionibus publicis privatis, aut probris a magistratu civili, aut quibusvis privatis personis religionis catholicae professio interdicatur, severe nunc cavemus ac prohibemus sub gravi indignatione et animadversione nostra, prout nec ab Augustana confessione quemquam vel vi, vel minis aut inquis aliquibus rationibus deterrei volumus et in eodem privilegio plura in hanc sententiam expressa habentur.

2º Obiicient fortasse alii, qui de oratione a secretario Rigensi in comitiis habita aliquid audiverunt, nimirum Rigenses nec vultum, nec habitum Jesuitarum ferre posse, et ideo non debere restitui illis tempa ablata. Vide qualem consequentiam, similem illi: debitor odit creditorem, ideo non reddat debitum; aut fur odit dominum rei, ideo non restituat id, quod furatus est. Sed respondetur ad antecedens, hoc adeo falsum esse, ut et secretarius ipse postea aliquibus dixerit, se ex sententia aliorum sic loqui debuisse in comitiis, et unus quoque ex Rigensibus excusaverit, illud ita dici debuisse mandante Gisio. Ad haec ab ipso ingressu Societatis in civitatem Rigensem primarii quique cives et senatores contrarium declararunt, tum Societatem defendendo privatim et publica auctoritate, tum familiariter cum Patribus conversando et commercia varia

²⁹ Cf. Rostowski, I. c., p. 122, 123. Bergmann: Geschichte der Rig. Stadtkirche. pag. 30, 37.

politica cum illis habendo, tum in conviviis mutuis, privatis et publicis, etiam in ipsa Gilda, cum illustrissimo cardinali illos excipiendo, tum honorariis hospitalibus advenientes aliunde et recedentes ornando, tum intercessiones varias sive apud serenissimum regem, sive apud alios magistratus a Patribus petendo, quod et his postremis diebus ab aliquibus factum est. Denique boni omnes in officinis atque plateis amanter et honestissime consuluntur et excipiunt ac plerique interrogant, quando tandem in civitatem reddituri sint, quoddam quasi desiderium declarantes. Excipio tamen ab istis ministros illos, qui auctores spoliationis Societatis fuere. Gisio, quicque adhuc fruuntur sedibus Societatis magnis sumptibus a Patribus instauratis, et alios similis farinae paucos. Auditi sunt etiam aliqui primores mirantes atque dolentes, quod audirent dubitari de restitutione, sicut et doluit senatus, dum Societas a Gisio, nomine tamen senatus ipsis, tam inique pelleretur, de qua re fuit, qui ipsum senatum apud superiorem collegii hoc nomine excusaret, quod non sua voluntate id fieret, sed ex alterius dominatu. Ergo facessat illa suspicio, quod Patres Societatis toti civitati sint exosi, cum potius a plerisque amentur, eo quod neminem laedant, omnibus benefaciant, pro omnibus orent et omnibus gratis servire parati sint, quod probe animadvertere potuerunt iam domini Rigenses, quando etiam post istam pulsionem nihil incommodi ab ipsis Patribus passi sunt, ab illis vero, qui se vindices libertatis et patriae amatores iactitabant, tanta mala et incommoda sunt perpessi.

Lubet et hoc addere. Interrogetur senatus Rigensis, expulerit ne ipse Jesuitas, an Gisius? Nemo erit ad unum, qui se tantae iniquitatis complicem fateri velit, quin vero doluisse se dicent talia a Gisio nomine senatus patrari, si ergo seditiosi iuste puniti sunt; si Jesuitae contra sententiam senatus inique sunt pulsi, cur dubitatur contra senatum aut civitatem fore, si Patres restituantur in integrum? tantum compescantur secretarius ille atque ministri, ne se in novos Gisos transforment, et nihil dubitandum restat. Imo vero ex civitate, qui rectius sapiunt et rem intelligent bene, pro beneficio reputabunt, se apud orbem universum illa nota infamiae liberari, quod complices non fuerint istorum patriae proditorum in sacrilego isto facinore vi ereptarum ecclesiarum, verebunturque (et merito), ne, si res non componantur amice a magnificis dominis commissariis, sed vel per fiscalem regium, vel per ipsos Patres descendatur ad litem cum civibus et senatu, tanquam qui velint et fateantur se fuisse auctores tantae vis sacris rebus et personis illatae, nimis gravem mulctam incurvant et praeter alias poenas adjudicatis imprimis ipsi Societati suis duabus ecclesiis et domiciliis, quibus inique sunt spoliati, uti ius omne postulat. Insuper evincat fiscalis et suae regiae maiestati et fisco publico ius in alias omnes ecclesias pro his duabus in ipso contractu anno 1582 traditis a regia maiestate, eo quod non steterint domini Rigenses pactis conventis cum regia maiestate in illo contractu, sed (ut dicitur) incident in commissum.

37.

Litterae vicerectoris Theodorici de Hauckesche de locatione partis insulac collegii Rigensis sic dictae Virginum in fluvio Dunae et partis agri culti Joanni Hinkel vita ipsius durante. Rigae, anno 1590 die 10 m. Novembris.

Bibl. terrestris Latviensis, Rigae, Privilegia Collegii Rigensis, Ms. 61.

In nomine Domini. Amen. Notum sit omnibus et singulis, quorum interest vel in futurum intererit quandocunque, quod ego Theodoricus

ab Hauckesche Vestphalus, hoc tempore superior collegii Rigensis Societatis Jesu, cum facultate superiorum meorum (reservato tamen Societati nostrae omni dominio directo et iurisdictione utraque tam spirituali, quam temporali) dedi, concessi et locavi honesto viro Joanni Hinkel partem insulae, dictam insulam Virginum, in fluvio Dunae e regione civitatis Rigensis sitam, illam videlicet partem, quam hactenus tenuit tenetque, quae est intra civitatem Rigensem et turrim lapideam, una cum parte agri culti, quam nunc tenet, itemque cum domibus et aedificiis omnibus super dicto fundo constructis, reservata tamen nobis ea parte, ubi sunt salices consitae, quae debent servire pro sepibus circa prata nostra faciendis; dedi itidem et concessi iure locationis praefato Joanni Hinkel ius antiquum ad praefatae insulae fundum pertinens traiiciendi, videlicet inde per Dunam ad civitatem Rigensem et ad hunc usum tenendi duas scaphas, quia, si plures tenere volet, nobiscum aliter de hoc convenire debbit; dedi insuper facultatem coquendae sibi cerevisiae iuxta antiqua privilegia ecclesiasticorum fundorum et nostra, quae quidem locatio (cum alias etiam tali modo illi promissa fuisset ab antecessoribus meis) durare debebit ad vitam dumtaxat ipsius Joannis Hinkel, non autem haeredum aut successorum illius, ita ut, cum primum ipse Joannes extreum clauserit diem, statim et sine ulla contradictione vel mora ullius, aut filiorum, aut successorum ipsius (sub poena mille marcarum praefatis directis dominis solvendarum), dictus fundus totus et insulae pars locata, una cum domibus et aedificiis omnibus tam ab se, quam a quovis alio ante paratis, vel in posterum parandis, cumque omnibus aliis iuribus praefatis, rursum devolvatur ad dominos directos et praefatam Societatem nostram, ita ut et praesens et quaevis anteacta locatio facta ipso iure irrita et cassa censeretur. Pro praefata autem locatione tenebitur praedictus Joannes Hinckel singulis annis, vita ipsius durante, solvere praefatae Societati et ei, qui pro tempore dicti collegii superior fuerit et bonorum praedictorum administratorem habuerit, marcas Rigenses centum videlicet quinquaginta ad festum Pascha et totidem ad festum sancti Martini sub poena duplum solvendi, si non in tempore solverit. Insuper tenebitur supradictus Joannes Hinckel semper et quoctunque tempore omnes Patres Societatis tam Rigam undecunque venientes, quam inde abeuntes et quoctunque alios de familia seu contubernio illorum cum omnibus curribus, equis et aliis impedimentis ipsorum gratis et absque ulla solutione traicere, necnon et quando opus fuerit et a Patribus monebitur, ipsos ad praedium suum Blumendal navibus propriis devehere ac revehere sine ulla solutione. Ad haec faena etiam, quando opus fuerit, navibus devehere. In quorum omnium fidem et robur has litteras manu nostra subscriptas et sigillo collegii nostri obsignatas dedimus. Actum in arce Rigensi die decima Novembris 1590. Praesentibus Reverendo Domino Hertmanno Tolgsdörfio, canonico Gudstadiensi et administratore ecclesiae sancti Jacobi in Civitate Rigensi, et Domino Joanne Linder Schwarzemburgensi, camerae Rigensis famulo, testibus vocatis et ad praedicta rogatis.

Suprascriptam locationem, quatenus mihi a sacris
canonibus et officio meo permittitur, Ego quoque
confirmo Joannes Paulus Campanus in regno
Poloniae Praepositus Provincialis,

manu propria.
Ego Theodoricus ab Hauckesche,
qui super, manu propria.

Rex Poloniae Sigismundus III liberat oeconomos et procuratores collegii Rigensis a vectigalibus et accisis. Varsaviae, anno 1599 die 8 m. Martii.

Bibl. terrestris Latviensis, Rigae, Privilegia Collegii Rigensis, Ms. 61.

Sigismundus III, Dei gratia Rex Poloniae, etc. Spectabilibus et Famatis Proconsuli et Consulibus Civitatis nostrae Rigensis, Fidelibus nobis dilectis gratiam nostram regiam. Spectabiles et famati, Fideles nobis dilecti. Dederamus antea ad Fidelitates vestras mandati nostri litteras, quibus eisdem, ne collegio Societatis Jesu Rigensi, sine eius oeconomis ac procuratoribus venditionem frumenti et aliarum rerum externis hominibus eo adnavigantibus, neque vero emptionem ab iisdem rerum pro collegii illius usibus necessiarum prohiberent aut interdicerent, serio demandaveramus. Quod cum aliter a Fidelitatibus Vestris fieri eamque venditionem et emptionem collegio contra libertatem ecclesiasticam et communem religiosorum exemptionem a vectigalibus et accisis, ut vocant, aliquis similibus oneribus, quae, etiam istis hactenus usi sunt, prohiberi denuo intellexerimus, moleste id sane accipimus. In quo cum nihil eiusdem collegii iuribus vel communi cum aliis. ubique terrarum religiosis libertati derogatum esse velimus; denuo Fidelitatibus Vestris mandamus, eos ut hac ipsa venditione ac emptione antiquo suo iure uti libere permittant, neque eo nomine impedimentum aut molestiam ullam illis afferrent aut afferri a quopiam permittant, sub poena quatuor millium florenorum aureorum et gravi animadversione nostra aliter non facturae.

Datum Varsaviae, die 8 mensis Martii anno Domini MDXCIX,
regnorum nostrorum Poloniae XII, Sueciae vero VI.

Sigismundus, Rex.

Jo. Dem. Solikowski,
Archieppus Leopol.,
Com. Generalis vidit.
(L. s.)

S. m. s. Kochlewski.

39.

Litterae P. Petri Culesii ad Viceprovincialem de institutis ad Lothavos excursionibus eorumque superstitionibus. Rigae, anno 1599 die 3 m. Decembris.

Arch. Soc. J., Romae, Lith. 38 I, f. 23—24v.

Post constitutas a R. V. excusiones ad remotiores Lothavos, a propinquioribus iam coepimus. Itaque in Vanselensi et Lemselensi per visendo agro (distat autem Riga leuis 12 in septentrionis) ad colendum pro Dei gloria ubereque animorum messe non incopioso, posthac hebdomadae quatuor circiter. Quingentos de peccatis antea nunquam confessos audivi, reducti ab haeresi 20, a concubinatu ad matrimonii leges transiere paria novem. Infantibus baptismus, permultis dominibus benedictio, plurimis denique (qui hic pro antiquo more percupide poscunt) Apostoli seu Patroni e coetu sanctorum collati. Novi caelestis mensae convivae septuaginta supra centum. Reditum eis meum pro Natali Salvatoris promisi, quod ipsi, multis cum lachrymis me abeuntem prosecuti petere non destiterunt. Paucos dies in collegio commoratus, ad Rosientes (quibus id R. V. promiserat) iter suscepi, abest autem arx illa 30 et

amplius leucis Riga versus orientem, Moscis vicina. Quo loco cum Poloniis non multum habui difficultatis, ut mea uterentur opera, e quibus audit 70. Unus praeterea Rutheno schismati nota cum temeritate ac pertinacia olim addictus. Sacraenta baptismi ac matrimonii aliquibus ministravi. E Lothavis non plures duobus repperi, qui ea, quae oportebat in suae salutis negotio, praestarent. Movit sane res ea mihi non mediocrem initio admirationem; quod scilicet in Lothavos non Lothavos incidisse, recenti praesertim Vanselensium ac Lemselensium memoria, quos tam promptos ac faciles ad omnem religionem sum expertus. Verum animadverti deinceps magni momenti causas tantae illorum durtie. Video peculiarem de iis a me instituendam esse narrationem, ex qua R. V. iudicabit facile, quanta debeatur illis miseratio, quamque minime sint negligendi. Itaque quod in latissimo illo tractu nullum penitus templum, nec sacerdotem a permultis annis habent, infinitis pene dictuque horrendis ac prorsus ethnicis immersi sunt superstitionibus; in veneficiis autem malisque diaboli artibus perassidui, adeo, ut christiano-rum nomen dumtaxat retineant. Et quamvis de baptismo sciant nonnihil, eius tamen tam necessitatem, quam rem ac virtutem ipsam minime assequuntur; solius imponendi causa nominis divinum hoc lavacrum arbitrantes institutum. Maximum sane operae pretium esset, crebrius ad eos excurrere, diutiusque cum iis commorari. Difficultates permultae, eaeque non leves occurunt, quae, Deo sit laus, me quoque cum socio haud leviter exercuerunt. Regio in aestate permultis locis pene inaccessa et ob paludes, lacus fluviosque impervia. Victus conquirendi ratio perdifficilis, subsidia prope nulla. Equi enim nequaquam haberi possunt, quibus subinde iuvamur in palustribus penetrantibus. Ad haec Livoniae nobilitatis nemo non haereticus occurrit, at nec Poloni, qui hic possessiones habent attributas, ab ea peste sunt immunes. Verum haec a nobis incommoda vincenda erunt, uti R. V. pro sua singulari in eam gentem caritate constituerit, quanam meliori ratione tot millibus auxilium sit ferendum. Pars enim eorum est longe maxima, qui ne praesenti quidem isto saeculo propter summam paupertatem frui possunt; a spe autem futurae in altera vita felicitatis ob infinitas superstitiones oportet esse (quamdiu in eo statu perdurant) omnino remotos. Has ut accuratius pernoscerem, nactus unum ex eorum sacrificulis senio praematurum, eidem, dum vivet, quotidianum ab ipsius domino viro nobili victum non aegre obtinui. Nihil igitur prorsus reliquit in detestandis illis sacris, quod mihi non patefecerit³⁰. Ac primum, quos colerent deos, exposuit. Praecipuo quodam in cultu esse apud omnes arbores quasdam dixit, post has fulmini peracurate eosdem litare, quod summo illius concutiantur timore. Percunum autem id sua lingua vocant. Arbores autem Elves Deves, quod sonat falsum seu suppositum Deum. Ad haec ipsum cacodae-monem, quem Zemes Deves, terrae nimirum Deum arbitrantur, placere, quod et hunc vereantur, non intermittunt. Habent miseri et eum, quem Lelo Deves nuncupant, quod magnum Deum sonat. Apud feminas Mater Deorum, Ceradis ipsis dicta, est in veneratione. Jam arborum ipsarum non est eadem ratio. Habent enim ex illis alias aedibus singulis propinquiores, eaeque pluribus e vicinia familiis communes; alias in sylvis reconditas et accessu, ut dicetur infra, difficillimo; proprias singularum familiarium. Ad eas, quae primi sunt generis, duabus per annum vicibus

³⁰ Cf. de istis antiquis superstitionibus Rostowski, l. c., p. 111 sqq., 252.

congregantur. Circa d. Joannis Baptistae natalem primum; et tum illis sub frondibus Percunes et Lelo Deves, hoc est fulmini et magno Deo, consuetis litant ritibus. Hircum scilicet, gallum nigrum et gallinam, vasa insuper aliquot potus, quem cerevisiam vocant. Quae ubi pseudomystes, is autem senex esse debet, ritu nefario conceptis verbis praedictis obtulerit diis, edenda in praesentes disperciuntur, ossa igni exuruntur omnia, eidemque traduntur confracta vasa omnia ad idem sacrificium adhibita, ne quae scilicet alicui obnoxia sint profanationi: tum solidis aliquot (genus id est aereae pecuniolae valoris pertenuis) per sacrificulum depositis, ac ramis eadem ex arbore fractis in cumulum ingentem ibidem aggestis, temulenti ad sua quisque revertuntur. Porro in autumno, quod secundum est, ad primi generis arbores sacrificium in gratiarum scilicet actionem pro messe ad horrea comportata atque, ut hyemem transigant incolumes, Lelo Deves Magno scilicet numini agnum gallumque album et gallinam persimili ritu oblatos ibidem absumunt ipsi. Si avertenda siccitas aut coercendae sint pluviae, iisdem sub arboribus parciore tamen supplicant apparatu. Ad secundi generis arbores, quae privatarum privatae sunt aedium et locis, ut dictum est, reconditis deliguntur, circa Pascha primum, tum ad d. Martini ferias impiae exercentur abominandaeque lustrationes. Et quidem in vere ova deferruntur et potionis cerevisiae. In autumno, iam ferme exeunte, gallus domi primum apparatus, quem sub arbore absumunt, quae supersunt ex ossibus, uti et ova in vere proposita, ramis contegunt tiliarum; caereos praeterea, igne ad incendendum domo apportato, incensos ibidem relinquunt, uno insuper adiecto solido. Jam vero alio quopiam tempore praeter ea, quae sacrificiis destinata sunt, ad eas adire arbores summum est apud eos piaculum, idque certo interitu eodem vindicandum anno, sive homo is, sive quodpiam animal fuerit. Qua etiam de causa vel altissimis in montibus, vel loco paludibus intercluso, quo sint aditu difficiliores, tam nefario sceleri dicatas habent arbores, ut ne vel casu etiam quocunque ignarus quispiam eo possit pervenire. Nullam autem mulierum permittunt eiusmodi participare sacris, ac ne interesse quidem ullo modo. Verum sub idem tempus domi relictae aliis nefandis vacant ritibus, ad placandam Deorum matrem, idque hac ratione. Vas quodpiam implent cerevisia, tum circum illud caera inducta accendant elichnia; affertur deinde gallina viva eiusque mersatur caput in cerevisia, denique singulae, arreptis panibus oblongis bacillorum instar ad ignem duratis, caput gallinae tam diu pulsant, dum emoriatur, fitque illis inde epulum, vel modica inde portiuncula in singulas distributa. Exuruntur ad extremum ossa et solidi iactantur ab omnibus in cerevisiam, quotquot adfuerint; sumptoque e tilia ramo omnes anguli domus illa eadem asperguntur cerevisia; residuum funditur tum in angulos certos, laribus refocillandis, tum in fornacem. Quae iam facta sint initia in retrahendis miseris istis homuncionibus a tam detestabili errore, subvectam circa finem aliis primum recensitis, in quibus nihilo sunt meliores et a rectitudine exerrant enormiter. Funus cuiuspiam suorum elaturi ita se componunt: praeit unus sublata securi, qua non cessat ab inanibus aeris diverberationibus, ut nimirum violentiorem impetum earum, quae pridem emigrarunt, animarum cohipeat ab eius spiritu, cui tum recens mortuo parentant. Inferunt deinde in tumulum panem et cerevisiam, futuram defuncto annonam. Tum, secundum quod aliquis tumulandorum arte quapiam victimum sibi ceteraque vivens comparabat,

ita cum eo defodiunt simul instrumentum conveniens, quo scilicet laborans suam in posterum sublevet egestatem. Neque vero minore aguntur dementia eo die, quo animarum frequentant memoriam. Mensas enim iisdem instruunt, nullo salis aut acidorum usu. Everrunt domum accuratius, sellam medio adornant in triclinio, sparsaque circumquaque feno, apponunt super illud epulas. Sedile occupat grandaevus sacrificulus, assistunt huic ad tergum anus decrepitae, adiutrae memoriam evocantis animas singulorum, qui ex ea domo seu familia e vita demigrarunt. Peracta evocatione, veluti praesentes aggreditur mortuorum umbras, coargens primum acrius de non servata domesticis fide, in aedibus diligenter tuendis ac conservandis in calamitate a segete, in quovis adverso casu a gregibus atque armentis pecorum removendo, quovis etiam in opera intermissa promovendaque, piscibus in retia piscationis tempore impellendis. Tandem cohortatus sedulo, ne segnius in similibus deinceps agerent, accubitu invitatas edere iubet; utque se laetus ac hilarius invitent, potum ipse miscet, ex uno in aliud vas decoctam transfundens. Epulis transactis securi ahenum sedili proximum pulsitans, sublata voce clamosus intonat: Actutum vos huic, vel ad caco-daemonem recipite, edistis potastisque quantum ad expletionem satis. Veritus deinde, ne forte aliquae latitent, migrare refugientes, circum angulos pergens pulsansque sedilia, compellatas ad emigrandum compellit, ac, ne quid afferant nocimenti, indicit. Ipsa postremo securis ultra limen ejecta, ne quae forte inhaeserit anima, in profluente expiatitur, domus purgatur ac collectae sordes eundem in profluentem abiiciuntur, ut, si quae essent istic animae, simul demergantur. His ad eum peractis modum, invitantur e vicinia, quotquot noti sunt, viventes patri-familias, eaque tam recepta est invitatio, ut non tamen fines illos tantum, homines sibi iam cognitos accersant, verum et hospites, si qui eorum in notitiam venerint, et opportune tum se offerant, omnino invitare non praetermittant. Me certe, si eiusmodi tempore affuero, certum est, cum sim iam ipsis cognitus, non neglecturos ea invitatione. Nec dubito idem facturos Rae. Vae, ubi vel semel eam nosse cooperint. Epulatoribus conquisitis invitator accepta initio accensa candela, imprecationes congerit in quoscunque illo anno sibi adversos quoquo tandem modo et in quacunque re sicque ardenter loco abstrusiore recondit candelam. Proponuntur exinde duo vasa cerevisiae (potus id genus est) super mensam, aliaque nova a sacrificulo incenduntur luminaria. Alterum e dolii, quod grandius est, is, qui sacrificiis praeest, levare consistens in haec precatur verba: Deus supreme, haec a te nobis tributa, tibi vicissim reddimus. Adbibe igitur plenius, estoque laetus, hoc idem, me si iuveris, vertente habiturus anno. Aliud, quod e composito minus capax, apponunt doliolum, Deo terrae dedicans idem acclamat: Deus terrae, neque tu non es Deus, maiore tamen illo inferior, tibique haec idcirco minora sacrantur dona, ne tamen respue, potato hilariter, segetem deinceps meam, si, te dante, largam totamque habuero, proinde ac nunc tibi litavero. Totum deinde eum, qui intus est, liquorem in terram effundunt, ipsi autem id, quod grandius erat, dolium exhausti potitando. Horrendi etiam ea, quae subiungam, sacrilegique facinoris sunt, quae pernoscendi futura percupidi edunt non raro. Vicinos primum et familiam ubi convocarint, hircum devotent mactandum bis terve circum praesentes ductum, mediaque constitutum in aede immolant, ex eoque vescuntur. Acceptis deinde latioribus et magis diaphonis ossibus, iis spe-

culandis ad fenestras adsistunt ac intus obiectas sibi edicant species, successum portendentes. Quod si adversibus premantur, nec ad eorum optata in precatione aut similibus ipsis succedat, media domo unus illico sedem sibi ponit, pisces afferri, bovem adduci, aut quidvis eius generis praecipiens, qui id iubentur facere, ligna vel quidvis obvium apportantes; quid afferant, percontanti respondent, allatos pisces, boves, frumenta etc. Tum precabundus subiicit sacrificulus: Deus terrae ita det vobis, ut abundetis piscibus, sege, bobus. Prolatum deinde potorium vas plenum cerevisia in terram effundunt. Hicque coniectandi finis. Dementia et illa non ferenda est, aquis vivum quotannis immolantium bovem ex praerupto quopiam praecipitatum monte, aut aliter etiam easdem macrantium pecudes, et cerevisiam in aquarum venerationem decoquentium, quae tamen sacra nefas omnino est, nisi sorte delectis procurare. Fabulae insuper innumerabiles de Deorum ac daemonum matre passim inter eos depredicantur. Ego nunc eas studio praetereo. Dabo enim operam, ut non multo post per occasionem de tota eorum a me iam perspecta theologia R. Vam reddam certissimam.

Adhibui (hoc enim ad calcem litterarum retuleram), quem potui, maximum conatum, a tanta nefarii praedonis rapina conservandi adeo multos homines, inaestimabili sanguinis Christi pretio coemtos. Deflenda modis omnibus fuit illa eorum extrema prorsus caecitas, quod abominandas illas suas superstitiones non alio, quam summae haberent religionis loco. Neque fortunis solum suis omnibus at ipsis etiam ducerent persuaderentque sibi tuendas capitibus. Cum enim reperti fuissent viri quidam nobiles e catholicis Poloni, plerarumque Domini coloniarum, qui rei indignitate graviter permoti (me negotium debito modo pro Dei gloria animarumque salute promovente) ipsi, ulterius progressi, motu proprio, poena capitis sancita arbores omnino sibi praeciperent indicari excidio abolendas, plerique e misericordia illis deploransque daemonum mancipiis, more in Moscovia recepto, abiectis humi capitibus, haec se potius resectione perdere, quam arbores excindendas patefacere velle, magno testabantur cum eiulatu. Obsequi tamen cum omnino fuissent adacti nonnulli, triduo deinceps exsectas luxerunt tilias, non aliud infixum gerentes animo, quam quod ob sacra sic prodita, certa sua suorumque internecione poenas essent luituri. Neque evelli ex ipsorum id unquam potest animis, quod tanta duratione temporum ipsi sibi persuaserunt quam tenacissime; ob quamcunque vel levem dictarum profanationem arborum, violatores aut mortem manere certissimam, aut infortunio premendos haud levi. Quare me quoque in eorum censuerunt numero, qui ob facinus in eorum deos admissum, aut brevi, aut saltem necdum exeunte anno poenas morte ante tempus obita essem exsoluturus. At in manibus Dei tempora mea. Lenivi dolorem ipsorum usitatis sanctissimisque Ecclesiae precibus circa eorum adhibitis aedes. Laboravi in eo permultum, ad ipsos metu panico eximendos, plus ut de divina, quam de diabolica persuasi essent virtute. Illorum deos, qui vere daemones sunt, infirmos ac imbecillos admodum esse, nocumentum nemini praeter filios incredulitatis afferre posse, quo ne ipsi ab eis afficerentur, alias se praestarent Christo, quam ad id tempus praestitissent. Hunc ad modum iis mitigatis ad collegium rediens Volkmariam in ss. Simonis et Iudae peregrinatio attigi, ibique aliquando facto tempore, centum quadraginta excepti confessiones. Rigae, 3 Decembris 1599.

Rex Poloniae Sigismundus III confirmat iudicium a commissariis suis in causa civitatis et collegii Rigensis de pescatione piscum in aquis insulae Diaboli latum et ius piscandi collegio concedit. Varsaviae, anno 1600 die 27 m. Martii.

Bibl. terrestris Latviensis, Rigae, Privilegia Collegii Rigensis, Ms. 61.

Sigismundus III, Dei gratia Rex Poloniae, etc.

Significamus praesentibus litteris nostris, quorum interest, universis et singulis, deductum fuisse ad nos iudiciumque nostrum per viam appellationis a sententia commissariorum generalium auctoritate conventus anni millesimi quingentesimi nonagesimi octavi in Livoniam deputatorum interposita, causam et actionem inter reverendos Patres Societatis Jesu collegii Rigensis actores et spectabiles ac famatos burgrarium, proconsulem, consules ac totam communitatem eiusdem civitatis nostrae Rigensis citatos ratione pescationis ad insulam Diaboli dictam, iuxta fundum actorum eiusdem insulae per citatos prohibite. In qua causa praefati commissarii generales liberum usum piscandi actoribus ad ripam fundi illorum insulae dictae esse debere decreverunt. A quo decreto citati ad comitia regni generalia appellaverunt, prout decretum praedictorum commissariorum latius de praemissis testatur. In termino itaque hodierno Judicii Relationum nostrarum propriarum in comitiis quidem incidente, sed ea causa ibidem propter reipublicae occupationes non proposita post curiam nostram continuato tum et appellatione a sententia Assessorum Judicii nostri per partem utramque ad nos interposita proveniente et hucusque continuata. Partibus praefatis, actore a per nobilem Matthiam Wazynski, citata vero per honoratum Joannem Grad, plenipotentes suos, coram nobis comparentes, cumque terminum attentantes atque controversias suas repetentes actoreaque privilegium super insulam praedictam producente atque probante, quod antiquitus ad monasterium virginum, nunc autem ad collegium illorum pertineat, necnon decreto quodam antiquo Michaëlis archiepiscopi Rigensis deducente ius piscandi circa insulas dominis insularum competere, probante insuper attestacionibus tam duarum monialium adhuc, quando Patres praedicti Rigam venerunt, superstitum et iudicialiter coram publico notario examinatarum, quarum una ipsa abbatissa annis octuaginta in habitu sancto vixerat, quam ipsorum subditorum arcis Kirchholm, qui auctoritate civitatis Rigensis, cum adhuc sub illius potestate fuissent, eam pescationem usurpare Patribus praedictae Societatis prohibentibus conati sunt coram generoso Matthia Lienick, eius arcis postea praefecto (cuius super hac re testimonium produxit), factis, moniales dum adhuc monasterium suum ad illas pertineret, in possessione eius pescationis fuisse. Citata parte in contrarium, insulae quidem dominium, non vero ius piscandi ad actores pertinere respondente, neque ius illud per eos probari posse, propterea quod in privilegio super insulam praedictam serviente nulla pescationis mentio facta esset. Decretum quoque Michaëlis archiepiscopi Rigensis non esse authenticum, quia sigillo careret, etsi vel ad maxime esset authenticum, tamen nihil vel de insula hac, vel de pescatione in eo disponi allegans. Moniales quoque, ut quae monasterium hoc, ad quod insula pertineret, incoluissent, in rem suam et in tergum partis testimonium perhibere non potuisse, similiter etiam

subditorum Kirchholmensium examen in tergum et praeiudicium civitatis habitum nihil probare. Ex privilegiis autem civitatis constare, quod ius piscandi, venandi et ligna caedendi in locis, in quibus id ius civitatis antiquitus etiam extra fines civitatis competebat, nec non utile dominium Dunae ad civitatem pertinet atque ideo se penes privilegia et consuetudinem antiquam conservari et ab impetitione actorum, quia neque ius, neque modus piscandi ab iis probatus esset, absolvit, liberosque pronunciari, vel ad examen et inquisitionem ulteriore officiosam remitti postulante. Actore a parte in contrarium replicante, sibi in privilegio mentione piscandi opus non esse, siquidem ipsum insulae dominium sibi concessum esset. Decreto quoque Michaëlis se non aliud, quam exempla probare. Privilegia denique per citatos allegata liberum quidem usum piscandi et utile dominium Dunae continent, non tamen prohibere, quo minus domini quoque insularum iure suo ad insulas uterentur. Itaque sibi eam punctionem adiudicari petente.

Nos cum consiliariis lateri nostro assidentibus eo considerato, quod actores sufficienter probaverunt dominium insulae praefatae ad se pertinere, ex qua tamen nihil, vel parum emolumenti caperent, si punctione prohiberentur. Proabant quoque antecessores suos in possessione et usu eius punctionis fuisse. Citati vero sufficienter non probaverunt insulae praefatae possessoribus ius piscandi non competere. Ideo sententiam commissariorum nostrorum in toto approbantes actores, Patres videlicet Societatis Jesu collegii Rigensis, circa punctionis praefatae ius, liberum usum et possessionem conservavimus conservamusque, decernentes, ne citati cives Rigenses in posterum eos punctione eiusmodi per se, vel per alios prohibeant, neque eam quocunque praetextu impediant praesentis decreti nostri vigore. In cuius rei fidem et testimonium sigilla tam regni nostri, quam magni ducatus Lithuaniae sunt praesentibus appressa.

Datum Varsaviae, feria quinta post Dominicam Conductus Paschae proxima, anno Domini millesimo sexcentesimo, regnum nostrorum Polonici tredecimo, Suetici vero anno septimo.

Petrus Tyliczki,
Episcopus Culmensis,
Regni Poloniae Vicecancellarius.
(L S.)

P. Sczerbicz.
J. Gumowski.

41.

Rector P. Georgius van der Awe P. Generali nunciat de iis, quae Rigae tempore belli anno 1601 acciderunt. Rigae, anno 1601 die 20 m. Martii.

Arch. Soc. J., Romae, Germ. 180.

Admodum Rde. in Christo Pater!
Gratia et pax Christi!

Jam quintam hic dego septimanam, partim ut exul, partim ut hospes. Pater Becanus, rector Rigensis, Polociam ad novicos ire iussus est et mihi mandatum, ut interim hic haereum in istis motibus bellicis. Miserabilis est facies Livoniae nunc Carolo, duce Sueciae, illam totam penetrante et occupante. Miserabilis quoque conditio collegorum Derpaten-

sis et Rigensis. Et Derpatense³¹ quidem iam mense Januario in potestatem hostis venit, septemque captivi detinentur ex nostris ibidem. Rigense vero ipsum quidem Dei gratia per se ab hoste liberum est, repletum tamen saecularibus multis utriusque sexus et pecoribus ac aliis impedimentis, una tantum parte interiori, eaque maiori sub clausura religiosa nobis relicta. Saeculares vero illi ex plateis publicis ingrediuntur et egrediuntur, cautumque est, ut nobis molesti sint. Ipsa necessitas extrema coegit magistratum civilem, nobis alioquin satis addictum, licet haereticum, id a nobis petere et nos permittere, alias etenim invitis nobis totum occupassent. Nam, cum hostis in dies immineat civitati, et multa millia hominum in suburbis habitassent, quorum aedes nunc diruuntur, nec pro tot in civitate alioquin plenissima habitationes amplius inveniuntur, tandem ultimum perfugium fuit ad collegium, e quo constabat maximam partem alio emigrasse, collocatique sunt potissimum hic praefecti tormentorum, utpote prope armamentaria, portam et vallum. Hactenus ita quieti sunt, ut vix sentiam illos adesse. R. P. V. et Societatis sanctis sacrificiis et orationibus collegia haec plurimum commendo. Plura litteris committere non audeo, quia hostis circumcirca vagatur. Rigae 20 Martii anno D. 1601.

R. P. V. servus in Christo
Georgius van der Awe³².

42.

Litterae P. Erthmanni Tolgsdorff ad P. Adamum Brocum, Vilnae, de bello in finibus urbis Rigensis. Rigae, anno 1601 die 6 m. Septembri.

Arch. Soc. J., Romae Germ. 180, f. 36.

Reverende in Christo Pater!
Pax Christi!

Iam litteras a. P. Barscio³³ ex castris 5 Octobri, qui dicit exercitum Poloniae esse 20 miliaribus, habuimus [glossa marginalis].

Quicquid hactenus in Livonia bene et paeclare a nostro milite gestum est contra Suecum, hoc tridui spatio misere amissum est. Nam cum cancellarius magnus³⁴ cum exercitu neandum advenerit, ac voluntarii milites Lithuanii paulatim Lithuaniam repetierint, ac discordia duces nostri exercitus Lithuanici laboraverint, compulsi sunt, Runneburgo relieto, Vendam sese recipere, ubi tandem Carolus cum exercitu suo adveniens nostros adeo terruit, ut sibi nonnisi fuga consuluerint 30 Augusti, donec tandem 2 Augusti³⁵ Rigam venirent Palatinus Vilnensis magnificus dominus Chodkiewicz³⁶ et mareschalcus, persequente illos integris 14 milliaribus hoste ac diripiente maiorem partem curruum, quosque retulit

³¹ Cf. Rostowski, I. c., p. 197 et 210.

³² Cf. Rostowski, I. c., p. 238.

³³ P. Fredericus Bartsch, natus in diocesi Varmensi, civitate Braunsbergae 1549, ingressus Societatem Romae 1572, theologis disciplinis excultus Vilnae, Braunsbergae et Posnaniae Graecas Latinasque litteras, theologiam et polemicam docuit. Rexit collegia Braunsbergae et Vilnae, vicarius provincialis administravit provinciam Lithuaniae et Polonam. Occubuit morbo contagioso 3 kalendas Decembris 1609. Cf. Rostowski, I. c., p. 419 et 201.

³⁴ Joannes Zamoyski.

³⁵ Lege: 2 Septembri.

³⁶ Joannes Carolus Chodkiewicz, dux exercituum Lithuaniae.

m. d. Thisenhausen fuisse in universum ad 6000, cum omni supellectili pretioso, equis pretiosissimis, armis, tormentis. Mareschalci supellec argentea hosti cessit, homines plurimi in fuga interempti, captivi ducti plurimi. Jam Rigae castrametati sunt, expectantes exercitum Caroli, qui Novae molae esse dicitur, quamquam alii dicant sparsim illos manere partim circa Rodenpois, partim ad Malepit. Omnia Suecus iterum occupavit usque ad Kokenhusen, ubi dicuntur vix esse 50 milites. Rigae quoque non parva trepidatio. Occisus quoque in fuga illa mareschalci aulicus primarius Gruntzky. D. Thisenhausen retulit se semper adfuisse, dum examinarentur captivi Sueci et Germani, omnes illos affirmasse Carolum habere 20 vexilla equitum, 40 vexilla peditum, ac vexillum quodlibet habere ultra 200, totum exercitum illius attingere ad 30000, inter hoc optimos esse Livones et Scotos, reliquos nullius momenti ex rusticis collectos.

Interea res collegii pessimo in statu sunt. Nam omne frumentum, ex quo pro anno sequenti debebamus habere sustentationem, a milite Scoto, Germano et Polono, qui circa Rigam castra fixerunt et agrum Cellarium occuparunt (primi Farensbecii, nam Farensbecius suos equos, aurigas et milites in agro nostro Cellario collocavit, hodie quam primum inde eduxit, postquam fere omnia consumpserunt). Evehitur, depascitur ac eripitur tam in agro Cellario, quam in Blumenthal, unde hodie (sicut villicus Blumenthalensis mihi hodie retulit) ad 100 currus siliginis ex campus aveherunt, ex hortis similiter, imo nec seminare siliginem pro anno sequenti possumus, nisi Deus aliter disponit, inde periculum a Sueco, hinc non minus a milite nostro sic praedia nostra exposita sunt praedae, ut vix aliquod inde hoc anno sit expectandum nec a quoquam impediri possunt, licet ipse P. Nicolaus Markiewicz cum Hogendorff et Andrea Livoniensibus in agro Cellario maneat. Pater noster cum Rmo. Vendensi profectus est ante 8 dies ad cancellarium magnum in Rakisky. P. Nicolaus et P. Culesius ex fuga cum milite elapsi in tanto timore erant, ut nobiscum in civitate manere non auderent, biduo in agro Cellario egent, timentes obsidionem civitatis ac deditioem, ut sic illico Dunam traiciant evadantque. Et nobis sine dubio consilio opus erit, si res eo devenerit, praesertim in tam exigua provisione victus. Ante 2 dies Sueci invaserunt Lenoch, arcem Ixkul, exinde (uti ferunt) captivum abduxerunt illius famulum Paulum, virum bonum, cui compatimur omnes. Si de statu hoc afflito Livoniae et praediorum nostrorum significaret R. P. viceprovinciali, forte non esset abs re. Scribit R. P. rector ex via, illum plures huc velle mittere, ne frustra fiant sumptus. Rigenses muniunt sese et civitatem suam fortissime, nam vallum circumcirca in tantum elevarunt, ut circa collegium moenia excedat ac ex eodem vallo in ipsum collegium nostrum perspicere ac omnia videre possint. Nos videamus quotidie transeuntes, magnum animum habent ad resistendum hosti, modo plebs contineatur. His me R. P. ss. sacrificiis humiliter commendo. Datae Rigae, 6 Septembris anno 1601.

Hollando cuidam navis nova a Rigensibus obtenta, adempta est a Carolinis, hic Carolum adierat pro navi supplicans, hunc interrogatum a Carolo P. Nicolaus retulit: Num Jesuitae adhuc Rigae sint, an illos Rigenses necdum expulerint? Illo dicente, illos adhuc esse: Bene habent, me expectant, ubi eo venero experientur, se habere maiorem partem civitatis pro se.

Salutem dicat oro R. P. Broco, P. Paulo et Philippo, M. Nakiello,
M. Simoni Hein, Bucky, Fabricio et Stephano Braun et P. Simoni et im-
primis P. Ministro.

R. V. servus in Christo

Erthmannus Tolgsdorff.

Reverendo in Christo Patri,

P. Adamo Broco, Soc. J. sacerdoti, Vilnae.

Accepta 16 Octobris, data 6 Septembris.

43.

*P. Erthmannus Tolgsdorff scribit ad P. Adamum Brocum, Vilnae,
Carolum Sudermannum oppidis Livoniae expugnatis Rigam obsidere.
Rigae manserunt 5 Jesuitae. Rigae, anno 1601 die 9 m. Septembbris.*

Arch. Soc. J., Romae, Germ. 180, f. 38.

Rnde. in Christo Pater!

Pax Christi!

Carolus iam oppugnat Rigam (uti hi nostri referunt), itaque omnes magnifici et syndicus et Eckius suaserunt, ut quotquot possumus, expediamus hinc, quod et necessitas exigit, nam vix pro 4 personis sufficiet victus collegio, nam collegii praedia plane spoliata, nec seminare pro anno sequenti licet, itaque mittuntur hi 7: P. Culesius³⁷, P. Crimmer³⁸, M. Dulcius³⁹, Hogendorff⁴⁰ et 3 novitii Hermannus, sutor, Urbanus, sartor, et Bartholomaeus, cocuus. Mansimus hic Rigae P. Nicolaus⁴¹, P. Erthmannus⁴², P. Bucholtz⁴³, Andreas Livo⁴⁴ et Casparus⁴⁵, committentes nos Deo, ut faciat nobiscum quicquid ipsius pietati placet. Quae hic aguntur, referunt latores. His me R. V. sacris sacrificiis commendando. Rigae, 9 Septembbris anno 1601.

R. V. servus in Christo
Erthmannus Tolgsdorff.

44.

*Nuntius Poloniae Claudio Rangoni mandat ad cardinalem Aldo-
brandini epistolam scriptam a Jesuita de bello in Livonia. Anno 1602 die
2 m. Martii.*

Arch. Vat., Borghese III, 52 cd., f. 6.

... Delle cose di Livonia vedra S. Illustr. quella si contiene nell'inclusa stampata lettera scritta da un Gesuità, che stà in Riga ad altroqua. Dal Re poi m'è stato detto che in Novogrodech ultimamente preso sia trovata monitione, assai di polvere et artiglierie et vettuaglia et che molti Livonesi son tornati all'obedienza, così anche scrive il S. Cance-

³⁷ Petrus Culesius.

³⁸ Petrus Crimmerus.

³⁹ Paulus Dulcius.

⁴⁰ Albertus Hogendorff.

⁴¹ Nicolaus Markiewicz.

⁴² Erthmannus Tolgsdorff.

⁴³ Paulus Bucholtz.

⁴⁴ Andreas Klinger.

⁴⁵ Casparus Colukius.

liere a me in una sua della quale mandocopia, che è risposta d'altra che io scrissi à lui quando mosse da ottime regioni gli'inviai copia della lettera che molti giorni prta havevo mandata al Batori, da molti si tien buon speranza della recuperazione di Derpato...

Lettera stampata: Nova ex Livonia, Riga a feria quinta Cineris anno 1602 allata⁴⁶.

Laus Deo: iam nostri recuperarunt Volmariam, Moyan, Hennes, Helmeth, Kerempie, Novgorodecum, Ronemborgum, Margeburgum et Adzel. Laisii novem tantum sunt homines. Uberbolii forte nulli. Felino, ut fertur, tormenta avexerunt, quod desperationis signum est. Dorpatenses cives satis hactenus a Suecis gravati, libenter rursum essent sub suis dominis antiquis, sed Sueci reluctantur. Iam tormenta Volmaria illuc vehuntur et brevi, ut speramus, laetiora nova habebimus. Pernaviae erit aliquid difficultatis, maxime aestate, hiberno tempore facile recuperassent. Nassoviensis latitat et mallet, se nunquam huc venisse, nec audet se cum Suecis suis praelio committere. Distant castra nostra tantum tribus milliaribus Ruia. Iam venerunt Rigam duae naves, non tamen ad ipsam civitatem, quia Duna adhuc congelata est, advehunt braseum, triticum, cerevisiam, panem bis coctum. Ante Pascha speramus Dunam futuram plenam navibus cum frumento. Est hic continua fere revolutio. Et homines moriuntur hic quotidie, ac si esset pestis. Ex Lothavis etiam sexaginta singulis diebus in unam fossam proiiciuntur. Germanorum quoque solemnes sepultarae aliquot sunt. Moriuntur ex una domo homines etiam quatuor sine longo intervallo. Rustici tam debiles sunt, ut fossas ad sepeliendos homines facere non possint, itaque plurimi ibidem inseptulti iacent. Ex aliquibus villis ne unus quidem rusticus superest. Canes passim vorant cadavera humana et equina, et infantes canes et catos; miserabile spectaculum.

Castris iam est abundantia comeatus: tantum frumenti ad illa vehitur ex fossis rusticorum, ut viae ita plenae sint carpentis, sicut quando tempore pacis solebant hieme Rigam vehere frumenta ad vendendum. Ex Moscovia etiam multa advehuntur ...

45

Collegii Rigensis historia brevis et origo. Historia haec narrationem continet de redintegrata per Stephanum Bathoreum religione catholica in Livonia, tunc de fundatione collegii Rigensis, dein de restitutione pro cultu catholico templorum Rigensium et de praediis fundationi collegii incorporatis. Rigae, anno 1611 mense Julio.

Arch. di Stato, Romae, Fondo Gesuitico, Nr. 1571, 37.

'Anno Domini 1582, cum recepta a Moscho Livonia serenissimus rex felicis memoriae Stephanus Rigam (quae metropolis Livoniae est) ire constitisset, Vilnae P. Petrum Skargam, ut sese in Livonię comitem adiungeret, expetiit, quod in animo haberet in Livonia religionem catholicam, ab annis pene 60 funditus deletam, in integrum restituere, in eumque finem collegia aliquot Societatis erigere, quo etiam fine duos secum episcopos Vilnensem⁴⁷ et Samogitensem⁴⁸ duxit. Venit ergo Rigam rex

⁴⁶ Arch. Vat., Borghese III, 52 cd., f. 10.

⁴⁷ Georgium Radzivillum.

⁴⁸ Melchiorem Giedroyc.

12 Martii, ac in prima cum senatoribus suis consultatione, quae 15 eiusdem habita fuit, proposuit in animo sibi esse fidem catholicae et Romanae ecclesiae per totam Livoniam longe lateque disseminare idque fundando episcopatum Vendensem, collegiis Rigensi et Terpatensi erigendis ac parochiis ubique catholicis constituendis. Neque his sanctis conatibus divina providentia videtur defuisse, neque sine miraculo res ista sancta in consultationem vocata conclusa fuisse, quod senatores, licet omnes pene haereseos labe infecti essent, nihilominus eos conatus, ut quae ad gloriam Dei imprimis cederent, sua sententia comprobarint. Nec moratus rex, vocatis senatu civibusque Rigensibus, praemonuit, curae sibi futurum, ut omnia, quae ad archiepiscopum Rigensem et capitulum in civitate olim pertinebant, catholicis restituantur, et religio catholica, ab illis misere oppressa, pristino rigori restituatur. Interim regi suggeritur, ut sacerdotes Germani aliquo ex loco vocentur, qui messem illam divinam aggrediantur. Scribit igitur rex R. P. Claudio Aquavivae⁴⁹, Societatis Jesu tunc praeposito generali, magna cum diligentia, ut sacerdotes Germanos quam primum destinet in Livoniam, adjunctis aliis litteris ad summum Pontificem Gregorium XIII, ut hoc ipsum a R. P. generali exigat. Scribit et reverendissimo episcopo Varmensi d. Martino Cromero, sacerdotes Germanos ab eodem ut a prioribus petens. P. Skarga vero cognito regis animo Vilna ante unum mensem P. Philippo Witmanstadio⁵⁰, rectori Braunsbergensi, scripserat, ut duos aut ad minus unum idoneum ex Germanis operarium Rigam mittat et regiae voluntati tantaeque necessitati pro gloria Dei non desit; missusque in socium P. Skargae P. Joannes Vincerius, quidam etiam externus P. Joannes Copius Vilna Rigam adductus Polonicae et Germanicae linguae non ignarus. Cum ergo de templorum traditione rex serio ageret cum Rigensibus (urgebat enim tum se, tum pro catholicis omnibus statim dari sibi unum templum), res eo pene deducta erat, ut templum cathedrale sanctae Mariae sacerdotibus Societatis Jesu cum omnibus areis canonicorum, quas iam cives occupaverant, traderetur, vel, si hoc nollent, cathedrale s. Petri cederent, visum tamen est, ab initio non esse ita civitatem illam, in qua nullus esset catholicus, turbandam. Obtulit tandem civitas post multas tergiversationes (rege auctoritate sua eam compellente) regiae maiestati templum s. Jacobi, quo Lotavi utebantur, una cum areis et domibus antiquis sacerdotum, quas ministri eorum incolebant, orantes summis precibus, ut duo illa templa ampla et maiora civitati, cui vix sufficeret capacitas illorum, relinquerent. Clementia regis factum est, ut illa duo templa in civium potestate relinquerentur, certis tamen conditionibus datis, quarum praecipua fuit, ut simul catholicis monasterium s. Mariae Magdalena vicinum s. Jacobo adiungeretur et omnes redditus s. Jacobi catholicis cederent simulque ratione arearum cathedralis ecclesiae s. Mariae civitas in annos singulos ducentos florenos sacerdotibus s. Jacobi penderet. Quos rex sustentationi sacerdotum illic degentium adscripsit. Nam pro sua prudentia rex templum s. Jacobi tradidit Rmo. D. Solikowsky⁵¹, postea archiepiscopo Leopoliensi, ut aliquot sacerdotes ex proventibus praefatis ecclesiastica munia obeuntes vicitaret, qui paulo post iuri suo cedens rege sic ordinante fecit, ut praefata pecuniae summa fundationi

⁴⁹ Quintus praepositus generalis Soc. Iesu, natus 1543, mortuus 1615.

⁵⁰ Mon. Polon. Vat. V, 177.

⁵¹ Demetrius Solikowski, Canonicus Vladislaviensis et Lanciensis.

collegii incorporaretur. Templum s. Jacobi pridie dominicae Palmarum, quae erat 7 Aprilis, regia maiestas illud, ut datum erat, per Rmum. Samogitiae episcopum solemni ritu expiari curavit, erat nomen episcopo Melchior Gedroyc, cui expiationi ipsem rex interfuit. Dum enim de die in diem Rigenses traditionem templi different, ac die praefato consules cum aliquot senatoribus ac tribunis coram rege comparentes urgerent dilationem in crastinum, rex, vehementer motus, dicit: Ite et dicite illis bestiis me hodie non sumpturum cibum, nisi in templo s. Jacobi prius fuero. Quo territi statim attulerunt claves templi ac ad pedes regis humiliter abiecerunt; tunc rex templum ingressus, ac cantato „Te Deum laudamus“, eadem hora templum reconciliatum praefato d. Solikowsky tradidit. Itaque die Palmarum eiusdem anni, quae erat 8 Aprilis, Rigae a 60 annis sepulta catholica religio tandem excitata est. Habita enim sacra et conciones a nostris duae, una Polonica a P. Skarga, Germanica altera a P. Joanne Vincerio, coram ipso rege vero a P. Laterna, ordinario eius concionatore, Latina concio. Idemque rex officiis sanctae hebdomadae interfuit et sepulchrum Domini, regio instructum apparatu, invisit. Nono vero Aprilis ab eodem Rmo. Samogitiae episcopo templum s. Mariae Magdalene expiatum est. Sabbatho vero sancto ex civitatis hospitiis, nostri in aedes s. Jacobi, electis inde non sine multa contentione ministris, commigrarunt. Porro in monasterio s. Mariae Magdalene restabant 3 antiquissimae moniales, virgines ordinis s. Benedicti, quae sua constantia totam Livoniam superaverant (quae per 50 annos tuebantur, ne uti alia bona ecclesiastica, in manus haereticorum devenirent, et supellectilem ecclesiasticam, inter quam 12 calices argentei inaurati et monstrantia argentea inaurata cum variis crucibus, reliquiariis, coronis argenteis ac 30 casulis, omnis generis lineis apparamentis etc., quae collegio tradiderunt, nimiis difficultatibus conservata). Eaedem virgines summam inediā perpessae fuerant, etsi bona terrestria sufficientia illis fuissent, a praefectis tamen dilapidata, ut vix in usus sacrarum virginum quicquam cederet. Constituto itaque a rege illustrissimo dno. Georgio Radziwillo, episcopo Vilnensi, per totam Livoniam gubernatore, rem quoque oeconomicam et administrationem bonorum monasterii commisit praefato rdo. d. Joanni Demetrio Solikowsky, qui postea in archiepiscopum Leopoliensem electus est. Ita 2 Martii anni 1583 venit Rigam R. P. Joannes Paulus Campanus provincialis, cum aliquot Patribus Germanis, quibus singulis 100 floreni annui ad collegii usque fundationem sunt assignati. Collegii vero fundatio facta est Cracoviae in nuptiis d. cancellarii anno 1582, 25 Junii, cui incorporata sunt imprimis bona cum templo s. Jacobi, ex quibus annue a civitate penduntur 100 floreni, tum 100 alii floreni, quos eadem civitas pendet ex aedibus, in curia archiepiscopali sitis. Extra civitatem vero versus septentrionem ager Cellarius, ex quo civitas pendet annue 200 florenos, ratione hortorum, nobis vero ager ipse manet cum villa et horto, ex quo simul anno 1588 collecti pene 150 floreni, demptis 20 hortis nobis adiunctis, ex quibus annue 110 floreni percipiuntur. Fundationi vero collegii incorporavit rex 4 praedia, quae iuxta antiqua privilegia monasterio virginum b. Mariae Magdalene iure perpetuo donata fuerunt. Versus orientem primum praedium milliari a civitate Rigensi ad fluvium Dunam situm Blumendal, quod habet familias undecim, hortulanos 5, ubi est optima salmonum captura. Quae a rusticis dantur, 40 florenis circiter aestimata. In eiusdem praedii fundo sita est mola cuprearia, ex qua 12 florenos utque ad hunc annum 1611, tum annue

percipiebantur idcirco, quod cupreario ad vitam ita concessa fuit. Iam vero deinceps, mortuo parente, solvunt filii 100 florenos annuos. Quae vero alia ex ipso praedio pro rerum earum statu, qui ante bellum erat, accepta annue faciebant 330 florenos, ita ut totum tempore pacis aestimarentur 570 florenis. Erecta ibidem a nobis nova mola, ex qua nunc annue habebimus 30 taleros, sic tamen, ut omnis generis frumenta collegii in eadem libere molantur. Versus eundem orientem 8 a civitate milliaribus ad Dunam fluvium curia est Pariensis, quatuor sylvarum millaria comprehendens. In hac pagi 4: 1) Loben olim 10, nunc 6 continet familias, 2) Popolc olim 8 familias, nunc duas, 3) Parien familias habet 17, 4) in Semigallia ab altera parte Dunae sine nomine familias habet 17, hortulanorum familiae 11, quae iam fere deletae sunt. Summa familiarum tempore pacis 60, hi omnes praeter operas quotidianas, nocturnas et diurnas, semper unus ex quavis familia equo aut iugo boum praestat domino, ut in omnibus aliis nostris praediis fit. Quaecunque dant, aestimata iusto pretio faciunt 395 florenos. Sunt et circa illum districtum nobiles, qui dant census annuos 4 florenos 20 grossos. Ad occidentem extra portam s. Jacobi est hortus, ex quo 18 floreni hactenus percipiebantur, iam vero advocato et medico collegii est concessus. Ad meridiem pratum magnum ultra Dunam, ex quo faenum pro collegii usu sufficiens percipit quotannis, et nihilominus fere pro 40 florenis venditur. Circa idem pratum insula est Diaboli dicta, familiarum novem, ex quo in sola pecunia colliguntur 54 floreni 24 grossi. Recuperata in eodem loco piscatura salmonum, quae 70 aut 60 annis in potestate Rigensium fuerat, ex qua tot salmones percipimus, ut 60 florenis aestimari possint. Ad occidentem vero 11 a civitate milliaribus, a mari vero Baltico uno milliari, curia est Albein, quae praeter 3 piscinas, 6 in eodem districtu lacus habet. Habet sub se pagos septem: 1) est Essroin familiarum 20, 2) Assegal familiarum 28, 3) Tampsar familiarum 5, 4) Aeiisen familiarum 10, 5) Purmal familiarum 5, 6) Asbursen familiarum 5, 7) Miusziczoem familiarum 5. Summa familiae 78. Quae tamen familiae hoc tempore belli ita deletae sunt, ut vix media pars earum supersit. Qui omnes, ut in pago Parien (praeter operas diurnas et nocturnas, quas ex quavis familia semper unus equus aut iugum boum praestare debet), quaecunque dant, aestimabantur 374 florenis. Colliguntur circa eundem districtum Lemselensem census tempore pacis anni 50 fl. 24 gros. Restant 3 domus in civitate lapideae, ex quarum duabus 80 florenos hactenus accepimus, tercia data medico seu procuratori collegii gratis. Omnia itaque, quae partim in rebus ipsis tum in civitati, tum in dictis 160 familiis colliguntur, si pecunia debita aestimentur, 1642 fl. 7 gros. faciunt. Frumentum vero omne, quod ex praefatis curiis tempore pacis collegebatur, aestimari potuit 1268 fl. His accedant venationes et insignes pescationes. Ex his alebamus pacis tempore 50 personas ex nostris, praeter familiam et operarios varios collegii. Monasterium vero ipsum extremam minatur ruinam, quod reficitur, ut inhabitari possit, nisi magno sumptu eius loco aliud Societati commodum erigeretur. Scholas ante bellum habuimus tres inferiores, hoc vero belli tempore duas. Neque ullam fundatio obligacionem habet singularem, nisi alendi vicarium, quoad alia parochia prosciciatur. Omnia bona supradicta (demptis agro Cellario et 100 florenis, qui habentur ex curia archiepiscopali) confirmata sunt a S. D. N. Gre-

gorio XIII litteris super hoc sub plumbo datis anno 1583. Anno vero Domini 1604 a s. m. Sigismundo, rege Poloniae, donata sunt collegio alia tria praedia nobilium quorundam.

46.

Informatio de controversiis collegii Ricensis Societatis Jesu cum civitate Rigeni. Anno 1619.

Arch. di Stato, Romae, Fondo Gesuitico, 720.

Anno 1582 in Junio rex Stephanus, felicis memoriae, fundavit collegium Rigense conferendo eique omnia bona cum omnibus pertinentiis, domibus, censibus, proventibus, fructibus et redditibus monasterii monialium ordinis Cisterciensis ad templum s. Mariae Magdalene et templi parochialis s. Jacobi, necnon agrum olim capituli Ricensis cum hortis penes moenia civitatis Rigenis dictum Kelleraker.

Quae bona eodem anno accepit quidem Societas in suam possessionem, non tamen cum certis limitibus, nec libertatibus et immunitatibus illis, quibus olim moniales et clerici gaudebant; hortos etiam agri Cellarii, quos hactenus senatus possidebat, nulla facta revisione, nec lustratione limitum dicti agri Cellarii, eosque senatui locavit ad annos 30, de quibus omnibus in initio nolebant nostri statim agere, sed tempus opportunius prestolabantur.

Interim anno D. 1587 rex Stephanus moritur, et nostri Riga eiiciuntur, subditique nostrorum ad angustias a Ricensibus rediguntur per interdictionem ac variis modis violentis praeeditionem piscationis atque braxationis cerevisiae eiusque divenditionis.

Exulant nostri per annos fere 4, tandem anno 1591 per decretum serenissimi moderni regis Rigam restituuntur, salva actione de damnis et litibus expensis per tot annos factis nostris reservata.

Sequentibus annis ob defectum iudicis in Livonia et absentiam suae regiae maiestatis, in Sveciam tendentis, litem intentare Ricensibus nostri non poterant.

Tandem anno 1598 deputantur ex comitiis regni commissarii generales, qui in Livonia omnium controversias deciderent, veniunt anno sequenti in Livonię, coram quibus intentant nostri Ricensibus litem, de certis punctis ut est: de iurisdictione tam spirituali, quam saeculari super agrum Cellarium impertita, de medietate mulatarum ex agro Cellario per burgrabios civitatis nunquam persoluta, de aedificio per Rigenes diruto in agro Cellario, cera a fundatione collegii non persoluta, platea s. Jacobi sordibus repleta, libera emptione et venditione ad naves, traiectu nostris adempto, piscatione ad insulam Duvelholm praeedita, iure lignationis negato, necnon coctione et venditione cerevisiae in tabernis nostris a Ricensibus non admissa.

Quae quidem puncta per commissarios decisa erant, verum quia decretum eorum illegitime per syndicum civitatis, qui notarium eo tempore commissariorum agebat, conscriptum fuit, ad executionem non erant deducta, nec nostri ea, praeter unicum de piscatione salmonum ad insulam Duvelholm, coram iudicio suae regiae maiestatis promoverunt. Piscatio vero per decretum s. r. m. anno 1601 nostris adiudicata est eiusque possessione nunc utuntur, reliqua puncta propter bellum imminens cum Sveco suspensa manserunt usque ad annum D. 1612.

Quibus belli annis, variis iniuriis et violentiis nostros subditosque nostrorum atque catholicos Rigenses in tantum affecerunt, ut coacti nostri fuerint a s. r. m. commissarios impetrare, qui omnes controversias collegio cum Rigensibus intercedentes cognoscerent et determinarent.

Convenerant dd. commissarii anno d. 1612 in mense Septembri et quasdam causas definierant (intercedentibus nihilominus utrinque appellationibus ad serenissimum), quasdam vero ad s. r. m. pro decisione remiserant.

In termino advenienti coram s. r. m. et Rigensibus varias nullitates contra actum commissionis opponentibus r. m. actum commissionis anhilat et causat ac novos commissarios ab utraque parte electos assignat.

Interea temporis anno 1613 R. P. Joannes Argentus, visitator collegiorum Societatis Jesu per regnum Poloniae, Rigam venit, multum sollicitus de compositione ineunda inter nosdos et civitatem Rigensem condonat ac remittit multa nomine collegii; quae acceptant Rigenses, at ex sua parte nihil Patribus concedere, nec restituenda restituere volunt. Sic re infecta R. P. visitator Riga discessit et nostris iure cum Rigensibus procedendum esse atque commissionem promovendam statuit.

Per duos integros annos nostri multis expensis factis commissarios suos urgebant, ut Rigam convenire velint: Rigenses e contra suis commissariis dissuadebant, quominus venirent. Convenerunt tamen anno 1615 commissarii ex parte nostrorum electi, nullo ex parte Rigensi parente, conantur fundare suam iurisdictionem, opponunt Rigenses insufficientem numerum commissariorum iuxta decretum regium. Commisarii dant optionem Rigensibus, ut sibi ex sua parte tres nobiles, quos velint, adiungant, illis renuentibus fundant iurisdictionem commissarii praesentes, appellant Rigenses ad s. r. m., quae illis concessa est.

Termino imminente coram iudicio regiae maiestatis serenissimus advertens diffugiis laborare dd. Rigenses, proprio motu alios commissarios deputat. Interim R. P. Simon Nidevicius, provincialis Lithuaniae, venit Rigam, qui cum Rmo. Livoniae interponit suam operam compendi controversias, intercedentes utrinque; verum dd. Rigenses promore suo nihil nostris cedere volunt.

Anno 1616 convenienti dd. commissarii Rigam et fundant iurisdictionem, quorum cum duo fuerint catholici, duo vero haeretici, hi pro Rigensibus, illi pro nostris ferunt sententias, interponuntur utrinque appellations et controversiae utriusque partis ad iudicium s. r. m. devolvuntur.

Tandem anno 1618 in Martio per quinque fere septimanias utriusque partis causas s. r. m. satis patienter excipit et suam sententiam de singulis punctis pronunciat, ut sequitur.

1. De insula Bell dicta, quam sibi senatus Rigensis per 40 fere annos nullo iure usurpaverat.

Hanc r. m. collegio cum alia nova insula et piscatione adiudicat cum onere tamen praestandi iuramentum corporale per R. P. rectorem et duos ex collegio de proprietate istius insulae et possessione, quod eam moniales habuerint. Praestitum est iuramentum et a nostris possessio accepta.

2. De limitibus praedii Blumental.

Limites ultra praedium praefatum (ubi agitur de medio manso terrae) ad revisionem novam remittuntur, reliqui limites versus molam Bartholdi dictam approbantur secundum ductum nostrorum, qui erectis novis scopolis renovari per revisores iubentur. Limites porro ultra pra-

clum Kleis, ubi agebat de aliqua portione terrae uliginosae, adiudicatae Rigensibus, si prius praestiterint iuramentum, terminos per se commonstratos esse antiquissimos, qui in litteris transactionis an. 1551 descripti. Jurarunt Rigenses anno praesenti 1619, delatum esse iuramentum Rigensibus super veros terminos (ubi agebatur de medio manso) ideo r. m. decrevit et proconsul cum 2 consulibus et 4 civibus iuret.

3. De lignatione.

Haec quoque nostris competit in sylvis Rigensium remittitur ad praefatos revisores, ut cognoscant, quorum ductus sit probabilior. Anno 1619 nostrorum ductus agnitus est probabilior, eum tamen comprobari voluit s. r. m. iuramento per R. P. rectorem cum duobus nobilibus praestando.

4. De finibus agri Cellarii.

Termini per collegium extensi a s. r. m. cum duobus hortis approbantur praeter area seu platea funiculariorum, in qua funes parantur, quam Rigenses semper ad civitatem spectasse allegarunt, ideo iuramentum illis delatum, ut unus proconsul cum duobus consulibus iuret, praefatam plateam nunquam capitulum possedisse, nec ad agrum Cellarium pertinuisse; praestiterunt iuramentum et aream retinuerunt. Viam et publicam in fundo agri Cellarii ad fossam civitatis dominii nostrorum esse agnatum est, ideo, si ad eam funes parabunt restiarii, census collegii debebitur, insuper viam praenominatam, per Rigenses in damnum nostrorum istis temporibus ex hortis ampliatam, restringendam esse secundum signa antiqua decretum est.

5. De aedificiis agri Cellarii sublatis ex contractu.

R. m. decrevit, contractum initum anno 1584, inter senatum et collegium non esse emphyteuticum, sed locati et conducti, ideo non omnia aedificia ad collegium spectare, sed ea, quae tempore contractus erant, quare ipsis revisoribus commisit, ut faciant inquisitionem, quot hortos et hortulanos cum aedificiis locaverit collegium senatui, ut totidem restituant. Deinde liberum esse hortulanis collegii in foro Rigensi divendere sua olera, sicut ceteris in suburbio degentibus, insuper liberum esse locare et conducere hortos et aedificia in agro Cellario omnibus et civibus, quod magistratus prohibere non debet. Anno 1619 produxerant Rigenses regestrum anni 1584, ex quo deducebant, quot erant horti, hortulanii et aedificia. R. m. insuper sancivit, ut proconsul cum duobus consulibus iurant, quod non fuerint plures.

6. De conditionibus agri Cellarii non servatis.

Decernitur. 1°. Ut senatus portas casarum ac vias sepibus firmis constitutis in agro Cellario debito modo, ne pecoribus ad agrum nostrorum transitus pateat, obstruat, sub paena trecentorum florenorum. 2°. Iurisdictio nostris tam spiritualis, quam saecularis in agro Cellario conservatur. 3°. De perceptis mulctis burgrabiis pro tempore existens rationes reddere cogitur, et, si nullas se accepisse asseruerit, id iuramento corporali comprobat sub paena 2000 florenorum.

7. De piscatione in Duna fluvio.

Conservatur collegium circa antiquum usum piscationis omni genere retium in ripam Dunae bonis nostrorum adiacentem.

8. De cerevisia ablata per Rigenses.

Compelluntur Rigenses per decretum r. m. restituere aut solvere rusticis nostris 30 tunnas cerevisiae ablatas.

9. De traiectu.

Civitas conservatur circa traiectum publicum; collegium vero circa privatum pro usu tantum suo et suorum.

10. De platea s. Jacobi.

Definit r. m. teneri cives purgare plateam ad coemiterium s. Jacobi, sicut aliae plateae purgantur, et, si magistratus civitatis id non curaverit, admonitus interponitur paena 200 marcarum Polonicarum. Prohibetur etiam, ne aedificia, trabes aut ligna ad murum coemiterii ponantur.

11. De cera.

Haec adiudicatur a tempore fundationis collegii, ut quolibet anno 2¹/₂ lapidam cerae aut pretium eius senatus collegio persolvat. Anno 1619 decretum, ut collegium levet summam principalem ac, quia dubium fuit de marcis antiquis Rigensibus, quales fuerint olim, inquisitio deputata.

12. De libertate et exercitio religionis catholicae.

Haec pronunciatur debere esse libera iuxta pacta conventa cum rege Stephano anno 1582 die 2 Aprilis sub paena decem millium florenorum, quae ut ad omnium notitiam veniant, determinat r. m. promulgationem libertatis religionis catholicae Rigae in praesentia revisorum faciendam iuxta formulam mandati, quam cum non admitteret senatus et ad regem appellaret, hoc anno 1619 eandem paucis mutatis r. m. approbat decreto suo, et eam portis civitatis affigi mandat.

13. De damnis et expensis.

Damna et expensae tempore expulsionis nostrorum factae atque expensae processus de piscatione ad Duvelholm abiudicatae nostris, quod tamdiu siluerint.

14. De iurisdictione, quam sibi in nostros subditos usurpaverat senatus.

Conservat r. m. senatum circa sua privilegia quoad delinquentes in ipsa civitate, et praecipit, ne ab executione administrent iustitiam, sed legitima iuris via procedant Rigenses.

15. De reti salmonum.

Decernitur, ut rete salmonum cum navi anno 1612 acceptum, restituatur aut pro illo et damnis ducenti floreni, salva tamen moderatione revisorum, persolvantur; persoluti sunt centum floreni.

Haec omnia decreta ex propositionibus nostrorum erant lata.

Sequuntur decreta ex propositionibus Rigensium:

1. Ratione retis et navis ad instantiam nostrorum acceptorum.

Determinat r. m. praestandum iuramentum a nostris, quod praefata sint per vicecapitaneum Rigensibus restituta. Iurarunt nostri.

2. De braxatione cerevisiae.

Conservat r. m. civitatem Rigensem circa privilegium per regem Stephanum eidem datum et Patres quoque collegii Rigensis circa usum duarum tabernarum hactenus possessarum, ex quibus licitum esse nostris subditis etiam turmatim cerevisiam accipere pro usu suo domestico eandemque coquere tempore messis, nuptiarum, baptissimi et exequiarum pro usu suo privato liberum esse rusticis declaratur.

3. De mensura lignorum et iurisdictione in fundis Patrum.

Adiudicavit r. m. nostris tam iurisdictionem in contrahentes ad ripam nostram, quam etiam censem a mercibus in eadem ripa repositis exigi, solitum mensurae tamen lignorum ibidem subsistentium constituendae potestatem penes magistratum Rigensem permanere voluit.

4. De propoliis non exercendis.

Pronunciatum subditos nostrorum in ipsorum fundis haereditariis fruges et alia necessaria pro usu suo domestico emere ac comparare posse, sed easdem distrahere ac revendere non debere.

5. De trabibus et lignis ad ripam nostram vi tempestatum delatis.

Decretum, ne subditi nostri res naufragorum in fluminibus ad fundos ipsorum delatas sibi usurpent, sed his, qui naufragium passi sunt, salva compensatione laboris, restituant.

6. De angiportu ad moenia civitatis.

Remisit r. m. ad revisores demandando ipsis, ut in re oculis subiecta, num aliqua aedificia in angiportu a civitate Patribus concesso cum praeiudicio moeniorum civitatis extorta sint, considerent. Ab hac causa recesserunt postea Rigenses.

7. De insula Leienholm seu parte insulae Duvelholm.

Quia ab hac actione recesserant dni Rigenses, r. m. nostros ab ipsorum impenitentie absolvit ac liberos pronunciavit, salva actione privatis, in quantum de iure competent, reservata. Verum nullus hactenus egit.

8. De advocate collegii.

Decretum hoc latum. Quandoquidem moniales olim advocatum suum, qui iurisdictionem in aedibus intra moenia civitatis existentibus in earundem subditos exercebat, habuerunt, ideo conventis quoque Patribus licitum esse advocatum suum habere, ut is iurisdictionem in subditos Patrum libere exerceat, in iurisdictionem tamen civilem sese non ingrerat.

9. De convitiis et scommatibus.

Pronunciavit r. m., ut in posterum partes a sugillationibus, convitiis et scommatibus utriusque abstineant, et magistratus quidem Rigensis concionatores et cives suos, Patres vero et seipso et potestati suae subiectos cohibeant, ne ulla dissensionum et turbarum occasio in civitate praebeatur, in delinquentes autem utrinque severe animadvertant.

Cui decreto s. r. m., ut in omnibus articulis tam ex actoratu Patrum, quam ex actoratu civitatis Rigensis decisus per utramque partem satisfiat et executioni debitae demandantur, vadum viginti millium florinorum Polonicorum interpositum est.

Quibus articulis decreti regii moniti dd. Rigenses, cum per annum non modo non satisfacere, verum etiam contravenirent, citantur anno 1618 de contraventione decreti ad iudicium s. r. m., ubi fertur sententia, ut sub vadio praefixo intra octo septimanas satisfiat articulis praenominatis, et executores, qui iidem sint et iam revisores, videlicet r. d. Melchior Eliassonio Geyss, custos Vilnensis et episcopatus Samogitiae administrator, necnon generosus d. Remigius Zalesky, s. r. m. secretarius, deputantur duorumque articulorum decreti s. r. mtis fit quaedam declaratio per sententiam r. vicecancellarii regii atque mandatum r. mtis ad revisores de sensu et modo promulganda libertate religionis catholicae obtinetur.

1. Ratione convitorum et scommatum contra nostros praelatorum decrevit iudicium regium, ut magistratus Rigensis in praesentia revisorum de Samsonio praedicante auctore convitorum et scommatum in summum Pontificem et religionem catholicam debitam et competenter decretoque priori consentaneam iustitiam sine mora et omni procasti-

natione sub paena trecentorum aureorum, quam iam ex nunc in defectu administrationis iustitiae supercitatis decernit, administrant; in posterum quoque iidem citati de quolibet convitiatore, similiter et de civibus puerisque clamores contumeliosos et insolentias in Patres vicatim excitantes indilatam iustitiam officiose administrare tenebuntur sub eadem paena trecentorum Ungaricorum toties, quoties in officio suo remissiores fuerint, luenda.

2. De locatione et censu agri Cellarii.

Idem iudicium pronunciavit, ut Rigenses perceptos hactenus census in ea quantitate, in qua ipsimet eosdem census percepérunt, ac iuxta regestra eorundem, nostris simul cum paena centum Ungaricorum, quam ob contraventionem decreto ex nunc supracitatis constituit, coram revisoribus in termino octo septimanarum restituant ac exolvant; in posterum vero nostros in locatione fundorum agri Cellarii et exactione praedictorum censum sub eadem paena trecentorum Ungaricorum non praepediant.

Conveniunt dd. revisores anno 1618 pro die 21 Augusti decretaque s. r. mtis per duas integras septimanas executioni mandant et populos in terminis per s. r. mitem approbatis erigunt. Tribus tamen articulis decreti regii dni Rigenses satisfacere recusant, praetendentes, nostros aliqua contra genuinum sensum decretorum regiorum appetere velle
1. de publicatione religionis catholicae; 2. de iustitia super Samsonio administranda; 3. de paena centum Ungaricorum non persoluta et exactione census agri Cellarii praepedita. Nostris replicantibus et de contraventione decretorum protestantibus, rdi. et m. dd. revisores cum ceteris aliis punctis ex revisione et executione dependentibus, videlicet 1. de limitibus ultra praedium Blumendal; 2. de finibus lignationis; 3. de numero et qualitate aedificiorum, hortorum, et hortulanorum agri Cellarii; 4. de summa principali ratione cerae recipienda, necne; 5. de mensurazione lignorum in Kengierak; 6. de quantitate et modo debitorum per subditos Patrum apud cives contrahendorum ad s. r. mitem pro finali decisione et declaratione remittunt terminumque octo septimanarum praefigunt.

Interim dd. Rigenses petunt per magnificos dd. revisores a nostris, ut in prorogationem termini ad adventum R. P. provincialis Rigam propter compositionem tentandam consentire velint; nostri cupidi pacis et quietis non gravate assentient.

Venit Rigam R. P. provincialis et multa dd. Rigensibus condonat, modo in quattuor puncta consentire velint:

1. in solutionem cerae singulis annis ex censu perpetuo et irredimibili inito debitae;

2. in promulgationem libertatis catholicae religionis, quoad integrum substantiam contentam et expressam in mandato regio, omissis solemnitatibus praescriptis;

3. in iurisdictionem non assumendam in subditos collegii praeterquam in recenti delicto et contractu;

4. in prohibitione bibliopolis Rigensibus faciendam, ne in futurum venderent librum Samsonii, ministri lutherani, ab ipso post decretum r. mtis editum plenum scommatibus et convitiis contra religionem catholicam, summum Pontificem et nostrum ordinem. In quae puncta, cum assentiri nollent dd. Rigenses, causae omnes ad iudicium s. r. mtis devolutae sunt.

Quas r. m. anno 1619 ita decidit:

1. De terminis Blumendal, ubi agebatur de medio manso agri, siquidem nostri renuendo iuramentum detulerunt, potius senati decrevit serenissimus, ut iuret proconsul cum duobus consulibus et quattuor civibus super verum et legitimum ductum.

2. De terminis lignationis.

Determinavit r. m., ut P. rector cum duobus nobilibus ductum suum iuramento comprobet.

3. Quoad aedificia et hortos agri Cellarii.

Quandoquidem senatus produxit regestrum antiquum, in quo descripti sunt horti et hortulani, deputavit r. m. proconsuli cum duobus consulibus iuramentum, quod non fuerint plures horti et hortulani ac aedificia, quo facto cedent Rigenses agro Cellario.

4. De exercitio et libertate religionis catholicae promulganda.

Sancivit rex libertatem et exercitium religionis ita promulgandum, prout in decreto scribatur; in quo omnia et plura adhuc essentialia sunt expressa, quam in mandato regio erant notata.

5. De cera. Adinvenit serenissimus censum esse redimibile, ideo summam principalem levandam; quia, ut dubium fuit, quales erant marcae antiquae Rigenses, inquisitio deputata.

6. Ratione censum ex agri Cellario perceptorum et poena.

Decretum senatum incurrisse in poenam centum Ungaricorum et debere census pro anno praeterito exactos restituere, nec in posterum nostros in exigendis censibus impedire sub poena priori decreto (videlicet trecentorum aureorum) expressa.

7. Ratione scommatum et convitiorum.

Delatum iuramentum proconsuli cum duobus consulibus, quod paratus erat administrare iustitiam de Samsonio, quo facto a poena erit liber, nihilominus iniunctum, ut eandem iustitiam iuxta decretum s. r. mitis extra terminos tamen religionis, qui mere controversias religionis concernunt, senatus administret.

8. De summa seu quantitate debitorum contrahendorum.

Decrevit r. m. posse subditos nostrorum ad viginti florenos absque consensu nostrorum debita contrahere et ne ab executione senatus iustitiam administret, sed legitima iuris via praecedat demandatum.

9. De mensuratione lignorum in fundo nostro.

Rigenses nihil urserunt, quod fundum erat ex actoratu ipsorum.

10. De parte agri Cellarii per quendam proconsulem occupata.

Adiudicavit regia maiestas fundum collegio, verum aedificia illi solvenda aut permittenda eorum deportatio.

47.

Testimonium Rigensium circa columnam Jesuitas parricidam regis Galliae Henrici IV imagine in collegio Rigensi honorasse. Vilnae, anno 1635 die 2 m. Novembrio.

Arch. Soc. J., Romae, Lith. 38 I, f. 214.

Anno Domini 1635 die 2 mensis Novembrio.

Coram Illmo. et Rdo. Dno. Thoma Karłowski, canonico et officiali generali dioecesis Vilnae, ac me Andrea Hrehorowicz, publico, sacra autoritate apostolica et pro tunc consistorii Vilnensis notario, comparens

personaliter Adm. Rdus. Jacobus Lacowiski, Societatis Jesu in Provincia Lithuaniae viceprovincialis, retulit qualiter per inclitum Galliae regnum religio Societatis Jesu a malevolo quopiam per confictam calumniam graviter infamata et apud non vulgaris notae homines traducta sit, quod illius impii parricidae Henrici IV, serenissimi Galliae regis, interfectoris, in collegio Rigensi Patrum Societatis Jesu post urbem Rigam a Suecis expugnatam cum radiis sanctorum imaginibus appendi solitis effigies inventa sit et visa. Hanc gravem iniuriam et falsam narrationem volens dictus Adm. Rdus. Pater e Societatis religione removere, pro innocentiae suorum Patrum testimonio, produxit homines fide dignissimos collegio Rigensi familiares, qui in obsidione dictae urbis fuerunt, nimurum nobilem et spectabilem dominum Justum Reymer, portorii Rigensis regium notarium, Regensis urbis incolam, qui applicata pectori manu sub conscientia testatus est et, quantumvis prope in collegio Rigensi fuerit hospes, atque ad omnes habitationes tum privatas, tum publicas facilem habuerit accessum, nunquam eiusmodi supra nominati parricidae, aut aliam similem vidisse imaginem. Immo cum de traditione urbis tractaretur, studiose quidem se cum pluribus associatis regi Poloniae fidelibus, omnia in dicto collegio lustrasse, ne quid occurreret, quod hostem offenderet, atque in periculum catholicos omnes regi Poloniae fideles coniceret. Verum nihil horum sese comperisse, ut vel inde certum sit odio Societatis et religionis catholicae, quam pro viribus propugnare religio Societatis Jesu studet, ad invidiam Societati universae in Galliis conflandam, hanc malevoli hominis narrationem contumeliose esse confictam.

Alter nobilis et excellens dominus Jacobus Kahll, chymicus, sua regiae majestatis medicus et advocatus pro tunc Regensis, qui similiter affirmans se peritum rerum Societatis et collegii Rigensis, ratione familiaritatis quotidiana, negotiorum atque scientiae suae medicinalis, qua Patres in occurrente necessitate semper uti oportebat, dextera prout superius pectori admota, conscientia et fide interpositis, testatus est, nullius regum parricidae, multo minus Domini Henrici IV in collegio dicto a se conspectam esse effigiem, sed nec in Patres tantam labem atque ingratitudinis notam erga christianissimum regem fundatorem et Societatis Jesu in suo regno supremum atque acerrimum protectorem cadere potuisse; neque aliter se posse existimare, quam quod gravis iniuria dictae Societatis Patribus a calumnioso et forte haeretico homine impie sit inusta.

Tertius honestus et famatus dominus Bernardus Fogt, civis olim Rigensis, nunc Vilnensis, qui asserit se conversatum cum Patribus et dictorum PP. collegium saepissime lustrasse, nunquam audivisse de tali parricida, huius effigie vel visa vel exposita, multo vero minus se eandem vidisse, sed nec rumores quidem ullos in tota urbe, licet Augustanam ea profiteretur confessionem et dictis Patribus foret offensa de simili imagine, extitisse.

Quartus illmus. d. palatinus Derpatensis Godardus Joannes a Tiesenhausen, cum propter negotia et loci distantiam comparare personaliter non potuisset, litteras ad officialem manu et sigillo suo munitas, atque omni falsitatis suspicione carentes, absens misit, eandem innocentiam Patrum de imagine dicti sicarii in collegio Rigensi Societatis Jesu nunquam visa testantes, quarum tenor est, qui sequitur:

Godardus Joannes a Tiesenhausen, palatinus Derpatensis, capita-

neus Marieburgensis, Schwaneburgensis, Kirempensis, Moyszogoliensis, Szyrvitensis dominus et haeres in Nabben et Ilzen etc. Omnibus in quorum manus praesentes litterae meae venerint, officiosa mea obsequia et cuncta prospera. Cum sinistro rumore per Galliam vulgatum sit, Rigos in Livonia, dum ea urbs a rege Sueciae caperetur, in collegio Reverendorum PP. Societatis Jesu Ravaillac scelestissimi illius parricidae, qui magnum Henricum IV, felicissimae memoriae Galliae regem, non minus impie, quam crudeliter interfecit, imaginem inventam esse ac visam radiis coronatam eamque ob causam cum in Gallia, tum in aliis regnis atque provinciis, foede passim tam ab ignaris, quam malevolis bona Societatis dilanietur existimatio, Adm. Rdus. Pr. Jacobus Lacowski, eiusdem Societatis in provincia Lithuaniae viceprovincialis, obnixe a me expetiit, ut, cum Reverendorum Patrum Rigenium partim diurna et quotidiana prope consuetudine, partim crebra collegii ac templi frequentatione, partim negotiorum cum alias saepe, tum toto obsidionis tempore communicatione intima quaque habeam perspecta, sincera fide, num aliqua huiusmodi effigies a me visa sit indicarem: Ego, qui veritati libenter suffragor, qui que probe Reverendorum Patrum non modo innocentiam, verum etiam eorundem in universa orbi erga christianos reges testatam fidem novi, atque observantiam, cum eorundem Reverendorum Patrum tum inclytæ totius religionis bono nomini et indemnitate consultum volens, hisce bona fide, nobilisque verbo, nec non senatoria sinceritate, sub conscientia testor, clarisque affirmo verbis, nunquam huiusmodi imaginem in praedicto collegio vel a Reverendis Patribus asservatam, vel a me visam esse, imo nec ullius alterius regum parricidae. Existimo autem illud commentum ab iis in odium Societatis confectum esse hominibus, qui vel religione, vel pravis suis moribus ab ea dissident, eamque calumniam sine gravi Societatis iniuria a nullo mortalium aut evulgari aut credi posse. In maiorem praedictam fidem praesentes manu nostra subscriptas et sigillo meo communitas dedi ex aula mea Moyszogaliensi 28 Octobris, anno 1635.

Comparuit denique coram eodem officio Adm. Rdus. dns. Olaus Alginus, canonicus et vicarius generalis episcopatus Vendensis et totius Livoniae, in qua sita est urbs Riga, nec non praepositus Derpatensis etc. Qui pariter, uti ceteri, manu pectori admota sub conscientia irrefragabile testimonium depositus verbis sequentibus: Ego Olaus Alginus, canonicus et vicarius generalis episcopatus Vendensis et totius Livoniae, nec non praepositus Derpatensis etc. Cum aetatem omnem meam ad hosce prope nonaginta annos cum religiosissimis Patribus Societatis Jesu vivendo, magna animae meae consolatione et commodo consumperim, nec non penes ecclesiam parochialem Rigensem Reverendorum Patrum curam animarum habuerim, et ratione officii mei vicariatus generalis postmodum omni vigilancia et conatu pro mea virili in excessus et vitia inquirenda et profliganda incubuerim, etsi non pauca quoque virulenta crima, atque mendacia in Patres innocentes, per omnes hosce annos calumniose coniecta audiverim et legerim, quae partim ipsum tempus, veritatis mater, magna adversariorum confusione et insigni Reverendorum Patrum innocentiae argumento, falsa fuisse tandem demonstravit; partim a viris doctis, libris integris abunde confutata, universus vidit orbis, nunquam tamen enormius figmentum et a veritate magis alienum Reverendis Patribus impositum audivi et legi, quam quod in Gallia recenter confictum et sparsum est, quasi effigiem infelcis il-

lius parricidae Henrici IV Regis christianissimi in collegio suo Rigensi radiis ac lumine insignem asservaverint, et expugnata primum urbe a Suecis a quopiam visam et oculis usurpatam esse. Vindicando itaque dictorum Reverendorum Patrum famam et innocentiam, testor me nunquam huius sicarii imaginem apud illos conspexisse, nec in haeretica civitate dictis Reverendis Patribus fidei catholicae causa, vehementer aversa, unquam de tali imagine ullos sermones et rumores usurpatos audivisse. Haec ita se habere, conscientia teste, iterum atque iterum affirmo.

Quae omnia praemissa fideliter cum III. et Adm. R. D. officiali et me notario suprapositis deposita supra dictus Adm. Rdus D. Jacobus Lacowski, viceprovincialis, Actis publicis Consistorii Vilnensis petit ingrossari. Ex quibus accedente mandato Illmi. et Rmi. Domini Abrahami Woyna, Dei et Apostolicae Sedis gratia episcopi Vilnensis, extractum hoc praesens manu mea notarii propria, subscriptum ac sigillo officii munitum Ad. Rdo. Patri viceprovinciali Societatis Jesu est confectum et traditum. Vilnae, anno, mense et die ut supra etc.

Ex actis Consistorii Vilnensis transscriptum
Andreas Hrehorowicz sancta apostolica autoritate
publicus et pro tunc consist. Vilnensis notarius.

48.

Praefectus missionis catholicae Rigensis P. Isidorus Schmidt mittit ad Nuntium relationem de statu catholicorum in illa urbe. Rigae, anno 1773 die 20 m. Februarii.

Arch. di Propaganda, Moscova, Nr. 11. p. 297, 298.

Excellentissime Domine!

Coemiterium hic Riga antea fuerat commune medio milliari extra civitatem in monte arenoso, ubi catholici Rutheni ac lutherani permixtum sepeliebantur. Ante breve tempus serenissima Russiarum imperatrix demandavit, ut omnia coemiteria sepibus circumdentur. Quare ad meam petitionem magistratus exdivisit mihi notabilem praefati montis partem, quam propriis sumptibus sepire tenemur, ubi modo soli catholici et Graeci ritus Rutheni uniti sepeliuntur. Non a magistratus, sed ab imperiali iurisdictione omnes dependent missionarii apostolici in missione Ceratoviensi. Quoad colonistas, degunt ad ducenta hinc milliaria...

A. R. P. Müller, vicepraefectus exemptus, P. Melchior et P. Cornelius ex provincia Tyrolensi, P. Joannes et Leonardus ex provincia Bavaria, P. Andreas et Archangelus ex provincia Bohemiae, P. Valens Italus. Ecclesia et residentia gratia et sumptibus serenissimae maiestatis aedificata. Praeterea quivis sacerdos habet ab eadem serenissima quovis anno 180 rublones pro sustentatione. Supellex honesta...

Rigae habitamus ego Isidorus Schmidt, vicepraefectus P. Dyonisius Berent et P. Adalbertus Quednau, modo supervenit, omnes tres ex provincia Prussia Polona. Nullam habemus foundationem, neque redditus, sed ex sola vivere debemus eleemosyna. Nostri catholici pauperes, servi et ancillae. Vix decem numerandi bene se habentes in tota communitate, quae se Rigae circa et Livonia ad tria millia catholicorum extendit, quare sustentatio nostra tenuis valde et pauper, ast in pace et charitate vivimus. Supellex nostra ex benefactorum gratia satis honesta, secun-

dum paupertatem sanctam invenimus. Conclaves fiunt publice quavis dominica et festis per turnum, una Polonica, altera die Germanica. Diebus dominicis cathechesis. Scholae hic Rigae prohibitae. Graeci ritus Rutheni unitae fidei pro semper Rigae habitantes, qui pauci, nostram ecclesiam et confessionem frequentant. Reliqui unitae fidei de aestate cum mercibus venientes archiepiscopo Polocensi subsunt. Decretum serenissimae Russiarum imperatricis pro nostra missione Rigensi mense Septembri anno 1764 recepi. Praeterea inhibitum est, ne lutheranus, calvinista, eo minus Ruthenus suscipiatur ad fidem Romano catholicam. Quare si qui inventi fuerint, semper mitto sex milliaribus hinc Mittaviam ad canonicum Folkmann, quod saepissime iam factum. Domum nostram, in qua habemus oratorium et ipsi habitamus, in fundo imperiali emere ac pro illa solvere debui 1525 aureos et tantum est lignea, sed adhuc sum debitor, quia eleemosynae de benefactoribus desunt. Si Rev. Dom. gratia foret a serenissima Russiarum maiestate nobis efficere licentiam pro tertio sacerdote (quem nunc tantum occulte teneo propter maximum laborem inter tantos nos duo non sufficientes) ac aliquod annum stipendum pro sustentatione nostra necessaria ac debitibus pro empta domo solvendis, vere pium ac sanctum opus esset.

Excellentissimae Dominationis servus

Rigae, 20 Februarii, 1773. Isidorus Schmidt, Reformatus,
viceprovincialis.

49.

Nuntius Archetti ad cardinalem Antonelli de ecclesia Rigensi. Anno 1784 die 26 m. Januarii.

Arch. Vat., Add. XIX, Polonia, Carte di Mgr. Archetti 1776—1784.

... Anche la chiesa cattolica di Riga della quale feci menzione nella relazione del mio viaggio⁵², è già condotta a buon termine e coperta di tetto. Havvi contribuito assai quel governatore generale conte di Braun cattolico con una generosa lemosina di mille scudi...

50.

Minister extraordinarius Poloniae apud imperatricem Russiae Ogin-ski implorat nomine regis Poloniae libertatem exercitii religionis catholicae in civitate Rigensi.

Arch. Soc. J., Romae, Russia, 1793—1815.

Mr. Oginski Envoyé Extraordinaire de Pologne à la Cour de Russie, y a présenté un Mémoire pour demander de la part de Sa. Mté le Roi Son Maître, que puisque l'on permettoit aux Grecs Schismatiques la liberté de leur Culte en Pologne et en Lithuanie, il étoit juste que les Catholiques Romaines puissent jouir du même privilège en Russie et dans le pais conquis, particulièrement à Riga, où il étoit permis aux Catholiques du temps de Pierre I, d'avoir leurs dévotions; mais à présent on les chicane, ne leur permettant pas d'avoir une maison pour l'exercice de leur dévotion.

Sur cette demand la Cour de Russie a donné la réponse suivante, à l'Article 4me du dit Mémoire.

⁵² Add. XIX, Polonia, Riga, anno 1783 die 28 m. Junii.

Pour ce qui regarde la demande de Mr. l'Envoyé de la permission d'une église ou d'une chapelle dans la ville de Riga, pour que les personnes de la Religion Romaine y puissent exercer leur dévotion, ainsi que pour le logement de quelques Ecclesiastiques, on pourra de même procurer de la part de Sa. M^te Impériale des facilités a cet égard pour le Royaume de Pologne, autant que les Privilèges accordés à la ville de Riga le permettront, mais on n'est pas informé ici, s'il y avoit autrefois à Riga des Églises ou des Chapelles de la Religion Romaine, de quelle façon les Ecclesiastiques de cette Religion y demeuroient, et quels sont les Privilèges de cette ville sur ce point. Ce qui fait que l'on a écrit au Gouvernement de la ditte ville, pour se faire envoyer là dessus des informations nécessaires.

Ce que Mr. L'Envoyé dit dans ses représentations, par rapport aux Evêchés, monastères, églises et personnes de la Religion Greco-Russienne tolérées réciproquement dans les États de Pologne, il est spécialement exprimé dans le 9me. Article du Traité de Paix perpétuelle entre les deux Puissances, que les églises et les évêchés de Luceoire, de Halicz, de Premyslie, de Leopol, et de la Russie Blanche, ainsi que les archimandries, les ihuménies et les Congrégations, dans les quelles il y avoit alors l'exercice de la Religion Greco-Russienne, de même que toutes les personnes faisant profession d'icelle, ne seront aucunement aggravées, ni forcées à accéder à la Religion Romaine et à l'union, mais selon leur anciens droits seront conservées, dans toutes les immunités et libertés Ecclesiastiques. D'un autre côté aux personnes de la Religion Romaine dans les États de la Russie ne sera fait aucun empêchement, ni contrainte pour changer cette Religion, et surtout il leur sera permis d'en faire le libre exercice dans leurs maisons. Et pour satisfaire au dit Traité, non seulement on accorde toute la liberté aux personnes de la Profession Romaine qui se trouvent dans les États de la Russie, d'en faire l'exercice, et on ne leur en cause aucun empêchement, mais de plus, on leur a donné permission au delà des termes du Traité, pour avoir des églises dans Moscou et dans Pétersbourg même. Au contraire dans les États de Pologne les personnes de la Religion Greco-Russienne ont souffert et souffrent jusqu'à présent continuellement, non obstant le dit Traité de Paix perpétuelle, beaucoup de persecutions et de torts. On les y constraint avec violence à l'Union, et tout l'évêché de Leopol, ceux de Luceoire, de Halicz, de Premyslie, avec les Monastères et les Églises, qui y appartiennent, ainsi que les habitans, ont été forcés à cette Union. Tout cela est connu suffisamment. Le seul évêché de la Russie Blanche dans la Grand Duché de Lithuanie est resté dans la Religion Greco-Russienne, avec quelques Monastères et Églises. Mais encore ceux cy souffrent des personnes ecclesiastiques et des autres de la Religion Romaine de grandes persécutions, torts, et violences, surtout on leur empêche l'exercice du Culte Divin par des voies, qui ne sont pratiquées nulle part, et non seulement on leur défend d'ériger de nouvelles églises sur des anciennes places, mais encore de reparer les vieilles. Le but de pareilles entreprises c'est d'amener par force à l'Union toutes les églises, et toute la nation de la Religion Greco-Russienne. On en a fait de la part de la Russie, en conséquence de la même communion, et surtout en considération du Traité de Paix perpétuelle, plusieurs représentations à la Cour de Pologne et auprès des États de la République, pour demander le redressement nécessaire de ces violences et griefs mani-

festes, par rapport au libre et paisible exercice de la Religion Greco-Russienne, il n'est pourtant rien arrivé de favorable, jusqu'à présent, mais au contraire toutes ces violences et persecutions augmentent continuellement de plus en plus.

De tout cela, Mr. l'Envoyé peut considérer lui même, comment il doit être fâcheux et sensible à Sa. Mté, d'entendre tous ces procédés contraires au Traité de Paix perpetuelle, que l'on tient à l'égard des Personnes d'une même Religion avec Sa. Mté, toutes les persecutions continues, tous les torts et violences que l'on pratique pour forcer à l'Union les églises et les habitans, en leur ôtant absolument leurs anciennes libertés. C'est pour cela que l'on recommande à Mr. l'Envoyé, d'en faire des représentations à Sa. Mté, le Roi et à la République, afin que les évêchées, monastères, églises, ainsi que les habitans, qui professent dans le Royaume de Pologne, et dans le Grand Duché de Lithuanie, la Religion Greco-Russienne conservent toutes leurs libertés à l'égard du culte de Dieu conformément au Traité de Paix perpetuelle, et qu'il soit défendu une fois pour tout de leur faire aucunes violences, injures, persecutions, ni de les jamais forcer à l'Union.

51.

Instrumentum archiepiscopi 'Siestrženciewicz, metropolitani 'Mohiloviensis, quo committit Jesuitis ecclesiam et parochiam Rigensem. Petropoli, anno 1803 die 10 m. Decembri.

Arch. Soc. J., Romae 1793—1805.

In Imperio Suae Imperatoriaie Majestatis Alexandri I, Imperatoris et Autocratoris totius Rossiae, etc. Domini Nostri Clementissimi, Stanislaus, Metropolitanus unicus omnium ecclesiarum catholicarum in Rossia, Reverendis Patribus Josepho Kaminski, Antonio Puell, Joanni Marcinkiewicz, Societatis Jesu, benedictionem.

Cum Excellentissimus Dominus Comes Koczubey, Minister Internorum Negotiorum, epistola ad me data 4 Novembris 1802 anni mecum communicaverit, Suam Imperatoriam Majestatem jussisse perpendere in Collegio Catholico missionem Jesuitarum ad ecclesiam Rigensem, praeterea cum in Collegio decretum fuerit negotium ordinandorum sacerdotum singulariter spectare ad episcopum dioecesanum vel ejus curiam: igitur Vobis Patribus Societatis Jesu suprascriptis, vel Vestrum locum occupaturis, vel Vobis successuris committo parochiam Rigensem catholicam, ejusque administrationem in spiritualibus et temporalibus. Quod si quis, quod non spero, ausus fuerit ordinationi praesenti contraire. Vestrum erit a Regimine Imperiali Livoniensi exorare debitam et legitimam protectionem, et in inobedientes, qui ei suberint, animadversionem. Dabam Petropoli 10 Decembri 1803 anno.

(L. S.)

† Stanislaus, Metropolitanus.

52.

Nomina sacerdotum Societatis Jesu administrantium parochiam et ecclesiam sanctae Mariae Matris Dolorosae catholicam Rigensem, excerpta ex libris metricibus baptizatorum, copulatorum ac sepultorum eiusdem parochiae ab anno 1723, quo anno initium coepit missio catholica Rigensis, usque ad annum 1820, quo anno finita sua finivit missio Societatis Jesu Rigensis.

Arch. eccl. B. Mariae Matris Dolorosae catholicae Rigensis.

1723.—1755.

P. Joannes Stangenberg	1723. 29. IV	— 1727. 8. VI
	1737.	— 1749. 23. VII
P. Joannes Jurewicz	1727. 17. II	— 1727. 11. V
P. Michaël Szostakowski (titulatus Missionarius primus Rigensis)	1739. 1742. 30. IV 1745. 15. IX 1749. 24. IX 1742. 12. IX 1744. 8. I 1744. 25. XII 1747. 19. XI	— 1740. 28. IX — 1742. 13. VI — 1747. 1. XI — 1755. 6. XI — 1743. 20. VI — 1744. 2. XII — 1745. 11. VIII — 1751. 14. VIII
P. Dominicus Zajezierski	1750. 11. XI et	1751. 10. II
P. Jacobus Trynkiewicz	1751. 17. VIII	— 1752. 12. VIII
P. Joseph Paeüker	1751. 20. XII	— 1752. 13. VII
P. Joseph Krauss	1752. 17. VIII	
P. Matthia Bercekiewicz	1752. 30. IX	— 1754. 26. VIII
P. Ertmanus Frydrich		
P. Joannes Kodrycki		
P. Joseph Bartsch (titulatus Missionarius secundus Rigensis)		
P. Laurentius Koryoth	1753. 20.—27. VI	
P. Joachimus Klein	1754. 27. XII.	

1804.—1820⁵³.

P. Joseph Kamienski	1804. 10. I	— 1811. 28. XII
P. Joannes Marcinkiewicz	1804. 10. I	— 1806. 28. I
P. Antonius Puell	1804. 10. I	— 1804. 13. VI
P. Thomas Kränzl	1804. 19. VI	— 1805. 29. I
P. Joseph Zranicki	1804. 25. IX	— 1806. 29. VII
P. Remigius Küferlin	1805. 16. III	— 1806. 12. VIII
P. Theodosius Kalluho	1806. 18. III	— 1807. 13. VII
P. Joseph Coince	1806. 15. VIII	— 1820. 29. VI
P. Thaddaeus Kuczynski	1806. 7. X	— 1807. 14. VIII
P. Michaël Lesniewski	1807. 8. IX	— 1808. 9. VIII
P. Felix Zyglinski	1807. 31. X	— 1809. 22. VIII
P. Aloysius Soroka	1808. 9. VIII	— 1809. 9. VIII
P. Stephanus Amolowski alias Osmolowski	1809. 22. VIII	— 1810. 25. VIII
P. Joannes Cieszeyko	1809. 2. IX	— 1810. 15. VIII
P. Bonifatius Krukowski	1810. 4. IX	— 1820. 29. VI
P. Bonifatius Lesniewski	1810. 4. IX	— 1816. 22. X
P. Zacharia Ledergerw	1813. 11. IV	— 1820. 29. VI
P. Marciarus Bielecki	1818. 9. II	— 1820. 29. VI

⁵³ Annis 1755—1759 communitatem catholicam Rigensem curarunt missionarii casu per Rigam transeuntes, qui sacerdotem permanentem non reperientes aliquod tempus hic commorarunt. Quorum inter nomina inveniuntur P. Thomas Schultz S. J. ex Schembek, et P. Antonius Monkiewicz S. J., qui anno 1757 mense Augusto Rigam transeuntes per aliquot hebdomas catholicon gregi hic serviebant. Item P. Joachimus Klein S. J. anno 1758 mense Decembri.

Ab anno 1759 20 Maii usque ad initium anni 1804 catholicos Rigenses curarunt Patres missionarii Franciscani Reformati. Servitium suum catholicis Rigensibus hoc in tempore non negavit etiam theologus aulicus gubernatoris generalis Livoniae comitis de Browne P. Andreas Rül S. J., 1762—1768 muneribus sacerdotalibus apud ecclesiam Rigensem catholicam pluries se dedicans.